

Makale

Kürt Sorununun "Çözüm Süreci" Biterken AKP Medyası ve Psikolojik Savaş
Gülseren Adaklı

Muhafazakâr Basının İfade Özgürlüğü ile İmtihanı: Charlie Hebdo Katliamının Zaman, Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinde Çerçeveselenmesi
Uğur Yağan

Bir Kamu Politikasının Analizi: Türkiye'de Geçici Köy Koruculuğu
İbrahim Arap ve Veysel Erat

Küba Ekonomisinin ve Kamu Maliyesinin Genel Görünümü
Zeynep Ağdemir

Yorum

Batı Kamuoyu, Akp-İşid İlişkileri ve Kürt Sorunu
Taner Timur

İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet Konusunda Seslerin Değerlendirmesi
Gökçe Zorba

Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihâd ve Teâvün Cemiyeti Nizâmnâmesi
Murat Baskıcı

In Memoriam

Kankardeşlerimize
Berfin Emre

Tahir Elçi'nin Ardından
Kerem Altıparmak

Polisi Kim Soruşturusun
Tahir Elçi

Kitap inceleme

Toplumcu Belediye: Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi
Ali Somel

mülkiye dergisi

mülkiye dergisi 2015 39(4)

tema

Katliamlar ve Barış

Gülseren Adaklı
Uğur Yağan
İbrahim Arap
Veysel Erat
Zeynep Ağdemir
Taner Timur
Gökçe Zorba
Murat Baskıcı

Berfin Emre
Kerem Altıparmak
Tahir Elçi
Ali Somel

Mülkiye Dergisi

eleştirel bir sosyal bilimler dergisidir.

2015 39(4)

Mülkiye Dergisi

Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi Yayın Organı

Sahibi

Erdal Eren

Genel Yayın Yönetmeni - Editör

Meltem Kayıran

Editör Yardımcıları

Nisan Kuyucu

Özge Özkoç

Recep Aydın

Yazı İşleri Müdürü

Benan Eres

Koordinasyon

Hatice Ayrancı

Yönetim Yeri

Konur Sokak No: 1 06640 Kızılay / ANKARA

Tel: (312) 418 55 72 - 418 82 98

Faks: (312) 419 13 73

mulkiyedergi.org - e-posta: mulkiye@mulkiye.org.tr

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Ergin Şafak Dikmen

Dizgi

Alsu Yalçıntaş

Web Sayfası Sorumlusu

Cem Akın

Baskı

Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi

1. Sanayi Caddesi Sedef Sokak No: 6/1

İskitler-Ankara

Basım tarihi:

15.Aralık.2015

Kış 2015 39(4)

Mülkiye Dergisi, yılda dört sayı olarak yayımlanan hakemli bir dergidir, Yayın Etiği Komitesi (COPE) üyesidir ve TÜBİTAK-ULAKBİM, ASOS Index ile EBSCO veritabanlarıncı taranmaktadır.

DANIŐMA KURULU

Fethi Açıkel (AÜ SBF)
Gölseren Adaklı (AÜ İLEF)
Mehmet Ali Ağaoğulları (AÜ SBF)
Sina Akőin (AÜ SBF Emekli)
H Faruk Alpkaya (AÜ SBF)
Kerem Altıparmak (AÜ SBF)
İlker Ata (Viyana Üniversitesi)
Suavi Aydın (Hacettepe Üniversitesi İletifim
Fakóltesi)
Ahmet Murat Aytaç (AÜ SBF)
Korkut Boratav (AÜ SBF Emekli)
Meral Özbek Bostancıoğlu (MSGSÜ Fen
Edebiyat Fakóltesi)
Gamze avdar (Colorado Eyalet
Üniversitesi)
Nur Betöl elik (AÜ İLEF)
Gölten Demir (Marmara Üniversitesi,
SBMYO, Dış Ticaret Bölümü)
Yücel Demirer (Kocaeli Üniversitesi İİBF)
Bölent Duru (AÜ SBF)
Nilgün Erdem (AÜ SBF)
Korkut Ertürk (Utah Üniversitesi)
Aslı İğsız (New York Üniversitesi)
Cevahir Kayam (İstanbul Üniversitesi AİİTE)
Uygur Kocabaőođlu (İzmir Ekonomi
Üniversitesi)

Levent Köker (Atılım Üniversitesi)
Ahmet Haőim Köse (AÜ SBF)
Bilsay Kuru (AÜ SBF Emekli)
Ahmet Makal (AÜ SBF)
Kerem Öktem (Oxford Üniversitesi)
Őennur Özdemir (AÜ SBF)
Alev Özkazanç (AÜ SBF)
Maria Pia Pedani (Venedik Ca' Foscari
Üniversitesi)
Türkan Sancar (AÜ HF)
Ömür Sezgin (AÜ SBF Emekli)
Sinan Sönmez (Atılım Üniversitesi
İşletme Fakóltesi)
Belkis Ayhan Tarhan (Lefke Avrupa
Üniversitesi)
Erel Tellal (AÜ SBF)
Taner Timur (AÜ SBF Emekli)
Göluy Toksöz (AÜ SBF)
Galip Yalman (ODTÜ İİBF)
Yavuz Yaőar (Denver Üniversitesi)
Aybige Yılmaz (Kingston Üniversitesi)
Filiz ulha Zabcı (AÜ SBF)
Erik Jan Zürcher (Leiden Üniversitesi,
Bölge alıőmaları Enstitüsü)

YAYIN KURULU

Ferda Dönmez Atbaőı (AÜ SBF)
Serdal Bahçe (AÜ SBF)
Nazan Bedirhanoğlu (AÜ SBF)
Pınar Bedirhanoğlu (ODTÜ İİBF)
Fatma Umut Beőpınar (ODTÜ BBF)
Can Umut iner (AÜ SBF)
Aslı Çırakman (ODTÜ İİBF)
Cengiz Ekiz (Abant İzzet Baysal
Üniversitesi İİBF)
Ersin Embel (AÜ SBF)
Benan Eres (AÜ SBF)
Hakan Ergöl (Hacettepe Üniversitesi)

İletifim Fakóltesi)
Ece Gölztepe (Bilkent Üniversitesi HF)
Nizam Önen (Mustafa Kemal
Üniversitesi İİBF)
Pınar Melis Yelsalı Parmaksız (AÜ SBF)
Burcu Sümer (AÜ İLEF)
Nejat Ulusay (AÜ İLEF)
İlhan Uzgel (AÜ SBF)
İpek Eren Vural (ODTÜ İİBF)
Zafer Yılmaz (AÜ SBF)

İçindekiler

Yeni sayıda... - 1

Makale

Kürt Sorununun “Çözüm Süreci” Biterken AKP Medyası ve Psikolojik Savaş - 5
Gülseren Adaklı

Muhafazakâr Basının İfade Özgürlüğü ile İmtihanı: Charlie Hebdo Katliamının Zaman, Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinde Çerçevenmesi - 43
Uğur Yağın

Bir Kamu Politikasının Analizi: Türkiye’de Geçici Köy Koruculuğu - 73
İbrahim Arap ve Veysel Erat

Küba Ekonomisinin ve Kamu Maliyesinin Genel Görünümü - 109
Zeynep Ağdemir

Yorum

Batı Kamuoyu, Akp-İşid İlişkileri ve Kürt Sorunu - 147
Taner Timur

İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet Konusunda Seslerin Değerlendirmesi - 155
Gökçe Zorba

Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihâd ve Teâvün Cemiyeti Nizâmnâmesi - 165
Murat Baskıcı

In Memoriam

Kankardeşlerimize - 189

Berfin Emre

Tahir Elçi'nin Ardından - 193

Kerem Altıparmak

Polisi Kim Soruştursun - 195

Tahir Elçi

Kitap İncelemesi

Toplumcu Belediye: Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi - 199

Ali Somel

Mülkiye Dergisi Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları - 208

Yeni sayıda...

Mülkiye Dergisi'nin 2015 yılının son sayısı, katliamların, çatışmaların, giderek artan şiddet olaylarının gölgesinde çıkıyor. Dünyada ve Türkiye'de toplu katliamların, savaşın, kutuplaşmanın bu kadar yoğunluk kazandığı bir dönemde dergimizin bu konulara kayıtsız kalması düşünülemezdi. Bu nedenle Aralık sayımızın temasını "Katliamlar ve Barış" olarak belirledik. Dergimizde yer verdiğimiz yazılar Ankara katliamı, Paris Katliamı, Tahir Elçi cinayeti gibi son olaylar üzerine yazılmış olmasa da üst üste yaşadığımız bu olayları hazırlayan süreçleri ele alması açısından bir bütünlük arz ediyor. Ortadoğu'da süregiden çatışma ortamı daha da alevlenip sınırimıza iyice yaklaşmışken, IŞİD tüm dünyada terör eylemleri gerçekleştirirken, Türkiye'de barış süreci sona ererken ve kutuplaşma ve nefret söylemi giderek artarken savaşı, katliamları, bunların medyada temsil biçimlerini ve koruculuk sistemini ele almak büyük önem taşıyor. Bu nedenle makale ve yorum yazılarının büyük bir kısmının "Katliamlar ve Barış" adı altında bir bütünlük oluşturduğunu söylemek mümkün.

Gülseren Adaklı, "Kürt Sorununun 'Çözüm Süreci' Biterken AKP Medyası ve Psikolojik Savaş" başlıklı makalesinde AKP'ye yakın yazılı ve görsel basın ve Ak-troller olarak anılan sosyal medya hesapları aracılığıyla Kürt hareketinin temsilcilerine, Fethullah Gülen Cemaatine ve Doğan Medya Grubu'na yönelik olarak uygulanan karalama kampanyasını somut örneklerle gösteriyor. Makalede bu bağlamda ele alınan psikolojik savaş, medya çerçevelemesi ve ayaklanma bastırma literatürü bağlamında analiz ediliyor. Adaklı, makalesinin sonunda barışın en büyük şansının, sansür, asparagas ve trol'ün bir arada kullanıldığı bu psikolojik savaşın istenen etkiyi yaratmaması olduğunu belirterek ekliyor: "Toplumun kitlesel cinayetlere, suikastlara bile duyarsızlaşmasına yol açan kutuplaştırıcı siyasete ve onun taşıyıcısı olan medyadaki savaş diline karşı bu talebin yükseltilmesi, sıradan insanların aktif politik yurttaşlara dönüşmesi, hümanizmanın canlandırılması ve bütün bunlar için bilgi üretiminin ve dağıtımının demokratikleştirilmesine şiddetle ihtiyacımız var."

"Muhafazakâr Basının İfade Özgürlüğü ile İmtihanı: Charlie Hebdo Katliamının Zaman, Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinde Çerçevenmesi" başlıklı makalede Uğur Yağan, üç muhafazakâr gazete temelinde basının ifade özgürlüğünü ele alışındaki sorunlu yönü ortaya çıkarmaya çalışıyor. Yağan, Zaman, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinin Charlie Hebdo saldırısını takip eden on günlük sayılarını çerçeveleme analizi yöntemiyle detaylı bir şekilde inceliyor ve muhafazakâr Türkiye basınının İslam dininin kutsal değerlerinin ihlâli karşısında ifade özgürlüğünü nasıl feda ettiğini açıkça göstererek İslami değerler ve liberal hukuk alanı konusunda önemli bir tartışmaya kapı aralıyor.

İbrahim Arap ve Veysel Erat, “Bir Kamu Politikasının Analizi: Türkiye’de Geçici Köy Koruculuğu” başlıklı makalelerinde Türkiye’de 1985’ten itibaren uygulanan geçici köy koruculuğu sistemini kamu politikası analizi çerçevesinde inceleyerek bu politikayı her yönü ile analiz etmeyi amaçlıyor. İlgili mevzuat, TBMM tutanakları, gazete arşivleri ve Bitlis ilinde gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakattan elde edilen veriler ışığında yapılan bu analizde geçici köy koruculuğunun kamu yararını sağlama amacının aksine sonuçlar ürettiği ve başarısız bir politika olduğu sonucuna varılıyor. Koruculuk sisteminin bazı açılardan başarılı olsa da zayıf bir hukuki temele dayandığı, fiili uygulamaların ağır bastığı ve içerisinde gizlilikleri barındıran olağan dışı bir politika olduğu ortaya konuluyor. Yazarlar ayrıca koruculuk sisteminin uygulandığı bölgede meydana getirdiği toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlara, politika içindeki aktörlerin neden olduğu insan hakları ihlallerine ve korucuların bir kamu görevlisinin sahip olduğu asgari haklara sahip olamamaları gibi olumsuzluklarına rağmen “güvenlik” ve “istihdam” gerekçeleriyle savunulmakta ve sürdürülmekte olduğunu tespit ediyor.

“Küba Ekonomisinin ve Kamu Maliyesinin Genel Görünümü” başlıklı makalesinde Zeynep Ağdemir, Küba’da devrim sonrası dönüşümü iktisadî ve mali veriler yardımıyla inceleyerek 1959’dan günümüze yaşanan değişimi analiz ediyor. Küba ekonomisinde yaşanan değişimleri bir dönemlendirme çerçevesinde ele alan Ağdemir, GSYH, dış ticaret ve işsizlik gibi iktisadî göstergelerin yanı sıra vergi, harcama ve bütçe sisteminde ne tür teknik değişimler olduğunu, bütçenin fonksiyonel bileşimindeki değişimleri değerlendiriyor. Sosyalist bir üretim biçimine sahip olup olmadığı tartışılan Küba için yapılan bu çalışma, egemen üretim biçimine alternatif olarak örgütlenen ekonomik yapıya ve kamu maliyesine dair bir fikir vermesi açısından önem taşıyor.

Taner Timur, yorum kısmında yer verdiğimiz “Batı Kamuoyu, Akp-İşid İlişkileri ve Kürt Sorunu” başlıklı yazısında Türkiye’nin, tüm dünyayı tehdit eden “cinayet şebekesi” IŞİD konusundaki politikalarının bir analizini yapıyor. Batılı araştırmacıların IŞİD ve Ortadoğu hakkında yazdığı 6 kitabı inceleyerek bunların Türkiye- IŞİD ilişkileri konusundaki görüşlerine yer veren Timur, bu kaynakların Türkiye’nin IŞİD ile işbirliği içinde bulunduğu konusunda ortaklaştıklarını gösteriyor. Bu kaynakların geleceğin tarihçileri açısından önemli kaynaklar olacağını belirten Timur, “buna karşılık bugünlerde bizdeki AKP sözcülerinin attıkları “komplo” çılgınlıkları[nın] da tarihin aynasında herhalde daha çok sağlıksız bir zihniyetin tezahürleri olarak” görüleceğini belirtiyor ve AKP’nin, Kürt sorunu için IŞİD’i kullanarak yangına körükle gittiği ve ülkenin geleceğini ipotek altına aldığı uyarısında bulunuyor. Kısa fakat Batı, Ortadoğu, AKP, IŞİD ve Kürt sorununa dair derinlikli analizin yer aldığı bu yazı, günümüz dünyasını

anlamak açısından önemli tespitler içeren bir kaynak niteliğinde.

Yorum bölümünde yer verdiğimiz diğer iki yazı, tarih çalışmaları ile ilgili. “İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet Konusunda Seslerin Değerlendirmesi” başlıklı yazısında Gökçe Zorba, Gazâ (kutsal savaş) olgusunun Osmanlı Devletinin erken dönemlerindeki başarısına etkileri üzerine yapılmış üç çalışmayı ele alarak, karşılaştırmalı bir şekilde inceliyor.

Yorum yazılarının sonuncusu ise Murat Baskıcı’ya ait. Baskıcı, “Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihâd ve Teâvün Cemiyeti Nizâmnâmesi” başlıklı yazısında Mülkiye’nin ilk mezunlar derneğinin tüzüğünü ve yönetmeliğini inceliyor. Bugüne kadar inceleme konusu yapılmamış olan ilk mezunlar derneğinin araştırılması, Mülkiye’nin ve Mülkiyeliler Birliği’nin tarihine ışık tutması açısından önem taşıyor. Dergimizin 50. yılında bu belgeleri ve bu belgelere ilişkin bir analizi yayınlamanın Mülkiye tarihine bir katkı yapacağını umuyoruz.

Bu sayımızın In Memoriam bölümünde Ankara Katliamında yitirdiklerimizi ve Tahir Elçi’yi anıyoruz. DİSK, KESK, TMMOB ve TTB’nin çağrısıyla 10 Ekim sabahı, Türkiye’nin dört bir yanından onbinlerce kişi, insanlarımızın öldüğü ve öldürüldüğü karanlık gidişata dur demek için, baskı, şiddet ve zora karşı demokrasiyi savunmak için, emeğin sesini yükseltmek için, “savaşa inat, barış hemen şimdi” demek için Ankara Garı önünde toplandı. Saat 10.04’te barışın sesini bastırmak istercesine patlayan bombalar, Türkiye’nin aydınlarını, aydınlık yüzlerini katletti. Türkiye’nin barış ve demokrasi isteyen doktorlarını, mühendislerini, öğretmenlerini, emekçilerini, öğrencilerini,..öldürdüler. Yitirdiğimiz 100 canımızı, barış isteyen bu aydınlık yüzleri unutmamak için her birinin fotoğraflarını bu bölümde yayınlıyoruz. Ankara Katliamında kaybettiklerimiz için “Kankardeşlerimize” başlıklı anma yazısını kaleme alan Berfin Emre’nin deyimiyle “adalet yerini bulmadığında yas bitmez”. İkinci anmamız adalet yerini bulsun, faili meçhul cinayetler aydınlatılsın diye hayatı boyunca mücadele vermiş Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi için. Tahir Elçi, 28 Kasım 2015 günü Diyarbakır’da öldürülmeden hemen önce yaptığı basın açıklamasında “tarihi değer ve eserlerimize, insanlığın bin yıllık emeğine, birikimine, bu kadim şehre sahip çıkma” çağrısı yapmış, “birçok medeniyete beşiklik etmiş, ev sahipliği yapmış bu kadim bölgede insanlığın bu ortak mekânında silah, çatışma, operasyon istemiyoruz” demişti. Cinayetin üstünden çok kısa bir süre geçmişken, acısına rağmen bizi kırmayarak Tahir Elçi için bir anma yazısı kaleme alan Elçi’nin meslektaşı ve dostu Kerem Altıparmak’a teşekkür ediyoruz. Ömrü boyunca faili meçhullerle ve onların soruşturma usulleriyle ilgili mücadele veren ve bağımsız bir kurumun gerekliliğini savunan Tahir Elçi’nin adeta kendi ölümünün soruşturmasının nasıl yürütüleceğine

ilişkin kafa yorduğunu düşündüren “Polisi Kim Soruştursun?” başlıklı yazısını bizlere hatırlatarak bu bölümde yayınlamamızı sağlayan Nisan Kuyucu’ya da teşekkür ederiz.

Dergimizin kitap incelemesi bölümünde, Sonay Bayramoğlu’nun “Toplumcu Belediye: Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi” başlıklı kitabının değerlendirmesine yer verdik. Ali Somel, basit bir kitap tanıtımının ötesine geçerek belediye sosyalizmi tartışmalarını da ele alan detaylı bir analiz yapıyor ve ortaya koyduğu sorularla bu alanda yapılacak yeni tartışmalara bir yol açıyor.

Görüldüğü gibi, ilk sayısı 4 Aralık 1965’te çıkmış olan Mülkiye Dergisi’nin 50. yıldönümünde dergimiz, ülke gündemini ve akademik tartışmaları yakından izlemeye devam ediyor. Bu vesileyle dergimizin yarım yüzyıllık tarihine yön veren herkese teşekkür ediyor, Mülkiye Dergisi’nin geçmiş mirasını sürdürmekten ve ilerlemesi için emek vermekten onur duyduğumuzu bir kez daha bildiriyoruz. Dergimizin web sitesine kayıt olarak yarım asırlık bu zengin arşive ulaşabilir, yazıları tam metin olarak ücretsiz edinebilirsiniz. Dergimiz, her konuda vereceğiniz yazılarınızla ve önerilerinizle zenginleşmeye devam edecek. Bir kez daha sizleri hem gönderdiğiniz makalelerinizle dergimize katkıda bulunmaya, hem de diğer etkinliklerimizden haberdar olmak ve zengin arşivimizden yararlanmak için web sayfamızı, facebook ve twitter hesaplarımızı ziyaret etmeye çağırıyoruz.

Son olarak dergimizin bu sayısının yayına hazırlanmasında görev alan editöryel ekibimize, derginin sekreteryasını ve koordinasyonunu özveri ve titizlikle yürüten Hatice Ayrancı’ya, derginin dizgisini özenle yapan Alsu Yalçıntaş’a, yazarlarımıza, makaleleri değerlendiren hakemlerimize ve bu sayının hazırlanmasına katkıda bulunan yayın kurulu üyelerine Mülkiye Dergisi adına teşekkür ederim.

Yeni sayıda görüşmek dileğiyle...

Meltem Kayıran

Kürt Sorununun “Çözüm Süreci” Biterken AKP Medyası ve Psikolojik Savaş¹

Gülseren Adaklı, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, e-posta: adakli@media.ankara.edu.tr

Özet

Kolonyal döneme kadar giden, ancak 1960'lı yıllarda yenilenen ayaklanma bastırma literatürü (counter-insurgency), temelde siyasal iktidarların yığinsal ayaklanmalarla açığa çıkan meşruiyet krizlerine yanıt vermek üzere kurgulanmıştır. Medyanın, ayaklanmacılara fikri desteği kırmak üzere yürütülen psikolojik savaş programlarında özel bir yeri bulunmaktadır. AKP Hükümeti, 2013 Haziranında patlak veren Gezi protestoları ve Fethullah Gülen Cemaatiyle olan stratejik ortaklığın fiilen bittiğini gösteren 17/25 Aralık 2013 yolsuzluk operasyonlarından itibaren AKP medyasının merkezinde olduğu yeni bir psikolojik savaş başlatmıştır. Hükümetle Kürt özgürlük hareketinin temsilcileri arasında yürütülen Çözüm Sürecinin 7 Haziran 2015 seçimlerinde fiilen ortadan kalkması fiziki çatışmayı olduğu kadar, süre giden psikolojik savaşı da şiddetlendirmiştir. Bu koşullarda, toplumu derin şekilde kutuplaştırıcı siyasetiyle paralel şekilde Hükümetin kullandığı temel unsurlar, AKP medyası ve yine partinin eşgüdümündeki özel iletişim birimine bağlı, AK-trol olarak bilinen sosyal medya kullanıcıları olmuştur. Bu çalışmada, AKP ve doğal lideri, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın psikolojik savaş çabaları, medya çerçevelemesi ve ayaklanma bastırma literatürü bağlamında çözümlenmektedir. Çalışmanın temel varsayımı, Türkiye'de son dönemde yaşanan krizin, AKP'nin psikolojik savaş siyasetiyle ortadan kaldırılamayacağı, “sıradan insanların” kamusal bilgiye erişiminin olağandışı ölçüde sınırlandırılmasına, Hükümet medyasının savaş kışkırtıcılığının da olağandışı artmasına rağmen bütün Devlet aygıtı kullanılsa bile günümüz koşullarında aktif rıza üretmenin kolaylaşmadığıdır.

Anahtar Sözcükler: Kürt sorunu, çözüm süreci, AKP medyası, ayaklanma bastırma, psikolojik savaş

AKP Media and Psychological Warfare at the End of the “Solution Process” of the Kurdish Issue

Abstract

The counter insurgency literature basically devised to respond to legitimacy crisis caused by mass uprisings its history goes back to the Colonial Era however it has experienced a revival in the 1960s. Media has a crucial role in psychological warfare to counter the intellectual support to insurgency. After the Gezi uprisings and 17/25 December corruption scandal which brought to an end to the strategic alliance ongoing between Fethullah Gülen Movement, Government started a new psychological war in which AKP media was at the centre. General Elections at 7 June 2015 marked the

end of the Solution Process between Kurdish Movement and Turkish Government and escalation of physical violence also meant an increase in psychological warfare efforts. In these circumstances, main instruments of the Government have been AKP media and AK-trolls, a special communication unit which are consisted of social media users coordinated by the Party paralleling with its highly polarizing politics. In this study AKP's and its natural leader President Recep Tayyip Erdoğan's psychological warfare efforts are analyzed by means of media framing concept and counter insurgency literature. The primary assumption of the study is the current crisis in Turkey cannot be solved by the AKP's psychological warfare politics; the restrictions on the access to public knowledge and Government media's excessive war-mongering do not guarantee the active consent of "ordinary citizens".

Keywords: Kurdish issue, solution process, AKP media, counter-insurgency, psychological warfare

Giriş

Bu yazı, 8 Ağustos 2014'te İŞİD tarafından öldürülen gazeteci Leyla Yıldızhan'a (Deniz Fırat) adanmıştır

Dünyayı sarsan 68 olaylarının merkezindeki Vietnam Savaşı protestolarından Watergate skandalına uzanan çalkantılı dönemde medyanın çatışmalardaki rolü/etkisi meselesi, Amerikan siyasetinin gündeminde özel bir yer edindi. Kolonyal geçmişe sahip Saygon'u üs yapan haber kurumları, askerlerin işlediği insanlık suçlarını Amerikalıların oturma odalarına bir şok bombası gibi bıraktıklarında kitlesel medyanın siyasal çatışmaları çerçeveleme (*framing*) tarzı eleştirel medya sosyolojisinin araştırma gündemine de girdi². 17 Nisan 1965'te Washington DC'de 25 bin kişinin katıldığı ilk Vietnam karşıtı eylemin düzenlenmesinde öğrenci lideri olarak rol alan Todd Gitlin, bu sosyolojinin önemli temsilcilerinden biridir ve medya çerçevelemesi kavramını, haber medyası bağlamında ilk kez kullanan kişi olarak bilinir:

Bir medya çerçevesi, dünyanın doğal görünmesini sağlar. Çerçeveler; neyin var olduğuna, neyin vuku bulduğuna ve neyin önemli olduğuna ilişkin örtük teorilerden oluşan seçme, vurgu ve sunum ilkeleridir. Büyük ölçüde hakkında konuşulmayan, kaynağı belirsiz medya çerçeveleri; hem olayı bildiren gazeteciler için, hem de onların bildirimlerini kullanan bizler için dünyayı organize ederler. Medya çerçeveleri; simge üreticilerinin sözel ya da görsel olarak söylemi organize ettikleri, sürekli yinelenen biliş (*cognition*), yorum, sunum, seçim, vurgu, dışlama kalıplarıdır. Gazeteciliğe –aslında bütün medya içeriklerinin üretimine- ilişkin herhangi bir çözümleme şunu sormak zorundadır: Buradaki çerçeve nedir? Neden bu çerçeve de, diğeri değil? Şu ya da bu olay üzerinde kenetlenen çerçevelerin paylaştığı kalıplar hangileridir? Farklı medyalardaki, farklı yerlerdeki, farklı momentlerdeki çerçevelerde ortak olan şeyler nelerdir?

Haber kuruluşu, bu düzenlilikleri nasıl sağlar? Söz konusu çerçeveler daha geniş bir dünya ölçeğinde nasıl bir fark yaratır (Gitlin, 1980: 6-7)?³

Todd Gitlin'in bu sorularından yola çıkarak şöyle bir saptama yapabiliriz: Medya çerçevelemesi, doğrudan deneyimlerimizde bir araya getirmediğimiz ya da getiremeyeceğimiz şeylere ortak bir çerçeve sağlayarak onları doğallaştırmaya ve genel anlamda güç ilişkilerini ve *status quo*'yu normalleştirmeye hizmet eder. Bu bağlamda, medya, 20. yüzyılın sonlarına doğru ABD merkezli psikolojik savaş literatürünün de önemli unsuru haline gelmiş, çatışmayı iktidar lehine normalleştirmek ve karşı tarafı yabancılaştırarak insanlıkdışılaştırmak (*de-humanizing*) adına, kamusal işlevlerinden arındırılarak araçsallaştırılmıştır.

Askeri gücün kullanıldığı bütün çatışma durumlarında iletişimin anlam ve önemini Nazi propagandası ile kavrayan ileri kapitalist devletler, savaş sonrasında medya içeriklerinin üretim ve dağıtımını kontrol etmek konusunda yoğun bir istek duymaya başladılar. "Dışarıda" emperyal heveslerin dinmediği, "içeride" ise sosyal rahatsızlıkların giderek arttığı bir dönemde devletin "iç ve dış düşmanlara karşı" daha aktif mücadele yürütme arzusu, medyanın merkezi konuma yerleştirildiği yeni psikolojik savaş uygulamalarının itici gücü oldu. Devlet; medyanın çerçeveleme sayesinde çatışan taraflara sunabileceği desteği "düşman" güçlerden uzaklaştırmak ve kendine çekmek üzere psikolojik savaş araçlarına yöneldi. Bu noktada, yazının odağındaki "psikolojik savaş" teriminin bir tanımını yapmakta yarar var. ABD'nin Vietnam savaşında psikolojik politik düzeyde komünistlere yenildiğini düşünen askeri uzmanlar, terimi şu ifadelerle açıklıyor:

Psikolojik operasyonlar (genellikle PSYOP olarak kısaltılır) askeri operasyonların desteklenmesinde, belirli iletişim araçlarını (temelde radyo-televizyon yayıncılığı, basın-yayın araçları, bunlarla bağlantılı platformlar ve personel) işe koymak üzere tasarlanan çok eski bir savaş sanatı terimidir. Bazen bu terim daha geniş ve daha az teknik anlamda, askeri kurumlar kadar siviller tarafından yürütülen bir dizi psikolojik savaş eylemlerine gönderme yapılarak da kullanılır (Lord ve Barnett, 1989: xiii).

Bu yazıda da "psikolojik savaş", medya çerçevelemesi, yani esasen "olağan" medya diline önceden yerleşmiş, sıcak çatışma dönemlerinde yoğunluğu artan ayrımcı, düşmanlaştırıcı, yanıltıcı, vb içerik üretimini ve dolaşımını kapsayacak şekilde ele alacağım. Bu bağlamda aşağıda öncelikle, ayaklanmaların bastırılmasına karşı gelişen literatürün hangi koşullarda yeşerdiğine ve literatürün bazı önemli temsilcilerine dair kısa bir açıklama yaptıktan sonra, esas olarak AKP'nin son dönemde yükselen çatışma politikasına medya yoluyla meşru bir çerçeve kazandırma pratiklerini ortaya koymaya çalışacağım.

Çalışmada, konuya ilişkin bir literatür taramasının yanı sıra, konuyla ilişkili gazete ve sosyal medya içeriklerinden amaca yönelik örneklemeler yapılmıştır. Özellikle 2007 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve onu önceleyen Cumhuriyet Mitinglerinden itibaren ivme kazanan “AKP medyası”⁴, elinizdeki araştırmanın örnekleme konusunda araştırmacıya olumsuz anlamda kolaylık sağlamaktadır. Olumsuzluk; giderek birörnekleşen, AKP iktidarına yönelik en basit eleştirilerden düzenli olarak kaçındığı ölçüde muhalif siyasi aktörleri itibarsızlaştırmayı adeta iş edinen bir medya evreninden örnekleme zorunluluğudur. Söz konusu evrenden çekilen örneklerin temsil gücünün yüksek olduğu düşünülmele birlikte, bir başka araştırmacının, diyelim daha sofistike medya içeriklerinden yapacağı örneklemeden farklı sonuçlar çıkarması elbet mümkündür. Ancak, bu incelemede kullanılan yöntem, söz konusu medya çıktılarını karşısındaki küçük bir seçkin grubundan ziyade, toplumun geniş kesimlerinin medyaya maruz kalmalarına ilişkin bir sosyolojik yaklaşımı barındırmaktadır. Bu bağlamda yazının sonunda, medya kuramlarının neredeyse yüz yıldan beri yanıtız kalan sorusunu güncel olaylar çerçevesinde ele alacağım: Bütün bu örneklerde temsil edilen medya “sıradan insanlara” ne yapar? Belirtmekte yarar var, bu sorunun daha iyi bir yanıtı için, halkın/izlerkitlenin tepkilerinin de ele alındığı daha kapsamlı saha çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu yazının sınırları içerisinde ise sadece, AKP medyası ve onunla bağlantılı diğer psikolojik savaş aktörlerinin hedeflerine dönük görünen aktif çabalar değerlendirilecektir.

“Ayaklanma Bastırma” (Counter-insurgency) Düşüncesinin Yükselişi ve Medya 1968 Olayları ve Haber Medyasının Dönüşümü

İkinci Dünya Savaşının ardından Sovyetler Birliği ile başta ABD olmak üzere Batılı kapitalist güçler arasında gelişen Soğuk Savaş koşullarının bir sonucu olarak başlayan Vietnam Savaşı, 1960’ların ortalarında yaygın medyanın yoğun biçimde sunduğu haber paketleriyle birlikte ABD Hükümetine olan güveni sarstı ve medya, halkın bilgilenmesi ve yolsuz (*corrupt*) yönetimlere karşı güçlendirilmesi konusunda en azından 18. yüzyıldan beri kabul gören ifade özgürlüğü nosyonlarını canlandırdı (Barendt, 2007: 6-23).

5 Ağustos 1965 tarihinde Amerikan CBS Televizyonu muhabiri Morley Safer, üniformalı yurttaşlarının ateşe verdiği Vietnam’ın Cam Ne köyünden geçtiği görüntüler, sıradan Amerikalıların oturma odalarına bir şüphe bombası gibi düştü ve kısa sürede savaşın seyrini değiştiren bir kilometre taşı olarak kaydedildi. Haberi gören Savunma Bakanlığı, CBS News’un sorumlularından, Morley Safer’in Vietnam’dan geri çağırılmasını talep etmişti; onlara göre Safer, Amerikan askerlerinin kendilerini “arkadan hançerlenmiş” gibi hissetmesine neden olmuştu. Program yayınlandıktan sonra Safer ölüm tehditleri almış ve

bütün gece 9 milimetrelik bir tabanca ile yatakta uyanık vaziyette beklemiş. Birkaç gece sonra Safer, sarhoş bir erkeğin CBS'in kısaltmasına nazireyle "Komünist Yayın Kurumu!" diye bağırarak dolaştığını duyduğunda, silahındaki bütün mermileri havaya boşaltmış. Bu, onun Vietnam'da silahlı olduğu tek olaymış; bir gazeteci olarak "düşman"a değil de yurttaşı olan birine karşı tedbir almak zorunda kalmış.⁵ Yayının ertesi günü, bu kez dönemin ABD Başkanı Lyndon Johnson CBS'i aramış ve kanalı Amerikan bayrağına saygısızlık etmekle suçlamış. Safer'ın anlatımına göre birkaç gün sonra CBS News sorumlusu Stanton Beyaz Saray'a çağırılmış ve Safer hakkındaki utanç verici bilgiyi, yani CBS muhabirinin bir komünist olduğunu kamuoyuna arz etmekle tehdit edilmiş (Safer, 1990).

Özellikle ABD askerlerinin Güney Vietnam'da yüzlerce silahsız sivil öldürdüğü 16 Mart 1968 tarihli My Lai Katliamının duyulmasından sonra savaş karşıtı hareket ivme kazanmış, 15 Ekim 1969 tarihinde milyonlarca Amerikalının katıldığı sokak protestoları gerçekleştirilmiştir. Bu eylemlerin inanılmaz ölçüde artmasında, Vietnam'dan geçilen haberlerin önemli bir katkısı olsa gerektir⁶.

Abraham Lincoln Tugayı'nın Vietnam Savaşı Protestosu 1969

Burada dikkat edilmesi gereken önemli konu, gazetecinin sosyal olaylardan bağımsız/özerk bir özne olarak hareket etmediğidir. Güçlü sosyal hareketlerin, yani doğru habere aktif bir talebin olmadığı yerde güçlü gazetecilik de var olamaz. Liberal çoğulcu kuramdan beslenen gazeteci etiği anlayışını içselleştirmiş olan haberci, özellikle Anglo-Amerikan kültüründe yetişmiş gazeteci kendisini özerk bir profesyonel olarak düşünmektedir. "*Sansürsüz savaş*": *Medya ve Vietnam* adlı kitabında Daniel Hallin, çağdaş Amerikan gazetecisinin buradaki çelişkinsini şöyle açıklamaktadır:

Gazetecilerin dayandığı, haberin siyaseten nötr olabileceği fikri, bir yandan haberin siyasi olarak biçimlendirildiği gerçeğini örter. Ama daha da önemlisi, bu fikrin kendisi, sürecin bir parçasıdır. Kısacası, kelimenin belirli bir anlamında bir 'mit'tir bu. Bütünüyle yalan ya da yanılsama olmaktan uzak bir şekilde, derin

biçimde kurulu, haber örgütlerinin yapısını ve gündelik gazetecilik pratiklerini etkileyen bir bilinç sistemidir (Hallin, 1986: 23).

Kısacası, ne gazeteci tarafsızdır, ne de haber yansız bir ürün⁷. Nitekim Hallin, I. ve II. Dünya Savaşı deneyimleriyle pekişen “nesnel gazeteciliğin naif gerçekçiliği”nin 1960 ve 70’lerin siyasal çatışmasıyla sarsıldığını belirtmektedir.

Aslında 1960 ve 70’ler, kesinlikle gerçekliğin yorumunun siyasal tartışma konusu haline gelmiş olması nedeniyle bazı bakımlardan gazetecinin ve haber örgütünün sıkı sıkıya nesnel görünme gereksinimini daha da artırdı. Gazetecinin tarafsız profesyonellikten uzaklaşmamış görünerek analiz sunması gerekiyordu. Bunu başarmanın en kolay yolu ise strateji, etkililik ve teknik sorunlar, siyasal yaşamın amaç ve değerleri üzerindeki çarpışmalar veya çıkar çatışmalarına dolaysızca dokunmayan sorunlar üzerine odaklanmaktı (Hallin, 1994: 22).

Bu türden, “teknisist” bir nesneliliğin sınırları Vietnam Savaşının tırmandığı 70’li yıllarda Safer gibi muhabirlerin geçtikleri haberlerle birlikte açıkça görülmüştür. Askerlerin birincil haber kaynağı olduğu çatışma durumlarında, salt rakamlara ya da haritalara dayanan Vietnam haberciliği, sivil özgürlükler hareketinin karşısında daha fazla dayanamamıştır. Watergate gibi siyasal skandalları aydınlatmaya dayalı radikal çerçevelenmeler, neoliberal dalganın yükseldiği 1980’li yıllara kadar hem haber medyasının gurur kaynağı olmuş, hem de radikal ya da özgürlükçü siyaseti güçlendirmiştir.

Militer Bir Tasarım Olarak Psikolojik Savaş

Batıdaki karşı-ayaklanmacı⁸ düşünürler burjuva devletin kiralık ödül avcılarınıdır. İşleri devrimi önlemektir. Dünya görüşleri Manichaeen’dır.⁹ Burada Özgür Dünya; orada Komünist Totalitarizm (Schlesinger, 1994: 125)

Vietnam’da ilk kez silahlı güçlerle birlikte savaş bölgesine girişine izin verilen gazeteciler, bunun ne kadar yanlış bir tercih olduğu anlaşıldığında, bu bölgelerden uzaklaştırıldılar. Başta dünyanın hegemonik gücü ABD olmak üzere her yeni çatışma döneminde farklı bir metot deneyen siyasi iktidarlar, Asa Briggs ve Peter Burke’ün (2011: 68) Katolik Kilisesi ile Protestanlar arasındaki mücadeleyi açıklarken kullandıkları “muhafazakâr açmazından” kurtulamamış görünüyor: Acaba gazetecilere/kamuoyuna ne kadar bilgi vermeliyim? Tamamen sansürlesem daha iyi olmaz mı? Eğer tamamen sansürlersem bu durum, düşmanın/isyancıların haklı olabileceği fikrine yol vermez mi? vb.

Her türlü ayaklanma karşısında siyasal iktidarların bu gibi sorulara verdiği yanıtlar konjonktürel olarak değişse de, değişmeyen, iktidarın kaçınılmaz şekilde yıpranan meşruiyetini tahkim etmek üzere çeşitli iletişim araçlarını ve bağlantılı olarak da isyan bastırma uzmanları seferber etmesidir. Modern

ayaklanma-bastırma literatürü (*counter-insurgency/coin*),¹⁰ 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarına denk düşen dönemde sömürge yönetimlerinin somut ihtiyaçlarıyla ortaya çıkmış ve her yeni ayaklanmada güncellenmiş (Doty, 1996: 75-7).¹¹ 1960'larda dünyayı sarsan gençlik hareketleri, "üçüncü dünya" ve Latin Amerika'da gelişen ayaklanmalar karşısında da kendini yenilemek durumunda kalan literatürün önemli figürlerinden biri, iflah olmaz bir antikomünist olan, Fransız ordu mensubu ve akademisyen David Gaula'dır (1919-1967). Doktrinde komünist halk önderi Mao'dan da esinlenen¹² Gaula, ayaklanmaların bastırılmasına ilişkin 4 "yasa" ortaya koymuştur:

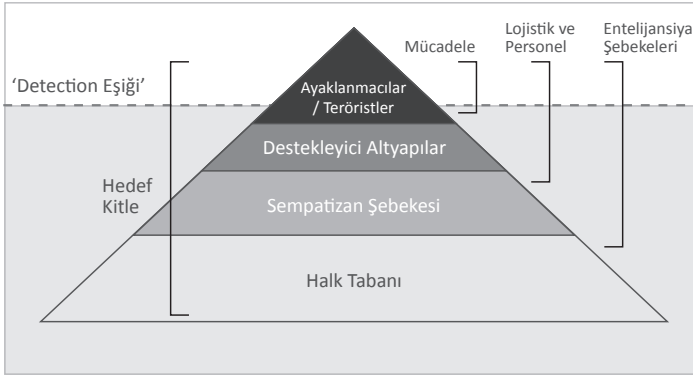
1. Yasa: Halkın desteği, ayaklanmacı için olduğu kadar, karşı ayaklanmacı için de gereklidir; savaşın amacı ülke topraklarının kontrolünden ziyade, halkın desteğini sağlamaktır.
2. Yasa: Destek, küçük bir azınlık aracılığıyla sağlanır; halkın çoğunluğu çatışma sırasında nötr olacaktır; kitlelerin desteği, aktif bir yandaş azınlığın yardımıyla elde edilebilir.
3. Yasa: Halkın desteği koşulludur ve yitirilebilir; halk, muhalif partinin misilleme yapma endişesinden uzak olmalı işbirliği için etkin biçimde korunmalıdır.
4. Yasa: Gösterilen çabanın yoğunluğu ve araçların çokluğu çok önemlidir; icra emri, silahlı düşmanları ortadan kaldırarak ya da uzaklaştırarak tedrici olarak yapılmalı, sonrasında halkın desteği kazanılmalı ve nihayet, altyapıyı inşa ederek ve halkla uzun süreli ilişkiler kurularak pozisyon güçlendirilmelidir. Bu, bir mahalleyi ele geçirme operasyonunun temeli olarak çatışmadan arındırılmış bir bölgeyi kullanmak suretiyle bölge bölge yapılmalıdır. (Gaula, 1964: 55-59)

Gaula'nın ardıllarından, isyan bastırma literatürünün bir başka teorisini David John Kilcullen ise 11 Eylül saldırılarından sonra merkezi hale gelen El Kaide ve "İslami terör" karşısında Irak, Afganistan, Pakistan ve Afrika'daki saha deneyimlerinden yola çıkarak 60'ların geleneksel konseptini sorgulamıştır:

Bugünün isyanları 1960'lardakilerden önemli ölçüde farklıdır. İsyancılar devleti ortadan kaldırmayı istemeyebilirler, tutarlı bir stratejileri olmayabilir, ya da, geleneksel yöntemlerle alt edilmesi güç, inanç temelli bir yaklaşımı takip edebilirler. Tek bir sahnede rekabet halinde birden fazla isyancı grup olabilir, bu demektir ki ayaklanmaları bastırmaya çalışanlar (*counterinsurgent*), spesifik bir düşmanı alt etmekten ziyade bütün bir çevreyi kontrol etmek zorundadır. (...) Ayaklanmacı değil ayaklanmayı bastırmaya çalışan çatışma başlatabilir ve devrimci değişim güçlerini temsil edebilir. İsyancılarla halk arasındaki ekonomik ilişkiler, klasik kurama taban tabana zıt olabilir. Ve kentlerdeki bombalamaların yarattığı propaganda etkisini kullanmaya dayalı isyan taktikleri, bazı klasik taktikleri geçersiz kılabilir, devriye gezme gibi başka taktikleri de

belirli koşullarda verimsiz hale getirebilir. Sahadan elde edilen yeni kanıtlar, klasik kuramın gerekli olduğunu ama çağdaş isyanlar için yeterli olmadığını göstermektedir. (2006: 11)

Kilcullen, bu ve diğer çalışmalarında, yeni çatışma ortamlarında karşı ayaklanmacıların kısmî, yerel pratiklerle yetinemeyeceğini, meseleyi küresel düzlemde, birbiriyle ilişkili isyan hareketleri ve olası isyanlar temelinde ele almanın önemini vurguluyor. Temel demokratik değerleri içselleştirmiş bir kişi, Kilcullen gibi yüzlerce uzmanın yazdıklarına, yapıp ettiklerine bakınca kendisinin aşağıdaki şemanın hangi parçası olarak görüldüğünü düşünmeye başlayacaktır, zira buna göre “düşman” her yerdedir ve siz de onun bir parçası olabilirsiniz:

Şekil 1: Bir ayaklanmanın yüzeysel ve derin unsurları (Kilcullen, 2010: 8)

Şemada yüzeyden derine doğru, isyancıların propaganda faaliyetlerinde yer alan hedef kitle (*Audience for propaganda*) ve bunların işlevsel özellikleri şu şekilde kategorize edilmektedir:

- Ayaklanmacılar/Teröristler: Savaşçılar (*Insurgents/Terrorists*)
- Destekleyici altyapılar: Lojistik ve personel (*Supporting infrastructure*)
- Sempatizan şebekesi: Entelijansiya şebekeleri (*Sympathizer Networks: Intelligence Networks*)
- Halk tabanı¹³

Böylesi bir şema içinde çalışan isyan bastırmacı literatürde adeta bütün bir küre, teröristlerin ya da ayaklanmacıların “evi” olmuştur. Her an birilerini kandırıp kendi kötü emellerine alet etmeleri işten bile değildir! Chomsky'nin “terör anlambilimi” dediği şey, bu literatüre çok şey borçludur.¹⁴

Yakın geçmişte gördüğümüz kitlesel gözaltılar, isyan-bastırmacı literatürün Türkiye’de de birileri tarafından kullanışlı bulunmuş olabileceğini düşündürüyor. Ancak şu bir gerçek ki, Irak’ın işgali sırasında ABD Hükümetine danışmanlık yapan Kilcullen gibilerin çabalarından ne Ortadoğu’da ne Afganistan’da ne de başka bir çatışma bölgesinde barış çıkmamıştır.

6-7 Ağustos 2015’te Silopi ve Cizre’de yaşananlara, 24 Temmuz’dan itibaren yine Cizre merkezli imha operasyonlarına bakınca, Türk devletinin ve onun propagandadan sorumlu kurumlarının “zihinler ve kalpler”i kazanmak gibi bir yöneliminin sanki hiçbir zaman var olmadığını düşünmekten kendimizi alamıyoruz (TİHV, 2015a ve 2015b). Ancak elbette bu süreçte AKP de gerek fiziki temaslar, gerekse medya yolu ile seçmen-vatandaşların bütün “rahatsızlıklarını” “düşmana” yönlendirmek üzere planlı operasyonlar gerçekleştirmektedir. Bu operasyonlarda “kalpleri kazanılacaklar”, ayaklanmacıları şu ya da bu biçimde destekleyen kesimler değil, iktidara destek verenler olmaktadır.¹⁵

AKP Medyasının Kürt Hareketine Karşı Yeni Taktik Arayışları

2013 yılında Suriye’nin kuzeyindeki Rojava’da özerklik ilan edilmesi ve takip eden gelişmeler Türkiye’de egemenleri oldukça rahatsız etmiştir. Suriye’deki iç savaşta ortaya çıkan Selefi militan grup İŞİD’in temel hedeflerinden biri haline gelen Rojava Kürtleri, özellikle kadın militanlar, dünya medyasında demokrasi kahramanı olarak görülmeye başlamış, 2014 yılının sonlarında Kobanê direnişiyle¹⁶ birlikte güçlenen Kürtlerin statü sahibi olma ihtimali rahatsızlığı derinleştirmiştir.

7 Haziran 2015 Seçimlerinde önemli oranda güç kaybeden AKP Hükümeti, % 10 seçim barajını aşarak 80 milletvekili çıkararak Halkların Demokratik Partisi’ne yönelik yeni bir karalama kampanyası başlatmıştır. 20 Temmuz 2015 tarihinde Kobane’ye insani destek sunmak üzere yola çıkmış bulunan, çoğu HDP bileşenlerinden ESP üyesi 32 gencin canlı bomba tarafından katledilmesi, hızla yükselen savaş ortamının kırılma noktalarından biriydi. Bu olayı takip eden ve AKP Hükümetinin savaş politikalarına en önemli manivelayı sağlayan gelişme, PKK’li olduğu açıklanan yerel militanların Urfa’ya bağlı Ceylanpınar’da iki polis memurunu evlerinde öldürmeleriydi. Bu iki olay, hem İŞİD’e hem de PKK’nin Kandil’deki mevzilerine yönelik hava saldırılarının gerekçesi sayıldı (*Vatan*, 24.07.2015). Çözüm Süreci boyunca ateşkes kararını uygulayan Kandil’deki mevzilerine yönelik bombardımanlar karşısında PKK sözcüleri kendilerine yönelik saldırılara sadece misilleme yapacaklarını açıkladılar ve öyle de yaptılar, ta ki 6 Eylül 2015 tarihine kadar. Bu tarihte, daha önce de muhtelif saldırılara uğramış Hakkâri’nin Çukurca ilçesine bağlı Dağlıca’dan çıkan askeri birliklere

yönelik bombalı saldırıda 16 askerin hayatını kaybetmesi, savaşın hem fiziki hem de psikolojik düzeyde yeni bir safhaya girmesine yol açtı.¹⁷

AKP medyasının bu süreçte başlattığı karalama kampanyasının hedefine, yerine göre ağırlıkları değişen oranlarda Kürt hareketinin temsilcileri, Fethullah Gülen Cemaati ve Doğan Medya Grubu yerleştirildi. Her biri ayrı siyasal kimlik ve amaçlara sahip bu üç “baş düşman”dan üçüncüsü, hem Türkiye medyasının belki de en etkili gücü, hem de TÜSİAD’da cisimleşen büyük sermayenin önemli temsilcilerinden biridir.

Kaynak: Analiz Merkezi

Bu gruba ait Hürriyet Gazetesinin, 6 Eylül 2015 tarihinde 16 askerin ölüm haberi üzerine Cumhurbaşkanı'nın yaptığı açıklamayı çerçeveleme biçimi, AKP'li bir grupun gazete binası önünde eylem yaparak saldırmasına vesile oldu.

Hürriyet, 6 Eylül 2015: soldaki ilk haber tepki üzerine değiştirildi

Bütün bu süreçte göze batırılan karalama kampanyası, hem sansasyonel manşetlerde hem de 80'li yıllardan itibaren Türk medyasının alamet-i farikası haline gelen “köşe” yazılarında, köhnemiş psikolojik savaş retoriklerinden fazlasıyla izler taşıyor. Örneğin *Yeni Şafak* editörü İbrahim Karagül'ün son dönem yazılarında iç-dış düşman, hain plan, tuzak, vb. gibi kaba retorik unsurlar mütemediyen baş

gösteriyor. Bu yazılarda bir şekilde ötekileştirilenlere dair açık kanıtlar sunma çabasına ise pek az rastlanıyor. Örneğin Karagül, “Entelektüel teröre, iç işgale direnmek..” başlıklı yazısında, karşısına aldığı kesimleri anonimleştirerek (“bazı sermaye grupları”, “bazı cemaatler”, vb.), fiilen terör eylemlerine katılanlar dışında kalan kesimleri itibarsızlaştırma çabasına girişiyor:

Bazı siyasi çevrelerin, ideolojik grupların, *birbirinden çok farklı terör örgütlerinin, bazı sermaye gruplarının, bazı cemaatlerin tek çatı altında, aynı mevzide, aynı cephede birbirini tamamlar şekilde yer almaları* Türkiye tarihinde örneği görülmeyen bir şeydir. Örgütleri anlarız, onlarla mücadele yöntemleri güvenlik birimleri tarafından nasıl yürütülür bellidir.

Ama diğerlerini, örgütlerle, terörle aynı mevzide yer alanları anlamamız hiçbir zaman mümkün olmayacak. *Bunu hiçbir zaman kabullenmeyeceğiz*, hiçbir şekilde makul, *anlaşılabilir bir dille tartışmayacağız*.

PKK'dan daha çok kan akıttılar

Bazı sermaye gruplarının örgütlerin ve terörün arkasına sığınıp *onların omuzlarından ülkeye ateş etmeleri, bazı medya gruplarının bu örgütlere ve teröre açık destek vermeleri, şiddeti daha da artırmak için cesaretlendirmeleri, kalemlerini kurşun gibi kullanmaları* affedilir bir şey değil çünkü.

Onların kalemlerinden PKK'nın silahlarının akıttığı kandan çok daha fazlası akıyor.” (Karagül, 26.08.2015) (vurgular orijinal -ga)

Karagül bu yazısında, YPG saflarında IŞİD'e karşı savaşırken ölen bir Alman vatandaşının ajan olduğu iddia edilen asparagas habere¹⁸ dayanarak “iç işgal”den, başka yerlerde “tuzak”tan, “darbe”den, vb. söz ediyor.¹⁹ Başsayfasından alenen hedef gösterip, “ölü sevici” dediği HDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın Doğan medyası tarafından “parlatıldığını” iddia eden *Yeni Şafak* editörünün bu yazılarının 6 Eylül'de HDP binalarına ve Hürriyet Gazetesine yapılan saldırılarda “hazırlayıcı” bir etkisi olduğunu söylemek akla yatkın görünmektedir. Yerine göre “düşmanı” gayrişahsi adlarla çağıran Karagül'ün, HDP ve AKP dışı medyayı -esasen Doğan Grubu medyasını- giderek daha şahsileşmiş ve saldırgan bir dille itham ettiği görülüyor: “Evet, Aydın Doğan bir *ulusal güvenlik meselesidir ve durduğu yer terör üzerinden darbe girişimidir. Evet, Türkiye saldırı altındadır ve tetiği çekenler bellidir!*” (Karagül, 09.09.2015) (vurgular orijinal -ga).

Takvim, 27.08.2015: “Pis yedili: Almanya Türkiye’yi karıştırmak için teröre kucak açtı”

Güneş, 08.09.2015²⁰; Takvim, 23.08.2015

Buradaki “düşman” retoriğini gazetecilerden önce, devletin üst kademe yöneticileri kullanmaktadır. Yani basitçe “medya” ayırımı, savaş dilinin özgün yaratıcısı gibi görülmemelidir. 28 Şubat 2015 tarihinde HDP ve AKP temsilcilerinin Dolmabahçe’de açıkladıkları mutabakattan kısa süre sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bu retoriği kullanarak “Kürt sorunu yok” demeye başlaması, AKP mediasındaki kalemlerin de aynı doğrultuda saf tutmasının temel nedenidir:

Çok açık söylüyorum, 40 çürük yumurtadan bir sağlam yumurta çıkmaz, bunun böyle bilinmesi lazım. Hala bunlar buradalar, böyle yürünmez, ülkeye

zarar veriyorsunuz. Karşımızda tüm umudunu sokak olaylarına, vandalların eylemlerine, Çözüm Süreci'nin başarısızlığa uğramasına bağlamış bir *hastalıklı zihniyet* var (Yeni Şafak, 15.03.2015) (vurgu benim –ga).

Bu beyanından 1 hafta kadar sonra da Cumhurbaşkanı, Ukrayna'dan dönerken uçağına kabul ettiği gazetecilere şunları dikte etmiştir: “Samimi ve dürüst davranmıyorlar. Kimileri bugün halen bu ülkeyi bölmeye yönelik adımlar, talepler peşinde.”²¹ Burada bir noktanın altını çizmekte yarar var. Bu sözler, düşmanlaştırıcı olmanın yanında ahlaki bir ton barındırıyor. Klasik psikolojik savaş metinlerinin, devlete karşı ayaklanmaların tamamını “terör” etiketi altında toplarken temel varsayımlarından biri, teröristlerin ahlaken “bizden” farklı, rasyonellikten uzak, şiddet düşkünü, irrasyonel, vb. oldukları ve terörle mücadelenin bir ahlaki problem olarak görülmesi gerektiğidir (Schlesinger, 1994: 51-52). Erdoğan pek çok söylevinde, muarızının ahlaken düşük olduğunu doğrudan ya da dolaylı biçimde ifade etmektedir. Medyada ona bağlı kalemlerin dilinde de düşmana aynı ahlaki çerçevede yaklaşılır. Aynı zamanda milletvekili olan bir AKP medyası mensubunun şu sözleri, bu çerçeveyi özetler: “Çözüm Süreci gibi bedel ödemeyi gerektiren barış projeleri siyasi değil, *ahlaki* niteliklidir. ... Bugün hepimizi kahreden can kayıplarını Erdoğan ve hükümete yüklemek tam anlamıyla bir *ahlsızlıktır*” (Esayan, 26.08.2015) (vurgu benim, ga).

22 Şubat'ta Dolmabahçe mutabakatı için “uzun süredir beklediğimiz bir açıklamadır, gecikmiştir ama sevindiricidir” diyen Erdoğan, bu sözlerinin üzerinden bir ay geçmeden tam tersi bir pozisyon sergilemiş ama buradaki tutarsızlık, medya tarafından ahlaki bir sorun olarak ele alınmamıştır.

Akşam, 22.03.2015

Öteden beri Türkiye'de devlet erkânının, gazetecileri bir araya toplayarak yaptığı görüşmelerden basına, erkânın kamuoyuna açıklamak istediklerinin dışında hemen hemen hiçbir şey yansımaz, AKP döneminde de bu kural değişmiyor. Tıpkı, olayların hızla geliştirildiği 24 Temmuz sonrasında Başbakan Davutoğlu'nun “bazı gazetelerin genel yayın yönetmenleri” ile yaptığı toplantıda olduğu gibi.

Kaynak: Hürriyet, 26 Ağustos 2015

Söz konusu toplantıya çağrılan gazete yöneticileri; AKP medyasınıninkiler dışında, Hükümetle iyi geçinmeye çalışan ama daha önemlisi, hem geleneksel hem de yeni mecralarda izlerkitlenin en çok itibar ettiği medya gruplarının (Doğan, Ciner, Demirören) temsilcileridir.²² Eskiden, halkı en çok ilgilendiren konular yerine davetteki ikramlardan ya da Başbakanın tûvit takımından bahseden gazeteciler bugün sayfalarında/ekranlarında bunlara yer vermekten bile imtina etmektedir, ola ki geçim derindeki insanlar oradaki yüksek maliyetli menüyü ya da giysileri bir isyan kıvılcımına çevirmesin! Bu toplantının ertesi günü toplantıya katılan Genel Yayın Yönetmenleri, büyük ölçüde Davutoğlu'nun kamuya iletmek istediği mesajların taşıyıcılığını yaptılar; AKP medyası iştiyakla, diğerleri, daha mesafeli bir dille, Cumhurbaşkanının direktifleri doğrultusunda yönetilen gayrı hukuki süreci normalleştirmeye çalıştılar.²³

AKP Hükümetinin politik strateji ve taktiklerin nasıl geliştirildiği, bunların ne şekilde kamusallaştırıldığı gibi konularda eldeki veriyle ahkâm kesmek pek de anlamlı değil, çok fazla şey bilmiyoruz. Ama yine de kritik anlarda “patlak veren” bazı manipülatif iddia ve haberler, söz konusu yönetim tarzı ve uygulamaları hakkında fikir verebiliyor. Örneğin, 2013 Haziran’ında şaşırtıcı biçimde gelişen Gezi protestoları, Erdoğan Hükümetinin Kürt hareketinden sonra yönetmekte en çok zorlandığı ve bir tür psikolojik savaşın çok yönlü denendiği siyasi gündem oldu. Kürt sorununun çözümünün taraflar arasında somut olarak müzakere edildiği bir dönemde gelişen bu isyan hareketi sırasında AKP medyası ve AKP’ye mesafeli görünen diğer medya gruplarının genel tutumu, en iyi halde sessizlik, en kötü halde ise artık kanıksadığımız asparagas haberler, agresif tonda sunulan düşmanlaştırıcı bir dilin kullanılmasıydı.

2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve aynı yıl gerçekleştirilen Cumhuriyet mitinglerini AKP medyasının hem sahiplik hem de editoryal yapı bakımından bir moment olarak tespit etmek mümkün. Toplumun hızla kutuplaştığı bu dönemde AKP’ye doğrudan destek veren, siyasi paralelliği sivrilen bir medya yapılanmasına şahit olduk.

Kaynak: *Evrensel*, 24 Ağustos 2015²⁴

AKP'nin uygulamaya soktuğu neoliberal İslam politikaları, zaman içerisinde giderek genişleyen bir muhalefet cephesinin oluşmasına yol açtı. 2013'te atılan somut adımlara rağmen ilerlemeyen çözüm sürecinde Kürt siyasal hareketinin desteğini de yitirme aşamasına gelen AKP, medyaya daha da fazla yüklendi. Burada hedef, büyük çoğunluğu emekçi sınıfların oluşturduğu kalıcılaşmış seçmenlerini konsolide etmek kadar, 7 Haziran seçimlerinde AKP'den umudunu kesen muhafazakar Kürtleri yeniden kazanmak, öte yandan HDP'de cisimleşen, Kürt hareketinin ana gövdesini oluşturan ve demokrasi özlemi içindeki kitleyle Türkiye'nin demokrasi talep eden diğer kesimlerini politika alanının dışına çıkarmaktı. Bu uğurda AKP'ye bağlı geleneksel medyanın gayretleri, olayları kendi amaçları doğrultusunda çerçevelemenin yanı sıra yoğun biçimde uydurma haberlerle belirli kitlelerin saldırılarına meşruluk zemini hazırlamaya çalıştı²⁵.

AKP medyasının olmayan bir şeyi varmış gibi gösteren en popüler haberlerinden biri, Sabah-ATV Grubuna (o vakitler Çalık Grubu bünyesindeydi) bağlı *Takvim* gazetesinde, Gezi Parkı'na polis müdahalesini aktaran CNN International muhabiri Christiane Amanpour'la ilgiliydi. *Takvim*, Amanpour'la gerçekleştirdiğini iddia ettiği hayali röportajı, başsayfasından gerçekmiş gibi şu sözlerle manşete taşıdı: "CNN'den kirliliğe itiraf! Gezi eylemlerini çarpıtarak Türkiye'yi savaş bölgesi gibi gösteren CNN International'ın ünlü sunucusu Christiane Amanpour, TAKVİM'e konuştu: Her şeyi para için yaptık" (*Takvim*, 18.06.2013). Gazetenin iç sayfasında röportajın hayali olduğu belirtilse de, psikolojik savaş ortamının yayılma mekaniği sayesinde olay sosyal medyada gerçekmiş gibi paylaşıldı.

Olayı duyan Amanpour, Twitter'dan "yazıklar olsun" şeklinde tepki verdi,²⁶ Takvim'in Genel Yayın Yönetmeni Mevlüt Yüksel bunu takip eden twitlerin altına -belki de olası bir davayı önlemek adına- "sadece sarkazm yaptığını" belirten bir mesaj yazdı.

Shame on you @Takvim for publishing
FAKE interview with me.

Çeviriyi görüntüle

RETWEET BEĞENİ
15.199 2.393

07:44 - 18 Haz 2013

@camanpour Hi Christiane, I am the
reporter of the fake interview. Do you really
think it is true... It's just sarcasism.

Çeviriyi görüntüle

RETWEET BEĞENİ
735 69

07:59 - 18 Haz 2013

Sabah-ATV Grubuna bağlı *Takvim* gazetesi bu tür asparagas haberlerden vazgeçmedi. Çözüm sürecinin akamete uğradığı 24 Temmuz saldırılarından

sonra Kürt hareketini karalama kampanyasında da düpedüz uydurma bir haberle adından söz ettirdi. 26 Ağustos 2015 tarihli baş sayfasında “İşte kalles PKK” manşeti altında dört ayrı fotoğrafı birleştirerek PKK’nın bir kadını ilaçla uyutarak üzerine bomba yerleştirdiği gibi bir asparagasa imza attı. (*Dicle Haber Ajansı*, 26.08.2015)

Görüntülerinin tahrif edildiği haberi tekzip eden Dicle Haber Ajansı’na (DİHA) ve bu ajansın haberlerini kullanan çoğu haber medyasına internetten erişim yasağı uygulandığı düşünülürse (ANF, 02.09.2015), olayın nasıl bir çerçeve içerisinde cereyan ettiği daha iyi anlaşılabilir.²⁷ Kürt hareketine yönelik saldırıları sistematik olarak kamuoyundan kaçırmaya çalışan AKP Hükümeti, 90’lı yıllarda dağıtım engeli ve doğrudan şiddet uygulamalarıyla Kürt medyasını susturmaya çalışırken bugün bu işi, sosyal medyadaki alternatif içeriklere erişim engeli koyarak gerçekleştiriyor. Türkiye, dünya ölçeğinde sosyal medya şirketlerinden en çok kullanıcı bilgisi, erişim engeli, hesap kaldırma talep eden ülke konumunda. Otoriterliğin şiddeti giderek artıyor. TBMM’deki İP TV yayın sisteminden İMC TV, Hayat TV, Yol TV, Özgür Gün TV, TV10 gibi muhalif kanallar izlenemiyor. Meclis Başkanlığı, HDP milletvekillerinin defaatle bu kanalların yayın sistemine dâhil edilmesi talebine yanıt vermiyor (Demir, 2015).

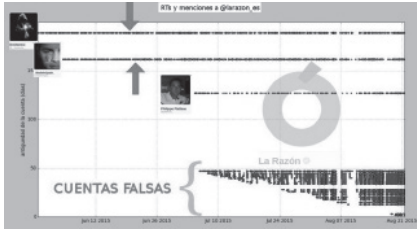

AKP Medyasının Yeni İletişim Taktikleri: Asparagastan Trollere

2000’lerin başında dilimize yerleşmeye başlayan ve genel olarak internette rahatsız edici mesajlar paylaşma anlamında kullanılan “trol-trolleme” bugün adeta AKP iktidarının bütün muhalif kesimlere karşı kullandığı bir psikolojik savaş aletine dönüştü.²⁸

Dünyada da trollemenin siyasal iktidarlarla ilişkileri gözlenmektedir. Örneğin Meksika’da 2014 Eylül’ünde esrarengiz şekilde kaybolan muhalif 46 öğrenciyle ilgili protestoların etkisini kırmak üzere Twitter’da tuhaf bir yol denenmiştir. Kısa süre sonra üçünün cesedine ulaşılan Ayotzinapa Öğretmen Okulu’nun diğer öğrencilerinin bulunması için sosyal medya kampanyaları düzenleyen genç aktivistlerin paylaşımlarını etkisizleştirmek amacıyla botlar, yani gerçek kullanıcısı bulunmayan, genellikle takipçi sayısını artırmak vb gibi amaçlara hizmet eden yapay zeka ürünleri kullanılmaktadır. Örneğin, Meksikalı aktivistlerin 1 Aralık 2014’te başlattığı #RompeElMiedo, (“Korkuyu Yen”) hashtagi ilişkisiz başka hashtaglerle birarada gönderilen botlarla işlevsiz hale getirilmiştir.²⁹

Benzer bir girişim, İspanya’da, Madrid Belediye başkanlığı seçimleri sırasında, iktidardaki sağcı Halk Partisine (Partido Popular) karşı “Ahora Madrid” adıyla birleşen sol koalisyonu ve iktidara muhalif diğer oluşumları hedeflemiştir. Bu olayı açığa çıkarmak üzere harekete geçen aktivistler titiz bir araştırma yürüterek, sahte hesaplarla şişirdikleri takipçi sayıları üzerinden sürekli iktidar yanlısı içerik paylaşan üç kişiyi teşhir etmiştir. Şikâyet üzerine Twitter yetkilileri söz konusu hesapları askıya almıştır (*Twitter bots, 26.08.2015*).

Twitter’da 3 gerçek hesap üzerinden iktidarın hizmetine sunulan “sahte hesaplar” (“cuentas falsas”)

Bu örneklerin yanı sıra Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’e bağlı bir “trol ordusu”nun bulunması (The Guardian, 18.08.2015; Bugorkova, 2015), fiziki çatışmanın içinde olup, ayrıca psikolojik savaş için sosyal medyaya başvuran İngiliz birliklerinin ortaya çıkması, psikolojik savaşın sosyal medyadaki diğer çarpıcı örnekleridir. (MacAskill, 31.01. 2015)³⁰

Dünyadaki bu örneklerle benzer özellikler taşımakla birlikte siyasal ve kolektif trollemenin Türkiye’deki biçimi, kendine özgü nitelikler barındırıyor. Dünyadaki örneklerden farklı olarak AKP iktidarı, trol faaliyetini “göstere göstere” ve kurumsal bir yapı çerçevesinde başlatmıştır. Seçmen desteğini artırmaya yönelik bir propaganda ekibinin resmen kurulduğunu, 8 Mayıs 2015 tarihinde öğrendik.

AKP Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Beşir Atalay'ın açılışını yaptığı Yeni Türkiye Digital Ofisinde 200 kişi 24 saat esasına göre çift vardiya olarak görev yapacaktı (Altuncu ve Kaçmaz, 2015). AKP'nin 7 Haziran seçimlerindeki büyük hezimetinden sonra sosyal medya mecralarında, lojistiğini bu ofisin sağladığını düşündürten hareketlenmeler yaşanmaya başladı. Sayıları yüz binleri bulan ve kimliğini çoğunlukla gizleyen bir AKP yanlısı kitlenin sosyal medyadaki iletişim ağı, muhalif kesimlerde "aktrol" sözcüğünün yoğun olarak kullanılmasına neden oldu.³¹

Geleneksel medyada organik sahiplik yapısının yanı sıra AKP'nin, gerek kamusal gerekse özel kurumlarda kendisine doğrudan bağlı kişileri görevlendirmesi, onun, başarılı bir iletişim stratejisinin (başka bir deyişle hegemonya mücadelesinin), medya sahipliğinden daha fazlasına ihtiyaç duyduğunu fark etmiş olduğunu gösteriyor.³² Bu bağlamda, sosyal medya kullananların niceliksel artış oranı bakımından dünya listelerine giren Türkiye'de bu durumu hesaba katan AKP kurmayları, Türk trolcülüğünde yeni bir dönemi başlattılar. 18 Mayıs 2015 tarihli bir BBC Türkçe haberi bu olayı özetliyor:

"Burası kampanya merkezi" diyor Gökhan Yücel, Yeni Türkiye Dijital Ofisi'nin direktörü.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal medya merkezi olarak tasarlanan bu ofis, 180 kişi için geniş ve gayet ferah görünüyor.

Tahtaya o günün miting programına dair bilgiler ve kullanılacak 'hashtag' not edilmiş.

Proje koordinatörü, beni günlük rutinin başladığı toplantı odasına davet ediyor.

Çalışanlar 45'er kişilik dört birime ayrılmış: İçerik oluşturma, etkileşim, dinleme ve sahayla iletişim birimleri.

"Bu ekiplerin görevleri tanımlanmıştır -ki o da dijitalde uygun içerik üretmektir- ve dışına çıkamazlar" diyor Yücel, ofiste kişisel hesaplarla değil, sadece kurumsal hesaplarla çalışıldığının da altını çiziyor (Altuntaş, 18.05.2015).

Kurum yetkilisi kurumsal hesaplardan bahsetse de, Facebook ve Twitter gibi mecralarda aktif olarak yer alan biri, açılan hesaplarda, gönderilen mesajlarda, birbirlerine yaptıkları yorumlarda bir düzenlilik olduğunu kolayca kavrayabilir. Özellikle kimliğini, örneğin Kemalist ikon, idol ve sözlerle sunan, gerçek bir kişi olduğu kuşku götürmeyen isimlerle açılmış hesapların bu amaç için kurgulandığı düşünülebilir.

Benzer örnekler; daha farklı metotlarla da olsa, Meksika, İspanya, Rusya ve İngiltere'de görülen politik trolleme faaliyetlerinde de bir "çeşitlilik" ya da "tarafsızlık" görüntüsü sunmak adına tercih sebebi olsa gerektir³³. Bir siyasi

partinin yöneticisi konumundaki kişinin söyledikleri ile, o partinin olağan seçmen kimliğinden çok uzak, hatta başka bir partinin üyesi gibi görünen birinin söylediklerinin etkisi hesap ediliyor olabilir. AKP yanlısı mesajlar twitler ve onları izleyen AKP'nin sosyal medya ekibinin başındaki kişilerden biri olan Fatih Tezcan tarafından açılan web sayfası ve @AnalizMerkeziTr adlı twitter hesabı, özellikle kriz zamanlarında takipçilerini kışkırtacağı çok açık mesajlar paylaşıyor (Analiz Merkezi, 18.08.2015). Aşağıdaki 24 Ağustos 2015 tarihli paylaşım, bir gün önce PKK ile girilen çatışmada ölen kardeşinin cenazesinde AKP Hükümetine isyan eden Yarbay ağabeyin yarattığı etkiyi “gidermek” üzere özel olarak hazırlanmış.

Özellikle Twitter'da, hasımlara karşı çarpıcı etiketler kullanarak “trend” olmak, bütün siyasal kampanyaların kullandığı metotlardan biri. İronik biçimde AKP'nin düşman-öteki yaratma faaliyetlerinde öne çıkan terimlerden “algı operasyonu”, taraftarlarını mobilize etmede etkili olmuş görünüyor. % 50'lere varan seçmen desteği, devletin kilit kurumlarında otoriter yapılanmalar, kendisine doğrudan bağlı bir medyaya rağmen ideolojik basınç altında olduğu, kendisine karşı “darbe” yapıldığı iddialarıyla sosyal medya kullanıcılarını mobilize etmeye dönük taktiğin tipik bir örneği aşağıdaki twitlerde görülebiliyor.

Özellikle Takvim, Güneş, Akit gibi yayın organlarının sıkça başvurduğu asparagas haberler, montajlanmış görseller vb., sürekli bir akış halindeki (“timeline”) sosyal medyada daha hızlı yayılma şansı elde etmekte, görsel medyanın önemli bir özelliği olan “tanıma etkisini” (“recognition effect”) harekete geçirmektedir. Bu tip uydurma görsellerden biri, 2003 yılında Atatürkçü Düşünce Derneği ile Ankara Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlediği yürüyüş sırasında açılan “Ordu

Göreve” pankartının 2015 Ağustosunda “PKK Göreve” şeklinde montajlanmış halidir.

Bu sahte görseli paylaşılanlar; mekânı, zamanı, olayı ve kişileri de değiştirerek ya da değiştirilmiş hazır içeriği kullanarak esasen PKK’dan ziyade 7 Haziran seçimlerinde % 13 oyla Meclisin 3. büyük partisi olan HDP’nin yasal temsilcilerini hedef göstermektedir³⁴. Bu tutumun daha kurumsal ve dolayısıyla daha tehlikeli bir örneği, 8 Eylül 2015 tarihli Yeni Şafak’ın başsayfada HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş’ı “Katil” olarak yaftalaması ve bunun altına mizanpaj hilesiyle “Temizlenecek” başlığını atmasıdır. Yasal bir siyasi parti başkanını açıkça hedef gösteren “Katil temizlenecek” mesajı üzerine HDP, gazete hakkında suç duyurusunda bulunmuştur (İMCTV, 09.09.2015; *Diken*, 10.09.2015).

8 Eylül 2015 Yeni Şafak³⁵

Kürt siyasi hareketinin temsilcilerinin yanı sıra, özellikle Gezi direnişine şu ya da bu biçimde destek vermiş, 7 Haziran seçimlerinden önce HDP'ye oy verdiğini açıklayan medyatik kişiler de hedef seçilmektedir.

Psikolojik Savaşın Hedef Kitlesi ve Bir Örnek

Bugün Türkiye'de, Kürt hareketi içinde yer alanları kısmen dışarıda tutarak belirtmek gerekirse, "sıradan insanın" sadece medyadan seyrettiği bir savaş cereyan ediyor. Sıradan insanla kastettiğim; gerçeklere erişim olanakları bakımından son derece dezavantajlı konumda olan, televizyon yapımcılarının

ona reva gördüğü en pespaye içeriklere mecbur bırakılan, çatışma dönemlerinde çoğunlukla kutuplaştırmanın “devlet” kanadında konumlanan ve sayıları milyonlarla ifade edilebilecek halk kesimleridir. Bugünün moda deyimiyle “algı operasyonlarının” temel hedeflerinden birini bu sıradan insanlar kümesi oluşturuyor.

Popüler dilde, alternatif haber kaynaklarına hem ekonomik, hem de kültürel sermaye kıtlığı nedeniyle erişimi çok sınırlı olan bu kitlenin manipülasyona daha açık olduğu yönünde gizli bir kabul sezilmektedir. Burada şu uyarıda bulunmak gerek sanırım. İnsanların manipülasyona açık “olması” ile o hale getirilmesi arasında bir fark olsa gerektir. Yani Türkiye’de medyayı yönetenler bir tür obskürantist eğilimi içselleştirmiş olabilirler³⁶. Türkiye medyasında standart haber, yani asgari 5n1k şartını yerine getiren haber son derece nadir rastlanan bir durumdur. Bunun yerine, kaynağı belirsiz ya da son derece güvenilmez, hiçbir kanıtlanma çabasına girilmemiş metin yığını her gün her saat izlerkitleye boca edilmekte, dahası, haberin olmadığı yerde insanlar, sosyal gelişmeleri bilimsel ve tarafsız şekilde analiz etmek konusunda oldukça yetersiz kalan köşe yazarları ve televizyon yorumcularıyla baş başa bırakılmaktadır.

Bu noktada, gün içinde dolaşıma sokulan devasa ölçekteki medya çıktısı içinden seçme yapma olgusunu (*selective exposure*) (Stroud, 2008) düşünmemiz gerekiyor. Hangi insan grubu olursa olsun, “sıradan”, “güçlü”, “daha güçlü”, insanlar gün içerisinde binlerce cm²’lik, yüzlerce saatlik medya çıktısının potansiyel alıcısı konumundadır, ama bunların içerisinden kendilerine uygun (elbette belli bir sosyal bağlamda) seçmeler yapar. Diyelim, Ankara’nın Türközü Mahallesinde gecekonduda yaşayan bir kadın, İngiliz *Guardian* gazetesinin zengin Orta Doğu dosyasının alıcısı olmayacaktır.

Uzun yıllar boyunca, araçların (gazete, radyo, tv, el ilanı, vb.) değişen ağırlıklarıyla ve değişik tarzlarla yaygın medya bu işin merkezinde durmuştu. Günümüzde ise kitlesel gözetim ve sansür sorununu da içerecek şekilde “kılcallanmış” interaktif haberleşme araçları daha fazla ön plana çıkmıştır. Ancak hâlihazırda, sıklıkla iddia ya da ima edildiği üzere bu yaygın, kişisel araçların merkezi, kitlesel araçları yerinden ettiğine dair açık kanıtlara sahip değiliz. Yeryüzündeki insanların kahir ekseriyeti bir yandan hala büyük ölçüde televizyon ekranına bağımlı iken, diğer yandan, daha bireyselleştirilmiş/kişisel görünen, diyelim sosyal medya ortamları da dev medya merkezlerinin kontrolünden uzak görünmemekte.

Dünya çapında en çok ziyaret edilen internet ortamlarının istatistik verilerini derleyen Alexa.com’a bakılırsa, global düzeyde ilk sıraları her zaman Google, Facebook, Yahoo vb. gibi medya devleri yer almaktadır. Haber kategorisine

bakacak olursak burada da benzer bir küresel eğilimi gözlemek mümkün. Kullanıcılar tarafından seçilerek yerleştirilen haber linklerinden oluşan sosyal paylaşım sitesi Reddit, haber kategorisinin ilk sırasında yer almakta. “Haber”in alt kategorilerinden biri olan “gazete” kategorisinde ise *New York Times* uzun süredir dünyanın en çok tercih edilen online içerik üreticisi olarak kaydediliyor. Ancak bu global veriler tek başına insanların kendi ve başkalarının hayatlarıyla, gerçekle/hakikatle ve nihayet medya ile kurdukları ilişkiyi anlamamıza kuşkusuz yetmez. Sıradan insanların *New York Times* gibi elit yayın organlarına yönelmemesi, her politik coğrafyada ve her farklı kültürel ortamda başka başka medyaların “seçilmesi” bile tek başına bu sürecin karmaşık yapısını teşhis etmek için yeterli olabilir. Dünyanın her yerinde genel bir eğilim olarak *Times* ya da *Guardian* gibilerden ziyade, diyelim *Boston Globe* ya da *Sun* gibi popüler yayınların çalışan sınıflar tarafından tercih edildiğini görüyoruz.

“Terörle mücadele” kapsamında medyaya doğrudan sansürün önemli nedeni, “sıradan insanı” alternatif seslerden uzaklaştırmaktır. Bu tür bir sansürün en çarpıcı örneklerden biri, İngiliz Yayın Kurumu BBC’nin, 1988-94 arasında, İrlanda Kurtuluş Ordusu’nun siyasi kanadı olan Sinn Fein’in temsilcilerini ekranlarda “sessizleştirilmesi”dir. Sinn Fein lideri Gerry Adams’ın ve muhafazakâr hükümet tarafından “terörle” ilişkili görülen diğer temsilcilerin açıklamalarını görüntülü olarak veren BBC, bu kişilerin orijinal seslerini kapatarak, gerektiğinde kendi stüdyolarında seslendirmiştir. Konuyla ilgili ilk doğrudan müdahale, uzun süredir hükümet baskısı altında çalışan BBC’nin, Kuzey İrlanda sorununu ele aldığı *At the Edge of the Union* adlı belgeselin yayınlanmasının hükümet tarafından engellenmesidir. Olay üzerine BBC’de örgütlü Ulusal Gazeteciler Sendikası’nın (NUJ) kararıyla bir günlük protesto eylemi gerçekleştirilmiş, ancak uygulama devam etmiştir. Bu uygulamanın mimarı olan Margaret Thatcher, “teröristlere” genel yaklaşımını, 14 Haziran 1985’te TWA uçağını içindeki 147 kişiyle birlikte kaçıran Hizbullah ve İslami Cihat üyelerini işaret ederken şu sözlerle açıklamıştı: “[Demokratik ülkeler] ‘terörist ve hava korsanlarını, bel bağladıkları propaganda oksijeninden mahrum bırakmanın yollarını bulmak zorunda...” (Apple Jr., 1985; Welch, 2005). “Oksijeni” kesmek üzere muhafazakâr hükümetin yoğun çabaları, ilişkili siyasi öznelerle çözüm sürecinin başlatıldığı 1994 yılında yavaşlamış ve John Major Hükümetinin kararıyla yasak kaldırılmıştır³⁷.

Tarihte buna benzer yasaklar, otoriter yönetimler için unutulmaz bir fırsat deposu olarak görülmeye devam etmektedir. RTÜK’ün HDP’li üyesi Ersin Bingöl’ün hazırladığı bir rapor, Selahattin Demirtaş’a, bir tür Gerry Adams muamelesi yapıldığını göstermiştir. 21 Ağustos 2015 tarihinde BBC’de yayınlanan ve PKK kamplarındaki kadın gerillaları anlatan bir belgesel, Türk Dışişleri tarafından “terörizmi açıkça destekleyen yayın” olarak nitelenmiş, BBC,

1980'lerdeki yasakçı politikalara davet edilmiştir: “BBC'nin geçtiğimiz günlerde Kuzey İrlanda'da bir polis karakoluna bombalı saldırıda bulunan IRA hakkında izlediği yayın politikasını PKK terör örgütü için de uygulaması beklenir.”³⁸ (TC Dışişleri Bakanlığı, 2015; Jıyan.org, 21.08.2015) Burada tuhaf olan, yayın politikaları konusunda olabilecek en sarıh metinleri çıkaran BBC'nin, an itibarı ile IRA'ya mahsus bir politikasının mevcut olmamasıdır³⁹.

Sonuç Yerine

2000'lerde gazetecilik ve savaş başlığı altında en çok sarf edilen terimlerden biri, *embedded* gazetecilik olmuştur. Pentagon'un himayesi altında Irak'a giden *embedded* gazeteciler, liberal basın yaklaşımının en gözde normlarından birini, gazeteci bağımsızlığını ihlal ettikleri için eleştirilmiştir. Oysa çağdaş kapitalist medya sistemlerinde gazeteci bağımsızlığı son derece dar bir alana hapsedilmiş, gerek medya patronlarının, gerekse onlarla içli dışlı olan akredite kaynakların, yani devlet bürokrasisinin hedef ve yönelimlerine sıkı sıkıya bağımlı hale gelmiştir. 2014 yazında Maxmur Kampında ANF adına gazetecilik yaparken IŞİD tarafından öldürülen Deniz Fırat (CPJ, 2014) devlete karşı savaşan güçlerin yanında konum almıştır. Bunu bireysel bir tercih olarak benimsemiş, bedelini hayatıyla ödemiş bir gazetecedir ve ABD Savunma Bakanlığı'nın yeni psikolojik savaş doktrini çerçevesinde savaşı hâkim güç lehine çerçevelemekle görevli “iliştirilmiş” gazetecilerle herhangi bir benzerliği yoktur.

Gazeteciyi politik mücadelenin dışında duran profesyoneller olarak gören liberal etik yaklaşım, çatışma durumlarında gazetecinin, “tarafsız” olması gerektiğini söyler. Anaakım medyada çalışan profesyonel gazeteciler genel olarak bu “tarafsızlık” miti sayesinde, esasen güç ilişkilerinin taşıyıcısı, yeniden üreticisi konumuna ister istemez düşmektedirler. Demokrasi ve barış mücadelesini bilgi üretme ve yayma etkinliğiyle bütünleştirebilen örgütlü insan ise, “politikacı” kimliğinin yanı sıra gazeteci kimliğini de üstlenmiş olur. Ama artık onu kapitalist gazetecilik kurallarının dayattığı profesyonel gazeteci olarak tanımlamak doğru olmayacaktır. Elbette bu türden “organik haberci”lerin yanı sıra anaakım medyada gazetecilik yapan, kamu çıkarı, demokrasi, ifade özgürlüğü gibi nosyonları içselleştirmiş, barışı savunan pek çok kişi var. Bu insanların çoğu kez kahramanca çabalarını bir barış gazeteciliği geleneği yaratmak üzere birleştirmek de meseleye politik bakmak anlamını taşıyor. “Politik bakmak” ve Türkiye gibi savaş ve çatışmanın adeta bir yönetim biçimi olarak kullanıldığı bir politik coğrafyada barış adına çalışmak için habercinin belli bir siyasi parti ya da hareketin organik bileşeni olması gerekmiyor. Lakin izleyebildiğim kadarıyla, bu konuda yapılan akademik ya da akademik olmayan çalışmalarda anahtar kavram haline gelmesine rağmen Türkiye’de barış gazeteciliğinin pratikte nasıl mümkün kılınacağına ilişkin gerçekçi ve politik bir çerçeve kurulamıyor. Bağlantılı olarak,

anaakım medyada çalışan barış yanlısı medya emekçilerinin yapısal sınırlılıkları ya göz ardı ediliyor, ya da göz önünde bulundurulsa bile barış gazeteciliği için anaakımla tek başına mücadele etmesi pek de mümkün görünmeyen alternatif mecralar öneriliyor.⁴⁰ Ancak Türkiye’de alternatif mecraların da kendilerine özgü, sadece finansmanla açıklanamayacak sorunları mevcut ve bunların aşılabilmesi için daha özeleştirel bir tutuma ihtiyacımız var.⁴¹

Türkiye’de gazetecilik sadece bugünkü koşullarda değil, öteden beri asgari habercilik normlarından tamamen uzak biçimde icra edilen bir meslek ve belki de öncelikle bu yapının değişmesi, haberciliğin standart kurullarla (örneğin 5N1K) icra edilebilmesi adına aktif, bilinçli bir çaba gerekiyor. Böylesi bir çabanın sonuçları kanımca barış kültürünün gelişmesine kesinlikle katkı sunacaktır. Gazetecilik etiğini belirleyen dünyanın her yerinde ortak yapısal sınırlar var ve Türkiye’de bunlara başka sınırlar ekleniyor. Bu bağlamda, gazeteciyi bireysel tercihleriyle ele alan liberal etik çerçevenin barış gazeteciliği tartışmalarında da işlerlik kazandığını ve Türkiye özelinde daha radikal bir barış gazeteciliği tartışmasının gerekli olduğunu düşünüyorum.

Öte yandan, Türkiye’de daha fazla insanın barış konusuna duyarlı hale gelmesi, barışı acil bir talep olarak yükseltmesi gerekiyor. Todd Gitlin 1970’lerin sonunda medya için “kapsama alanının genişliği, erişim kolaylığı ve merkezileşmiş simgesel kapasitesi ile” gündelik bilinci düzenlediğini söylemişti. Bu tespit, söz konusu düzenlemenin çok da basit ya da kolay olmadığı kaydı ile anlamını koruyor. Nitekim her şeye rağmen Türkiye’de psikolojik savaş arzu edilen “etkiyi” yaratamıyor. Barışın en büyük şansı da budur; insanların, onları “algı operasyonları” ile kolayca güdülebilecek kitleler olarak gören dezenformasyon ünitelerine karşı yıllardır haklı olarak besledikleri güvensizliğin, gerçek bir adalet ve barış talebine dönüşmesi. Toplumun kitlesel cinayetlere, suikastlara bile duyarsızlaşmasına yol açan kutuplaştırıcı siyasete ve onun taşıyıcısı olan medyadaki savaş diline karşı bu talebin yükseltilmesi, sıradan insanların aktif politik yurttaşlara dönüşmesi, hümanizmanın canlandırılması ve bütün bunlar için bilgi üretiminin ve dağıtımının demokratikleştirilmesine şiddetle ihtiyacımız var.

Sonnotlar

¹ Bu yazı, 100'den fazla vatandaşın hayatını kaybettiği 10 Ekim katliamından önce kaleme alınmış, dolayısıyla yazım sürecinin nihayete erdirilmesi ile hakemlik süreci arasında geçen zamanda Türkiye toplumunu sarsan güncel olaylarla ilişkili veriler analize dâhil edilememiştir.

Yazıyı okuyarak çok önemli uyarılarda bulunan Murat Gülsaçan'a ve değerlendirmeleriyle önemli katkı sunan hakemlere teşekkür ederim.

² Medyanın etkisi, erken dönem iletişim çalışmalarının odaklandığı konuydu. bkz. Hardt (1992: 1-30). Yukarıda bahsettiğim eleştirel sosyolojinin temsilcileri, 1960'lardan itibaren bu paradigmaya meydan okudular. Ancak onların güçlü itirazını zaman içinde yıpratın, bana kalırsa, medyayı karmaşık toplumsal yapı ve süreçlerden ayırması bir şey, örneğin "devletin ideolojik aygıtları" olarak kavramalarıydı. 1970'lerde eleştirel iletişim çalışmalarında hâkim hale gelen bu kavramsallaştırmanın radikal bir eleştirisi için bkz. Garnham (1979).

³ Bu konuda ayrıca bkz. Couldry (2000).

⁴ Son dönemde yaygınlaşan "yandaş medya" ifadesine karşı, pek çok bakımdan daha kullanışlı olduğunu düşündüğüm "AKP medyası" terimini önerdiğim ilk çalışma için bkz. G. Adaklı (2009).

⁵ Daniel Hallin'e göre (1994) Vietnam, askerlere eşlik eden ama henüz kendisini "iliştirildiği" güçlerle özdeşleştirmemiş gazetecilerin sansüre uğramaksızın haber geçtiği ilk savaştır. Eklemek gerekir, 2015 yılında, hâlihazırda bu özelliği taşıyan son savaştır da.

⁶ Amerikan medyasında katliamla ilgili sansürü delmek için büyük çaba gösteren gazeteci Seymour Hersh (1969), 13, 20 ve 25 Kasım 1969 tarihlerinde *St. Louis Post-Dispatch*'te yayınlatabildiği haberleriyle *Pulitzer Ödülü* kazanmıştır. <http://www.pierretristam.com/Bobst/library/wf-200.htm>

⁷ Gazetecilikte nesnellik iddiasını yetkin biçimde eleştiren Michael Schudson'ın *Discovering the News: A Social History of American Newspapers (1978)* başlıklı doktora çalışması alanda öncü kabul edilmektedir.

⁸ Bu çalışma boyunca *counter-insurgency*'yi "ayaklanma-bastırma" şeklinde kullanmakla birlikte burada orijinal bir metnin Türkçe çevirisi söz konusu olduğu için bu kullanımı değiştirmedim. (Ayrıca aşağıda, 11. sonnota bakınız).

⁹ Manişeizm, İran kaynaklı eski bir dinin adı olmakla birlikte, zaman içerisinde çağdaş bir ideolojinin şemsiye terimi haline gelmiştir ve genel olarak dünyaya/hayata iyi-kötü, aydınlık-karanlık gibi ikili ahlaksal karşıtlıklar çerçevesinde bakmak anlamını içerir.

¹⁰ *Counterinsurgency (coin)* kavramını Türkçe karşılamak ve bu karşılığın kulağımızı

tırmalamaması biraz zor görünüyor. M. Sinan Birdal, Evrensel Gazetesinde çıkan bir yazısında bu kavram için Türkçede yaygınlaşmış “kontrgerilla” sözcüğünü öneriyor. Ancak bu sözcük, Türkiye’de esasen “faili meçhul cinayetler”le anılan Gladyo tipi örgütlenmeler için kullanılan bir adlandırma olarak İngilizce literatürdeki anlamı ile örtüşmüyor. Bu bağlamda yazı boyunca, literatürün uzmanı olan Evren Balta’nın “ayaklanma bastırma” çevirisini kullanacağım. Bu vesile ile “coin” literatürüne dikkatimi çekerek kaynak öneren Evren Balta’ya teşekkür ederim.

¹¹ Roxanne Doty’nin Imperial Encounters adlı kitabından haberdar olmamı sağlayan, M.Sinan Birdal’ın “Yeni Sürüm Kontrgerilla” başlıklı yazısı oldu.(Birdal, 2015)

¹² “Devrimci savaşın % 80’i siyasi, % 20’si askeri eylemdir” “Halk, devrimcinin içinde yüzeceği bir denizdir.” Zedong (1937).

¹³ Her bir hedef kitlenin üstlendiği roller, geçişken biçimde gösterilmiştir. Örneğin, “destekleyici altyapılar”, “sempatizan şebekeleri” ve “halk tabanı”, “entelijansiya şebekeleri” adlı bir ven şemasında içinde yer alabilmektedir.

¹⁴ Bir yazımda bu terimi yine Kürt hareketine karşı medyada kullanılan savaş dilini deşifre etmek üzere kullanıştım:

“Son dönemde Kürt meselesi konusunda yoğunlaşan psikolojik savaş, Noam Chomsky ve Edward Herman’ın “terör anlambilimi” olarak adlandırdığı çerçevede hızla genişletilmiş bir “yıkıcılık” (“subversion”) kategorisine evrilmiş durumda . Terör kavramı etrafında örülen genişletilmiş yıkıcılık kavramı, iktidara muhalefet eden her türden siyasal özneyi “yıkıcı” olarak aynı torbanın içine tıkma anlamına geliyor. Bu yazının konusu olan gazeteler de “KCK operasyonu” adı altında gerçekleştirilen bu “genişletme” sürecinde fazla mesai yapmış görünüyorlar.” (Adaklı, 2012)

¹⁵ 7 Haziran seçimlerinde HDP’ye verilen oyların sosyolojik bir analizi için bkz. Muğurtay (2015)

¹⁶ Bu konuda çıkan pek çok haber ve değerlendirmeden biri için bkz. Matin (2015).

¹⁷ Ateşkesin fiilen bitmesine ilişkin değişik çevrelerden kronolojiler yayımlandı. Bunlardan bazıları: Çetin Yılmaz (26.08.2015) Hüseyin Aykol (28.08.2015) *Dicle Haber Ajansı* (10.09.2015).

¹⁸ Takvim Gazetesi’nde çıkan haberin uydurma olduğu ortaya çıkarılmasına rağmen, 19 yaşında gerillaya katılan ve 22 yaşında ölen YPG gerillası Kevin Joachim’in “Alman ajanı” olduğu iddiası AKP medyasında yoğun olarak işlenmiştir.

¹⁹ İbrahim Karagül (21.08.2015 ve 28.08.2015)

²⁰ Bu manşet haberde, PKK yöneticilerini ihbar edenlere, yakalanmasına veya

öldürülmesine yardım edenlere 4 milyon YTL'ye kadar ödül vermeyi öngören yasaya gönderme yapılmakta ve bu yolla Aydın Doğan itibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır.

²¹ Murat Kelkitlioğlu (22.03.2015). Kısa bir süre sonra Doğan Medya Grubu yetkilileri hakkında terör örgütünün propagandasını yapma gerekçesiyle soruşturma başlatılmıştır. *BBC Türkçe* (16.09.2015).

²² Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Sedat Ergin, Haber Türk Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Selçuk Tepeli, Hürriyet Daily News Genel Yayın Yönetmeni Murat Yetkin, Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Fikret Bila, Vatan Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni İsmail Yuvacan, Daily Sabah Genel Yayın Yönetmeni Serdar Karagöz, Türkiye Gazetesi Genel Yayın yönetmeni İsmail Kapan, Yeni Akit Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hasan Karakaya, Star Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Nuh Albayrak, Yeni Şafak Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni İbrahim Karagül, Diriliş Postası Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hakan Albayrak, Akşam Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Murat Kelkitlioğlu Sabah Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı Metin Yüksel.

²³ Birkaç örnek: Yetkin (26.08.2015); Bila (27.08.2015); Albayrak (28.08.2015); Karagül (26.08. 2015); Kelkitlioğlu (28.08. 2015).

²⁴ Bu kolajdaki manşet haberlerden biri için bkz. Kaplan (24.08.2015)

²⁵ Bu kampanya ile seçime 3 hafta kala HDP bürolarına yapılan fiziki saldırılar arasındaki ilişkiyi sorgulayan bir değerlendirme için bkz. Sözeri (2015).

²⁶ Fung (2013); *Hürriyet Daily News* (18.06.2013)

²⁷ AKP medyasının 7 Haziran seçimleri öncesinde ortaya attığı sansasyonel dozu yüksek iddialardan biri de, içinde CHP milletvekili Umut Oran'ın da yer aldığı, Cumhurbaşkanının kızı Sümeyye Erdoğan'a suikast planıydı. Uydurma olduğu bilirkşi raporuyla da ortaya çıkan iddiayı ortaya atan yayın organlarına karşı davalar açıldı ama AKP medyası bu kez; davanın savcısını ve bilirkşisini karalamaya dönük haberler yaptı.

²⁸ İnternetteki Türkçe popüler sözlüklerden ekşi sözlük'te "trol"le ilgili ilk girdi (entry) bu terimi (20.05.2000), bir dönem moda olan oyuncaklara verilen isim olarak tanımlıyor <https://eksisozluk.com/entry/171105> ama ilk sayfada bunu izleyen girdilerden biri, bugünkü özgün anlamına daha yakın bir tanım veriyor: "internet alemlerinde ... forumlarda, eksi sozluk gibi bilgi paylasimini hedefleyen platformlarda ortaliga sacma sapan bir laf atip rahatsızlık veren insanlar icin kullanılan bir terminolojiymis." [https:// eksisozluk.com/entry/2710213](https://eksisozluk.com/entry/2710213) (erişim: 01.09.2015) ekşi sözlükte "aktrol" olarak ilk girdi ise 2012 yılına ait: "ölünün üstünden bile trollük yapmaya çalışanlardır. (bkz: 5 kişi öldü diye kıyamet koparan çapulcular) (bkz: trollüğün adabı)", <https://eksisozluk.com/entry/35226432> (erişim: 01.09.2015).

²⁹ Bu olaya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Finley (2015). Bir araştırmaya göre 2014'te internet trafiğinin % 51'ini bu tür (ro)botlar oluşturmaktadır (Zeifman, 2014).

- ³⁰ Rus ve İngiliz örneklerine dikkatimi çeken Can Irmak Özınanır'a müteşekkirim.
- ³¹ Aktrollerle ilgili olarak AKP kurmaylarının da rahatsız olduğu yönünde haberler çıktı. Hürriyet (01.09.2015).
- ³² TRT, Anadolu Ajansı ve RTÜK gibi kamusal kurumların çok sınırlı da olsa görelî özerkliğini ortadan kaldırmak; Basın İlan Kurumu, Basın Kartları Komisyonu gibilerine kendi kadrolarını yerleştirmek, TİAK gibi sektörel örgütlerde de partiyle organik bağı olanları yönetici yapmak bu stratejiyle bağlantılıdır.
- ³³ Örneğin yukarıda bahsettiğim İspanya'daki trolleme olayında hesap sahiplerinin çoğunlukla yeni teknolojilere dair haberleri paylaştıkları görülmektedir. *Twitter bots* (26.08.2015).
- ³⁴ Yazının kaleme aldığı dönemde henüz 1 Kasım seçimlerinin gerçekleşmediğini yukarıda belirtmiştik. 1 Kasım 2015 tarihinde yenilenen seçimlerin sonuçları, meclisin 3. büyük partisi olma özelliğini değiştirmemekle birlikte, HDP'nin oy oranı % 10,75'e gerilemiştir.
- ³⁵ Demirtaş'ı hedef alan medya kampanyasına dair bir değerlendirme için bkz. Küçükaydın (2015).
- ³⁶ *Obscurantism*, Türkçeye "bilmesinlercilik" olarak çevrildi ama görebildiğim kadarıyla bu ifade çok da yaygınlaşmadı. Burada sözcükle kastettiğim genel olarak, gücü elinde tutmak adına, sahip olunan kamusal bilgiyi geniş kitlelerden uzak tutma, yayılmasını engelleme yönündeki bilinçli tutumdur. Yıllar önce büyük bir gazetenin, kendisini "liberal" olarak tanımlayan editörü bana 70 milyonluk ülkede 5 milyonluk günlük tirajın hiç de düşük sayılamayacağını söylemişti. Oysa Türkiye gibi kamuyu ilgilendiren bilginin siyasi iktidar tarafından sistematik olarak gizlendiği ya da manipüle edildiği bir yerde nitelikli gazeteciliğin önemi artmakta, tiraj da bu niteliğin artışıyla sağlayacak bir unsura dönüşmektedir. Bu bağlamda söz konusu editör; nitelikli habercilik, yaygın dağıtım, erişim kolaylığı gibi unsurları içeren liberal çoğulcu yaklaşımlara uzak düşen bu görüşü ile aslında obscurantist bir konum alıyordu...
- ³⁷ Birleşik Krallık-IRA örneğini ele alan karşı ayaklanmacı kuramcılar, medyaya yönelik engellemelerin yetersiz olduğundan yakınrlarken çok da haklı değillerdi. Philip Elliot'un *Reporting Ulster (1976)* adlı çalışmasına referansla Philip Schlesinger şu tespiti yapmaktadır: "İngiliz Ordusunun medyada olumlu bir tarzda tasvir edildiği ve devletin Geçici IRA'yı sistematik olarak itibarsızlaştırma konusunda başarılı olduğu gösterilmiştir." (1994: 146)
- ³⁸ Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Ali Murat Yel (2015), 1980'lerde IRA için uygulanan yasağı, bu belgeselin yayınlaması ile karşılaştırmış ve Türkiye'nin yabancı bir ülkenin mücadele ettiği teröristleri olumlu gösteren bir yayına izin vermeyeceğini ileri sürmüştür. Yel'in bu iddiası, psikolojik savaşın anakronizm ve siyasi körlük özelliklerine iyi bir örnektir.

³⁹ Dışişlerinin açıklamasında ileri sürülenlerin tersi bir durum da söz konusudur. 1980’li yılların terör yaklaşımını terk eden kurumun editöryal rehberi, en azından dili itibarıyla siyasi doğrucu bir yaklaşıma sahiptir. Örneğin, bu rehberin “Savaş, terör, acil durum” başlığı altında, Türkiye medyasının hoyratça kullandığı “terörist” sözcüğünden imtina ettiklerini belirtmektedir: “‘Terörist’ sözcüğünün kendisi anlamaya yardımcı olmaktan ziyade bir engel teşkil edebilir.” Bu olayla ilgili açıklayıcı bir çalışma için bkz. Sözeri (2015).

⁴⁰ Örneğin Sevda Alankuş bir röportajda bu sınırlılıklar nedeniyle “barış gazeteciliğinin esas mecrası alternatif medya olmak durumunda” diyor (*Ayrıntı Dergi*, 2013).

⁴¹ Kişisel blogumda bu konuya ilişkin bir tartışma başlatmayı denemiştım: Adaklı (19.08.2013).

Kaynakça

Adaklı G (2009). 2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi. İçinde: İ. Uzgel ve B. Duru (der.) *AKP Kitabı: Bir Dönemin Bilançosu*, Ankara: Phoenix.

Adaklı G (2010). Gazetecilik Etiğini Belirleyen Yapısal Unsurlar: Mülkiyet ve Kontrol Sorunu. İçinde: *Televizyon Haberciliğinde Etik*, (der.) B. Çaplı, H. Tuncel, Ankara: Fersa.

Adaklı G (2014). Medya Sermayesi ve Ultra-Çapraz Bütünleşmeler. *Perspectives*, 8(Nisan), 18-23.

Burke P ve Briggs A (2011). *Medyanın Toplumsal Tarihi. Gutenberg’den İnternete*, çev. Ü H Yolsal ve E Uzun, İstanbul: Kırmızı Y.

Cooke T (2003). Paramilitaries and the Press in Northern Ireland. İçinde: Pippa Norris, Marion R. Just, Montague Kern (derl.) *Framing Terrorism. The News Media, The Government and the Public*, New York ve Londra: Routledge, 75-92.

Couldry N (2000). *The Place of Media Power. Pilgrims and Witnesses of the Media Age*, Londra ve New York: Routledge.

Doty, Roxanne (1996). *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North-South Relations*, University of Minnesota Press.

Elliot P (1976). *Reporting Ulster*, Centre for Mass Communication Research, Leicester University.

Epstein E J (1975). *Between Fact and Fiction. The Problem of Journalism*, USA: Vintage Books.

Galula D (1964). *Counterinsurgency Warfare. Theory and Practice*, New York ve Londra: Frederick A. Praeger.

Garnham N (1979). Contribution to a Political Economy of Mass-Communication, *Media Culture Society*, 1; 123-146.

Gitlin T (1980). *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*, Los Angeles ve Londra: University of California Press.

Gurevitch M ve Blumler J G (1977). Linkages Between the Mass Media and Politics: A Model for the Analysis of Political Communications Systems. İçinde: James Curran vd (derl.) *Mass Communication and Society* içinde, Londra: Edward Arnold ve Open University Press, 270-290.

Hallin D C (1986). *The "Uncensored War": The Media and Vietnam*, New York: Oxford University Press.

Hallin D C (1994). *We Keep America on Top of the World: Television Journalism and the Public Sphere*, New York ve Londra: Routledge.

Hardt H (1992). *Critical Communication Studies: Communication, History and Theory in America*. New York ve Londra: Routledge.

Herman E S (2000). The Semantics of Terrorism. *Global Dialogue*, Sayı:2(4), <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=108>.

Kilcullen D J (2006). Counterinsurgency Redux. www.boekje-pienter.nl/images/coin-davidkilcullen-counterinsurgencyredux.pdf. Son erişim tarihi, 17.09.2015.

Kilcullen D J (2010). *Counterinsurgency*. Oxford University Press.

Lord C ve Barnett F R (der.) (1989). Introduction. İçinde: *Political Warfare and Psychological Operations*. New York: National Defense University Press ve National Strategy Information Center, s. xiii.

Norris P; Montague K ve Just M (2003). *Framing Terrorism. The News Media, the Government and the Public*. New York ve Londra: Routledge.

Safer M (1990). *Flashbacks: On Returning to Vietnam*, NY: Random House.

Schlesinger P (1994). *Medya, Devlet, Ulus: Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlik*. çev. M. Küçük, İstanbul: Ayrıntı.

Schudson M (1978). *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*. Basic Books.

Stroud N J (2008). Media Use and Political Predispositions. Revisiting the Concept of Selective Exposure. *Political Behavior*, 30, 341–366.

Wolfreys J (2000) *Readings: Acts of Close Reading in Literary Theory*, Edinburgh University Press.

Zedong M (1937). The Political Problems of Guerilla Warfare. İçinde: *On Guerilla Warfare*, <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/1937/guerrilla-warfare/ch06.htm>. Son erişim tarihi, 7.8.2015.

Haberler ve diğer kaynaklar

Adaklı, G (19.08.2013). Solcu Bir Gazete, Solculuktan Önce 'Gazete' Yapmalıdır... Medium/Media (Kişisel blog), <https://gulserenadakli.wordpress.com/2013/08/19/birgun1/>.

Adaklı G (2012). Psikolojik Savaş ve Türk Medyası. *Azad Alik*, 27 Şubat, <https://azadalik.wordpress.com/2012/02/27/psikolojik-savas-ve-turk-medyasi1/>

Albayrak N (28.08.2015). Koalisyonları Erdoğan mı Engelledi. *Star*, <http://haber.star.com.tr/yazar/koalisyonlari-erdogan-mi-engelledi/yazi-1052875>;

Altuncu Ö ve Kaçmaz Y (2015). İşte AKP'nin 'Yeni Türkiye Digital Ofisi': 200 kişi, 24 saat, çift vardiya. *Radikal*, 8 Mayıs. http://www.radikal.com.tr/politika/iste_akpnin_yeni_turkiye_digital_ofisi_200_kisi_24_saat_cift_vardiya-1352335

Altuntaş Ö (18.05.2015). AKP Sosyal Medya Merkezi'nde Bir Gün. *BBC Türkçe*, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150515_akp_sosyal_medya.

Analiz Merkezi (18.08.2015/22:15). Aydın Doğan'ın Ajansı DHA'dan PKK'ya Özel Yayın! <http://www.analizmerkezi.com/aydin-doganın-ajansi-dhadan-pkky-ozel-yayin-61279h.htm>

ANF (02.09.2015). DİHA'ya Beşinci Kez Erişim Engeli. <http://anfajans.com/guncel/diha-ya-besinci-kez-erisim-engeli>

Apple Jr., R. W. (16.07.1985). Thatcher Urges the Press to Help 'Starve' Terrorists. NYT, <http://www.nytimes.com/1985/07/16/world/thatcher-urges-the-press-to-help-starve-terrorists.html>

Aydemir Ş (2011). İki Yılda 27 Çalışanı Öldürüldü. *Radikal*, 18 Mart, http://www.radikal.com.tr/kultur/iki_yilda_27_calisani_oldu-1043304

Aykol H (28.08.2015). Savaşı Yeniden Kim Başlattı ve Seçimler Yapılabilecek mi? <http://yeniogzurlpolitika.eu/index.php?rupel=nuce&id=45575>

Ayrıntı Dergi (2013). Barış Gazeteciliği Tutarlılık Gerektirir (Sevda Alankuş ile Söyleşi). 12 Mayıs, <http://ayrintidergi.com.tr/baris-gazeteciligi-tutarlilik-gerektirir-sevda-alankus-ile-soylesi/>.

BBC (2015). Editorial Guidelines in Full War, Terror & Emergencies. <http://www.bbc.co.uk/guidelines/editorialguidelines/edguide/war/mandatoryreferr.shtml> (erişim tarihi: 29.8.2015).

Adaklı G (2015). Kürt Sorununun "Çözüm Süreci" Biterken AKP Medyası ve Psikolojik Savaş. *Mülkiye Dergisi*, 39(4), 1-41.

BBC Türkçe (16.09.2015). Erdoğan: İhanet Oyununun Medya Ayağı Var. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150916_erdogan_ombudsman_konusma

Bianet (2011). Özgür Gündem 17 yıl Sonra Yeniden; Hoş Geldin! 4 Nisan, <https://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/129057-ozgur-gundem-17-yil-sonra-yeniden-hos-geldin>

Bila, Fikret (27.08.2015). Devlet İçin Varoluş Meselesiydi. *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/devlet-icin-varolus-meselesiydi/siyaset/ydetay/2093052/default.htm>;

Birdal M S (2015). Yeni Sürüm Kontrgerilla. *Evrinsel*, 6 Ocak, <http://www.evrinsel.net/yazi/73114/yeni-surum-kontrgerilla>

Bugorkova O (24.03.2015). Kremlin'in 'Troll Ordusu'nun Perde Arkası. *BBC Dinleme Servisi*, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150324_ukrayna_rusya

Bulut Y (2015). Bu Adamlar Yargılanmayacak mı?, *Star*, 9 ağustos, <http://haber.star.com.tr/yazar/bu-adamlar-yargilanmayacak-mi/haber-1048933>

CBS News (2015). Controversial Report Changed War Coverage in America. <http://www.cbsnews.com/news/controversial-report-changed-war-coverage-in-america/>

CPJ (2014). Leyla Yildizhan (Deniz Fırat) *Fırat News Agency*. 8 Ağustos, <https://www.cpj.org/killed/2014/leyla-yildizhan-deniz-firat.php>

Demir H (02.09.2015). Yasama Değil Yasaklama Organı. *Dicle Haber Ajansı*, <http://www.diclehaber.com/tr/news/content/view/472391?from=1815887918>

Dicle Haber Ajansı (10.09.2015). İşte Devletin Çözümde Çark Ederek Savaşı Başlatma Kronolojisi. <http://www.diclehaber.com/tr/news/content/view/473785?from=1815887918>

Dicle Haber Ajansı (26.08.2015). Takvimden Bomba Yalan! <http://www.diclehaber.com/tr/news/content/view/471487?from=3833919307>,

Esayan M (26.08.2015). Gayrimeşru Kardeşler, PKK ve Diğerleri... *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/markaresayan/gayrimesru-kardesler-pkk-ve-digerleri-2019890>

Evrinsel (24.08.2015). Erdoğan Rejimi Değıştirince 'Devrim' Diyen Yandaşlar 'Öz Yönetim'i Müebbetle Mahkum Etti! <http://www.evrinsel.net/haber/258974/erdogan-rejimi-degistirince-devrim-diyen-yandaslar-oz-yonetimi-muebbete-mahkum-etti>

Finley K (2015). Pro-Government Twitter Bots Try to Hush Mexican Activists. *Wired*, 24 Ağustos, <http://www.wired.com/2015/08/pro-government-twitter-bots-try-hush-mexican-activists/> Bir araştırmaya göre 2014'te internet trafiğinin % 51'ini bu tür (ro) botlar oluşturmaktadır <https://www.incapsula.com/blog/bot-traffic-report-2014.html>

Fung K (2013). Turkish Newspaper Takvim Publishes Fake Christiane Amanpour Interview. *Huffington Post*, <http://www.huffingtonpost.com/2013/06/18/christiane>

amanpour-takvim-turkish-newspaper_n_3460023.html.

Gürdoğan N (25.08.2015). Şiir Okuyan Terörist Olamaz. *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/nazifgurdogan/siir-okuyan-terorist-olamaz-2019877>

Hersh S M (1969). An Atrocity Is Uncovered: November 1969. The My Lai Massacre. *St. Louis Post Dispatch*, <http://www.pierretristam.com/Bobst/library/wf-200.htm>.

Hürriyet (01.09.2015). AK Parti'de 'Trol' Sıkıntısı. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/29959867.asp>

Hürriyet (26.08.2015). Başbakan Ahmet Davutoğlu Genel Yayın Yönetmenleri ile Görüştü. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/29643969.asp>.

Hürriyet Daily News (18.06.2013). 'Shame on You,' Amanpour Reacts to Turkish Daily that Published Fake Interview. <http://www.hurriyetdailynews.com/a-turkish-daily-defames-cnns-anchor-christiane-amanpour.aspx?pageID=238&nID=49022&NewsCatID=341>.

İMCTV (09.09.2015). HDP'den Yeni Şafak Hakkında Suç Duyurusu. <http://www.imctv.com.tr/hdpden-yeni-safak-hakkinda-suc-duyurusu/>.

Kaplan L (24.08.2015). Çatışmaları Bir Yıl Önce Örgüt Başlattı. *Star*, <http://haber.star.com.tr/guncel/oz-yonetim-bir-ayaklanma-projesidir/haber-1051901>

Karagül İ (09.09.2015). PKK Doğu'dan, Aydın Doğan Batı'dan vuruyor. *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahimkaragul/pkk-dogudan-aydin-dogan-batidan-vuruyor-2021676>

Karagül İ (21.08.2015). Aydın Doğan, Terör Ve Ulusal Güvenlik.. *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahimkaragul/aydin-dogan-teror-ve-ulusal-guvenlik-2018798>;

Karagül İ (28.08.2015). Siyasi İktidarsızlar! *Yeni Şafak*, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahimkaragul/siyasi-iktidarsizlar-2019925>.

Karagül İ (26.08. 2015). Entelektüel Teröre, İç İşgale Direnmek..*Yeni Şafak*, www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahimkaragul/entelektuel-teroreic-ismegale-direnme-2019896

Kelkitlioğlu M (22.03.2015). Kürtçülük Yapararak Rant Sağlıyorlar. *Akşam*, <http://www.aksam.com.tr/siyaset/kurtculuk-yapararak-rant-sagliyorlar/haber-391640>

Kelkitlioğlu M (28.08. 2015). PKK ve HDP Kokuyu Aldı. *Akşam*, <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/murat-kelkitlioglu/pkk-ve-hdp-kokuyu-aldi/haber-437117>

Küçükaydın D (2015). Olacağı Bilinen Bir Cinayetin Kroniği. *Radikal Blog*, <http://blog.radikal.com.tr/politika/olacagi-bilinen-bir-cinayetin-kronigi-112474>

MacAskill E (31.01. 2015). British Army Creates Team of Facebook Warriors. *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/jan/31/british-army-facebook-warriors-77th-brigade>.

Matin K (2015). Kobani: What's in a Name? *The Disorder of Things*, 15 Ekim, <http://thedisorderofthings.com/2014/10/15/kobani-whats-in-a-name/>

Muğurtay N (2015). Muhafazakâr Kürtler ve HDP: 7 Haziran Seçimlerini Hatırlamak. 16 Ağustos, *Azad Alik*, <https://azadalik.wordpress.com/2015/08/16/muhafazakar-kurtler-ve-hdp-7-haziran-secimlerini-hatirlamak/>

Özkök E (2015). Jöleli A330'dan İndirilmedi mi? *Hürriyet*, 8 Ağustos, http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/ertugrul-ozkok_10/joleli-a330-dan-indirildi-mi_29758112

Sabah (09.08.2015). Erdoğan'a Suikast Davasında Skandallar Bitmiyor. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/08/09/sumeyye-erdogana-suikast-davasinda-skandallar-bitmiyor>.

Sözeri E K (2015). BBC Terör Propagandası mı Yapıyor? 31 Ağustos, *P24: Bağımsız Gazetecilik Platformu*, <http://www.platform24.org/guncel/1052/bbc-teror-propagandasi-mi-yapiyor>

Sözeri E K (2015). HDP'ye Yapılan Saldırıları ve Cezasızlık Sistemli mi? 17 Mayıs, *P24: Bağımsız Gazetecilik Platformu*, <http://www.platform24.org/guncel/899/hdp-ye-yapilan-saldirilar-ve-cezasizlik-sistemli-mi>

Takvim (18.06.2013). CNN'den kirli itiraf! <http://www.takvim.com.tr/guncel/2013/06/18/cnnden-kirli-itaraf>

TC Dışişleri Bakanlığı (2015). No: 235, 21 Ağustos 2015, BBC'nin Terörizmi Açıkça Destekleyen Yayını Hk. http://www.mfa.gov.tr/no_-235_-21-agustos-2015_-bbc_nin-terorizmi-acikca-destekleyen-yayini-hk_.tr.mfa

The Guardian (18.08.2015). Woman Who Sued Pro-Putin Russian 'Troll Factory' Gets One Rouble in Damages. <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/18/woman-who-sued-pro-putin-russian-troll-factory-gets-one-rouble-in-damages>;

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (2015a). *4-12 Eylül arasındaki Sokağa Çıkma yasağı sırasında Cizre'de Yaşanan Hak İhlalleri Raporu*, <http://tihv.org.tr/4-12-eylul-arasindaki-sokaga-cikma-yasagi-sirasinda-cizrede-yasanan-hak-ihlalleri-raporu/> (son erişim tarihi: 17.09.2015)

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (2015b). *6-7 Ağustos 2015 TİHV Dokümantasyon Merkezi Günlük İnsan Hakları Raporu*, <http://tihv.org.tr/6-7-agustos-2015-tihv-dokumantasyon-merkezi-gunluk-insan-haklari-raporu/> (son erişim tarihi: 17.09.2015)

Twitter bots (26.08.2015). Diario La Razón, Partido Popular y Casa Real promocionados por una extensa red de cuentas falsas en Twitter. <https://botsdetwitter.wordpress.com/2015/08/26/la-razon-pp-spam/> (erişim: 01.09.2015)

Vatan (2014). IŞİD, PKK'lı Gazeteci Deniz Fırat'ı Öldürdü. 9 Ağustos, <http://www.gazetevatan.com/isid-gazeteci-deniz-firat-i-oldurdu-666433-dunya/>

Vatan (24.07.2015/22:46). Türk Jetleri PKK ve IŞİD'i Bombaladı! <http://www.gazetevatan.com/turk-jetleri-pkk-ve-isid-i-bombaladi--837172-gundem/>

Welch F (2005). The 'Broadcast Ban' on Sinn Fein. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4409447.stm>

Yel, A M (2015). Banning Sinn Fein but broadcasting IRA? *Turkey Agenda*, 25 Ağustos, <http://www.turkeyagenda.com/banning-sinn-fein-but-broadcasting-ira-2765.html>

Yeni Şafak (15.03.2015). Erdoğan: Artık Kürt Sorunu Yok Kardeşim. <http://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-artik-kurt-sorunu-yok-kardesim-2097940>

Yeni Şafak (2015). Sümeyye Erdoğan'a Suikast Emri. <http://www.yenisafak.com/gundem/sumeyye-erdogana-suikast-emri-2087008>

Yetkin M (26.08.2015). Davutoğlu'nun Yerinde Olmak İsteyen Var mı? *Radikal*, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/davutoglundun_yerinde_olmak_isteyen_var_mi-1421914.

Yılmaz Ç (26.08.2015). Sürecin Kronolojik Bitişi. <http://jiyan.org/2015/08/26/surecin-kronolojik-bitisi/>.

Zeifman, Igal (2014). *2014 Bot Traffic Report: Just the Droids You were Looking for*, <https://www.incapsula.com/blog/bot-traffic-report-2014.html> (Son erişim tarihi: 10 Eylül 2015)

Muhafazakâr Basının İfade Özgürlüğü ile İmtihanı: Charlie Hebdo Katliamının Zaman, Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinde Çerçevesi

Uğur Yağan, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi,
e-posta: uguryagan@gmail.com

Özet

Türkiye medyasında ifade özgürlüğü ve kutsal değerlere hakaretin çerçevesi şekline ilişkin tartışmalar oldukça eski olsa da bu konu çoğunlukla ulusal kimlik, Türklük ve Mustafa Kemal Atatürk'e yönelik eleştiriler etrafında tartışılmıştır. İslam'ın kutsal saydığı değerlere yönelik eleştirilerin ne oranda ifade özgürlüğü kapsamına gireceğine ilişkin tartışmalar Türkiye medyasında özellikle Batılı ülkelerde yaşanan gerilimler etrafında tartışılmaktadır. Öte taraftan son yıllarda İslam'a ait kutsal değerlerle ifade özgürlüğü arasında yükselen gerilim popüler yazında dönem dönem tartışılrsa da bu konudaki akademik ilgi oldukça sınırlıdır. Çalışmada Türkiye basının ifade özgürlüğünü ele alışındaki sorunlu bir yönü ortaya çıkarmak üzere önde gelen üç muhafazakâr gazetenin Charlie Hebdo saldırısını takip eden on günlük sayıları çerçeveleme analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma verileri göstermektedir ki muhafazakâr basının tepki verme şeklinde iç politik gerilimler önemli bir belirleyici olmakla beraber öne çıkarılan temel konu "Batının Müslümanlara dönük yanlış politikalarıdır". Muhafazakâr basın saldırının ifade özgürlüğüne dönük kısmını görmemeyi, gördüğü noktalarda da ifade özgürlüğü nosyonunun yanlışlığını vurgulamayı tercih etmektedir. Çalışma göstermektedir ki muhafazakâr Türkiye basını İslam dininin kutsal değerlerinin ihlali karşısında ifade özgürlüğünün feda edilmesinde sakınca görmemektedir.

Anahtar sözcükler: Charlie Hebdo, Türkiye, ifade özgürlüğü, muhafazakâr basın, dine hakaret

The Ordeal of Turkish Conservative Press with Freedom of Expression: Framing of Charlie Hebdo Massacre in Zaman, Sabah and Yeni Şafak

Abstract

Although discussions on framing of the conflict between freedom of expression and sacred values in Turkish media has quite a long history, the subject has been approached around it is relation with Turkish identity, national identity and criticism of Mustafa Kemal Atatürk. Apart from discussions in popular press at times of blasphemy debates in the USA and Western Europe, academic research on the subject, especially in the area of media studies is quite limited. In this study, ten issues of three conservative newspapers, following Charlie Hebdo massacre have been analyzed by framing analysis method to reveal a problematic side of arguments on freedom of expression in Turkish

media. The research data shows that internal affairs of Turkish politics and the degree of relationship of conservative newspapers with the government have great impact on their reaction to Charlie Hebdo attack as a debate on freedom of expression. The three newspapers analyzed here preferred, only to blame Middle East policy of Western countries instead of discussing threats to free speech and when they discuss on free speech they usually criticize the ontological existence of the concept. Study shows that conservative press in Turkey has no problem to sacrifice free speech if they decide that the expression in question insults sanctity of Islam.

Keywords: Charlie Hebdo, Turkey, free speech, conservative press, blasphemy

Giriş

7 Ocak 2015 günü Fransa'nın başkenti Paris'in merkezi bir bölgesinde yer alan Charlie Hebdo¹ dergisinin ofisi, daha sonra El-Kaide üyesi oldukları saptanan kişilerin saldırısına uğramış, saldırı sonucunda iki polis memuru bir Sodexo çalışanı ve dokuzu dergi yazarları olmak üzere on iki kişi yaşamını yitirmiştir. Saldırıdan iki gün sonra saldırıyı gerçekleştiren Cherif Kouachi ve Said Kouachi kardeşler polis tarafından öldürülmüşlerdir (BBC, 14 Ocak 2015). Kouachi kardeşlerin öldürülmesiyle aynı gün, yani 9 Ocak 2015 tarihinde yine Paris'te Amedy Coulibaly isimli bir saldırgan koşher markette bir grup müşteriyi rehin almış, rehinelere kurtarma operasyonu sırasında dört rehine ve saldırgan yaşamını yitirmiştir. İki olayın ardından saldırganlarla birlikte toplam yirmi kişi yaşamını yitirmiştir. Charlie Hebdo ofisine yapılan saldırı sırasında saldırganların tekbir getirmesi ve "Peygamberimizin intikamını aldık" demeleri, Charlie Hebdo dergisinin daha önce yayımlamış oldukları Muhammed karikatürleri dolayısıyla tanınmış bir dergi olması saldırının ifade özgürlüğüne karşı gerçekleştirilmiş olduğu şüphesinin hızla yayılmasını sağlamıştır. Olayın ardından ortaya çıkan kanıtlar bu şüpheleri büyük oranda doğrulamıştır (BBC, 14 Ocak 2015).

Kutsala hakaret ve ifade özgürlüğü arasındaki gerilim oldukça eski bir tartışma olsa da iletişim imkânlarının artması, Batılı ülkelerin göçmen politikaları ve cihatçı İslamist grupların güçlenmesi gibi sebeplerle bu gerilim 90'lardan sonra İslam'a hakaret iddiaları çerçevesinde sık sık gündeme gelmeye başlamıştır. Özellikle Batılı ülkelerde İslam'a yönelik eleştirilerin ve Muhammed çizimlerinin yer aldığı yayınların Müslüman topluluklarda tepkiye sebep olması ifade özgürlüğü ve kutsal değerlere hakaret ilişkisinin sıklıkla tartışılmasına sebep olmuştur. Charlie Hebdo saldırısında olduğu gibi bu gerilim bazı durumlarda ölümle sonuçlanan saldırıların bahanesi haline getirilmiştir. Yaşanan saldırıların motivasyonları ve İslamiyet ile ilişkisine dönük tartışmalar oldukça popüler olsa da yaşanan gerilimlerin ifade özgürlüğünün sınırları ya da dini değerlere hakaret tartışmalarının ötesinde olduğu, Avrupa'da ve ABD'de artan göçmen Müslüman

sayısı ve buna dönük politikaların yetersizliği, Batılı ülkelerin Müslüman coğrafya üzerindeki müdahaleleri gibi nedenler de sıklıkla aynı tartışmanın içine girmektedir. Gerilimlerin ardında yatan farklı sebeplerle beraber ortaya çıkan çatışmalı durumun özellikle Müslüman toplumlarda ifade özgürlüğüne karşı tutumla da bir düzeyde bağı olduğu yadsınamaz.

İfade özgürlüğü ve Batılı anlamda demokratik bir kurum olarak basın arasındaki tarihsel ilişki göz önüne alındığında ifade özgürlüğüne dönük saldırı veya müdahalelerde basın kuruluşlarının açık bir şekilde bu özgürlükten yana saf tutmaları oldukça anlaşılır bir durumdur². Türkiye özelinde baktığımızda ise durumun bu kadar açık olmadığı görülür. Hükümetin medyaya açık müdahalesinin kanıksandığı, pek çok yayın kuruluşunun hükümet ile profesyonellik sınırlarını zorlayan düzeylerde ilişki kurduğu düşünüldüğünde³, Türkiye’de siyasilerin bu olaylara karşı tepkilerinin özellikle muhafazakâr basının tepki şekilleri üzerinde belirleyici bir faktör olduğu görülmektedir. İkinci olarak okuyucularına Müslüman bireyler olarak seslenen muhafazakâr Türkiye basını, haberlerini eleştirel bir çerçeveye sunmaktan oldukça uzaktır. Bu çalışmada Türkiye basını içerisinde önemli yere sahip üç gazetenin, saldırıyı, takip eden on gün boyunca ne şekilde çerçeveledikleri incelenmiştir. Çalışma için incelenen üç gazetenin saldırıyı mümkün olduğunca ifade özgürlüğü tartışmalarından uzaklaştırdıkları ve özellikle hükümete yakın gazetelerin yaşanan katliamı, ya komplo teorileri ile ya da sadece kriminal yönü çerçevesinde ele almayı tercih ettikleri görülmektedir. Bu çalışmanın amacı ifade özgürlüğüne yönelik bir saldırının Türkiye’de muhafazakâr basın tarafından nasıl çerçevelendiğini, ifade özgürlüğüne ilişkin evrensel tartışmaları referans alarak eleştirel bir yaklaşımla ortaya koymaktır.

Sorunu Tanımlamak; İfade Özgürlüğünün Kökenleri ve Dini Değerlere Yönelik Sözlü ve Görsel Hakaret

İfade özgürlüğünün tarihçesi oldukça eskiye dayanmaktadır. Konuşma özgürlüğüne ilişkin fikirlerin Antik Yunan’da İsa’dan önce 5. ve 6. Yüzyıllarda ortaya çıktığı sanılmaktadır. Modern anlamda ifade özgürlüğünün ilk kez ortaya konulduğu metinler İngiliz Haklar Bildirgesi (1689) ve Fransız Yurttaşlık Hakları Bildirgesi’dir (1789). İfade özgürlüğünün fikir olarak güçlü bir biçimde ortaya çıkması aydınlanma hareketinin bir parçası olarak (Copeland, 2006: 3) Avrupa ve Amerika’da mümkün olmuştur ve bu yönüyle Batılı bir yaklaşımdır. Ayrıca pek çok konuda anlaşmazlıklar devam etse de ifade özgürlüğünün Batı dünyasında birbirinden oldukça farklı politik aidiyetleri olan insanlar tarafından güçlü bir biçimde savunulduğu görülmektedir (Keane, 2000: 31). Bu durumun ardında yatan belki de en önemli sebep aydınlanma ile birlikte insan aklına verilen büyük önemin dini de kapsayacak şekilde savunulmasıdır. Bu dönemde sansüre

yönelik en yaygın eleştirisi; ifade özgürlüğünün engellenmesinin tanrının insana bahsettiği iyi ile kötüyü ayırt etme yeteneğinin kullanımına engel olmasıdır. İfade özgürlüğü fikrinin ortaya çıkışında, bugünkü kavrayışımızı şekillendirmesi bakımından bazı düşünürlerin özel bir yeri bulunmaktadır. Baruch Spinoza, John Locke gibi pek çok düşünür ifade özgürlüğü fikrinin gelişimine katkıda bulunmuş olsa da John Milton'un *Areopagitica* (1644/2008) ve John Stuart Mill'in *On Liberty* (1859/2000) eserleri bugün de sıklıkla ele alınan temel kaynaklar arasındadır. John Milton'un ifade özgürlüğünü ele alışı liberal bir perspektiften oldukça uzak olsa da kendi dönemi için radikal sayılabilecek bir pozisyonudur. Milton, basım öncesini düzenlemeye yönelik tüm girişimlerin, ahlaki ve dini gerçekler de dâhil olmak üzere gerçeği arayan dürüst insanlara hakaret anlamına geldiğini savunur (Riley, 2007: 191). Milton için, "uygunsuz" içeriklere, basımlarının ardından iyi yasa yapıcılar ve iyi hâkimler tarafından müdahale edilmesi gayet normaldir. Milton'u önemli kılan o dönem için yaygın olan basım öncesi sansüre cepheden karşı çıkmasıdır.

Mill de çıkış noktası itibarıyla Milton'a benzer şekilde, özgür düşüncenin engellenmesinin iyi insanlara karşı hakaret olduğunu savunur. Ayrıca Mill için bir düşüncenin yayılımının engellenmesi sadece erişim imkânı olan insanlara karşı değil aynı zamanda gelecek nesillere karşı da suç işlemek anlamına gelir (Mill, 2000: 51). Ancak Mill birkaç önemli noktada Milton'dan ayrılmaktadır. Mill basım öncesi ya da sonrası ayrımı yapmaksızın sansüre bazı istisnai durumlar hariç tümünden karşıdır. Mill'in *Hürriyet Üzerine* isimli eserinde ortaya koymuş olduğu kimi argümanlar bugün ifade özgürlüğü ve nefret söylemi tartışmaları için hala vazgeçilmez öneme sahiptir. Mill ifade hürriyetini, açık tartışmanın olumlu sonuçları ve güvenlik ilkesinden oluşan iki temel iddia ile savunmuştur. Mill için güvenlik fiziksel güvenlikten daha fazlasını ifade eder (Morgan, 2007: 139); bu anlayış bireyin fiziksel güvenliği, insan olarak diğer tüm bireylerle eşitliğinin güvenliği ve düşünme, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi temel güvenlik ihtiyaçlarından oluşur. Mill bu yaklaşımını şu sözlerle ifade eder:

Özgürlük adını hak eden tek özgürlük, başkalarını saadetlerinden mahrum etmeye veya onların saadet elde etme gayretlerine engel olmaya kalkışmadığımız müddetçe kendi iyiliğimizi kendi bildiğimiz yolda arama özgürlüğüdür. (Mill, 2000: 44-45)

İkinci anlayış "sonuçsal" (consequentialist) olarak ifade edilen, insan mutluluğunun gerçeği elde etmeye bağlı olduğunu savunan ve bunun ancak fikirlerin açıkça beyanı ve çatışması sonucu ortaya çıkabileceğini savunan yaklaşımdır. Özellikle Mill'in bu ikinci yaklaşımı oldukça idealist inşa edilmiş bir insan doğası anlayışına dayandığı için sekteryen bulunarak eleştirilir (Morgan,

2007: 123). Fakat ilk yaklaşım bugün de ciddi tartışma konusu olan dini ifade özgürlüğü ve bir grubun aşağılanması gibi tartışmalı konular için bir çerçeve sunmaktadır.

İfade Özgürlüğü ve Dini Değerlere Hakaret

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren uluslararası kamuoyunun ilgisini çeken pek çok “İslam’a hakaret” tartışması yaşanmıştır. Bunlar arasında en bilinenleri Salman Rushdie’nin *Satanic Verses (Şeytanın Ayetleri)* isimli kitabının 1988 yılında İngiltere’de basılması, Danimarka’da günlük basılan bir gazete olan *Jyllands-Posten*’in yayımladığı karikatürler ve 2006 ve 2011 yıllarında Charlie Hebdo dergisinde yayımlanan karikatürler etrafında ortaya çıkmıştır. Hem Batı’da hem de Türkiye’de konuyu demokratik çokkültürlülük bağlamında ele almaya çalışan Müslüman yazarlar ifade özgürlüğünün demokratik toplumların çok kültürlü yapısına zarar verecek şekilde kullanıldığını ifade etmektedirler. Temel önerileri ise özetle, ifade özgürlüğünün kutsal olanın sınırlarında durdurulmasıdır. Bu konuyu ayrıntılı olarak ele almadan önce evrensel hukuki bir kutsal tanımlamanın oldukça zor olduğunu belirtmekte fayda var. Kerem Altıparmak TCK 301 bağlamında kutsal değerler ve ifade özgürlüğü çatışmasını incelediği çalışmasında hukuki cezalandırmanın karşı karşıya kaldığı iki önemli zorluktan bahsetmektedir:

Birincisi, neyin kutsal olup olmadığına karar verme yetkisi egemenin elindedir. Bu nedenle, kutsal değerden değil, kutsal sayılan değerlerden bahsetmek gerekir. İkincisi, kutsal sayılan değere yöneltilen ifadenin zarar veya tehlike doğurması beklenmez. Onun kendisi, bizatihi kötü ve zararlıdır; bu nedenle cezalandırılır. (Altıparmak, 2007: 73)

Tüm zorluklara karşın Müslüman çevreler Peygamber ile ilgili aşağılayıcı olduğunu düşündükleri görsellerin ya da yazılı ifadelerin özgürlük kapsamında değerlendirilmesine şiddetli bir şekilde karşı çıkmaktadırlar. İfade özgürlüğü ve dini ifade özgürlüğü bir arada düşünüldüğünde Müslümanlara ayırım uygulandığı ve Batı’nın bu konuda ikiyüzlü davrandığı savunulmaktadır (Zafar, 2013). Ayrımcılık iddiasını savunanlar örnek olarak sıklıkla Yahudi soykırımının reddi ya da siyahlara karşı ayrımcılığın nefret söylemi kapsamında değerlendirilirken İslam’a hakaret ya da peygamber ile dalga geçilmesinin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesini gösterirler. Bu iddia pek çok Müslüman yazar tarafından sıklıkla ifade edilse de ifade özgürlüğü ve nefret söylemi davaları çok daha karışıktır. Avrupa’da ülkeden ülkeye farklılaşan uygulamalar olmakla birlikte Müslümanların da pek çok nefret söylemi şikâyeti karşısında kendilerini dini ifade özgürlüğü kapsamında savundukları görülmektedir⁴. Bu konuda Müslüman yazarlar tarafından Batılı hukuk sistemine yöneltilen eleştiriler

çoğunlukla liberalizmin ya da daha genelde aydınlanma düşüncesinin dinle kurduğu ilişkinin bir eleştirisi olsa da⁵ soruna daha pratik yaklaşan yazılar da mevcuttur. Fakat unutulmaması gereken nokta hem ulusal hem uluslararası kamuoyunda Müslümanların eleştirilerinin merkezinde Yahudilere uygulanan pozitif ayrımcılığın kendilerine uygulanmamasından kaynaklanan rahatsızlık önemli bir yer tutar. Yani ifade özgürlüğünün ilkesel düzeyde uygulanmadığına ilişkin bir eleştiri sıklıkla tekrarlanmaktadır. Bu öge ileride göreceğimiz gibi Türkiye’de muhafazakâr basının Charlie Hebdo olayını çerçevelerken başvurduğu temel argümanlardan biridir. Bu tartışma birkaç katmandan oluşur; öncelikle Yahudiliğin bir din olarak korunmadığı, korumaların ırkçılık karşıtı olduğu ve dini grupların ırkçılık yasalarının kapsamında olmadığı ifade edilmektedir⁶. Tariq Modood’a göre Müslümanlara yönelik incitici ifadelerin etnik değil dini olduğu gerekçesi ile dışarıda bırakılması inandırıcı değildir (Modood, 2006: 2). Bu konudaki yerleşik liberal anlayış ırkçılık kategorisinin de dışında olan tartışmalı konuların engellenmesi için belirli bir gruba yönelik olması gerektiğini savunur. Bir açıklamayı sırf İslam’a saldırıyor diye engellemek doğru değildir, yasal engelleme ancak saldırı Müslüman bireylere yönelik olduğunda kabul edilebilir (Morgan, 2007: 126). Modood bu yaklaşıma da karşı çıkarak bir grubun üyelerine hakaret etmeden gruba hakaret etmenin mümkün olmadığını savunur. Aynı zamanda dinsel bir grubun üyelerinin kendi varlıklarını inançlarıyla tanımladıkları durumlarda birey ile inancı bir birinden ayırmak mümkün değildir (Morgan, 2007: 128). Levey ve Modood’a göre Muhammed’in görüntüsünü içeren yayınlar üç soruna neden olmaktadır; öncelikle bu görseller bir dini kuralın ihlalidir ki liberal hukuk ve dini hukuk arasında bir çatışmaya neden olur. İkincisi İslam terörist bir din olarak görselleştirilir ve son olarak görseller Müslüman azınlıkların fiziki olarak zarara uğramasına yol açabilirler (2009: 428). Levey ve Modood’a göre karikatürlerin azınlıklara yönelik öfkeyi arttırması bir tür ırkçılıktır. Levey ve Modood’la farklı argümanlara dayansa da Bangstad da İslamofobinin bir tür ırkçılık olduğunu ve azınlıklara yönelik şiddeti körüklediğini ifade eder. Bangstad’a göre bu tür ırkçı söylemlere yönelik yasal yaptırımlar kesinlikle liberalizmin ruhuna aykırı değildir (Bangstad, 2013: 280). Her ne kadar Levey ve Modoodda İslam’a yönelik “hakaret”lerin Müslüman bireylere yönelik bir tür ırkçılığa dönüşebileceğini belirtse de analitik düzeydeki bu ayırımı pratik olarak mümkün olmadığını savunurlar. Oysa konuya ilişkin literatürde ayrımcılığa neden olacak eleştiriler ya da ithamlar ayrı bir kategori olarak değerlendirilir ve bu konuda yasal düzenlemenin gerekli olduğu çoğunlukla kabul edilmektedir⁷. Türkiye’de muhafazakâr basın açık bir şekilde ifade özgürlüğü ve dini değerler arasında çatışmaya neden olan konularda ifade özgürlüğünün kısıtlanmasından yanadır. Fakat bu tartışmanın asla Türkiye’deki ya da diğer Müslüman ülkelerdeki dini azınlıklar etrafında yapılmaması aslında

istenenin tam olarak bu bile olmadığını, genel olarak dini ya da kutsal değerlerin korunması değil Sünni İslam'a ilişkin değerlerin korunmasının hedeflendiğini düşündürmektedir. Muhafazakâr basın, ifade özgürlüğünün dini değerleri aşağıladığını savunduğu durumlar çoğunlukla TCK 301. maddenin de sıklıkla tartışılmasına yol açan, aslında, ifade bir zarara yol açtığı için değil, tartışmalı ifade birilerini rahatsız ettiği için engellenmesini uygun gören (Altıparmak,2007: 109) akıl yürütme şeklinin bir varyasyonudur. Durumu daha da ilginç kılan muhafazakâr basının sunduğu çerçeveye bakıldığında, İslam'a ilişkin değerler bağlamında talep edilen ifade özgürlüğü yasaklamalarının evrensel bir TCK 301 talebi gibi görünmesidir.

Aşağıda, bu çalışma kapsamında incelenen üç gazetede görülen, bir taraftan Charlie Hebdo saldırısını sıradan bir kriminal vaka ya da bir komplo olarak ele alırken diğer taraftan ifade özgürlüğünün, içeriği oldukça belirsiz bir islamofobiden korunmak amacıyla kısıtlanmasına yönelik güçlü çağrıdır.

Çerçeveleme Analizi ve Örneklem Seçimi

Haber sunumu basitçe olguların sıralanışından ibaret değildir, bu tarz olgusal haberciliğin en açık örneği olarak tasarlanan ajans haberleri bile pek çok çerçeve aracılığı ile işler. Gamson'a göre haber sunumu olguları sıralamaktan çok bir hikâye anlatmaya benzer, "olguların kendinde bir anlamı yoktur onlar içine yerleştirildikleri hikâyeler ve çerçeveler aracılığıyla bütünlük kazanıp anlama kavuşurlar" (1989: 157). Haberler belirli sunum pratikleri içerisinde var olurlar ve bu pratikler haberlerin anlaşılma şekli, sunulan haberlerle ilişki içerisindeki olgu ve olayların yanı sıra genel düzeyde insanların içinde buldukları dünyaya nasıl tepki vereceği üzerinde bir düzeye kadar etki sahibidir. Etki kavramı iletişim çalışmaları için oldukça problematik olsa da bir yönüyle vazgeçilmezdir⁸. Çerçeveleme analizi, medya içeriği ile ortaya çıkarması muhtemel etki arasında doğrudan bir ilişki kurmayı hedeflemese de sunum çerçevelerini anlama çabası bu çerçeveler aracılığı ile düşünen insanların bilişsel ve davranışsal tepkileri üzerine bir anlayış geliştirme çabasını da kapsar. Çerçeveleme Analizi kavramını ilk kez kullanan Erving Goffman'dan (1974) bu yana çerçeveleme analizi bazı değişikliklere uğrayarak da olsa medya çalışmaları içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Fakat merkezi problem hala çerçevelerin sosyal gerçekliği nasıl oluşturduğudur (Deacon vd. 2007: 161). Todd Gitlin'e göre çerçeveler "nelerin var olduğu, nelerin tecrübe edildiği ve nelerin önem arz ettiğine" ilişkin sunum ve vurgulama prensipleridir (Gitlin, 1980'den aktaran Deacon, vd. 2007:161).

Çerçeveleme analizi ile ilgili sıkça dile getirilen itirazlardan biri "çerçevenin" oldukça rastlantısal olarak okuyucunun veya araştırmacının seçimine bağlı olduğu bu nedenle kuramsal sorunsallaştırma açısından yetersiz olduğudur

(Entman, 1993: 52). Bir diğer eleştiri çerçeveleme analizinin gündem kurma ve eşik bekliliği yaklaşımlarının bir uzantısı olduğudur (Scheufele'den aktaran Tian ve Concetta, 2005: 291). McCombs, Shaw ve Weaver aradaki ilişkinin benzerlikten daha fazlası olduğunu iddia ederek "çerçeveleme" sözcüğü yerine "ikincil düzey gündem belirleme" tanımını tercih ederler (Scheufele, 1999: 103). Fakat burada "ikincil" olarak belirtilen farklılık oldukça önemlidir. Gündem belirleme yaklaşımı, medya metnlerinin, okur kitlesine ne hakkında düşünülmesi gerektiğini söylediğini savunur ve medya metnlerinde nelerin gündem haline getirilmeye çalışıldığını ortaya koymayı amaçlar. Oysa çerçeveleme analizinde iddia medyanın haber sunumunda tercih ettiği çerçeveler aracılığıyla sadece neler hakkında düşünüleceği değil aynı zamanda nasıl düşünüleceğini belirlemeye çalıştığıdır. Dolayısıyla çerçeveleme analizi, çeşitli medya metnlerinde sunulan çerçeveler aracılığıyla ilgili metnlerinde okuyucuyu belirli şekillerde düşündürmeyi hedefleyen bu çerçeveleri ortaya çıkarmayı amaçlar. Seçmek ve öne çıkarmak çerçevelemenin ayırt edici özelliği olarak gösterilmektedir. Çerçevelemek bir medya metninde algılanan gerçekliğin bazı yönlerini, bir problemin belirli bir değerlendirme, yorumlama ve çözümüne yönelik önerileri vurgulamak için seçmek ve bu seçimleri öne çıkarmak demektir. Entman çerçevelemenin temel özelliklerini dört temel madde ile sıralamaktadır;

- Problemleri tanımlamak
- Sebeplerini ortaya çıkarmak
- Ahlaki yargılarda bulunmak
- Çözümler önermek.

Entman şöyle devam etmektedir: "Bir medya metninde pek çok cümle bunlardan hiçbirini barındırmasa da bazı cümlelerde birkaçını bir arada görmek mümkündür" (Entman, 1993: 52).

Örnekleme seçimi

Bu çalışmada, ifade özgürlüğünü engellemeye dönük bir saldırı olarak Charlie Hebdo katliamının muhafazakâr Türkiye basını tarafından nasıl çerçvelendiği araştırılmıştır. Örnekleme seçiminde tercih edilen gazeteler *Zaman*, *Sabah* ve *Yeni Şafak* gazeteleridir. Çerçeveleme analizi için üç gazetenin, saldırının gerçekleştirildiği 7 Ocak 2015 gününü takip eden on günlük sayıları basılı versiyonlarından incelenmiştir. Bu gazetelerin seçilmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle *Zaman* gazetesi Türkiye'de tirajı en yüksek gazetelerden biri olmasının yanında hem muhafazakâr bir okur kitlesine hitap etmekte hem de önceki yıllardaki politik gerilimler⁹ dolayısıyla hükümete karşı

muhafif bir pozisyon tutmaktadır. *Sabah* gazetesi özellikle son yıllarda hükümet ile oldukça yakın ve muhafazakâr bir yayın politikası takip etmesinin yanında merkez sağ okuyucu kitlesine hitap eden ve tirajı en yüksek beş gazeteden biridir. Üçüncü gazete *Yeni Şafak* çeşitli yönlerden bu üç gazete arasında en fazla ilgi çeken gazetedir. Öncelikle tirajı diğer iki gazeteye oranla oldukça düşük olsa da hükümet ile üst düzey yakınlıkları dolayısıyla son yıllara damgasını vurmuş etkisi oldukça yüksek bir yayın kuruluşudur. Bu gazetenin AKP iktidarı ile birlikte yükselen gazetelerden biri olmasının yanında diğer gazetelerden farklı olarak *Yeni Şafak*'ın iktidar ile yakınlığı ideolojik ortaklaşmanın ya da dönemsel bir çıkar ortaklığının ötesindedir. Bu çalışma için incelenen dönemde köşe yazarlarından Yasin Aktay aynı zamanda AKP genel başkan yardımcısı olarak görev yapmaktadır ve 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde bir diğer *Yeni Şafak* yazarı Markar Esenyen gibi AKP'den milletvekili seçilmiştir. Hükümet içinden taşıdığı bilgilerle son yıllarda televizyonlarda da sıkça görülen isimlerden *Abdülkadir Selvi*, yine televizyonlarda AKP politikalarını savunmak üzere sıklıkla görülen Hilal Kaplan ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın fikirlerine sıklıkla başvurduğu söylenen¹⁰ Hayrettin Karaman'ın bu gazetede yazan isimler arasında yer almaları, *Yeni Şafak* gazetesinin adeta hükümetin sesi olarak görülmesini sağlamıştır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, kutsal değerler ile ifade özgürlüğü arasındaki gerilimin dünya kamuoyunda görünür bir şekilde tartışılmasına aracılık eden Charlie Hebdo saldırısının, çoğunluğu Müslüman bir ülke olan Türkiye'de, muhafazakâr basında nasıl ele alındığı, hangi kavramlar ve tartışmalar etrafında çerçvelendiğini ortaya koymak üzere adı geçen üç gazetenin başsayfaları, haberleri ve köşe yazıları incelenmiştir.

Başsayfalarda ve Haberlerde Charlie Hebdo

Tablo 1. 8-18 Ocak Tarihleri Arasında Üç Ulusal Gazetede Charlie Hebdo Katliamı İle İlgili Yapılan Haber Sayısı.

	8 Ocak	9 Ocak	10 Ocak	11 Ocak	12 Ocak	13 Ocak	14 Ocak	15 Ocak	16 Ocak	17 Ocak	18 Ocak	Toplam
<i>Sabah</i>	7	15	9	7	17	15	9	12	8	7	7	113
<i>Yeni Şafak</i>	11	15	12	7	16	14	12	14	13	12	10	136
<i>Zaman</i>	1	3	4	3	9	3	3	10	6	3	2	47

Çalışma için incelenen üç gazetenin, Charlie Hebdo katliamının gerçekleştiği gün olan 7 Ocak'tan sonraki 10 günlük sayılarında yer alan haberlere ilişkin sayısal veriler tablo 1'de yer almaktadır. İncelenen 10 gün boyunca en az sayıda haber sunan gazete yukarıda görülebileceği gibi kırk yedi haber ile *Zaman* ve en çok sayıda haber sunan gazete yüz otuz altı haber ile *Yeni Şafak* olmuştur. *Yeni Şafak* ve *Sabah* gazeteleri benzer şekilde konuya ilişkin pek çok haberi bir ya da iki tam sayfada ve genellikle 8-10 kadar haber bir arada olacak şekilde sunarken *Zaman* gazetesinin konuyla ilgili asıl habere yoğunlaşarak bazı haberleri vermemeyi tercih ettiği görülmektedir. Bu farklılığı örneklemek gerekirse 10 Ocak günü *Zaman* gazetesinde konuyla ilgili günün asıl haberi olan saldırganların öldürülmesi ve zanlıların yıllardır terör listesinde olduğu bilgisini içeren iki haber neredeyse tam bir sayfayı kaplayacak şekilde sunulmuş, konuyla ilgili başka bir habere yer verilmemiştir. Aynı gün *Sabah* ve *Yeni Şafak* gazeteleri IŞİD'in katiller için tebrik yayımlamasını, Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande'nin "saldırının İslam diniyle bir alakası yok" açıklamasını, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın taziye mesajını, kurbanların ailelerinin polisi suçlamalarını da içeren pek çok konuyu haber yapmışlardır. *Yeni Şafak* gazetesinde Fransa kaynaklı haberlerin yanı sıra AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Yasin Aktay'ın konuya ilişkin değerlendirmesine de yer verilmiştir.

Görsel 1. 10 Ocak 2015 Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinde Charlie Hebdo saldırısı ile ilgili çeşitli haberler

10 Ocak 2015 *Sabah* Gazetesi

10 Ocak 2015 *Yeni Şafak* Gazetesi

Görsel 2. 10 Ocak 2015 Zaman gazetesinde Charlie Hebdo saldırısı haberleri

10 Ocak 2015 *Zaman* Gazetesi

Charlie Hebdo saldırısı, saldırının gerçekleştiği 7 Ocak 2015 tarihinin ardından gelen 10 gün boyunca neredeyse tüm ulusal gazetelerin başsayfalarında yer bulmuştur¹¹. Saldırının çerçevesinde iki temel eğilim görülmektedir. Birincisi hükümete yakın muhafazakâr basında¹² yer verilen şekilde olayın daha çok kriminal yönüyle ele alınarak islamofobi tartışmaları bağlamıyla sınırlandırılmasıdır. İkinci yaklaşım konuyu çoğunlukla ifade özgürlüğü bağlamında değerlendiren, hükümet ile mesafeli, görece liberal olduğu söylenebilecek basına ait yaklaşımdır. İki grup arasındaki bir diğer fark muhafazakâr basın köşe yazıları hariç konuya açık bir şekilde daha az yer ayırmasıdır. Bu çalışma için incelenen üç gazetenin başsayfalarında saldırıyı ele alışları içeriklerine kıyasla daha olgusal olsa da üç gazete arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle *Sabah* ve *Yeni Şafak* gazeteleri, Tablo 3'te görüleceği üzere hem haber içeriklerinde hem de başsayfa haberlerinde *Zaman* gazetesine göre daha fazla oranda hükümet kaynaklı haber ya da yoruma yer vermeyi tercih ederken *Zaman* gazetesi hükümet açıklamalarına başsayfasında hiç yer vermemiştir. Yine bir diğer farklılık *Sabah* ve *Yeni Şafak*

gazeteleri çerçeveyi Batı'nın Doğu'ya ve daha özeldir Müslüman dünyaya karşı hatalarının sonucu olarak çizmesine karşın *Zaman* gazetesinin hükümetin yanlış politikalarını ve radikal Müslüman grupların İslamiyet'e verdikleri zararı da kapsamına almasıdır.

Tablo 2. Charlie Hebdo Saldırısına İlişkin Başsayfa Haberlerinin Dağılımı

	<i>Sabah</i>		<i>Yeni Şafak</i>		<i>Zaman</i>	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Saldırıya ilişkin başsayfa haberleri	10/10	%100	10/10	%100	7/10	%70
Başsayfalarda hükümet kaynaklı haber ya da yorumlar	6/10	%60	6/10	%60	0/8	%0
Fransa ya da Batı'ya yönelik olumsuz başsayfa haberleri	6/10	%60	8/10	%80	2/8	%25
Fransa ya da Batı'ya ilişkin olumlu başsayfa haberleri	2/10	%20	0/10	%0	1/8	%12,5

Başsayfalar değerlendirilirken Fransa ya da genel olarak Batı'ya yönelik suçlayıcı başsayfa haberleri olumsuz, Fransa'da ya da Batı'da Müslümanlarla olumlu bir ilişkiye işaret eden haberler olumlu haber kategorisinde ele alınmıştır. Örneğin Angela Merkel'in Almanya'daki Müslüman sivil toplum grupları ile beraber dayanışma yürüyüşü yapması olumlu bir haber olarak değerlendirilmiştir. Bu haber 14 Ocak tarihinde *Sabah* ve *Zaman* gazetelerinde başsayfada yer bulurken *Yeni Şafak* başsayfasında bu habere yer vermemiştir.

Görsel 3. Sabah, Yeni Şafak ve Zaman Gazetelerinin 14 Ocak 2015 Tarihli Başsayfaları.

Bu süre içerisinde çalışma açısından en ilginç verilerden bir tanesi ifade özgürlüğüne haber içeriklerinde çok kısıtlı oranda yer ayrılması ve ifade özgürlüğünün başsayfalarda hiçbir şekilde konu edilmemesidir. *Yeni Şafak* ve *Sabah* gazeteleri için ifade özgürlüğü tamamen negatif bir bağlamda çerçevelenen bir kavramdır. İfade özgürlüğünden bahsedilen cümleler genellikle Avrupa’da Müslümanların yaşadığı güncel ya da tarihsel sorunlar etrafında tartışılmaktadır. Daha sıklıkla yapılan ise ifade özgürlüğünden hiç bahsetmeden Avrupalıların uyguladıkları “çifte standartlar” ve “ikiyüzlü” yaklaşımlara dikkat çekmektir. Yaşanan cinayetler ile Avrupalıların Doğu’ya yönelik tavrı arasında doğrudan bağ kurulmasa da cinayet haberlerini çok büyük oranda Müslümanlara yapılan haksızlık haberleri takip etmektedir¹³. Örneğin *Sabah* gazetesinde hükümet yetkililerinin açıklamaları haricinde Charlie Hebdo saldırısına ilişkin haberler genellikle olgusaldır. Batılı devletlere ve Batı toplumuna yönelik eleştirilere iç sayfalardaki haberlerde ya da köşe yazılarında yer verilmektedir. *Yeni Şafak* gazetesi için ise neredeyse her şey gün gibi ortadadır. Örneğin 12 Ocak tarihli *Yeni Şafak* gazetesinin başsayfasında Charlie Hebdo saldırısıyla ilişkili beş haber yer almaktadır. Bu haberlerden bir tanesi duruma ilişkin olgusal veridir. Diğer dört haber şu şekilde sıralanmıştır; manşette sayfanın önemli bir bölümünü kaplayan “Paris Dayanışması” başlığı ile Davutoğlu’nun yürüyüş kortejindeki fotoğrafı, bu haberin üstünde Ruphert Murdoch’ın fotoğrafı ve spotta “Faşist” sözcüğü, bu haberin hemen altında Benjamin Netanyahu’nun fotoğrafı ve spotta “Fırsatçı” başlığı yer almaktadır. Baş sayfanın sağ alt kısmında ise koşher markete yapılan saldırıda on beş Yahudi’yi kurtaran Müslüman genç Lassana Bathily’nin fotoğrafı ve spotta “Müslüman genç 15 müşteriye kurtardı” başlığı görülmektedir. Manşetteki bilgileri aşağıdaki gibi yan yana dizersek bazı eşitlemeler ile karşılaşıyoruz.

Görsel 4. 12 Ocak 2015 Yeni Şafak Başsayfa Haberleri

Ruphert Murdoch = Hristiyan =
İslamofobik =Faşist

Benjamin Netanyahu = Yahudi =
Fırsatçı

Lassana Bathily = Müslüman =
Barışsever ve kahraman

Davutoğlu = Müslüman = İnsani
değerlerle dayanışma halinde

Yeni Şafak gazetesinde neredeyse tüm haberler yukarıda örnek olarak verilen başsayfa formatında çerçevelenmiştir. Bu verilerden bazıları olgusal olarak doğru olsa da Charlie Hebdo saldırısı ile ilişkili olarak ve bir arada sunulmaları “biz ve öteki” ikiliğini güçlendiren bir çerçeve ortaya çıkarmaktadır.

Zaman gazetesi konuya ilişkin yayın politikası birkaç açıdan *Sabah* ve *Yeni Şafak*’tan ayrılır. Öncelikli olarak *Zaman*’ın haber sunumu oldukça sade ve görece olgusaldır. İfade özgürlüğü ilişkin göndermeler bulunmakla beraber İslam’a hakaret iddialarına karşı bir duyarlılık da ortaya konmaktadır. İkinci olarak *Zaman* gazetesi manşetlerinde hükümet yetkililerinin hiçbir açıklamasına yer verilmemiştir. Son olarak *Zaman* gazetesinin konuyu ifade özgürlüğü bağlamında ele aldığı haberlerin önemli bir kısmı başta Fethullah Gülen cemaatine yakınlığı ile bilinen gazeteler olmak üzere muhalif gazetelere yapılan baskılara ilişkindir. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinin Charlie Hebdo dergisinin son sayısının bir kısmını basma kararı alması üzerine yapılan polis baskını *Zaman* gazetesi tarafından eleştirilmiştir¹⁴. Ancak bu eleştirilerin bir tür ifade hürriyeti savunuculuğundan ziyade cemaat ve hükümet arasındaki gerilimin bir uzantısı olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Üç Gazetede Charlie Hebdo Saldırısına İlişkin Geniş Haberlerin Dağılımı

	Toplam Geniş Haber	Olumlu Geniş Haber	Oran	Olumsuz Geniş Haber	Oran	Olgusal Geniş Haber	Oran	Hükümet Çevrelerine Dayalı Geniş Haber	Oran
<i>Zaman</i>	14	4	%28,5	4	%28,5	6	%42,8	0	0
<i>Sabah</i>	27	1	%3,7	8	%29,6	5	%18,5	13	%48,1
<i>Yeni Şafak</i>	35	3	%8,5	18	%51,4	7	%20	7	%20

Haberlerde katliamın ele alınışını analiz edebilmek açısından haberler Tablo 3’te öncelikle ikiye ayrılmıştır; geniş haberler ve dar haberler. Geniş haberler genellikle bir gazete sayfasının ¼’ünden büyük olmak üzere gazetenin yayımlandığı tarihte konuya ilişkin öne çıkarılan tartışmaları ve bakış açılarını göstermesi bakımından önemlidir. Dar haberler genellikle geniş haberlerle ilişkili ayrıntılar ve daha az öne çıkarılan haberlerdir¹⁵. Örneğin Mehmet Görmez’in “Fransa’da 12 kişi için ayağa kalkanları ibretle izledik”¹⁶ açıklaması *Yeni Şafak*’ta geniş bir şekilde ele alınırken *Zaman*¹⁷ gazetesinde sayfanın en

altında ve dar bir haber olarak yer almıştır. Bu çalışmanın kapsamına uygun olarak dar haberler dışarıda bırakılarak geniş haber sayısı ve bu haberlerin niteliğine dair kimi veriler Tablo 3’de gösterilmektedir. Tabloda Fransa, Batı ya da daha genelde Müslüman olmayanlar ile Müslümanlar arasında olumlu bir ilişkiyi ya da bir tür empatiyi yansıtan haberler “olumlu” kategorisinde yer alırken tam tersi yöndeki suçlayıcı ve Doğu-Batı gerilimini öne çıkaran haberler “olumsuz” kategorisinde incelenmiştir. Görece yoruma kapalı ve verilerle sınırlandırılmış haberler “olgusal”, Cumhurbaşkanı, Başbakan, üst düzey bürokratların açıklamaları “Hükümet çevrelerine dayalı geniş haber başlığında” incelenmiştir.

Görsel 5. Yeni Şafak ve Zaman Gazetelerinde Haber Sunum Farklılıklarına İlişkin Bir Örnek

Tablo 4. İncelenen Gazetelerde Charlie Hebdo Katliamını Konu Alan Köşe Yazılarının Dağılımı

	8 Ocak	9 Ocak	10 Ocak	11 Ocak	12 Ocak	13 Ocak	14 Ocak	15 Ocak	16 Ocak	17 Ocak	18 Ocak	Toplam
<i>Sabah</i>	2	6	4	3	4	4	4	3	3	2	3	38
<i>Yeni Şafak</i>	6	7	11	9	12	10	12	6	10	7	6	96
<i>Zaman</i>	-	2	3	-	1	4	1	1	1	5	2	20

Yine aynı on günlük periyotta, incelenen üç ulusal gazetede yer alan köşe yazılarının dağılımı yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Niceliksel olarak Charlie Hebdo saldırısı üzerine en fazla köşe yazısı *Yeni Şafak*'ta en az köşe yazısı ise *Zaman* gazetesinde yer almıştır. On günlük kesitte *Sabah* gazetesinde Otuz Dokuz, *Yeni Şafak* gazetesinde doksan altı, *Zaman* gazetesinde ise yirmi köşe yazısı yer almıştır. Köşe yazılarında Charlie Hebdo saldırısı ile bağlantılı olarak işlenen konu sayısı oldukça çeşitlilik göstermektedir. Çalışmanın odak noktasına sadık kalmak adına saldırıyla ilgisi belirsiz olan yazılar dışarıda bırakılmıştır. Değerlendirilen üç gazeteden özellikle *Zaman*'da konu daha az

işlenmiştir. *Zaman* gazetesi, köşe yazılarına genel olarak daha az yer ayıran bir gazete olması dolayısıyla konuyla ilgili köşe yazılarının az olması normal görülebilir. Öte yandan gazetede saldırıya ilişkin az sayıdaki köşe yazısı sayısının *Sabah* gazetesinin yarısı *Yeni Şafak*'ın beşte biri düzeyinde olması sadece köşe sayısının daha az olmasından kaynaklanmamaktadır. *Zaman* gazetesi doğrudan kendi köşe yazarları yerine dışarıdan isimlerin yazdığı analiz yazılarına önem vermesi bir diğer farklılıktır. Pek çok dış haber gibi bu konunun da bir iç politika tartışmasına dönmesi tartışmaların içeriği üzerinde de belirleyici olmuştur.

Tablo 5. Köşe Yazılarının İçeriklerine Göre Dağılımı¹⁸

	Toplam Köşe Yazısı	Eleştirel Köşe Yazısı	İfade Özgürlüğünden bahsedilen köşe yazıları	İslamofobiden bahsedilen köşe yazıları
<i>Sabah</i>	39	6	8	18
<i>Yeni Şafak</i>	96	2	30	46
<i>Zaman</i>	20	11	7	10

Öncelikle üç gazete için dikkat çekici olan hükümete yakınlık arttıkça konunun daha fazla (fakat derinlikten yoksun) ve adeta ideolojik bir hattı savunur şekilde ele alınmasıdır. Özellikle *Yeni Şafak* gazetesinde konu üzere çok fazla köşe yazısına yer verilmesi bu ideolojik çatışma yaklaşımının niceliksel işarettir. Üç gazeteye ilişkin genel değerlendirmeler açısından iki temel yaklaşım şekli görülmektedir. Bunlardan birincisi *Sabah* ve *Yeni Şafak* gazetelerinin oldukça yakın bir çerçeve kurmalarına karşın aralarında bir tür tonlama farkından bahsedilebilir. *Sabah* gazetesi de *Yeni Şafak* gibi açıkça tüm sorumluluğu Batı'ya yüklemesine rağmen *Yeni Şafak*'a kıyasla daha yumuşak bir dil tercih etmesi ve en azından birkaç eleştirel yazıya yer vermesi ile farklılaşır. *Yeni Şafak* gazetesinde yazıların tonu gün geçtikçe sertleşerek bazı köşelerde özellikle Avrupalılara ve Türkiye'deki muhalif yazarlara yönelik hakaretamiz cümlelerin sarf edilmesine kadar vardırılmaktadır¹⁹. Ömer Lekesiz, katliama ilişkin analiz yapmadan önce yaşanan katliamı kınamaya çağıranları "yerli islamofobyaçı..., laikçi liberal, paralel hoşgörücü" diye tanımlarken İbrahim Karagül, kimleri kast ettiğini tam olarak açıklamadan Avrupalıları "ikiyüzlü ve sahtekar" olarak adlandırıyor²⁰.

Bir diğer önemli nokta Cemaat ve Hükümet arasındaki kavganın da bu tartışmanın önemli bir unsuruna dönüşmesidir. Bu durumun iki yansımasından biri *Zaman* gazetesinin konuyu oldukça temkinli bir şekilde ele alması diğer

Sabah ve *Yeni Şafak* gazetelerinin *Zaman* gazetesini Peygamber'e hakaret edenlerin yanında durmakla itham etmesidir²¹. Tüm bu gerilimlere karşın en dikkat çekici olan *Sabah* ve *Yeni Şafak* gazetelerinin konuyu tamamen uluslararası bir komplo olarak ele almaları ve köşelerde neredeyse ifade özgürlüğünden hiç bahsetmemeleridir. *Yeni Şafak* gazetesinde sadece 8-12 Ocak tarihleri arasında saldırının bir tür komplo olduğunu iddia eden yirmi üç köşe yazısı yayımlanmıştır²². *Zaman* gazetesi köşe yazılarında, Paris saldırısı kısmen ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirilse de yazılar çoğunlukla Türkiye'nin kendi gündemine ve buradaki ifade özgürlüğü sorunuyla ilişkili olarak ele alınmıştır.

Zaman gazetesi cephesinde sorun diğer iki gazeteye göre biraz daha karmaşıktır, hem hükümet yanlısı gazetelerin ithamlarına karşı durmak, hem saldırıyı kınamak hem de "dini değerleri aşağılayanlar" ile mesafeyi ayarlamak gibi zorluklarla mücadeleyi bir arada yürütmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu doğrultuda saldırının ertesinde çıkan yazılar oldukça az olsa da 14 Ocak tarihinde *Cumhuriyet* gazetesinin, Charlie Hebdo dergisinin saldırının ardından çıkan ilk sayısının bir kısmını yayımlama kararı ve ardından gelen tepkiler karşısında *Zaman* gazetesinin *Cumhuriyet*'i desteklemesi konunun daha fazla işlenmesini bir anlamda zorunlu hale getirmiştir²³. Bir zorunluluk gibi görünmesine karşın *Zaman* gazetesindeki yorumlar çoğunlukla olayın iki yönünü birden, islamofobi ve ifade özgürlüğüne karşı tahammülsüzlük, ele almada diğer iki gazeteye göre çok daha başarılıdır.

Gazeteler tek tek ele alındığında *Sabah* gazetesi için üç farklı eğilimden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi çok zayıf olsa da Müslüman toplumların yaklaşımlarının ifade hürriyetiyle alakalı sorunlu yanlarını ve Türkiye hükümetinin konuya yaklaşımını eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutan yaklaşım. İkincisi katı bir Batı düşmanlığı ve üçüncüsü liberalizme dönük eleştirilerle sorunun tamamen Müslümanlara karşı yapılmış uluslararası bir komplo olarak değerlendirildiği hâkim yaklaşım. İlk yaklaşım üç farklı yazara ait olsa da on günlük dönemde gazetede yer alan altı eleştirel köşe yazısından dört tanesi Emre Aköz'e aittir. Aköz hem Müslüman toplumlarının "onlar bizden"²⁴ değil diyerek tartışmadan kaçmalarını hem de Diyanet İşleri Başkanı'nın "Müslümanlar ölürken susanlar şimdi ağlıyor"²⁵ açıklaması üzerinden hükümetin yaklaşımını eleştirmiştir. Gazetenin konuya ilişkin duruşunu da ortaya koyan ikinci yaklaşımın birkaç ögesinden bahsetmek gerekirse bunlardan birincisi hükümet açıklamaları ile paralel bir yorum hattının takip edilmesidir. Bu yaklaşımın ana kavramları "islamofobi", "oryantalizm" ve "emperyalizm"dir. Bu doğrultuda Paris saldırısı genelde Müslümanları özelde Türkiye'yi mağdur etmek üzere tasarlanmış bir komplo olarak sunulmuştur. Bu dönemde yazılan 39 köşe yazısından sadece sekiz tanesinde ifade özgürlüğü sözcüğü yer almış ve

buralarda da sözcük neredeyse tamamen olumsuz çağrışımlarla kullanılmıştır²⁶. 15 Ocak tarihli köşesinde Haşmet Babaoğlu, o günlerde adı fazla anılan Voltaire için şu sözleri yazmıştır; “Voltaire ırkçı ve burnu büyük bir Avrupalıydı”²⁷.

Zaman gazetesinde Paris saldırısına ilişkin kaleme alınmış yirmi yazıdan on bir tanesi eleştirel kategorisinde yer almaktadır. Burada hedef kısmen hükümetin Cemaat medyasına uyguladığı baskıya karşı bir tepki olsa da Müslümanların hakaret karşısında tepki verme şekillerine dair eleştiriler de yer almaktadır. Tartışma diğer iki gazetedeği gibi islamofobi ya da İsrail komplosu çerçevelerine sıkıştırılmasa da *Zaman* gazetesi yazarları da konuyu çoğunlukla ya *Batılı dünyanın Doğu üzerindeki tahakkümü ve bunun sebep olduğu çatışmalar* formülüyle ya da Fethullah Gülen cemaatine göndermeyle, çözümün başka türde bir Müslümanlıkta olduğunu işaret eden çerçevelerle sunmuşlardır. Örneğin Ali Bulaç 17 Ocak tarihli yazısında yaşanan saldırıyı “Gerilim Doğu ile Batı arasında değil, Batı ile Müslümanlar arasında”²⁸ sözleriyle açıklarken Ali Ünal, Batılı dünyanın kendi çıkarlarını güvenlik altına almak için Müslüman dünyada komplolar yaptığını fakat “hizmet hareketi” dışındaki grupların bu komplolara doğru şekilde karşı çıkamadığını belirtir²⁹.

Yeni Şafak gazetesinin saldırıyı ve ardından gelen tartışmaları ideolojik bir hattı savunmanın yanında genel olarak AKP hükümetinin Ortadoğu politikasının savunusu olarak ele aldıkları ve tartışmayı iki ana eksene sıkıştırmayı tercih ettikleri görülmektedir. Bunlardan birincisi islamofobi, diğeri ise İsrail ya da Fransız istihbaratının, bazı yazılarda İslam dünyasına bazı yazılarda Türkiye’ye karşı hazırlamış oldukları bir komplo olarak işlenmesidir. On günlük periyotta konuyla ilgili hayli yazı yazılmış olmasına karşın saldırının ifade özgürlüğü bağlamında tartışılmasından özellikle kaçıldığı görülmektedir. Yazılan doksan altı yazıdan otuz tanesinde *ifade özgürlüğü*, *basın özgürlüğü* ya da *düşünce özgürlüğü* kavramlarından en az birine yer verilmiştir. Otuz yazının tamamında ifade özgürlüğü ya bir bağlamdan yoksun ya da tamamen olumsuz çağrışımlar yapacak şekilde kullanılmıştır. Bunlardan bazı örnekler vermek gerekirse ifade özgürlüğü *Yeni Şafak* gazetesinde ancak; “Düşünce hoyratlığı”³⁰, “ifade özgürlüğü kılıfı”³¹, “basın özgürlüğü diye Peygamberimize hakaret edilmesi”³², “Batının kendi evrenseli olan ifade özgürlüğü”³³, “kutsala hakaret özgürlüğü”³⁴, “ifade özgürlüğü sahtekârlığı”³⁵ gibi değer yüklü bir çerçeveleme ile kendisine yer bulabilmiştir. İfade özgürlüğü konusu açıldığında kullanılan retorikğin saldırıya ilişkin haberlerin sunumunda da aynı şekilde yer aldığı görülür. Tüm bu süre içerisinde bahsetmenin ötesine geçip tamamen ifade özgürlüğünü konu alan köşe yazısı sayısı üçtür ve bu üç yazının ikisi³⁶ “Batının” ifade özgürlüğünü nasıl “sahtekârca” kullandığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Saldırının ifade özgürlüğüne yönelik etkisinin yok sayılması bir tarafa ifade özgürlüğü

denilen şeyin baştan sona Müslümanlara karşı bir komplo olduğu izlenimi uyandırılmaktadır. Saldırının değerlendirilmesinde ise köşe yazılarının odağını komplo teorileri oluşturur. *Yeni Şafak* gazetesinde ilk üç günde, konuya ilişkin yazılan otuz üç köşe yazısından yirmi üç tanesi Charlie Hebdo saldırısının Batılılar tarafından Müslümanlara ya da İsrail tarafından Fransa'ya karşı (Filistin'in tanınmasına verdiği destekten ötürü) bir komplo olduğunu kanıtlamaya dönük olarak kaleme alınmıştır. İncelenen dönem içerisinde eleştirel sayılabilecek yazı sayısı üçtür, bu üç yazıda da eleştirinin ana fikri Müslümanlara yapılan tüm haksızlıklara karşın yine de bazı hataları Müslümanlardan kaynaklanmış olabileceğine ilişkin cümleler yer almaktadır³⁷.

Muhafazakâr Basının Çizdiği Çerçeveye İlişkin Sonuçlar

2002 yılından bu yana Türkiye'de iktidarı tek başına elinde tutan AKP hükümetleri, basın ve ifade özgürlüğüne dönük müdahaleci tavırları dolayısıyla özellikle 2010 yılından sonra bu konuda hem ulusal hem uluslararası kamuoyunda sıklıkla eleştirilmişlerdir. İktidarın medyaya kurmuş olduğu ilişki şekli çoğunluğu muhafazakâr olan basın ve yayın kuruluşlarını incelemeyi de çeşitli açılardan zorlaştırmaktadır. Bu araştırmanın da göstermiş olduğu gibi özellikle *Yeni Şafak* ve *Sabah* gibi hükümete oldukça yakın gazetelerin büyük oranda Türkiye dışı dinamiklerle açıklanabilecek bir olayda bile sıra dışı düzeyde hükümet açıklamalarına dayanmaya çalışmaları liberal anlamda bir medya incelemesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, her ne kadar bugün hükümete dönük eleştirel bir yayın politikası izlese de 2013 öncesinde, cemaat medyası diye bilinen grubun bir parçası olan *Zaman* için de geçerliydi³⁸.

Çalışmanın sonuçları göstermektedir ki etik-politik meşruiyetini liberal demokratik bir söylemden kuran AKP gibi onunla simbiyotik bir ilişki içerisine girmiş olan muhafazakâr basın da ideolojik temellerini sorgulamaya açabilecek durumlarla karşı karşıya geldiklerinde açık bir şekilde ifade özgürlüğünün kısıtlanmasından yana tavır almaktadır. Yani Müslümanların rahatsız oldukları ifadelere dönük tepkileri liberal hukuk alanı içerisinde tutmaya değil tam tersine liberal hukuk alanının varlığını sorunsallaştıran bir çerçeveleme tercih edilmektedir. Bu eğilimin en dikkat çekici şekilde ortaya çıktığı çerçeveleme şekilleri şöyle sıralanabilir. Öncelikle Charlie Hebdo olayı tamamen sıradan bir cinayet vakası gibi ele alınmakta ve olayı öngörememiş olması dolayısıyla Fransız polis teşkilatının eksikliği vurgulanmaktadır. İkincisi ifade özgürlüğü mümkün olduğu kadar çerçevenin dışına çıkarılmakta, ifade özgürlüğünden bahsedildiğinde bu özgürlüğün ya baştan beri Batılıların ötekileştirdikleri gruplara hakaret etmek amacıyla oluşturdukları yasal zemin olduğu ya da kötü niyetle kullanıldığı savunulmaktadır. *Sabah* ve *Yeni Şafak* gazetelerinin sıklıkla hükümet açıklamalarına başvurarak, hem manşetlerde hem de köşe

yazılarında konuyu sadece hükümet temsilcilerinin kurduğu çerçeveye paralel bir bağlamda sunmaları üçüncü önemli eğilimdir. *Zaman* gazetesi hükümetin de içinde olduğu radikal bir İslam anlayışını suçlayarak Fethullah Gülen Cemaatini tek yol olarak göstermekte *Charlie Hebdo* olayını hükümet ile yaşanan gerilimde bir tür kaldıraç olarak kullanmaktadır. Son nokta *Yeni Şafak* ve *Sabah* gazetelerinde yoğun bir tonda *Zaman* gazetesinde ise daha hafif olsa da üç gazetede de *Charlie Hebdo* saldırısını Batı'nın Orta-Doğu politikasının uzantısı olarak planlanmış bir komplo olarak sunulmaktadır. Böylece konuyu yüzeysel olarak incelememe iddiasında olan muhafazakâr basın saldırının görünen ve uluslararası kamuoyunda en fazla kaygı uyandıran kısımlarına ilişkin neredeyse hiçbir şey söylememeyi tercih etmiştir.

Çerçeveleme analizine ilişkin Entman'ın (1993: 52) ortaya koymuş olduğu formülasyonda yer alan dört özelliğin tamamı muhafazakâr basının *Charlie Hebdo* katliamını çerçevelemesinde açıkça görülmektedir.

- Katliam Batı'nın Doğu'ya daha özelde Müslümanlara karşı başlattığı bir savaş ya da komplo olarak tanımlanmakta;
- Katliamın sebebi olarak Batı'nın göçmen politikaları ve Doğu'ya daha özelde Müslümanlara karşı tutumu gösterilmekte;
- Batı'nın ikiyüzlülüğü, çıkarıcılığı ve İslam dünyasının mazlumluğu etrafında ahlaki bir çerçeve oluşturulmakta;
- Çözüm olarak sekülerizmin terk edilmesi ve İslamiyet'e ilişkin kutsal değerlerin Batılı liberal değerlerin üstüne çıkartılması savunulmaktadır.

Sonnotlar

¹ *Charlie Hebdo* 1970 yılında aylık yayımlanan *Hara-Kiri* dergisinin eki olarak dağıtılmaya başlanmış, *Hara-Kiri* dergisinin Charles de Gaulle'nin ölümüyle dalga geçtiği gerekçesiyle yasaklandıktan sonra onun yerini alarak yayın hayatına haftalık olarak devam etmiştir. Dergi yazar-çizerleri *Charlie Hebdo*'yu radikal sol, seküler, ırkçılık karşıtı politik bir hiciv dergisi olarak tanımlamaktadırlar. Dergi 2006, 2011 ve 2012 yılında Muhammed karikatürleri dolayısıyla büyük tepkilerle karşılaşmış, dergi ofisi 2011 yılında yine peygamber karikatürü yayımlanması gerekçe gösterilerek bombalanmıştır (BBC News, 8 Ocak 2015). Dergi üç büyük dinle dalga geçen yayınları dolayısıyla pek çok kez Müslüman, Hristiyan ve Museviler tarafından dini provokasyonu ticari bir strateji olarak kullanmakla suçlanmıştır. Dergi çalışanları eleştirilerinin ayırım yapmaksızın tüm dinleri hedef aldığını savunsalar da Charlie Hebdo'nun İslamiyet'e karşı özel bir düşmanlığı olduğu yaygın bir iddiadır.

² Bakınız: Hanitzsch ve Donsbach (2012); Hanitzsch ve Mellado (2012).

³ Son yıllarda Türkiye'de çeşitli medya grupları arasında yaşanan el değiştirmeler ve bu süreçte siyasi iktidarın rolüne ilişkin eleştirel incelemeler için bakınız: Adaklı (2014), Adaklı (2015).

⁴ Nefret söylemi davaları karşısında üç farklı örnek olay üzerinde bir karşılaştırma için bkz. Riley (2007).

⁵ Bakınız: Asad (2009) ve Mahmood (2009).

⁶ İslamofobinin dini ve etnik yönleri üzerine bir tartışma için bakınız: Taras (2013).

⁷ Bakınız: Post (2007).

⁸ İletişim araştırmalarında etki kavramının kullanım şekilleri ve kavramın disiplin içerisindeki önemine ilişkin bir tartışma için bakınız: Garnham (2000).

⁹ Fethullah Gülen Cemaati ve AKP hükümeti arasında yaşanan gerilim Milli Görüş hareketi ve Cemaat arasındaki oldukça eski çekişmelere dayansa da bu yazının kapsamı açısından sadece son dönemde yaşanan gerilimlerin tarihçesinden kısaca bahsetmek uygun olacaktır. Bugün bile ayrıntılarına tam olarak haiz olmadığımız bu gerilimin görünen başlangıcı 7 Şubat 2012 tarihinde MİT müsteşarı Hakan Fidan'ın ifadeye çağırılmasıdır. Gerilim hükümetin dershanelere dönük düzenleme girişimiyle yükselmiş ve 17 Aralık operasyonu olarak tarihe geçen üç bakanın oğlunun ve hükümete yakın patronların tutuklanması olayıyla zirveye ulaşmıştır. Bu operasyon daha sonra hükümet tarafından bir "mini darbe" girişimi olarak adlandırılmıştır. Ardından gelen süreçte hükümete yakın medya ve Cemaat medyası olarak bilinen gruplar konuya ilişkin kamuoyu oluşturmak için büyük çaba harcamışlardır. Gerilimin düzeyi düşmüş olsa

da bugün hala Cemaate yakın yayın kuruluşlarına el konması ve Cemaat medyasının çeşitli yazarlarının tutuklanmasıyla gerilimin devam ettiği görülmektedir. Sürece ilişkin kısa bir yazı için bakınız: Çakır, Ruşen (10 Ocak 2014). Cemaat-Hükümet Savaşı Üzerine Sıkça Sorulan Sorular. *Vatan*. Cemaat perspektifinden ayrıntılı bir inceleme için bakınız: Yılmaz, İsa (2013). *Hedefteki Cemaat*. İstanbul: Klas Kitaplar. Fethullah Gülen Cemaati ve Milli Görüş Hareketi'ni de kapsayan Türkiye'de İslami oluşumlar üzerine detaylı bir araştırma için bakınız: Çakır (1995).

¹⁰ Alpay, Şahin (13 Ocak 2015). İslam ve Demokrasi. *Zaman*.

¹¹ Saldırının ertesi günü olan 8 Ocak 2015 tarihinden itibaren on günlük periyotta *Sabah*, *Habertürk*, *Vatan*, *Taraf*, *Cumhuriyet* ve *Yeni Şafak* gazeteleri tüm sayılarında, *Hürriyet*, *Türkiye*, *Akşam*, *Milliyet* ve *Star* gazeteleri on sayıdan dokuzunda, *Posta* ve *Zaman* gazeteleri ise on sayıdan yedisinde Charlie Hebdo saldırısı veya saldırıya ilişkin gelişmeleri başsayfalarından duyurmuşlardır. Bu periyotta incelenen gazete başsayfalarının manşetlerine ulaşılacak haber linkleri kaynakçada manşetler başlığı altında sıralanmıştır.

¹² Bakınız: dipnot 2

¹³ Haberlerin çerçevelenmesinde, özellikle Avrupa'nın çeşitli kentlerinde camilere yapılan saldırılar ve çeşitli ırkçı grupların Avrupa kentlerindeki etkinliklerinin Charlie Hebdo haberlerinin yanında özellikle öne çıkarılması dikkat çekse de doğrudan suçlamalar köşe yazılarına bırakılmıştır. Haber sayfalarında ise, bir anlamda "Müslümanların tepkisi"nin sosyolojik ve tarihsel bir bağlama oturtulmak için özel bir çaba harcandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin *Yeni Şafak* gazetesi 15 Ocak tarihli sayısında "Paris'in Kara Yüzü" başlığıyla bir tam sayfayı Fransa'nın sömürgecilik tarihine ayırmış ve Fransa'nın hala pek çok Afrika ülkesinden "haraç" aldığını iddia etmiştir.

¹⁴ "Cumhuriyet'e Polis Baskını" (15 Ocak 2015).*Zaman*.

¹⁵ Çerçeveleme analizi için araştırmada asıl hedef vurgulanan, öne çıkarılan noktaları tespit edebilmektir, bu nedenle sadece geniş haberler derinlemesine ele alınmıştır. Tablo 4'te verilen geniş haber sayısı tablo 2'de sunulan toplam haber sayısından çıkarılarak dar haberlerin sayısına ulaşılabilir.

¹⁶ "İbretle İzledik" (14 Ocak 2015).*Yeni Şafak*.

¹⁷ "Fransa'da 12 Kişi İçin Ayağa Kalkanları İbretle İzledik" (14 Ocak 2015).*Zaman*.

¹⁸ Tabloda yer alan kategorilerden "eleştirel köşe yazısı" İslam toplumlarının ya da Türkiye dâhil olmak üzere Müslümanlarca yönetilen ülkelerin Batı'ya ya da Müslümanlığı

gerekçe göstererek terör eylemi yapanlara yönelik tutumunu eleştiren yazılardır. “İfade özgürlüğünden bahseden yazılar” ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğü sözcüklerinden herhangi birine yer vermiş köşe yazılarıdır. “İslamofobiden bahseden yazılar” bir açıklama kategorisi olarak İslamofobi, Müslüman düşmanlığı, İslam korkusu ya da İslam nefreti sözcüklerinden herhangi birine yer veren yazılardır.

¹⁹ Bakınız: *Yeni Şafak*; Tuna, Salih (10 Ocak 2015). Siz Önce Şarlatanlığı Bırakın, *Yeni Şafak*; Öztürk, Kemal (13 Ocak 2015). Fotoğrafın Tamamını Göremeyen Avrupa, *Yeni Şafak*; Saydam, Ali (15 Ocak 2015). 16 Dilde Basılan Derginin En Önemlisi Neden Türkçe Olanmış?, *Yeni Şafak*.

²⁰ Lekesiz, Ömer (9 Ocak 2015). Paris Baskınının Tarafları: Küstah, Cahil, Sinsi, *Yeni Şafak*. Karagül, İbrahim (9 Ocak 2015). Siz Önce Sahtekarlığı, İkiyüzlülüğü Bırakın, *Yeni Şafak*.

²¹ Zamandan Provakasyona Destek (15 Ocak 2015). *Yeni Şafak*; Paralel Medyadan Çirkin Karikatüre Tam Destek (14 Ocak 2015). *Sabah*.

²² Örneğin bakınız: Küçük, Cem (8 Ocak 2015); 7 Ocak Komplosu ve Avrupa Gladyonu. *Yeni Şafak*; Oruç, Ş., Merve (8 Ocak 2015). Gerçek Öldü, Hedef Avrupa'nın 11 Eylül'ü. *Yeni Şafak*; Kaplan, Yusuf (9 Ocak 2015). İslam'la Postmodern Savaş Süreci Avrupa'da. *Yeni Şafak*; Ersanel, Nedret (10 Ocak 2015). Paris Saldırıları: Komplo Teorileri Bile Yavan Kalacak. *Yeni Şafak*.

²³ Editör Yazısı (15 Ocak 2015) Kutsala Saygı ve Basın Özgürlüğü, *Zaman*.

²⁴ Aköz, Emre (9 Ocak 2015). Medeniyetler Çatışması 2.0, *Sabah*.

²⁵ Aköz, Emre (16 Ocak 2015). Terörün Kimliği Yok mu Yani?, *Sabah*.

²⁶ Duran, Burhanettin (16 Ocak). Yeni Bir Evrenselin İnşası, *Sabah*; Altun, Fahrettin (12 Ocak 2015). Terörün Sosyolojisi de mi Olmaz?. *Sabah*.

²⁷ Babaoğlu, Haşmet (15 Ocak). Biliyorum, Siz Voltaire'i Seversiniz!, *Sabah*.

²⁸ Bulaç, Ali (17 Ocak 2015). Sahnenin Aktörleri, *Zaman*.

²⁹ Ünal, Ali (12 Ocak 2015). Teröre 'Ama'sız Lanet ve Hizmet, *Zaman*.

³⁰ Karagül, İbrahim (9 Ocak 2015). Siz Önce Sahtekarlığı, İkiyüzlülüğü Bırakın, *Yeni Şafak*.

³¹ Lekesiz, Ömer (9 Ocak 2015). Paris Baskınının Tarafları: Küstah, Cahil ve Sinsi, *Yeni Şafak*.

- ³² Kutlu, N. Ali (11 Ocak 2015). Hayır, Kabul Etmiyoruz..., *Yeni Şafak*.
- ³³ Esenyan, Markar (12 Ocak 2015). Charlie Hebdo ve Soylu Kaçışlar, *Yeni Şafak*.
- ³⁴ Emre, Akif (15 Ocak 2015). Öfke Derin, Fikir Vasat, *Yeni Şafak*.
- ³⁵ Aktay, Yasin (17 Ocak 2015). İfade Özgürlüğü Sahtekarlığı, *Yeni Şafak*.
- ³⁶ Aktay, Yasin (17 Ocak 2015). İfade Özgürlüğü Sahtekarlığı, *Yeni Şafak*; Tamer Korkmaz (16 Ocak 2015). İçerideki Charli'ler, *Yeni Şafak*.
- ³⁷ Bayramoğlu, Ali (9 Ocak 2015) İslamofobi mi? Basın Özgürlüğü mü?, *Yeni Şafak*. Yayla, Atilla (10 Ocak 2015). Paris Cinayetleri ve Aceleci, Önyargılı Yorumlar, *Yeni Şafak*. Leyla İpekçi (17 Ocak 2015). Cümle Dillerden Hitap Kimedir!, *Yeni Şafak*.
- ³⁸ Geçmişte peygambere hakaret tartışmalarının *Zaman* gazetesinde ele alınış şekli bu tespiti haklı kılmaktadır. Örneğin 2 Kasım 2004 tarihinde *Submission* isimli filminin Müslümanlara hakaret ettiği gerekçesi ile öldürülen Hollandalı yönetmen Theo Van Gogh'a ilişkin *Zaman* gazetesinde yer alan haberler (Örneğin: Yel, A., Murat, 2004; Van Gogh Cinayeti Müslümanları Yakıyor, 2004) ya da *Charlie Hebdo* dergisinin ofisine 2011 yılında gerçekleştirilen bombalı saldırının *Zaman* gazetesinde ele alınış şekli (Örneğin: Haski, 2011; Demir, 2011) 2015 yılı *Charlie Hebdo* katliamının *Yeni Şafak* ve *Sabah* gazetelerinde ele alınışına çok benzerdir. Örnek olarak verilen haber ve yorumlara bakıldığında *Zaman* gazetesinde, iki olayın da ifade özgürlüğüyle ilişkilendirmeden sadece Avrupa ülkelerindeki yabancı politikaları ve Müslümanlara dönük nefret bağlamına sıkıştırıldığı görülmektedir.

Kaynakça

- Adaklı G (2014). Medya Sermayesi ve Ultra-Çapraz Bütünleşmeler. *Perspectives*. Sayı 8, 18-24.
- Adaklı G (2015). Tarihsel ve Güncel Boyutlarıyla Türkiye'de Medyanın Yapısı ve Temel Sorunlar. *Gazeteciden Habere Sektörden Yeni Medyaya Gazeteciliğin Temel Kavramları* İçinde (Der. Besim Yıldırım). İstanbul: Literatürk-Academia.
- Altıparmak K (2007). Kutsal Değerler Üzerine Tezler v. İfade Özgürlüğü: Toplu Bir Cevap. İçinde: *İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye içinde* (Der. Tanıl Bora). İstanbul: İletişim Yayınları. 73-115.
- Asad T (2009). Free Speech, Blasphemy and Secular Criticism, Is Critique Secular? Blasphemy, Injury and Free Speech. İçinde: *The Townsend Papers in The Humanities*, University of California Press. 20-64.
- Bangstad S (2013). Fighting Words: What is Wrong with Freedom of Expression?.
- 66 Yağan U (2015). Muhafazakâr Basının İfade Özgürlüğü ile İmtihani: Charlie Hebdo Katliamının Zaman, Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinde Çerçevesi. *Mülkiye Dergisi*, 39 (4), 43-71.

Journal of Ethnic and Migration Studies. 40 (2), 266-282.

Copeland A D (2006). *The Idea of a Free Press the Enlightenment and Its Unruly Legacy*. Illinois: Northwestern University Press.

Çakır R (1995). *Ayet ve Slogan: Türkiye’de İslami Oluşumlar*. İstanbul: Metis Yayınevi.

Deacon D vd. (2007). *Researching Communications A Practical Guide to Methods in Media and Cultural Analysis*. London: Hodder Arnold.

Entman R (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.

Gamson W A (1989). News as Framing: Comments on Graber. *American Behavioral Scientist*, 33(2), 157-161.

Garnham N (2000). *Emancipation, The Media and Modernity: Arguments About the Media and Social Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Goffman E (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern Univeristy Press.

Hanitzsch T, Mellado C (2012). What Shapes the News Around the World? How Journalists in Eighteen Countries Perceived Influences on Their Work. *International Journal of Press/Politics*, 15(3), 404-426.

Hanitzsch T, Donsbach W (2012). Comparing Journalism Cultures. İçinde: F Esser ve T Hanitzsch (der), *Handbook of Comparative Communication Research*, New York: Routledge. 262-275.

Keane J (2000). *Medya ve Demokrasi*. Çev. H Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Levey B G, Modood, T (2009). The Muhammad Cartoons and Multicultural Democracies. *Ethnicities*, 9(3), 427-447.

Mill S J (1859/2000). *Hürriyet Üstüne*. Çev. M O Dostel, Ankara: Liberte Yayınları.

Milton J (1644/2008). *Areopagitica*. Rockville, Maryland: Arc Manor

Morgan G (2007). Mill’s Liberalism, Security, and Group Defamation. İçinde: G Newey (der), *Freedom of Expression: Counting the Cost*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

Post R (2007). Religion and Freedom of Speech: Portraits of Muhammad. *Constellation*. 14(1), 72-90.

Riley J (2007). Mill, Liberalism, and Exceptions to Free Speech. İçinde: G Newey (der), *Freedom of Expression: Counting The Cost*, Cambridge: Cambridge Scholar Publishing.

Yağan U (2015). Muhafazakâr Basının İfade Özgürlüğü ile İmtihanı: Charlie Hebdo Katliamının Zaman, Sabah ve Yeni Şafak Gazetelerinde Çerçeveselenmesi. *Mülkiye Dergisi*, 39 (4), 43-71.

Mahmood S (2009). Religious Reason and Secular Affect: An Incommensurable Divide? İçinde: *Is Critique Secular? Blasphemy, Injury and Free Speech, The Townsend Papers in The Humanities*, University of California Press, 64-101.

Scheufele A D (1999). Framing as a Theory of Media. *Journal of Communication*, 49(1), 103-122

Taras R (2013). 'Islamophobia Never Stands Still': Race, Religion and Culture. *Ethnic and Racial Studies*, 36(3), 417-433.

Tian Y, Stewart M C (2005). Framing the SARS Crisis: A Computer-Assisted Text Analysis of CNN and BBC Online News Reports of Sars, *Asian Journal of Communication*. 15(3), 289-301.

Basılı Gazete Haberleri

Cumhuriyet'e Polis Baskını (15 Ocak 2015). *Zaman*.

Editör Yazısı (15 Ocak 2015). Kutsala Saygı ve Basın Özgürlüğü, *Zaman*.

Fransa'da 12 Kişi İçin Ayağa Kalkanları İbretle İzledik (14 Ocak 2015). *Zaman*.

İbretle İzledik (14 Ocak 2015). *Yeni Şafak*.

Paris'in Kara Yüzü (15 Ocak 2015). *Yeni Şafak*.

Zaman'dan Provokasyona Destek (15 Ocak 2015). *Yeni Şafak*.

Köşe Yazıları

Aköz E (9 Ocak 2015). Medeniyetler Çatışması 2.0, *Sabah*.

Aköz E (16 Ocak 2015). Terörün Kimliği Yok mu Yani?, *Sabah*.

Aktay Y (17 Ocak 2015). İfade Özgürlüğü Sahtekarlığı, *Yeni Şafak*.

Alpay Ş (13 Ocak 2015). İslam ve Demokrasi, *Zaman*.

Altun F (12 Ocak 2015). Terörün Sosyolojisi de mi Olmaz?, *Sabah*.

Babaoğlu H (15 Ocak 2015). Biliyorum, Siz Voltaire'i Seversiniz!, *Sabah*.

Bayramoğlu A (9 Ocak 2015). İslamofobi mi? Basın Özgürlüğü mü?, *Yeni Şafak*.

Bulaç A (17 Ocak 2015). Sahnenin Aktörleri, *Zaman*.

Çakır R (10 Ocak 2014). Cemaat-Hükümet Savaşı Üzerine Sıkça Sorulan Sorular, *Vatan*.

- Duran B (16 Ocak 2015). Yeni Bir Evrenselin İnşası, *Sabah*.
- Emre A (15 Ocak 2015). Öfke Derin, Fikir Vasat, *Yeni Şafak*.
- Ersanel N (10 Ocak 2015). Paris Saldırıları: Komplo Teorileri Bile Yavan Kalacak. *Yeni Şafak*.
- Esenyan M (12 Ocak 2015). Charlie Hebdo ve Soylu Kaçışlar, *Yeni Şafak*.
- İpekçi L (17 Ocak 2015). Cümle Dillerden Hitap Kimedir!, *Yeni Şafak*.
- Kaplan Y (9 Ocak 2015). İslam'la Postmodern Savaş Süreci Avrupa'da. *Yeni Şafak*.
- Karagül İ (9 Ocak 2015). Siz Önce Sahtekarlığı, İkiyüzlülüğü Bırakın, *Yeni Şafak*.
- Korkmaz T (16 Ocak 2015). İçerideki Charli'ler, *Yeni Şafak*.
- Küçük C (8 Ocak 2015). 7 Ocak Komplosu ve Avrupa Gladysu. *Yeni Şafak*.
- Kutlu N. A (11 Ocak 2015). Hayır, Kabul Etmiyoruz., *Yeni Şafak*.
- Lekesiz Ö (9 Ocak 2015). Paris Baskının Tarafları: Küstah, Cahil, Sinsi, *Yeni Şafak*.
- Oruç Ş., M (8 Ocak 2015). Gerçek Öldü, Hedef Avrupa'nın 11 Eylül'ü. *Yeni Şafak*.
- Öztürk K (13 Ocak 2015). Fotoğrafın Tamamını Göremeyen Avrupa, *Yeni Şafak*.
- Saydam A (15 Ocak 2015). 16 Dilde Basılan Derginin En Önemlisi Neden Türkçe Olanıymış?, *Yeni Şafak*.
- Tuna S (10 Ocak 2015). Siz Önce Şarlatanlığı Bırakın, *Yeni Şafak*.
- Ünal A (12 Ocak 2015). Teröre 'Ama'sız Lanet ve Hizmet, *Zaman*.
- Yayla A (10 Ocak 2015). Paris Cinayetleri ve Aceleci, Önyargılı Yorumlar, *Yeni Şafak*.

Çevrimiçi Kaynaklar

- BBC (8 Ocak 2015). Charlie Hebdo and It's Place in French Journalism. *BBC News Europe*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-15551998> adresinden 25 Kasım 2015 tarihinde erişildi.
- BBC (14 Ocak 2015). Charlie Hebdo Attack: Three Days of Terror. *BBC News Europe*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-30708237> adresinden 8 Eylül 2015 tarihinde erişildi.
- Demir E (3 Kasım 2011). Fransa'da İkinci Karikatür Krizi: Müslümanlara Sağduyu Çağrısı. *Zaman*. http://www.zaman.com.tr/_fransada-ikinci-karikatur-krizi-muslumanlara-sagduyu-cagrisi_1197939.html adresinden 25 Kasım 2015 tarihinde erişildi.

Haski,P (4 Kasım 2011). Fransa'da İslam'a Karşı Tavır. *Zaman*. http://www.zaman.com.tr/_fransada-islama-karsi-tavir_1198281.html adresinden 25 Kasım 2015 tarihinde erişildi.

Modood T (2006). The Liberal Dilemma: Integration or Vilification? *Open Democracy*,http://www.researchgate.net/publication/265630811_The_liberal_dilemma_integration_or_vilification adresinden 29 Ağustos 2015 tarihinde erişilmiştir.

Paralel Medyadan Çirkin Karikatüre Tam Destek (14 Ocak 2015). *Sabah*. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/01/14/paralel-medyadan-cirkin-karikature-tam-destek> adresinden 25 Kasım 2015 tarihinde erişildi.

Yel A M (5 Kasım 2004). Teslimiyet Filmi ve Bir Trajedinin Gör Dediği. *Zaman*. http://www.zaman.com.tr/_teslimiyet-filmi-ve-bir-trajedinin-gor-dedigi_109094.html adresinden 25 Kasım 2015 tarihinde erişildi.

Van Gogh Cinayeti Müslümanları Yakıyor (11 Kasım 2004). *Zaman*. http://www.zaman.com.tr/_van-gogh-cinayeti-musulmanlari-yakiyor_111037.html adresinden 25 Kasım 2015 tarihinde erişildi.

Zafar H (2013). Islam and Free Speech: Principle vs. Privilege. *Huffington Post*. http://www.huffingtonpost.com/harris-zafar/islam-and-free-speech-principle-vs-privilege_b_2831793.html adresinden 21 Ağustos 2015 tarihinde erişildi.

Başsayfa Haberleri

7 Ocak 2015 <http://www.haber7.com/foto-galeri/32944-7-ocak-2015-gazete-mansetleri>

8 Ocak 2015 <http://www.haber7.com/foto-galeri/32956-8-ocak-2015-gazete-mansetleri>

9 Ocak 2015 <http://www.gercekgundem.com/galeri/medya/5004/gazete-mansetleri-9-ocak-2015>

10 Ocak 2015 <http://www.onyedyirmibes.com/10-ocak-2015-cumartesi-gazete-mansetleri-resimleri,158.html>

11 Ocak 2015 <http://www.onyedyirmibes.com/11-ocak-2015-pazar-gazete-mansetleri-resimleri,159.html>

12 Ocak 2015 <http://www.radikal.com.tr/fotogaleri/turkiye/12-ocak-2015-pazartesi-gazete-mansetleri-1270256-2/>

13 Ocak 2015 <http://www.gercekgundem.com/galeri/medya/5060/gazete-mansetleri-13-ocak-2015/27#image>

- 14 Ocak 2015 <http://www.haber7.com/foto-galeri/33038-14-ocak-2015-gazete-mansetleri/p32>
- 15 Ocak 2015 <http://www.radikal.com.tr/fotogaleri/turkiye/15-ocak-2015-persembe-gazete-mansetleri-1272580-2/>
- 16 Ocak 2015 <http://www.haber7.com/foto-galeri/33070-16-ocak-2015-gazete-mansetleri/p22>
- 17 Ocak 2015 <http://www.gundemkibris.com/turkiye-gazete-mansetleri-17-ocak-2015-103719h.htm>
- 18 Ocak 2015 <http://www.gundemkibris.com/turkiye-gazete-mansetleri-18-ocak-2015-103791h.htm>

Bir Kamu Politikasının Analizi: Türkiye’de Geçici Köy Koruculuğu¹

İbrahim ARAP, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF, Kamu Yönetimi,
e-posta: ibrahim.arap@deu.edu.tr

Veysel ERAT, Bitlis Eren Üniversitesi İİBF, Kamu Yönetimi,
e-posta: verat@beu.edu.tr

Özet

Max Weber’in sıklıkla başvurulan “belirli bir toprakta meşru fiziki güç kullanma tekeli elinde tutan insan topluluğu” şeklindeki devlet tanımında verili bölgede meşru güç kullanma hakkına sahip, sürekli hâkimiyeti sağlamaya çalışan insan topluluğu ile kastedilen ‘zorunlu politik örgütün’ idari personelidir. Bunlar genel olarak coğrafi bir ayırımla ordu ve polis şeklinde var olmaktadır. Ancak devlet belirli durumlarda güç tekeli geleneksel zor aygıtları dışındaki farklı bir yapıda örgütleyebilmektedir. Yasal dayanağını 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu’ndan alan geçici köy koruculuğu sistemi de devletin düzeni korumak için kırsalda diğer aygıtlarından (polis, ordu, jandarma) farklı olarak örgütlediği bir zor aracı olarak 1985’te oluşturulmuştur. Köy koruculuğu 1924’te devletin güvenlik aygıtlarının her bölgede bulunmaması nedeniyle olası tehlikeye karşı köylüyü korumak için uygulanmıştır. Geçici köy koruculuğu sistemi hukuken ve uygulama açısından köy koruculuğu uygulamasından farklı olarak sürekli bir tehlike durumuna karşı yerel halkın kendilerini korumaları için geliştirilmiş bir önlemdir. Her ne kadar tarihsel bir deneyimden faydalanılsa da geçici köy koruculuğunun oluşturulma nedeni benzeri yapıların bulunduğu diğer ülke pratiklerine daha yakındır. Bu çalışma geçici köy koruculuğu politikasını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Yapılan analizde Türkiye’de görece yeni gelişmekte olan kamu politikası disiplini bağlamında süreç model esas alınmıştır. Süreç model belirli bir kamu politikasının aşamalarına ayırarak analiz edilmesine olanak vermektedir. Literatürde politikanın kaç aşamada inceleneceği ile ilgili farklı öngörüler bulunmaktadır. Çalışmada ele alınan politika için; geçici köy koruculuğu politikasını doğuran sorunun ortaya çıkışı, çözümün üretilmesi, politikanın uygulanması ve değerlendirilmesi aşamaları şeklinde dört aşamalı bir çözümleme yapılmıştır. Geçici köy koruculuğu politikası olağan zor aygıtlarının etkili olmadığı köylerde ortaya çıkan güvenlik açığının yerel halkı silahlandırarak kapatılması amacıyla oluşturulmuştur. İlk yıllarda amaca uygun bir şekilde ve köylülere çeşitli imtiyazlar sağlanarak büyüyen koruculuk sisteminde 1990’lı yıllarda, PKK’nın artan faaliyetlerine paralel olarak çözümler başlamıştır. İlk uygulandığı dönemde rıza esaslı gelişen politika 1990’lı yıllarda birçok olumsuzluğa neden olmuştur. Devlet açısından bu dönemde geçici köy koruculuğu sistemi, köylünün korunmasından çok devlete bağlılığın göstergesi olmuştur. 2000’li yıllarda Devlet ve PKK arasındaki çatışmanın yumuşaması paralelinde koruculuk politikasının kaldırılması sıklıkla gündeme gelmiştir. Bu dönemde korucu alımı uzun süre kesintiye uğramış ve ağırlıklı olarak sistem içindeki korucuların haklarında iyileştirmelere gidilmiştir. Geçici köy koruculuğu politikası

birtakım başarılar elde etmişse de politikanın uygulanma aşamasında ortaya çıkardığı olumsuzluklar, sistem içindeki korucuların neden olduğu hak ihlalleri ve kendilerinin bir kamu görevlisinin sahip olduğu asgari haklardan yoksun olması nedenleriyle değerlendirildiğinde başarısız bir politikadır. Bunun yanı sıra zayıf bir hukuki temele dayandığı, fiili uygulamaların ağır bastığı ve içerisinde gizlilikleri barındıran olağan dışı bir politika olduğu sonucuna varılmıştır. Oluşturulma amacı olan kamu yararını sağlama işlevinin aksi sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Yapılan değerlendirmelerde başarısızlığı nedeniyle sıklıkla eleştirilen politika devlet ve korucular açısından ağırlıklı olarak 'güvenlik' ve 'istihdam' temelinde savunularak sürdürülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kamu politikası, kamu politikası analizi, süreç model, zor aygıtı, geçici köy koruculuğu.

An Analysis of Public Policy: Temporary Village Guards in Turkey

Abstract

In Max Weber's oft-cited definition of the state as "a human community that claims the monopoly of the legitimate use of physical force within a given territory", it is the administrative personnel of 'mandatory political organisation' intended by the human community that has the right to use force and tries to establish authority in that given territory. They generally exist in the form of army and police based on geographical division. However, the state can organise, under special circumstances, the monopoly of the use of force outside the structure of traditional apparatus of force. The system of temporary village guards, based on Law No. 442 of 1924 on villages, was established in 1985 as a force distinct from other security forces (police, army, gendarme) in order to maintain order in rural areas. Village guards were introduced in 1924 in order to protect villagers against potential security threats because of the unavailability of state security forces in every region. The system of temporary village guards is a measure developed for the self-defence of people against a constant threat thus contradicts with the provisions of 1924 Law both legally and practically. Despite the fact that the system of temporary village guards relies on, in a sense, the past experience, the reason that leads its formation is closer to similar organisations in practice that exist in other countries. This study aims at to analyse the policy of temporary village guards. The analysis is based on process modeling within the context of relatively new discipline of public policy in Turkey. Process model allows the analysis of a particular public policy as separated into stages. There are different views held in the literature on the number of stages to analyze a policy. In this study, the policy toward temporary village guards is analysed in four different stages as the emergence of the problem that leads to the policy, finding a solution, the implementation of the policy and the evaluation of the policy. The policy of temporary village guards is adopted to close these security gap by arming the local people where the usual security apparatus is inadequate. In the

system of village guards that develops in accordance with the policy objectives and providing villagers with various privileges at the beginning, disorganization started to emerge in parallel with the increasing activity of PKK during the 1990s. The policy, at its early implementation, relied on consent and its lead to discontent during the 1990s. During the 1990s, the practice of village guards became an indication of loyalty to the state on the part of the state rather than self-defence. During the 2000s, the abolition of the system of village guards was frequently on the agenda as a result of the easing of the conflict between the state and the PKK. In the same period, the recruitment of new village guards was halted for a considerable time and improvements were made regarding the status of village guards. The policy of temporary village guards has failed because of the problems it created during its implementation, violation of human right by village guards and the status of village guards lacking the minimum rights of a public employee despite the initial success of the policy. Apart from these, it is concluded that it is an extraordinary policy since having a weak legal basis, creating mostly a *de facto* situation and being secretive. It also led consequences contrary to its original public interest objective. Being frequently criticized because of its failure, the policy of temporary village guards has been preserved on the grounds of 'security' on the part of the state and 'employment' on the part of village guards.

Keywords: Public policy, analysis of public policy, process model, coercive apparatus, temporary village guards.

Giriş

Askeri güç, modernlik öncesi uygarlıkların merkezi bir özelliği olsa da bu uygarlıklarda siyasal merkez, hiçbir zaman asker sağlamada süreklilik kazanmamış ve zor araçları üzerinde tekeli bir kontrolü gerçekleştirememiştir (Giddens, 2014: 62). Tarihsel süreç içinde savaşıklık ve devlet yapısı arasındaki bağın kuvvetlenmesi paralelinde Max Weber'in (2011: 95, 140; 2012a: 166; 2012b: 270) devletin "belirli bir toprakta meşru fiziki güç kullanma tekelini elinde tutan insan topluluğu" şeklindeki tanımlaması anlamlı hale gelmiştir (Tilly, 2001: 127). Bu anlamıyla zor araçlarının toprak açısından kesinleşmiş sınırlar içinde tekel altına alınması modern devlete özgüdür. Hukuk ise bu örgütlenmenin ayrılmaz bir parçasıdır (Poulantzas, 2006: 32, 85). Modern devlet kendi özel çıkarları ve davranış kuralları çerçevesinde hem hukuken hem de mümkün olduğunca fiilen tüm güç ve olanakları tekelinde bulundurarak toplumda yönetme işini üstlenir (Poggi, 2009: 15). Böylece gücü tekelleştirmiş devlet açısından durum bireyin bireye, grubun bireye ve devletin de belirli koşulların dışında bireye şiddet uygulamasının önüne geçmesi anlamına gelir (Saygılı, 2010: 75).

Weberyen devlet; kural koyucu, bağlayıcı bir tekel ve sınırları belirli bir arazinin yanı sıra merkezîyetçi bir yapı ve bir dizi farklılaşmış kurum ve personel

şekillenmesi öğelerine sahiptir (Mann, 2013: 2). Bu nedenle devlet kendi varlıklarını ve denetimindeki bölgede politik düzeni korumak için zor araçları dışındaki araçlara da başvurur (Jessop, 2008: 459). Devletin zor araçları üzerindeki tekelleri kontrolü ile birlikte kural koyma egemenliğini elinde bulundurması ve bulunduğu coğrafyaya bütünüyle nüfuz ederek egemenlik kurması modern devletin ideal tarifidir (Paker ve Akça, 2013: 30). Bu bağlamlar ile düşünüldüğünde devleti yalnızca zor araçlarıyla ilişkilendirmek indirgemeci bir yaklaşımdır. Ancak devletin zor kullanma hakkının tek kaynağı olarak kabul edilmesi ve devletin izin verdiği ölçüde kurum ya da bireye devredilmesi (Weber, 2011: 141) durumları bu öğenin önemini göstermektedir.

Weber'in tanımındaki verili bölgede güç kullanma hakkına sahip, sürekli hâkimiyeti sağlamaya çalışan insan topluluğu ile kastedilen 'zorunlu politik örgütün' idari personelidir (Jessop, 2008: 459). Çeşitlilik göstermekle birlikte zor araçlarından ordu ve polis bunların geleneksel olanı ve bilinenleridir. Fakat modern devletin ideal niteliklerine sahip olamayan devletler açısından farklı yapıların ortaya çıkması muhtemeldir. Örneğin Latin Amerika'daki savaşlarda bu hakkı kendine intikal ettiren örgüt ya da gruplara karşı devlet, düzeni korumak adına toplumu militarize etme yöntemine başvurmuştur. Diğer bir ifadeyle, devletin zor tekeli yitirdiğinin bir göstergesi olan iç savaşlarda ya da düşük yoğunluklu çatışmalarda devlet; eğitilmemiş, yeterli donanıma sahip olmayan ve denetime tabi tutulmayan sivillere güç ve zor kullanımını kendi eliyle devretmektedir. Peru'daki *rondas campesinas* ve Guatemala'daki *patrullas de auto defensa civil* gibi yapılar bunlara örnektir (Gambetti, 2007).

Bunların oluşturulma koşulları ve yapıları açısından benzeri bir politika olan Türkiye'deki geçici köy koruculuğu (GKK) sistemi, devletin düzeni korumak için kırsalda diğer aygıtlarından (polis, ordu, jandarma) farklı olarak örgütlediği bir zor aracı olarak ortaya çıkmıştır. GKK sistemi Türkiye'nin tarihsel pratiklerine dayanılarak oluşturulsa da önceki yapılardan önemli noktalarda ayrılmaktadır. Cumhuriyet döneminde GKK politikası benzeri bir pratik 1924 tarihli Köy Kanunu'nda düzenlenen köy koruculuğu uygulamasıdır. Bu Kanundan önce 1914'te Kır Bekçileri Hakkında Kanun ile köylerde ve kasabaların dışında kalan bölgelerde düzenin sağlanması, buralarda bulunan yapıların ve zirai faaliyetlerin korunması için kır bekçisi istihdam edileceği düzenlenmiştir (Meclis-i Ayan ZC, 1914: 224).² 1923'te artan eşkıyaya karşı İzale-i Şekavet Kanunu kabul edilmiştir. On maddeden oluşan kanunun en önemli maddesi hükümet yetkililerinden önce eşkıyaların öldürülmeleri neticesinde, öldürenler hakkında takibat dahi yapılmayacak olmasıdır (TBMM ZC, 1923).³ Bu kanundan bir yıl sonra köy koruculuğu uygulaması Köy Kanunu'nda kapsamlı bir şekilde düzenlenerek yereldeki güvenlik açığı kapatılmaya çalışılmıştır. Koruculuk uygulamasının fiili

olarak 1930'ların sonlarında yürürlükten kaldırıldığı iddia edilse de (Paker ve Akça, 2013: 8) 1983 yılında korucuların kaçak mal yakalamaları durumunda bu malın bir kısmı ile ödüllendirileceklerini düzenleyen Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun (MGK TD, 1983: 521, 529, 627) ve 1984'te muhtarlık tarafından görevine son verilen korucunun açmış olduğu davadan (Uyuşmazlık Mahkemesi, 1988) koruculuk uygulamasının bu tarihe kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Çalışmanın konusu olan GKK politikası ise 1985'te, önceki yerel güvenlik yapılarından birçok açıdan ayrılan bir yapı olarak oluşturulmuştur. Köy ihtiyar meclisi tarafından hizmete alınan ve aylıkları köy bütçesinden ödenen köy korucuları olası bir tehlike karşısında tedbir amaçlı istihdam edilirken; mülki idari amirinin teklifi ve İçişleri Bakanının onayı ile göreve başlayan ve aylıkları devlet tarafından ödenen GKK, mevcut bir tehdit karşısında köylünün korunması için savunma amaçlı olarak tasarlanmıştır. Her iki koruculuk sistemi için farklı hukuki düzenlemeler, farklı görev koşulları ve özlük hakları bulunmaktadır.

GKK hem bir politika hem de güvenlik politikaları içinde bir aktördür. GKK sisteminin güvenlik politikalarının bir aktörü olarak ele alınması halinde çalışmanın odağının anılan politikaların analizine kayma ihtimali, sistemin kendisinin başlıca bir politika olarak analiz edilmesinde engel olabilecektir. Bu nedenle GKK uygulamasının kendi iç tutarlılığı ile bir politika olarak incelenmesi yerinde görülmüştür.

Kamu politikası analizi için farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Çalışmada alanda geliştirilmiş modeller içinden, aşağıda inceleneceği üzere sınırlılıkları olmakla birlikte, süreç model esas alınarak analiz yapılacaktır. Veri toplama tekniği olarak ilk aşamada konunun incelenme boyutunun anlaşılması açısından literatür taraması yapılmıştır. Geçici köy koruculuğu üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu çalışmalar sistemin beraberinde getirmiş olduğu olumsuzluklar üzerine yoğunlaşmaktadır (Ekinci, 2011; Beşe, 2006; Paker ve Akça, 2013). Bunun yanı sıra tarihsel olarak GKK sistemini Osmanlı Devleti'nin son yıllarında aynı bölgede uygulanan Hamidiye Alayları ile ilişkilendiren çalışmalarda bulunmaktadır (Aytar, 1992; Tapan, 2007). Son olarak GKK sistemini sosyolojik olarak (Önder, 2015) ve personel rejimi (Erat, 2013) bağlamlarıyla inceleyen çalışmalar vardır. Bu çalışma Türkiye'de yeni gelişen kamu politikası disiplininin kavramsal çerçevesinin kullanılması yönüyle diğer çalışmalardan farklılaşmakta, politikanın her yönü ile analizini yapmak amaçlanmaktadır. Veri toplama tekniğinin ikinci aşamasında dönemin politika aktörleri ve bunların tutumları ile politikanın nasıl formüle edildiğinin anlaşılması için Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tutanakları taranmıştır. GKK sisteminin işleyişinin ortaya konması amacıyla 1984'ten günümüze gazete arşivlerinden yararlanılmış ve GKK sisteminin dayandığı yasa ve diğer mevzuat incelenmiştir. Ayrıca çalışmada,

2012 ve 2013 yıllarında Bitlis ilinde GKK ve yöre halkından 28 kişi ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakattan yararlanılmıştır.

Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi

En genel anlamda Dye (1987: 1) tarafından 'yönetiminin yapmayı ya da yapmamayı seçtiği her şey' olarak tanımlanan kamu politikası, devletin yasalardan kaynaklanan otoritesinin bulunduğu herhangi bir konuda yetkili olan kamu kurumu ya da görevlisi tarafından yapılan her türlü eylem ve işlemleri içermektedir (Akdoğan, 2011: 77). Bir çalışma disiplini olarak kamu politikası analizi ise karmaşık toplumsal ve ekonomik sorunlar için bilgi sağlamak ve verilen kararların/çözüm planlarının izlenmesi yoluyla süreçleri değerlendirmek için ortaya çıkmış bir alandır. Kamu politikası analizi, literatürde politika bilimi ve politika değerlendirme kavramları ile anlamsal bir karışıklığın söz konusu olduğu bir kavramdır (Fischer, 1995: 3). Dryzek (1982: 310) politika analizini kümeler şeklinde ayrılmış ve tutarsızlığın olduğu bir alan olarak tanımlamıştır. Ona göre politika analizi kabul edilebilir bir paradigması, iyi gelişmiş kuramsal yapısı ve belirli sorunlara uygulanmak için yöntem araçlarının olmadığı bir alandır. Bu çıkarımlardan sonra Dryzek, neredeyse politika analisti sayısınca politika analizi tanımının olduğunu ifade etmektedir. Hajer (2003: 181), Dryzek'in 1982 yılında öne sürdüğü bu düşüncenin değişmediğini ancak alanda post-pozitivist olarak adlandırılanların bu belirsizlik içinde epistemolojik ve metodolojik kesinlikler ortaya koyduklarını belirtmiş ve politika analizinin, somut politika müdahaleleri yoluyla toplumsal sorunları çözmek için toplumsal-bilimsel kavrayışı geliştirme ve uygulama ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Dye (1987: 5) kamu politikası analizinin en genel anlamıyla yönetimlerin neyi, niçin yaptıklarını ve yapılan politika sonucunda ortaya çıkan farkların neler olduğunu anlamayı sağlayacağını belirtmektedir. Wildavsky (1987: 15) kavramın tek bir anlamı olmadığını belirterek yapmış olduğu çalışmanın ismi ile 'iktidara doğruyu söylemek' şeklinde bir tanımlamaya gitmiştir. Bu anlamda bir politika analisti iktidarın hizmetçisi değildir ve politika için doğruyu söylemek analiz yapanın görevidir (Goodin vd., 2006: 7). Dunn (1994: xiii-xiv) ise politika analizini birden fazla araştırma yönteminin kullanıldığı uygulamalı bir sosyal bilimler disiplini şeklinde tanımlamıştır. Kamu politikası analizi siyaset bilimi ve kamu yönetimine ek olarak sosyoloji, psikoloji, ekonomi ve işletme gibi temel politika disiplinleri ile ilişkilidir (Parsons, 2001: xvi) ve bu disiplinleri tanımlayan, geliştiren ve dönüştüren bir alandır (Dunn, 1994: xiii; MacRae, 2002: 299). Kamu politikası analizinin disiplinlerarası özelliği, analize konu olabilecek kamu politikalarının çeşitliliği ve kapsamı ile ilgilidir.

Geçici Köy Koruculuğu Politikasının Süreç Model Analizi

Kamu politikasını analiz etmek için farklı modeller kullanılmaktadır. Çalışmanın çerçevesinin oluşturulmasında tercih edilen süreç model; birbiriyle ilişkili, yönetimin faaliyetleri ile belirlenen farklı bileşenler olarak düşünülebilecek çeşitli süreçlerin birleşmesi olarak anlaşılır ve incelenir (Sato, 1999: 30). Literatürde süreç yaklaşımı; politika döngüsü-*policy cycle*- (Howlett ve Ramesh, 1995: 9), aşamacı model -*stagist model*- (Parsons, 2001: 79), öğretici politika süreci yaklaşımı-*text book policy process approach*- (Nakamura, 1987), buluşsal/keşifsel model-*heuristic model*- (Knoepfel vd., 2007: 35), doğrusal süreç/model -*linear process/model*- (Sutton, 1999: 9; Smith ve Larimer, 2009: 32) ve ardışık model-*sequential model*- (John, 1998: 23) gibi isimler ile anılmaktadır. Farklı adlandırmaların yanı sıra kamu politika süreci aşamalarıyla da ilgili farklı yaklaşımlar söz konusudur. İlk olarak Lasswell (1971) tarafından ortaya atılan yedi aşamalı politika süreci aşağıda görüldüğü üzere farklı yazarlarca geliştirilmiştir.

Tablo 1: Kamu Politikası Süreci için Bazı Yaklaşımlar

Lasswell (1971)	Dye (1987: 14)	Parsons (2001: 77)	Jenkins (1978: 36)
Haber Alma	Problemi Tanıma	Problemi Tanımlama	Başlatma
Tanıma	Gündeme Getirme	Çözümleri Tanımlama	Bilgi
Formüle Etme	Formüle Etme	Seçenekleri Değerlendirme	Düşünme
Başlatma	Yasalaştırma	Seçim Yapma	Karar verme
Uygulama	Uygulama	Uygulama	Uygulama
Sonlandırma	Değerlendirme	Değerlendirme	Sonlandırma
Değerlendirme			
Anderson (1994: 38)	Stewart, Hedge & Lester (2008)	Howlett & Ramesh (1995)	Jann & Wegrich (2007)
Tanıma ve Gündem B.	Gündem Belirleme	Gündem Belirleme	Gündem Belirleme
Formüle Etme	Formüle Etme	Formüle Etme	Formüle Etme ve Karar Verme
Yasalaştırma	Uygulama	Karar Verme	Uygulama
Uygulama	Değerlendirme	Uygulama	Değerlendirme ve Sonlandırma
Değerlendirme	Değiştirme ve Sonlandırma	Değerlendirme	

Kamu politika sürecinde aşamalar ile ilgili öngörülerdeki farklılıklar, kamu politikasının aynı yöntemler ile çözülemeyeceği, aşamaların uygulanan politikaya ve politikanın aktörlerine göre değişebileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Ancak aşamaların sayısı konusundan etkililiğinin olmaması, bazı aşamaların birbiri ile iç içe geçebilmesi ve aşamalar arasında keskin ayrımlara gitmenin güçlüğü süreç modelin başlıca sınırlılığını oluşturmaktadır. 1970'li yıllarda ve 1980'lerin başında, özellikle gündem belirleme ve uygulama aşamalarında olmak üzere, modelin kullanımının karmaşık kamu politika süreçlerinin anlaşılmasında yararlı olduğunu belirten Sabatier (2007: 6) modelin, 1980'lerin sonunda kendisinin de içinde yer aldığı bazı yazarlarca yıkıcı bir şekilde eleştirildiğini belirtmektedir. Modele getirilen başlıca eleştiriler; (i) politikanın bir aşamasından diğerine nasıl hareket ettiğini nedensel açıklamasını sağlayamaması, (ii) ampirik olarak test edilememesi, (iii) politika yapımını yukarıdan aşağı doğru karakterize ederken diğer aktörleri dikkate alma konusunda başarısız olması, (iv) yönetimin farklı düzeylerini ve birbirini etkileyen döngüleri kapsayan politika yapım sürecinin gerçek dünyasını göz ardı etmesi, (v) politika analizinin sadece değerlendirme aşamasından meydana geliyor gibi görmesi, (vi) politika sürecinin zamansal dizilimine yersiz bir şekilde önem vermesi, (vii) mevcut bir programın gündem belirlemeyi etkilemesi ya da politika oluşturma aşamasının bürokratların belirsiz mevzuatları uygulama girişimi olarak ortaya çıkması örneğinde olduğu gibi önerilen evrelerin yanlış olması şeklindedir (Sabatier, 2007: 7, Parsons, 2001: 79-80; Hupe ve Hill, 2006: 13). Sabatier (2007: 7) süreç modelin yararlılığının ömrünü tamamladığını belirterek daha iyi bir kuramsal çerçeve ile değiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim kamu politikalarının süreç modelden karmaşık olduğunu öne süren yazarlar karmaşık modeller geliştirmişlerdir. Kingdon'un kamu politikasında akarsu metaforu (çoklu akış modeli), Sabatier'in işbirlikçi koalisyon çerçevesi ve Baumgartner ve Jone'un kesintili denge modeli bu teorilerden bazılarıdır (Birkland, 2005: 188-189).

Süreç modelin yukarıda sayılan, 'nasıl bir analiz' yapılacağı ile ilgili sınırlılıkları dışında, 'ne için analiz' sorusu ile ilişkili olarak da problemleri bir yaklaşım olduğu belirtilmektedir. Bir çalışma alanı olarak kamu politikasının ortaya çıkışı ve gelişimine ilişkin olguların temelinde politikalarının geliştirilmesi anlayışı bulunmaktadır (bkz. Akdoğan, 2012: 6-7; Çelik, 2008: 68; Köseoğlu, 2013: 6-7; Orhan, 2007: 288-289) ve kamu politikasını süreçlere ayırarak analiz etmek ağırlıklı olarak bu amaca hizmet eden bir modeldir. Bilimsel bilginin siyaset/iktidar için kullanılması olarak anlaşılabilir bu gelişim çizgisi, Foucault'un "iktidarın kullanılması sürekli bilgi meydana getirir ve bilgi de hiç durmaksızın iktidarın sonuçlarını gerektirir" şeklindeki ifadesine denk düşmektedir (Foucault'dan aktaran Burke, 2004: 127). Foucault (2005: 48, 58-60), İkinci Dünya Savaşı'nda

ilk defa siyasi iktidarın, genel söylemi nedeniyle değil kendi denetiminde tuttuğu bilgi için entelektüelin -ABD’li fizikçi ve Manhattan Projesi’nin bilimsel başkanı olan Robert Oppenheimer’i kastederek- peşine düştüğünü belirtmektedir. Ayrıca, Lasswell’in kamu politikası yaklaşımını ilk kez ortaya attığı, 1950’lerin başlarında öğrenciyken bilimin siyasi statüsü ve taşıyabileceği ideolojik işlevlerin temel sorunlardan biri olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, kamu politikasının çalışılma alanı olarak geliştiği yıllar iktidarın/siyasetin bilgiyi (bilim insanını/bilimi) yoğun bir şekilde kullanmaya ve denetim altına almaya başladığı ve analizin politika için (*analysis for policy*) geliştiği yıllardır. Bu çizginin esas alındığı bir analiz, politika süreci içinde politikadan beklenen hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediğini sağlayan değerlendirme aşaması ile benzerdir. Politikanın zamansal bir sıra dizim ile aşamalara ayırıp her bir evrenin tek tek analiz edilmesi şeklindeki bir analiz çoğu zaman doğal bir sonuç olarak politikanın geliştirilmesi/savunulmasına temel oluşturmaktadır.

Politika için analiz yerine politikanın analizini hedefleyen bu çalışmada, belirtilen sınırlılıklarına rağmen süreç modelin kullanılmasının genel olarak nedeni güçlü yönlerinin bulunmasıdır. Süreç yaklaşımının güçlü yönleri: Politika yapım sürecinin içerdiği çeşitli evreleri basitleştirerek anlaşılır kılması (Dye,1987: 14; Howlett ve Ramesh, 1995: 9); politika sürecinin belirgin özelliklerini yakalaması (Howard, 2005: 10); bütün bir politika sürecinin anlaşılmasını sağlaması (Kaptı, 2013: 41); esnek, değişime ve gelişime açık olması (Anderson, 1994: 39); süreç yaklaşımını esas alan çalışmalarda geliştirilen kavramların süreci sınıflandırmak için yararlı araçlar sunması ve literatürün yapılandırılmasında önemli bir rol yerine getirmesidir (Jann ve Wegrich, 2007: 57). GKK politikası özelinde kullanılmasının nedeni; konu ile ilgili yapılan çalışmaların özellikle uygulama aşaması ve politikanın ortaya çıkardığı sorunların sadece bir ya da birkaç boyutu üzerinden gitmesi ve diğer aşamalar ile sonuçların göz ardı edilmesidir. Süreç model GKK politikasının bütüncül olarak analiz edilmesine olanak tanımaktadır.

GKK politikası süreç modelin öngördüğü gibi doğrusal bir politika değildir. Politikanın tarihsel süreç içinde birbirinden farklılaşan hatta birbiri ile çelişen amaçlara hizmet etmesi nedeniyle özellikle uygulama aşamasından problemin tanımı aşamasına geri dönmüştür. Bunun yanı sıra GKK politikasının aşamalara ayrılmasının zorluğu ve kaç aşamada analiz edilmesi gerektiği önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda geliştirilen modellerden birinin seçilerek politikanın bu modelin öngördüğü aşamalara ayrılması yerine, literatür taraması sonucunda politikanın öne çıkan ve etkili görülen yönlerinin esas alınmasıyla aşımaya çalışılmıştır. Bu bağlamda GKK politikası, problem tanımı ve gündem belirleme, politikanın oluşturulması, uygulanması ve değerlendirmesi olmak üzere dört aşamada analiz edilmiştir.

Şekil 1: GKK Politikası Süreci

Problem Tanımı ve Gündem Belirleme: Bir Kamu Politikası Olarak Geçici Köy Koruculuğunu Ortaya Çıkaran Nedenler

Türkiye'deki politik ve sosyo-ekonomik gelişmeler sonucunda 1960'lar Kürt milli duygularının yeniden uyanmaya başladığı yıllardır. 1961 Anayasası'nın ardından Türkiye İşçi Partisi kurulmuş, parti doğu ile ilgili olumsuzlukları da gündeme getirmiş ve eğitim görmüş Kürtler arasından taraftar bulmuştur (Bruinessen, 2010: 57-58). 1970'lerde legal olmayan sol örgütler içinde etkili bir örgüt olarak PKK (Partiya Karkerên Kurdîstan-Kürdistan İşçi Partisi) 1974 yılında Devrimci Gençlik grubundan ayrılarak 1978'de varlığını resmen duyurmuştur (Izady, 2004: 379). PKK'nın genel olarak düşüncesinde; Kürtler Ortadoğu'da büyük bir nüfusa sahip olmalarına rağmen, hak ettikleri statüye sahip olmadıkları, bölgede egemen olan baskı, zulüm ve aşağılayıcı davranışları Kürtlerin içine sindirmesinin kabul edilmez olduğu, Kürt halkının da insanlık içindeki onurlu yerini alması gerektiği ve devletin baskılarının ancak örgütlü bir askeri ve politik güçle engellenebileceği düşüncesi vardır (Beşikçi: 1991: 55-59). Marksist-Leninist bir parti olarak kurulan PKK, Kürtlerin özgürlüğü ile ilgili siyasal amaçların yanı sıra feodalizmin, sömürgeciliğin ve sınıfsal ayrımın ortadan kalkması gibi toplumsal amaçlar da ileri sürmüştür (Izady, 2004: 379).

Örgüt ilk eylemini 1979 yılında Urfa milletvekili ve aşiret liderlerinden olan Celal Bucak'ın evine düzenlemiş ve Bucak ağır yaralanmıştır (Tapan, 2007: 1994). Böylece adını duyuran örgüt 15 Ağustos 1984 günü Siirt'in Eruh, Hakkâri'nin Şemdinli ilçelerinde bulunan askeri üslere saldırıda bulunarak savaş

ilan etmiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren “devlete silah çekme cesaretinde bulunan teröristlerin derhal yakalanarak devletin demir pençesine teslim edilmesini” emrederken muhalefet partileri Başbakan Turgut Özal’ın istifasını istemiştir (Kahraman, 2004: 404).

Saldırı, bir kamu politikası konusunun kamu politikası aktörleri açısından ne kadar önemli ve öncelikli olduğunun incelenmesi olarak tanımlanan (Akdoğan, 2013: 211) gündem belirlemenin her iki değişkeni ile değerlendirildiğinde, hemen politika geliştirilmesi gereken bir sorun olarak görülmüştür. PKK’nın ortaya çıkması *konu* bakımından; 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren benimsenen ve halkı dönüştürme üzerine kurulu olan ulusçuluk (Türk, 2011: 210) anlayışı açısından önemlidir. Konunun önemliliği kamunun dikkatini üzerine çekerken politika *aktörleri* açısından da önemli bir sorun olarak görülmüştür. Bu nedenle sorun gündeme hemen taşınmıştır. Zira Türkiye açısından 19. yüzyılın son çeyreğinden başlayıp giderek gelişen, Kemalist iktidarın kurucu bir ideoloji rolünü üstlendiği ve halkı dönüştürme üzerine kurulu olan ulusçuluğun (Türk, 2011: 210) devlet açısından önemi göz önünde tutulduğunda yukarıda belirtilen düşünce yapısını taşıyan PKK gibi bir örgüt karşısında politikasızlık gibi bir politika sürdürmesi beklenemez. Bu nedenle kamu politikasının olağan gelişimi için önce sorunun tanınması ve sonra gündeme getirilmesi gibi rutin aşamaların aksine sorunun tanınması ve gündeme getirilmesi aynı zamanda gerçekleşmiştir. Bir kamu politikası konusunun ne derece önemli olduğu ve uzlaşmazlık düzeyi sorunun gündeme gelmesinde belirleyicidir. Önem düzeyi yüksek ve uzlaşmazlık düzeyi düşük olan bir problemin gündeme gelmesi daha kolaydır (Akdoğan, 2013: 218). PKK’nın yaptığı eylemlerin, kamuoyu açısından önemli görülmesi ve sorun ile ilgili uzlaşmazlık düzeyinin düşük olması nedenleri ile gündeme gelmesi kısa sürede gerçekleşmiştir.

Askeri bir sorun olarak görülen PKK’ya karşı geniş çaplı operasyonların yapıldığı haberleri gazetelerde çıkarken askeri ve siyasi yetkililer halkın huzuru için gereken her şeyin yapılacağını belirtmişlerdir (Milliyet, 30.08.1984; Milliyet, 03;05;15.09.1984). GKK politikası PKK’ya karşı geliştirilen politikanın bir yönünü oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, PKK’nın ortadan kaldırılması amacıyla değil ortaya çıkardığı sorunun çözümü olarak formüle edilmiştir.

Dönemin İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut, problemin tanımını içerecek biçimde GKK politikasının oluşturulma nedenini şu şekilde açıklamıştır (TBMM TD, 1985: 25):

... Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde eşkiya savunmasız, bir an için savunmasız olan vatandaşlarımıza karşı acımasızca davranmakta ve onları

insanlığa yakışmayacak bir biçimde katletmektedir. Bölgenin özellikleri de dikkate alınacak olursa, anında emniyet kuvvetlerimizin o bölgelere, o mahallere yetişmesi mümkün olamamaktadır...

Buna göre sorun, devletin olağan zor aygıtlarının etkisiz olabileceği yerlerde PKK'nın gerçekleştirdiği eylemlerden yurttaşların zarar görmesidir ve GKK politikası, köylünün kendisini korumasına yönelik savunma amaçlı bir politikadır. Diğer bir ifadeyle, bu politika mevcut güvenlik yapısının birtakım yoksunluklar nedeniyle etkisiz kaldığı köylerin olası tehditlere karşı korunması amacıyla oluşturulmuştur. Köy Kanunu da köy ve köylünün tehlikeye gireceği bir durumun ortaya çıkması halinde köy korucusu istihdam edileceğini düzenlemiştir (md.74). Ancak uygulama aşamasında farklı pratiklerin de yaşandığı görülmektedir.

Politikanın Oluşturulması: Bir Çözüm Olarak Geçici Köy Koruculuğu

PKK'nın Ağustos 1984 saldırısının ardından basında bölgede yapılan operasyonlar ve ordunun PKK karşısında sağlamış olduğu başarılarla yer verilmiş ve sürekli halkın tereddüt etmemesi konusunda telkinler yapılmıştır (Milliyet, 25;26;29.08.1984). Operasyonlara halkın destek verdiğine dair haberler gazetelerde yer almıştır. Eşkıya, solcu grup, ayrılıkçı grup, terörist, anarşist gibi nitelermelere tabi tutulan PKK'nın halkın yardımı ile ortadan kaldırılacağı basın aracılığı ile sıklıkla dile getirilmiştir (Ay vd., 1984: 6). Ağustos saldırısından yaklaşık bir buçuk ay sonra saldırı yapılan bölgeleri ziyarete giden dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren Eruh'ta halka hitaben (Korkmaz: 1984: 6);

Buraya iki maksatla geldim. Birincisi 15 Ağustos günü vatan haini teröristlerin size yaptıklarına geçmiş olsun demek, ikincisi yapılan baskınlarda Eruhluların onlara yardım etmedikleri için teşekkür etmek... Türk devleti güçlüdür. Eşkıyaya, çapulcuya pabuç bırakmayacaktır. Jandarma ve güvenlik güçleri olmayan köylerde anarşiye karşı yerel önlemler geliştirilecektir. Geçenlerde bir köyün yaptığı gibi diğer köylerde teröristlere karşı çıkacaktır. Bir köy bekçisi teröristlerle mücadeleye girip birini öldürmüştü. Yörenin ihtiyaçları çok... Yol, su, elektrik istiyorsunuz... En kısa zamanda hizmet getirmesi konusunu yetkili kuruluşlara aktaracağım...

Evren burada halkın PKK'nın eyleminde gösterdiği tavrını övmekte ve halkın desteğine dair vermiş olduğu örnekle GKK sistemini ima ve telkin etmektedir. Ancak aynı gün Siirt'te yapmış olduğu konuşmasında Evren, 'Siirtlilerin teröristlerle mücadele için hazır olduklarını' belirten halktan birinin sözlerine şu şekilde cevap veriyordu: "Sizin gelmenize gerek yok. Türk ordusu; şakilerin, satılmışların haktan gelecektir. Bizim vatandaştan istediğimiz devlete inanmaları ve yardımcı olmalarıdır." Evren'in Eruh'ta köylü-asker topyekûn

mücadele vurgusu ile Siirt'te kadir-i mutlak devlet anlayışından kaynaklanan Türk ordusunun yeterliliğine dair vurgusu arasında bir çelişki bulunmaktadır. Bu çelişkinin nedenini Migdal'ın (2004: 16) devletin imge ve pratikler tarafından şekillenen bir güç alanı olduğu yaklaşımına atfen Paker ve Akça (2013: 13) modern dönemde devletin, bir yandan toplumun hakim ve tek merkezi olduğu imgesini inşa etme çabası ile diğer yandan farklı kurumların, aktörlerin bazen uyumlu bazen çelişkili pratikleriyle biçimlenmesiyle açıklamaktadırlar.

Evren'in doğu gezisinde yapmış olduğu bir başka açıklamada, 442 sayılı Köy Kanunu'na dayanılarak ülke genelinde PKK'nın faaliyet gösterebileceği yol ve telefon gibi birtakım yoksunlukların bulunduğu köylerde muhtar, bekçi ve koruculara kendilerini korumaları için silah dağıtılacağını belirtmiştir. Silah dağıtılan halkın mecbur kaldıklarında emniyet kuvvetleri gibi silahlarını kullanabileceklerini ifade etmiştir (Milliyet, 04.10.1984). Başbakan Turgut Özalda aynı kanuna referans vererek, emniyet kuvvetlerinin yetişemediği durumların yanı sıra köylülerin de böyle bir talebi olduğunu ve belirli bir düzen içinde yerel halka zabıta yetkisi verilebileceği görüşünü dile getirmiştir (Milliyet, 07.10.1984). Dönemin siyasi partileri de birer aktör olarak geçici köy koruculuğu sisteminin şekillenmesinde etkili olmuştur. Mecliste 117 vekili bulunan Halkçı Parti ve 1985'te birleştiği Sosyal Demokrasi Partisi devletin yeterli gücünün olduğunu savunurken; 71 vekili bulunan Milliyetçi Demokrasi Partisi her türlü özel tedbirin alınabileceğini ve 211 vekil ile iktidar olan Anavatan Partisikoşullar olduğu için köy koruculuğunun "yeniden yasalaşması" gerektiğini savunmuştur. Mecliste vekili bulunmayan partilerden Doğru Yol Partisi silahların dağıtımını konusunda dikkatli davranılması gerektiğini, Refah Partisi ise silahların yanlış bir şekilde kullanılmasının engellenmesi için önce eğitim verilmesi gerektiğini belirtmiştir (Milliyet, 08.10.1984).

Kanun tasarısı mecliste görüşülürken eklenen madde ile ilgili olarak Balıkesir milletvekili Mustafa Çorapçioğlu, korucuların seçiminde dikkatli davranılması gerektiğini aksi halde kan davası, mera gibi sorunlar nedeni ile korucuların görevini kötüye kullanacağını, ayrıca geçici bir süre için alınacak bu korucuların niteliklerini belirtmenin göreve başladıktan sonra fonksiyonları açısından önemli olduğunu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra; GKK denetiminin İçişleri Bakanlığı tarafından yapılması, GKK alımında 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 48. maddesinde belirtilen genel şartların aranması, GKK'ye karşı görevde iken işlenen suçların devlet memuruna karşı işlenmiş sayılması, GKK'nin her türlü görev, hak ve yetkiye sahip olması gerektiği, GKK'lere silah verilmemesi milletvekilleri tarafından savunulan diğer görüşlerdir (TBMM TD, 1985: 25, 270-274).

Bir kamu politikası oluşturulurken, sorun ile başa çıkmak için plan nedir; hedefler ve öncelikler, hedeflere ulaşmak için elde bulunan seçenekler, seçeneklerin maliyet ve faydaları ve her seçeneğin olumlu ya da olumsuz dışsallıkları nelerdir soruları göz önünde bulundurulmalıdır (Cochran ve Malone, 1999: 46). Politika oluşturma aşaması politikaya hangi mekanizmaların katılacağı; bu mekanizmaların değerlendirmesi ile problemin yeniden tanımlanması; amaçlar ve önceliklerin belirlenmesi; birbirine alternatif olan politikaların analizinin yapılması, gözden geçirilmesi ve karar alınması şeklinde aşamalardan oluşmaktadır (Hogwood ve Gunn'dan aktaran Heywood, 2012: 513-514). GKK politikası oluşturulurken siyasi partiler ve milletvekillerinin politikanın hangi durumda olumsuzluklara neden olacağı ve en iyi nasıl işleyeceğine ilişkin dile getirmiş oldukları görüşler kısmen bu soruları kapsamaktadır. Ancak belirlenen politikadan farklı bir politika arayışına girilmemiştir.

1980-1983 arasında ülkeyi yöneten askeri rejim pratiğinin iki yıl sonrasında ortaya çıkan şiddet eksenli bir sorun için geliştirilecek çözümün siyasi yöntemlerden ziyade askeri olması muhtemeldir. Nitekim 1983 yılı Kasım ayında, çok partili hayata geçildikten sonra, cumhurbaşkanı ve başbakan arasındaki işbölümü ile ilgili olarak Evren kendilerini (orduyu) ilgilendiren konuların ekonomik konular olmadığını vurgulamıştır. Heper'e göre ülkenin birlik ve beraberliği, ordu için birinci derecede öncelikli olandır (Heper, 2012: 232). Yani ordu ülke bütünlüğü ile ilgili politikalarda sivil yönetime nazaran belirleyicidir. Bu durumda yapılması gereken mevcut güvenlik güçleriyle halkın güvenliğinin sağlanmasıdır ve eğer bir yetersizlik söz konusu ise bu eksikliğin kapatılacağı değişimin gerçekleşmesidir. Ancak 'çapulcu ve eşkıya' olarak nitelendirilen PKK'nın kısa sürede kaldırılacağı öngörüsüne dayanılarak, güvenlik yapısında büyük bir değişime gitmek yerine yerel halkı silahlandırarak güvenliğin sağlanması tercih edilmiştir. Cumhurbaşkanı ve meclisin çoğunluğunun taraf olduğu politikanın olumsuzlukları diğer aktörlerce öngörülmüş ancak dikkate alınmamıştır. Böylece 1924 tarihli Köy Kanunu'nda dönemin özgün koşullarında, sadece merkezde örgütlenmiş ve taşraya yeterince nüfuz edememiş güvenlik teşkilatının bu açığının kapatılması için tasarlanmış olan (Balta vd., 2015: 22) köy koruculuğu sistemi, başına 'geçici' sıfatı eklenip, biçim ve içerik değiştirilerek yeniden aktif hale getirilmiştir.

26.03.1985 tarihinde kabul edilen 3175 sayılı Kanun ile koruculuk PKK'ya karşı bir politika olarak resmîyet kazanmıştır. Köy Kanunu'nun 74. maddesine ek olarak getirilen maddeye göre GKK aşağıdaki şartlar halinde temin edilecektir;

Bakanlar Kurulunca tespit edilecek illerde; Olağanüstü hal ilanını gerektiren sebeplere ve şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin köyde veya çevrede

ortaya çıkması veya ne sebeple olursa olsun köylünün canına ve malına tecavüz hareketlerinin artması halinde de, valinin teklifi ve İçişleri Bakanlığı'nın onayı ile yeteri kadar geçici köy korucusu temin edilebilir.

Ayrıca aynı madde de görevlendirilecek GKK sayısının 40 bini geçemeyeceği düzenlenmiştir. Eklenen bir diğer maddede “Köy Korucuları ve Geçici Köy Korucularının görevde buldukları süre içinde yaralanmaları, engelli hâle gelmeleri veya ölümleri halinde ‘2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun’ hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

GKK sisteminin dayandığı diğer hukuki belge 1986 ve 2008 yıllarında GKK için düzenlenmiş olan ve gizlilik derecesi taşıyan yönetmeliklerdir. Diyarbakır Milletvekili Mesut Değer tarafından, 2005 yılında, Adalet Bakanlığına yöneltilen, ‘gizli yönetmelik olup olmadığına’ ilişkin soruya, Adalet Bakanlığı; 24.05.1984 tarihli ve 3011 sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanacak Olan Yönetmelikler Hakkında Kanun’un 1. maddesinde geçen “milli emniyet ve milli güvenlikle ilgili olan ve gizlilik derecesi taşıyan yönetmelikler yayımlanamaz” hükmüne atıfta bulunarak 1986 yılına ait GKK ile ilgili yönetmeliğin bu kapsamda olduğunu belirtmiştir. 2007 yılında Köy Kanunu’na eklenen bir maddede GKK için yeni bir yönetmeliğin çıkarılacağı belirtilmiş ve bu yönetmeliğin, İçişleri Bakanlığı’nın bir başka yazılı soru önermesine verdiği cevapta 09.1.2008 tarih ve 13105 sayı ile çıkarıldığı belirtilmiştir. Fakat o günün Resmi Gazetesinde GKK ile ilgili yayımlanan herhangi bir yönetmelik bulunmamaktadır. Bu da GKK ile ilgili yönetmeliğin halen gizli yönetmelikler kapsamında olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte köy koruculuğu ile ilgili 2000 tarihli ve ulaşılabilir bir yönetmelik bulunmaktadır. Bu durum bir karışıklığa neden olmakta ve GKK sisteminin kimi değerlendirmelerinin köy koruculuğu yönetmeliği üzerinden yapılmasına neden olmaktadır.

Uygulama Aşaması: Geçici Köy Koruculuğunun Uygulanması

GKK sisteminin bölgede yerleştirilmesi uygulandığı tarihsel süreç içinde farklı biçimlerde tezahür etse de kimi imtiyazların tanındığı rıza ve bunun etkili sonuç vermemesi üzerine zora dayalı olmak üzere iki yöntemle gerçekleşmiştir. Yerel halkın GKK sistemine dahil olmasında öne çıkan nedenler 1990’ların başına kadar birtakım imtiyazlar elde etmeleri, 1990’lı yıllar boyunca baskı görmeleri, 2000’li yıllarla birlikte sistemin bir istihdam kaynağı olarak görülmesidir. Anılan tarih aralıklarında GKK olanlar açısından politikanın asıl amacı olan köylerin korunması, GKK olmak için bir tercih nedeni olarak dille getirilse de sayılan nedenler kadar etkili değildir.

i) Çıkarlar Sistemi Olarak GKK

GKK politikasının ilk yıllarında uygulanma yöntemi ve yerel halka tanınan çıkarlar politikanın uygulanmasını kolaylaştıran etkenlerdir. GKK sistemi başlarda çoğunlukla aşiretlere dayalı olarak gelişmiştir. Bir anlamıyla aşiret gibi toplulukların dönüştürülmesi ve devletleştirilmesini ifade eden ulus devlet, GKK politikasında bölgede hâkim olan aşiret ideolojisini kullanarak bu yapıları dolaylı tanıma yoluna gitmiştir. Aşiretlerin kullanılmasının nedeni büyük oranda kolektif katılımın sağlanmasıdır (Göç-Der, 2013: 7). Nisan 1985 tarihinde Köy Kanunu ile hukuken başlatılan GKK sistemi, Mayıs 1985 tarihinde Beytüşşebap'ta bulunan Jirki aşiret reisleri ile devlet yetkilileri arasında yapılan bir anlaşma ile uygulanmaya başlamıştır (Aytar, 1992: 178). Aşiretler belirli bir aylık ve silahın yanı sıra daha önceden (adli) suç işlemiş kişilerin yakalanmayacağı şeklinde bir takım imtiyazlarla devlete sadık kalacaklarına dair kendi değerleri üzerinden yemin ederek GKK olmayı kabul etmişlerdir (Tapan, 2007: 106-107; Ekinci, 2011: 20). 1988'de SHP grubu adına mecliste söz alan Mardin milletvekili Mehmet Adnan Ekmen bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (TBMM TD, 1988: 513):

Koruculuk sorunu korkunç boyutlardadır. Buradan açıkça ifade etmek gerekir ki devlet, orada kanun kaçaklarıyla işbirliği yapıyor;10 yıllık, 20 yıllık hapis cezası almış insanlar, omuzlarında silah devletin makamlarıyla temas kurmakta devletin helikopteri ile operasyona katılmaktadır.

GKK sistemi ilk olarak PKK'nın yoğun faaliyet gösterdiği yerlerde başlamış ve PKK'nın faaliyet alanının genişlemesine paralel olarak bazı bölgelerde birkaç yıl sonra uygulanmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan mülakatlarda sistemin ilk uygulandığı 1987-1988 tarihinde, zorlamanın aksine köylülerden belirli bir aylık almak için GKK olmak isteyen birçok kişinin bulunduğunu ancak çok az kişinin olabildiği belirtilmektedir. Sistemin uygulandığı köyde bulunan bir yurttaş köyde bu aylığı alanlar ve almayanlar diye bir sınıf ayrımının olduğundan bahsetmektedir ve bu ayrımın GKK olmayı teşvik ettiğini belirtmektedir. Bu dönemde itibarlı bir iş olarak görülen koruculuk, köy işlerinden az gelir elde eden korucular açısından tercih nedeni olmuştur. Koruculuğun ilk yıllarında sisteme dâhil olanların bir kısmı, kendilerine köylerini korumaları için belirli bir aylık karşılığı silah almaları teklifi götürüldüğünde PKK hakkında tam bir bilgiye vakıf olmadıklarını belirtmektedirler.

Dönemin İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut yapmış olduğu bir röportajda Emin Çölaşan'ın "... bu bölücü çete dediğimiz adamların orada mesela bir Kürt devleti kurmak gibi belli bir amaçları var mı yoksa bunlar rastgeleden eşkiya mı?" şeklindeki sorusuna hassas bir soru olduğunu, tam cevap vermesi durumunda büyük yankılara neden olacağını belirterek PKK'yı devletin ülkesi ve milletiyle

bölünmezliği ilkesine aykırı hareket eden bir grup şeklinde tanımlayarak cevap vermiştir (Milliyet, 26.05.1985).

Sistemin tüm bölgede uygulanması 1980'lerin sonunu bulmuştur. GKK sisteminin hızlı bir şekilde yayılmasının güvenliği sağlama ve elde edilen aylık dışında aşiret olgusunun hâlen var olduğu bölgede daha güçlü olma düşüncesi ve verilecek silahların cazibesi gibi gerekçeler bulunmaktadır. Bunun önemli bir göstergesi karşılığında aylık almaksızın silah almayı kabul eden 20 binin (Göç-Der, 2013: 2) üzerindeki gönüllü köy korucularıdır.

ii) Devlete Bağlılığı Sistemleştirme Politikası Olarak GKK

GKK sistemi 1990'a kadar görece rıza esaslı olarak gelişse de PKK'nın artan faaliyetleri ve bölgedeki etkinliğine paralel olarak sistem baskıyla yerleştirmeye çalışılmıştır. Uygulamaya konulduğu yıldan birkaç yıl sonrasında GKK'lere karşı bakış açısı değişmiş ve korucu olmayanlar tarafından hor görülen GKK'lerin bir kısmı PKK'nın da etkinliğinin artması paralelinde vazgeçerek silahlarını teslim etme kararı almıştır (Ekinci, 2011: 21). GKK'lerin yaptıkları görevin bölge halkı tarafından ihanet olarak görülmesi ve bunu çağrıştıran bir takım isimlendirmelerin yaygınlaşması (Izady, 2004:329; Gunter, 2011: 52), bir kısım esnaf tarafından mal satılmaması ve PKK'nın bölgede güç kazanması gibi nedenlerden dolayı 2005 yılına kadar 20.000'in üzerinde GKK istifa etmiştir (Beşe, 2006: 136).

1989'da başlayan bu çözülme ile Hakkâri ve Van bölgesinde birçok aşiret silahlarını bırakmıştır. (Tapan, 2007: 112-114). Devlet bu durumun devam etmesini engellemek için adına 'Huzur-1' adıyla 11 Ağustos 1989'da Hakkâri'de 20'ye yakın aşiret liderinin katıldığı bir toplantı yapmıştır. Bazı aşiretler kendi aşiretlerine danıştıktan sonra karar vereceklerini belirtmiştir (Aytar, 1992: 182). 21 Eylül 1989 yılında gerçekleştirilen ikinci toplantıda Tuğgeneral Recail Uğurluoğlu, toplantıya katılanları "Bu işin sonu gelmeli. Bu kez yan çizmek yok. Ya evet ya hayır. Saflarınızı netleştirin. Silah alırsanız bizdensiniz almazsanız PKK'dan." sözleriyle seçim yapmaya itmiştir. Toplantıda bazı aşiret liderleri yurttaşları korumanın devletin görevi olduğunu ve silah almayacaklarını ifade etmişlerdir. Kısa bir süre sonra bazı aşiret liderleri gözaltına alınıp serbest bırakılmıştır (Tapan, 2007: 115; Aytar, 1992: 183).

Yerel halkın GKK olmak istememesi ve mevcut GKK'lerin görevlerini bırakması, devlet yetkilileri açısından PKK'yı desteklemek olarak algılanmıştır. Bu saik ile hareket eden yetkililer tarafından, devlete bağlılığı sistemleştirmek için yerel halka GKK olmaları için baskı yapılmıştır. GKK olan köylere ve köylülere destek verirken GKK bulunmayan köyler bundan faydalanamamıştır. Güvenlik

gerekçesi ile GKK bulunmayan köylerin okulları kapatılmış ve dışarıdan kimseyi barındırmamaları istenmiştir (Ekinci, 2011: 39). Halkın GKK olması için yapılan bu faaliyetlerin sonuç vermediği köylere bölgedeki bazı kamu görevlileri, PKK'ya yardım ve yataklık edebilecek potansiyel şüpheliler olarak bakmıştır. Korucu olmayı kabul eden köyler devlet yanlısı sayılmış, diğerleri ise örgüte eleman ve lojistik destek sağlamakla suçlanmıştır (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 22; Şimşek, 2012: 37). Devletin GKK olan köyler ve olmayan köyler arasındaki tutum farklılığı sistemin büyümesini hızlandırmıştır.

Bu durum 1990'da meclis gündemine getirilmiştir. SHP milletvekili Hakkârî'de bazı köylere GKK sisteminin baskı ile yerleştirilmeye çalışıldığını ve köylülerin kabul etmemesi üzerine karakol komutanınca köye giriş çıkışın yasaklandığını ifade etmiştir. Erzak giriş çıkışının olmadığı köylerde köylülerin bir kısmı Irak'a bir kısmı da ülke içinde başka yerlere göç etmiştir (TBMM TD, 1990: 264-265). Yine 1997'de Diyarbakır milletvekili Sebgetullah Seydaoğlu, jandarma yüzbaşısı tarafından idare edilen Lice ilçesinde köy muhtarlarının toplanarak GKK olmalarının zorla dayatıldığını meclis gündemine taşımıştır (TBMM TD, 1997: 316).

Devletin artan baskıları ile 1990 sonlarına kadar yüzlerce köy boşaltılmıştır (Aytaç, 1992: 197). Sadece 1993-1995 yılları arasında boşaltılan köy sayısı 2500 civarındadır. GKK politikasının uygulanma yöntemi bunun önemli bir nedenidir (MAKR, 1996: 152). Bazı köyler GKK oldukları veya PKK'ya yemek, barınma gibi katkılar sağlamadıkları için PKK tarafından devlet yanlısı olarak değerlendirilmiş ve köylüler her iki tarafın baskısından dolayı köylerini boşaltıp göç etmek zorunda kalmışlardır (Yüceşahin ve Özgür, 2006: 22). Sivil toplum örgütlerinin tahminlerine göre, bu dönemde 4 milyon vatandaş yerinden olurken, beş bine yakın köy boşaltılmıştır (KHRP, 2003: 31). Köylerin boşaltılma sebepleri ise; sınır güvenliğini sağlamak, PKK'ya destek vermek, teröristlere karşı savunulması güç alanları güvenli bölgelere çekmek, iki güç arasında kaldıkları için köylerini boşaltanlar ve yakılan köyler şeklindedir (Ekinci, 2011: 79).

PKK'nın ortaya çıktığı 1985'te köylerin güvenliği için geçici olarak geliştirilen GKK sisteminin, politikanın amacı olan koruma ile çelişkili bir şekilde kuşku ve korku ortamı meydana getirecek çeşitli baskı yöntemleriyle sürdürülmek istenmesinin nedeni, bu politikanın yeni durumda devlet açısından başka bir sorunun çözümü olarak görülmesidir. 1990'lar boyunca devlet açısından bölgede öne çıkan temel problem, PKK'nın ideolojik ve eylemsel açıdan etkinliğinin artması ve buna karşı yerelde güvenliği sağlayan devlet için çalışan GKK'lerin istifa etmesidir. Yetkililer açısından taraf değiştirme olarak algılanan çözümlere karşı GKK politikası devlete bağlılığın belirleyici bir aracı olmuştur. Yani problem yeniden

tanımlanmış ve GKK politikası çözüm olarak devam ettirilmiştir.1990'lı yıllarda GKK politikasının amacı, farklı ülkelerdeki koruculuk benzeri uygulamalardan beklenen amaç ile paralellik göstermektedir. Örneğin Guatemala'da isyancıların etkili olduğu bölgelerde oluşturulan sivil birlikler, yerel halkı isyancıardan ayıran, köyleri kendi kendine denetlemeye zorlayan oto-baskı sistemi olarak işlemiştir (Wilson, 1995:160-161). Benzer bir şekilde 1990'lar, Türkiye'nin kendi öz deneyimlerine dayanarak oluşturmuş olduğu GKK politikasının, PKK ve yerel halkın yakınlaşma, bütünleşme sorununa 'çözüm' olacağını keşfettiği ve bu amaçla kullanıldığı yıllardır.

iii) İstihdam Politikası Olarak GKK

1990'ların sonundan itibaren görece çatışmasızlık dönemi başlamış ve gönüllü köy korucusu alımları devam etse de GKK alımları durdurulmuştur (TBMM GKT, 2009). Bu dönemin belirleyici özelliği sistem içinde kalan GKK'lerin statülerinde yapılan iyileştirmelerdir. Düşük miktarda bir aylık ile yaralanma, engelli hale gelme ve ölme durumunda 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine tabi olmak dışında bir hakları olmayan GKK'ler, 2005 yılında yapılan değişiklik ile 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılması Hakkında Kanunu'nda öngörülen şartlara bakılmaksızın yeşil kart verilerek sağlık güvencesi kapsamına alınmışlardır. Türkiye'de yeşil kart uygulamasının kaldırılmasından sonra 01.01.2012 tarihinden itibaren genel sağlık sigortası kapsamına alınmışlardır. 2007'de GKK'lerin aylıkları, operasyon ücretleri, operasyon işe giderleri ve hangi durumlarda ödül alacakları konuları Köy Kanunu'nda düzenlenmiştir. Aynı yıl 55 yaşını dolduran GKK'lere şartlara bağlı olarak aylık ve tazminat hakkı getirilmiştir. 55 yaşında iken 15 yıl hizmeti bulunan GKK'ler ile 15 yıl hizmeti bulunması halinde 55 yaşından önce ölen GKK'lerin eşlerine aylık bağlanmaktadır. 15 yıl hizmeti olmayan ya da 55 yaşını doldurmayan GKK'lere tazminat ödenmektedir. Ayrıca Bakanlar Kurulu'nun en fazla 40 bin olan GKK sayısını, %50 arttırmaya yetkili olduğu düzenlenmiştir.

GKK'ler ile ilgili düzenlemeler ve 1990'lı yılların yoğun çatışma düzeyindeki düşüş yöre halkının GKK olma yönündeki taleplerinin artmasını sağlamıştır. 2000'den sonra sisteme dahil olanlar GKK olmayı ekonomik temelde gerekçelendirmektedir. Bu tarihten önce baskı ile silah aldığını belirten GKK'ler de bugün baskılar kalkmasına rağmen sistem içinde kalmalarının önemli ölçüde almış oldukları düzenli aylığa bağlanmaktadır. Hatta yöre halkından GKK olmak istediği halde olamayan birçok kişi bulunmaktadır. Eğitim seviyesi düşük gençler kışın şehir dışına çıkmak yerine GKK olmayı tercih ettiklerini böylece aileleri ile birlikte kalma imkânına sahip olduklarını ifade etmektedirler.

Baskının yerini kimi hakların sağlandığı rızaya dair araçların almasıyla birlikte artan bir talep meydana gelmiş ve 2008-2009 yıllarında 10 bin GKK alınacağı haberleri basına yansımıştır. Bu tarihten sonra GKK alımları devam etmiştir. Çözüm süreci olarak bilinen dönemle birlikte GKK politikasının sistem içinde yer alanların mağdur olmayacağı şekilde kaldırılması sıklıkla gündeme gelmiştir.

Çatışmaların yeniden başlamasıyla GKK alımları yapılmaya başlanacağı duyurulmuştur. Geçtiğimiz Ağustos ayında Başbakan Ahmet Davutoğlu ile görüşen Anadolu Köy Korucuları ve Şehit Aileleri Konfederasyonu'nun 500 liralık zam ile birlikte 10 bin GKK alınması talepleri kabul edilmiş ve ilk etapta 5 bin GKK alımı için başvurular alınmaya başlamıştır (Radikal, 2015).

Bugün halen devam eden GKK sistemi üzerine yapılan çalışmalar ve ilgili bakanlığa verilen soru önergelerinden çıkan sonuca göre GKK'nin sayısal gelişimi şu şekildedir: 1988 yılında 14 bin olan korucu sayısı, 1995- 1996 tarihinde 62 bin 624 iken 2000'lere doğru 90 bine çıkmış ve 2000 yılında korucu alımı durdurulmuştur (TBMM GKT, 2009), 2004'te 58 bin 541 (Ekinci, 2011: 49) 2007-2008'de ise korucu sayısı 57 bin 199'dur (Karataşoğlu ve Akpınar, 2011: 369-170) Nisan 2012'de 45.181 korucu mevcuttur. Haziran 2012'de 45.072, Şubat 2013 ayı itibarıyla 46.195 korucu görev yapmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2013).

Değerlendirme Aşaması: Geçici Köy Koruculuğu Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Kamu politikalarında değerlendirme araçları; sözlü ve yazılı raporlar, yerinde ziyaretler, program ölçümleri, profesyonel standartlarla karşılaştırma ve yurttaş şikâyetlerinin değerlendirilmesidir (Demir, 2011: 117). Analiz değerlendirme aşamasını da kapsadığı için hem politikanın hem de politika değerlendirmelerinin ele alınması gereklidir. GKK sistemi uygulandığı günden bugüne kadar resmi makamlarca doğrudan bir politika olarak ortaya çıkardığı sonuçlar açısından, başarı/başarısızlık temelinde, değerlendirilmemiştir. Ancak çeşitli vesilelerle değerlendirmelere konu olmuş ya da gayri resmi örgütlerce değerlendirilmiştir. Siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve bilim insanlarının yapılan değerlendirmeler; sistemin uygulandığı bölgede, devlet açısından etkili sayılabilecek faydaları ile genel olarak GKK'ler ve sistemin kendisinden kaynaklanan zararları üzerine yoğunlaşmaktadır.

i) Amaçları Açısından GKK Politikası

GKK politikasının uygulama aşamasında, politikanın oluşturulma nedenini aşan pratiklerin ortaya çıkması, bu politikanın özellikle her iki aşama açısından değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. GKK politikasının oluşturulmasının temel amacı olan köylerin güvenliğinin sağlanması açısından değerlendirildiğinde; politikanın başarılı olduğunu iddia etmek güçtür. Öte

yandan, GKK sistemi PKK'nın bölgede rahat hareket etmesinin kısmen önüne geçmiş ve örgütün köylere girmesini engellemiştir (Arıncı, 2010: 26). Ancak aşağıda inceleneceği üzere, GKK politikasının baskı ile yerleştirilmeye çalışıldığı 1990'larda yerel halkın yaşadığı sıkıntılar ve bir aktör olarak GKK'lerin karıştığı şiddet olayları politikanın güvenliği sağlama ve yerel halkı koruma amacını gerçekleştirmediğini göstermektedir. Zira güvenliğin temel amacı; devlet, toplum ve yurttaşların güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra toplumun ekonomik ve sosyal faaliyetlerini devam ettirmesi ve kişilerin sahip olduğu temel hakları engelsiz bir şekilde kullanabilmesidir (DPT, 2001:5). Tüm süreçleri ile değerlendirildiğinde politikanın koruma ve güvenlik işlevini yerine getirmesinin aksine kuşku ve güvensizliğin artmasına neden olduğu anlaşılmaktadır (SHP, 1990: 13). Sonuçları itibariyle GKK sistemi hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmayan ve antidemokratik bir oluşum olarak görülmüştür (TBMM TD, 1993: 39).

Uygulama aşamasında, politika oluşturulurken tasarlanmayan bazı sonuçlar elde edilmiştir; GKK'ler, belirlenen görev alanları dışında farklı yerlerdeki operasyonlara katılmaları, bilgi akışının sağlamaları, buna paralel olarak güvenlik güçlerinin bölgeye adapte olma süresinin asgariye indirilmesi, bölgede yayılan PKK ideolojisinin engellenmesi ve devlete bağlı olanları diğerlerinden ayırt edilmesi amaçlarına hizmet etmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde GKK politikası başarılı olmuştur. Bu nedenle 1990'lı yılların başında koruculuk sisteminin kaldırılması PKK'nın en önemli hedeflerinden birisidir. Bu amaçla korucuları infaz etmek, koruculara ait hayvan, bağ, bahçe ve tarlalarına zarar vermek gündeme gelen eylem biçimleri olmuştur (Ersever, 1993: 146). 1985 yılından Nisan 2012 tarihine kadar, Türkiye'de 1879 GKK hayatını kaybetmiş, 1717 GKK yaralanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2012).

ii) GKK Politikasının Neden Olduğu Olumsuzluklar

GKK politikasının neden olduğu en önemli olumsuzluklardan biri uygulandığı bölgede meydana getirdiği göçtür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kırsal kesimlerinden Türkiye'nin batısına göç oranlarında artışın yaşanması PKK'nın bölgede etkinliğinin artması ile paralellik göstermektedir. 1983-1990 yılları arasında göç oranı % 64,5'dir. Bu oran 1993 yılına kadar artarak devam etmiştir (Aksoy, 2004: 3). MAZLUM-DER'in 1994'deki bir raporunda, boşaltılan/yakılan köy ve mezra sayısının 1993 yılı sonunda 930 iken, 1994 Ekim ayı sonuna kadar bir kısmını da PKK'nın yaktığı köylerin sayısı 1800'ü aşmıştır. Bu köylerden bazıları toplu olarak yakılmıştır. 1994 yılının sonlarına gelindiğinde bölgede iç göç almayan hiçbir il ve ilçe kalmamıştır. Bunlar arasında Batman 250 bin, Bingöl 40 bin, Elazığ 30 bin, Mardin ve bazı ilçeleri 75 bin, Bingöl 15 bin, Muş 110 bin ve Diyarbakır'da yaklaşık bir milyondan fazla göçmen vardır (Pamak, 1996: 294-295). Zorlayıcı nedenler dolayısıyla yerinden edilenler üzerinde yapılan bir

araştırmaya göre yaşanan göçte koruculuk baskısı/dayatması %65.9 oranında rol oynamıştır (Akdeniz Göç-Der, 2011: 36).

GKK sisteminin neden olduğu diğer olumsuzluklar birbiriyle ilişkili olmak üzere ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak üç alt başlıkta ele alabiliriz. Ekonomik olarak değerlendirildiğinde; 1985 öncesi kendi yerleşim yerlerinde tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan insanlar zaman içinde GKK sistemi ile özdeşleşmesi sonucu artık üreten değil tüketen bir sınıf haline gelmiştir (Beşe, 2006: 142). Bu sistem nedeniyle üretime katkıda bulunamayan GKK'lerle birlikte bunların GKK olmayanlara yapmış olduğu baskılar nedeniyle köylerini terk ederek üretimden çekilen binlerce insan söz konusudur (Ekinci, 2011: 33). Siyasal olarak değerlendirildiğinde; GKK sistemi uygulandığı bölgede aşiretleri 'devlete dost ve düşman aşiretler' olarak ikiye ayırmıştır (TBMM TD, 2009: 1006). Toplumsal olarak değerlendirildiğinde; GKK sistemi, toplumun temel birimi olan aile yaşamını olumsuz etkilemiştir. GKK olup üretimden çekilen kişinin iş yükü ve aile işlerinin yürütülmesi, diğer aile bireylerine kalmıştır. GKK'nin sürekli görev ve operasyona gitmeleri aile içinde huzursuzluklara neden olmuştur. GKK olmayı kabul eden köylerde köy içi çatışmalar ve aşiret kavgalarında korucu silahları kullanılmıştır. Bu sebeple bazı köyler ikiye bölünmüş ve güçsüz olan taraf köyü terk etmek zorunda kalmıştır (Ekinci, 2011: 42-43). Toprak anlaşmazlığı, aşiretler arası çekişmelerden kaynaklanan sorunların sıklıkla yaşandığı bölgede devletin aşiret yapısını kullanarak GKK politikasını uygulama yöntemi toplumsal gelişmelerin artmasına neden olmuştur (SHP, 1990: 13).

iii) Bir Aktör Olarak GKK'lerin Neden Olduğu Olumsuzluklar

GKK politikasının sürdürülmeye çalışılması sonucunda ortaya çıkan olumsuzlukların yanı sıra sistem içinde yer alan korucular da birçok olumsuzluğa neden olmuştur. GKK'ler çok sayıda insan hakları ihlaline yol açmıştır (Kurban ve Yolaçan, 2008: 33). Vazifeleri olan halkın malını ve canını korumak görevinin aksine bölgedeki yurttaşların köylerini boşaltmak, evlerini ve tarlalarını yakmak, işkence, öldürme gibi şahsa karşı suçlar işledikleri gibi PKK'ya yardım ve yataklık yapmak gibi devlete karşıda çok sayıda suç işlemişlerdir (Kurban, 2009: 256). GKK'nin oluşturulduğu ilk yıllardan itibaren bu olumsuzluklar görülmüş ancak herhangi bir tedbir alınmamıştır. 1987'de TBMM'de DYP adına söz alan Hatay milletvekili Mustafa Murat Sökmenoğlu; GKK'lerin silahlandırılmasının çözüm getirmediğini aksine cinayetleri arttırdığını dile getirdikten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin hiç ihtiyaç duymadığı bu milis güçlerden bir süreliğine vazgeçilmesi gerektiğini ve gerekli düzenlemelerin bu süre içinde yapılmasını savunmuştur. Aynı tarihte Erdal İnönü, aşiretler arası ilişkilerde GKK'nin olumsuz rol oynadığını belirtmiştir (TBMM TD, 1987: 461, 465). SHP İstanbul milletvekili Hasan Fehmi Güneş, köy koruculuğunun getirildiği tarihte devletin bu kadar

güçlü olmadığını ve eşkıyaya karşı böyle bir oluşuma ihtiyaç duyulduğunu ancak günümüzde uygulanmasının yanlış olduğunu ifade etmiştir. O dönemde sayıları on iki bin olan koruculara yapılan ödemelerle ilgili olarak koruculuk bir istihdam meselesi olarak görülüyorsa, bu ödemeleri koruculuğun uygulandığı bölgede atölyelerin kurulması, yatırım yapılması gibi farklı amaçlar için kullanılacak çözümler önerilmiştir (TBMM TD, 1988: 461).

Politikanın uygulandığı süre boyunca, GKK'lerin meclis gündeminde tartışılan yönleri ve öne çıkan değerlendirmeler genel olarak aşağıdaki şekildedir:

- GKK'ler kendilerine verilen silahları birbirlerine karşı kullanmışlardır (TBMM TD, 1989a: 44). Bazı vatandaşlar GKK tarafından öldürülmüştür (TBMM TD, 1989b: 127). GKK olmayı kabul etmeyenlere baskı yapılmıştır (TBMM TD, 1990: 263-281). Toplumsal huzursuzluklara neden olmuşlardır (TBMM TD, 1990: 263).
- GKK'ler tarafından bazı köyler basılmış, zorla boşaltılmış ve vatandaşın mallarına el konulmuştur (TBMM TD, 1994: 359; TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013).
- GKK'lerde disiplin sorunu vardır, yol kesmek ve gasp gibi suçlar işlemektedir. Bu nedenle sistemin yeniden düzenlenmesi gerekir (TBMM TD, 1995: 253-265).
- Modern silahlarla savaşan bir örgüte karşı ellerinde yeterli silah bulunmayan eğitimsiz GKK'ler bölgede kan davası ve çatışmanın nedeni olarak devletin saygınlığına gölge düşürmektedir (TBMM TD, 1996: 227).
- GKK'ler buldukları bölgede temel insan haklarının kullanımını engellemektedir (TBMM TD, 2010: 1006).

GKK'nin Ocak 1990 ve Mart 2009 tarihleri arasında gerçekleştirmiş oldukları insan hakları ihlalleri şunlardır: 38 köy yakma, 14 köy boşaltma, 12 taciz ve tecavüz, 22 kaçırma, 294 silahlı saldırı, 183 öldürme, 259 yaralama, 2 kayıp, 50 infaz, 70 gasp, 562 işkence ve kötü muamele, 59 gözaltına alma, 9 intihara sebebiyet verme ve 17 ormanlık alanı yakma. (İHD, 2009). 1999'da GKK'nin karışmış olduğu suç sayısı toplamı 3498'dir (TBMM TD, 1987: 379). 1985-2006 yılları arasında 5139 GKK suç işlemiştir. Bu suçlar; 2391 terörle ilgili, 1341 şahsa karşı, 964 mala karşı, 443 kaçakçılıkla ilgili suçlardır (Kurban, 2009: 256). 2003'te dönemin İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, 22 ilde uygulanan sistem içindeki 58.511 GKK'den 2376'sı hakkında çeşitli suçlara karışmaları nedeniyle yasal işlem yapıldığını, 2275'i hakkında da PKK'ya yardım ve yataklık suçlamasıyla yasal işlem başlatıldığını belirtmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2003; TİHV, 2004: 41).

İnsan Hakları Derneği'nin (İHD) Mardin Bilge Köyü Katliamı ile ilgili raporunda, GKK'nin katıldıkları suç sayısı 5000, soruşturma açılan korucu sayısı ise 2700 olarak belirtilmiştir (Ekinci, 2011: 101).

Yakın dönemde GKK ile ilgili en büyük tartışmaların yaşandığı olaylardan biri 04.05.2009 yılında Mardin ili Mazıdağı ilçesi Bilge köyünde 44 kişinin ölümü ile sonuçlanan şiddet olayında korucuların bulunmasıdır. Ölenlerin tümü aynı aileden ve olayı gerçekleştiren 13 GKK aynı ailedendir (Özer ve Türközü, 2012: 243). Olayla ilgili İHD'nin raporuna göre, olay devletin GKK'lere vermiş olduğu silahlar ile gerçekleştirilmiştir. Bu köyde koruculuk sisteminin kabul edilmesinden sonra şiddet olayları sürekli artmıştır. Olayın nedeni olarak üç görüş ileri sürülmüştür. Olay köyde bulunan ve yasadışı kullanılan petrol arıtma tesisi, 1986 yılına dayanan kan davası, PKK'nın ateşkes dönemini sabote etme gibi nedenlerle açıklanmaktadır (Ekinci, 2007: 87-102). Sonuç olarak bakıldığında köyde kolluk görevini yerine getirmekle görevli kişiler bir katliam gerçekleştirmiştir. Yine 2009 yılında Muş'un Bulanık ilçesinde protesto gösterisi yapan bir grup ile bir gönüllü köy korucusu arasında tartışma yaşanmıştır. Tartışmanın nedeni göstericilerin istemesine rağmen GKK dükkânını kapatmak istememesidir. Tartışmanın büyümesi üzerine GKK ateş açarak 2 kişiyi öldürmüş on kişiyi de yaralamıştır (Özer ve Türközü, 2010: 244).

iv) GKK'lerin Maruz Kaldığı Olumsuzluklar

GKK'ler PKK'nın etkinlik alanını daraltması nedeniyle PKK tarafından çatışmalarda öncelikli hedef olarak görülmüştür (Koç, 2011: 437). Devlet GKK olmayan köyler üzerinde baskı uygularken PKK, GKK sistemini kabul eden köylere baskı yapmıştır. GKK'lerin askeri olarak yetersiz, düzensiz ve eğitimsiz bir yapı olması PKK'nın saldırılarını kolaylaştırmıştır. Ayrıca bölge halkı tarafından dışlandıklarını belirtmektedirler. Tüm olumsuzluklara rağmen sistem içinde kalmaya devam eden GKK'ler bir kamu görevlisinin sahip olduğu asgari haklara sahip değillerdir. 2005 yılından önce hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında bulunmayan GKK'lere, 2005 yılında yeşil kart verilmiş ve bu uygulamanın kaldırılmasından sonra genel sağlık sigortası kapsamına alınmışlardır. Geniş anlamda kamu görevlisi sayılsalar da Anayasa'nın 128. maddesinde memurlar ve diğer kamu görevlileri için görevin 'asli ve sürekli' olması ile bunların göreve ilişkin durumlarının kanunla düzenlenmesi şartını taşımadıkları için kamu görevlisi sayılmamaktadırlar (Danıştay, 1996). GKK'lerin birçoğu sistemden genel olarak memnun değildir. Yaklaşık olarak aylık 1000 TL alan GKK'ler ağırlıklı olarak işsizlik ve yoksulluk nedeniyle içinde buldukları sistemi savunmaktadırlar. Mülakatlara göre; bugün sistem içinde bulunan GKK açısından en önemli süreklilik nedeninin almış olduğu aylık olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, genel sağlık sigortası ve göreve ilişkin

mağduriyet yaşamaları durumunda tazminat haklarının olması ve görev sonrası emeklilik olarak anılmasa da belirli bir aylık bağlanması gibi maddi olanaklar diğer açıklayıcı nedenlerdir. GKK'lerin kamu çalışanı olarak sorunları resmi makamlara iletilmişse de (TBMM, 2013: 133; TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2013: 133; İçişleri Bakanlığı, 2013) herhangi bir ciddi gelişme yaşanmamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, hedefler ve bunları gerçekleştirmeye dönük eylemler arasındaki etkileşim süreci olarak tanımlanan uygulama aşamasında (Pressman ve Wildawsky, 1984: xxi) GKK'lere amaçlarının dışında farklı görevler verilmesi, politikadaki amacın sadece köylüyü korumaya yönelik olmadığını göstermektedir. Siyasiler ve sivil toplum örgütleri gibi aktörler tarafından GKK'ye silah verilmesinin tehlikelerinin önceden belirtilmesine rağmen politikanın uygulanması yerel halkın coğrafi bilgisinden faydalanmak, halk ile işbirliğine gidilerek bilgi akışını sağlamak ve sadık olanlar ile olmayanları ayırt etme gibi nedenlerle açıklanabilir (Paker ve Akça, 2013: 11). Böylece nihai hedef olarak örgütün tamamen kaldırılmasına kadar PKK'nın bölgede faaliyetlerinin önüne geçip alan hâkimiyeti sağlamış olacaktır (Tapan, 2007: 97). GKK politikasının "geçici" niteliğinden kastedilen şeyin elverişli koşulların bulunmayışı nedeniyle köylerin geçici bir süre için yerel halka silah verilerek korunmasının değil uygulama aşamasında PKK'nın ortadan kaldırılmasının kastedildiği anlaşılmaktadır. Yani 'geçicilik' ile kastedilen PKK'nın etkisiz hale getirilme süresidir. Oysa mevcut güvenlik yapısının yetersizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan yerel halkın silahlandırılması politikasının geçici olması ve devletin bu güvenlik açığını olağan güvenlik aygıtları ile kapatmaya çalışması beklenirdi. Diğer bir ifade ile GKK politikasının sonlandırılması, PKK'nın ortadan kaldırılması yerine, güvenlik güçlerinin yetersiz olduğu alanlarda etkinleştirilmesi durumuna bağlanmalıydı. Nitekim politika uygulanmaya başlandığında PKK'nın kısa süre içinde etkisiz hale getirileceği öngörülmüş ve bu nedenle güvenlik yapısında bir değişikliğe gidilmeksizin bu 'kısa süre' için GKK, geçici bir güvenlik politikası olarak tasarlanmıştır. Zaman içinde PKK'nın kısa vadede kaldırılamayacağı anlaşılrsa da GKK politikasına uygulama aşamasında yüklenen amaçlar ve politikanın istihdam meselesi olarak görülmesi devamlılığını sağlamıştır.

Değerlendirmelerin sonuçları açısından incelendiğinde; GKK'nin yukarıda sayılan olumsuzlukları üzerinden ağırlıklı görüş sisteminin kaldırılması yönündedir (TESEV, 2006; Avrupa Komisyonu, 2007). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Güvenlik Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporunda; Devlet Personel Başkanlığı temsilcileri GKK sisteminin işlevini tamamladığı gerekçesi ile kaldırılmasını savunmuştur. Aynı raporda Jandarma Genel Komutanlığı GKK politikasına son verilmesini şu şekilde açıklamaktadır (DPT, 2001: 20, 61, 62);

Geçici Köy Korucuları, bugüne kadar Güvenlik güçlerinin en büyük yardımcısı olmuştur. PKK terör örgütü, ile yapılan mücadelede Güvenlik güçleri tarafından örgüte büyük bir darbe vurulmasına rağmen, PKK terör örgütü halen T.C. Devleti için potansiyel tehdit olma özelliğini korumaktadır... Bu kapsamda, anılan örgütün kırsal kesimde yapabileceği siyasal propaganda için en büyük engel yine GKK sistemidir. Yıkıcı, bölücü ve irticai faaliyetlerin Türkiye Cumhuriyeti için tehdit olma niteliği ortadan kalktığı zaman GKK sisteminin kurumsallaştırılmasına fırsat verilmeden ve devlete olan bağlılıkları azaltılmadan zaman içerisinde ve mevcut sosyal hakları korunarak kaldırılması ve kendilerine yeni istihdam alanları yaratılması uygun mütalaa edilmektedir.

Bu alıntıda öne çıkan, GKK politikasının başta tasarlanan amacından çok uygulama aşamasında ortaya çıkan amaçlara hizmet ettiği ve en önemlisi bir istihdam meselesi olarak görüldüğüdür. GKK politikasının başarısı devlet yetkilileri, örgüt ve korucular açısından ilk tasarlandığı amacı gerçekleştirmesinden ziyade GKK sistemine uygulama aşamasında yüklenen amaçlar temelinde açıklanmaktadır. Bu da uygulama aşamasının diğer aşamalara nazaran kritik yönünü göstermektedir. Nitekim uygulama aşaması kamu politikası yazınında son yıllarda üzerinde çalışılan önemli konulardan biridir. Uygulama aşamasına önemli katkısı olan Sabatier'in etkili uygulama için belirlediği kriterler açısından değerlendirildiğinde politikanın neden başarısız olduğu anlaşılmaktadır. Bu kriterler; politikanın amaçlarının açık ve tutarlı olması, geçerli neden-sonuç teorisine dayanması, sürecin uyumu arttırmak için hedef grup ve yetkililerce yasal olarak yapılandırılması, kararlı ve becerikli uygulayıcıların bulunması, yönetimdekilerce ve çıkar gruplarınca desteklenmesi, sosyo-ekonomik koşulların politika kurgusundaki neden-sonuç ilişkisine ve siyasi desteğe zarar vermemesidir (Sabatier, 1986: 23-25).

GKK politikasında sorunun tanımı ve geliştirilen politikanın neden ortaya çıktığı görece açık bir biçimde ortaya konulmuşsa da neden-sonuç ilişkisi açısından geçerli bir ilişki kurulamamıştır. Politikadan beklenen çıktı köylerin korunmasıdır ancak bunun nihai bir politika olup olmadığı konusundaki belirsizlik, politikanın kendi içinde geliştirilmesini ya da aynı sorun için yeni bir politika geliştirilmesini engellemiştir. Buna rağmen gerek hukuksal gerek yönetsel anlamda yeterli derecede yapılandırılmış bir politika da değildir. Politikanın üst uygulayıcıları GKK politikasını uygulamada kararlı olsalar da bir kamu hizmeti çalışanı (*street level bureaucrats*) olarak GKK'lerin politikaya etkisi dikkate alınmamıştır. Ayrıca eğitim açısından yeterli olmayan ve askeri olarak da olağan güvenlik güçlerine nazaran becerisi bulunmayan yerel uygulayıcıların (GKK'ler) birçoğu farklı bir istihdam alanı oluşturulması halinde görevlerini bırakabileceklerini belirtmektedirler. Politikanın devam etmesine yönelik destek görece zayıftır. Birçok parti ve sivil

toplum örgütünün yanı sıra kimi devlet kurumları ve Avrupa Birliği (Avrupa Komisyonu, 2013: 15) gibi resmi kurumlar da GKK sisteminin kaldırılmasını gündeme getirmiştir. GKK politikasına verilen desteğin az olmasının nedeni politikanın hedeflerinin zaman içerisinde değişikliklere uğrayarak uygulama sürecini zorlaştırması ve bunun neden olduğu sosyo-ekonomik zararlarıdır. Devlet açısından hem politika oluşturma hem de uygulama aşamasında PKK karşısında GKK'lere yüklenen amaçların öncelikli görülmesi ve korucular açısından sistemin bir gelir kaynağı olarak önemi politikanın sürdürülmesinin önemli nedenleridir.

Sonuç

Denetimden uzak, eğitimsiz, yeterli donanımda olmayan sivil birlikleri askerleştirme yöntemi toplumun her alanına nüfuz edemeyen devletler için uygulanan bir yöntem haline gelmiştir. Guatemala, Peru (Gambetti, 2007: 8), Cezayir, Kolombiya (Koç, 2011: 448), Afganistan (Karataşoğlu ve Akpınar, 2011: 369) bunlardan sadece bir kaçıdır. Dünyada örnekleri olan bu sistemin uygulanma nedenleri gibi sonuçları da benzerdir. Örneğin Guatemala'da devrimci silahlı isyancı grubuna katılan köylüleri engellemek için sivil birlikler oluşturulmuş ve sivillere baskı yaparak halkı bu isyancılardan ayırmışlardır. Sonuç olarak sayıları on binleri bulan ölü, bir milyon insan yerli mülteci haline gelmiştir (Wilson,1995: 160-161). Türkiye'deki gelişim diğer ülkelerle benzerlik göstermektedir.

GKK sisteminin kamu politikası bağlamında aşamalara ayırarak yapılan analizi sonucunda, bu sistemin çeşitli olumsuzluklara neden olduğu, zayıf bir hukuki temele dayandığı, fiili uygulamaların ağır bastığı ve içerisinde gizlilikleri barındıran olağan dışı bir politika olduğu sonucuna varılmıştır. Mevcut güvenlik yapısının yetersizliğinin neden gösterildiği, PKK'nın faaliyetlerinin köylerde meydana getireceği tehlike, sorunun tanımını oluşturmuştur. Sorunun ciddiyeti, problemin tanınması ve çözüm arayışına girilmesini hemen sağlarken problemin çözümüne ilişkin formüle etme aşamasında güvenlik kaygısını önceleyen askeri bir tutumla, siyasi partiler ve meclis üyelerince dile getirilen eleştiriler dikkate alınmadan GKK politikasına karar verilmiştir. Sonuç olarak devlet elinde tuttuğu güç kullanma tekeli yerel halka devretmiştir. Başka bir alternatif geliştirme ya da bu amaçla oluşturulan eğitilmiş ve profesyonel olan meşru zor aygıtlarını kullanmak yerine yerel halkın silahlandırılarak merkezi-otoriter devletin kadiri mutlak yeterliliğinden ayrılma gibi çelişkili bir pratik yaşanmıştır. Bu durum politikanın uygulama aşamasında farklı problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Başlangıçta güvenlik bağlamında kendilerini koruma, aşiret ideolojisi ile ilişkili olarak silahlanma isteği, birtakım imtiyazlar ve belirli bir aylık elde etme temelinde yaygınlık kazanan GKK sistemi, örgütün güçlenmesi paralelinde çözülmeye başlamıştır. Buna karşılık sistem baskılarla devam etmiştir. GKK sisteminin devamlılığını sağlayan bu unsurların her biri kendi içinde olumsuzluklar barındırmaktadır. Halkın güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulan GKK sistemi, devlete ve halka karşı birçok suçun işlendiği bir zemin haline gelmiştir. Sistem toplumsal ve siyasal bölünmelere ve bölgede aşiret ideolojisinin daha fazla güçlenmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra GKK'lerin kendisi de aylıklarının düşük olması, kamu görevlisi sayılmamaları nedeniyle sistemden olumsuz yönde etkilenmişlerdir.

GKK sistemini bir politika olarak değerlendiren resmi bir çalışma bulunmamaktadır. Kamu politikası sürecinde, politikanın amaçlarına ne düzeyde ulaştığı, ortaya çıkardığı sonuçların neler olduğu şeklinde geriye dönük bilgilerin raporlanmasını ifade eden değerlendirme aşaması tam olarak işletilmemiştir. Bu nedenle politikayı başarılı kılacak unsurlar zamanında tespit edilememiş ve sistemin olumsuzlukları artarak devam etmiştir. Politika sürecindeki milletvekilleri ve TBMM İnsan Hakları Komisyonu gibi resmi aktörler tarafından yapılan dolaylı değerlendirmeler ile siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri gibi gayri resmi aktörlerin yaptığı çalışmalarda ağırlıklı görüş sistemin olumsuzlukları üzerine yoğunlaşmıştır. Buna rağmen sistemin varlığını devam ettirmesi devletin kamu politikası yaparken kamu yararını sağlama ve kendini meşru kılma anlayışından ayrıldığını düşündürmektedir. Politika oluşturma aşamasında 'köylerdeki halkın korunması' devlet söyleminin temelini oluştursa da uygulama aşamasında, yerel halkı ödül-bedel ikiliği arasında bırakarak devlete bağlılığı sistemli kılmak politikadan elde edilen en önemli çıktı olmuştur. Sonuç olarak güvenliği sağlamak ve düzeni korumak adına üretilen bir kamu politikası toplumsal, siyasal ve ekonomik olarak birçok olumsuzlukları ile devletin meşruiyetini zedelemiştir.

GKK politikası, PKK'nin bölge içinde faaliyet alanını daraltmak, bilgi akışını sağlamak ve korucuların devlete bağlılığını görece gerçekleştirmek gibi başarılar sağlamıştır. Ancak GKK politikasının uygulandığı bölgede meydana getirdiği toplumsal, siyasal ve ekonomik olumsuzluklar, politika içindeki aktörlerin neden olduğu insan hakları ihlalleri ve kendilerinin bir kamu görevlisinin sahip olduğu asgari haklara sahip olamamaları açılarından başarısız bir politikadır. GKK'ler ilk olarak sisteme dâhil olma nedenlerini gelir, aşiret ideolojisi, baskı, devlet nezdinde itibar ve güvenlik ile gerekçelendirirken, bugün sayılan nedenler devam etmekle birlikte GKK politikası ağırlıklı olarak 'güvenlik' ve 'istihdam' temelinde politika yapımcılar ve GKK'lerce savunulmakta ve devam ettirilmektedir.

Sonnotlar

- ¹ Bu çalışma 16-18 Eylül 2015 tarihlerinde Sakarya Üniversitesi tarafından düzenlenen VI. Kamu Politikaları Çalıştay'ndasunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.
- ² Kır Bekçileri Hakkında Kanun, hükümlerinin çoğunun442 sayılı Köy Kanunu ve 4081 sayılı Çiftçi Mallarının Korunması Hakkında Kanunda düzenlendiği ve işlevini tümüyle yitirdiği için 2000 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.
- ³ İnkılâp Kanunu olarak görülen bu kanun, suçluların takip ve yakalanması konusunda gerekli yasal düzenlemelerin bulunması ve Anayasa'ya aykırı hükümler barındırması nedeniyle 1962'de kaldırılmıştır.

Kaynakça

Akdoğan A A (2012). Aydınlanmadan Neoliberalizme Kamu Politikasının Sarsıl(a)mayan Egemenliği. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(4), 1-24.

Akdoğan A A (2013). Gündem Belirleme. İçinde: M Yıldız ve M Z Sobacı (der), *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama*, Ankara: Adres Yayınları, 210-227.

Akdoğan, A A (2011). Türkiye'de Kamu Politikası Disiplinin Tarihsel İzleri. İçinde: F Kartal, *Türkiye'de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları*, Ankara: TODAİE, 76-98.

Aksoy M (2004). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde Terörün Neden ve Sonuçları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1-9.

Anderson J E (1994). *Public Policymaking*. Boston: Houghton Mifflin.

Arınç, K (2010). Siyasi ve Tarihi Coğrafya Perspektifiyle: Türkiye'nin Terör Sorununun Analizi ve Jeopolitik- Jeostratejik Açıdan Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), 1-34.

Avrupa Komisyonu (2007). Avrupa Komisyonu 2007 yılı Türkiye İlerleme Raporu: Siyasi Kriterler. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250800r1004.Siyasi_Kriterler.pdf. Son erişim tarihi, 11/08/2012.

Avrupa Komisyonu (2013). Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf. Son erişim tarihi, 08/10/2015.

Ay S vd. (1984). Eşkıyanın başı Apo'nun öldürüldüğü idda edildi. *Milliyet Gazetesi*, 30.08.1984. 7.

Aytar O (1992). *Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna*. İstanbul: Medya Güneşi Yayınları.

Beşe E (2006). Geçici Köy Korucuları. İçinde: Ü Cizre (ed.), *Almanak Türkiye 2005 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, İstanbul: TESEV Yayınları, 114-123.

Beşikçi İ (1991). *Kürt Aydını Üzerine Düşünceler*. Ankara: Yurt Kitap.

Birkland T A (2005). Models of the Policy Process. İçinde: J Rabin, *Encyclopedia of Public Administration and Public Policy*, Boca Raton: Taylor & Francis Group, 188-191.

Bruinessen M V (2010). *Ağa, Şeyh, Devlet*. Çev. B Yalkut, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Burke P (2004). *Bilginin Toplumsal Tarihi*. Çev. M Tunçay, 3. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Cochran C L ve Malone E F. (1999). *Public Policy: Perspective and Choices*. Boston: McGrawHill.

Çelik F E (2008). Çalışma Alanı Olarak Kamu Politikası: Tarihsel ve Düşünsel Kökler Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(3), 41-72.

Danıştay 1. Daire (1996). Esas No: 131, Karar No: 242, Karar Tarihi: 19.12.1996.

Demir F (2011). Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi. *DÜ SBE Dergisi*, 30, 107-120.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Güvenlik Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Raporu. <http://ekutup.dpt.gov.tr>. Son erişim tarihi, 07/11/2012.

Dryzek J (1982). Policy Analysis as a Hermeneutic Activity. *Policy Sciences*, 14, 309-329.

Dunn W N (1994). *Public Policy Analysis: An Introduction*. New Jersey: PrenticeHall.

Dye T (1987). *Understanding Public Policy*. NJ: Prentice Hall, Englewood Cliffs.

Ekinci N (2011). *Pimi Çekilmiş Bomba Köy Koruculuğu Sistemi*. İstanbul: Do Yayınları.

Erat V (2013). Kamu Görevlisi Kavramı Açısından Geçici Köy Korucuları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 28(1), 169-196.

Ersever A C (1993). *Kürtler, PKK ve A.ÖCALAN*. Ankara: Kiyap Yayın.

Fischer F (1995). *Evaluation Public Policy*. Chicago: Nelson-Hall.

Foucault M (2005). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, İstanbul: Ayrıntı.

Gambetti Z (2007). Linç Girişimleri, Neoliberalizm ve Güvenlik Devleti. *Toplum ve Bilim*, 109, 7-34.

Giddens A (2014). *Modernliğin Sonuçları*. Çev. E Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Goodin, R E vd. (ed.) (2006). *The Public and Its Policies*. The Oxford Handbook of Public Policy, New York: Oxford University Press, 3-38.

Göç-Der (2013). *Türkiye’de Koruculuk Sistemi: Zorunlu Göç ve Geri Dönüşler*. İstanbul: Göç-Der.

Gunter M M (2011). *Historical Dictionary of the Kurds*. Plymouth: TheScarecrowPress.

Hajer M (2003). Policy without Polity? Policy Analysis and the Institutional Void. *Policy Sciences*, 175-195.

Heper M (2012). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğubatı.

Heywood A (2013). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.

Howard C (2005). The Policy Cycle: A Model of Post-Machiavellian Policy Making? *Australian Journal of Public Administration*, 64(3), 3-13.

Howlett M ve Ramesh M (1995). *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. New York: Oxford University Press.

Hupe P L. ve Hil M (2006). The Three Action Levels of Governance: Re-Framing the Policy Process Beyond the Stages Model. İçinde: B. Guy Peters and Jon Pierre, *Handbook of Public Policy*, London: SAGE Publications, 13-30.

Izady M R (2004). *Bir El Kitabı Kürtler*. Çev. C Atilla, İstanbul: Doz Yayınları.

İçişleri Bakanlığı (2012). İçişleri Bakanlığı’nın Hatay Milletvekili A. Şefik Çirkin’in yazılı soru önermesine verdiği cevap, 11.04.2012. <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-22193sgc.pdf>. Son erişim tarihi, 26.10.2015.

İçişleri Bakanlığı (2013). İçişleri Bakanlığı’nın Malatya Milletvekili Veli Ağbaba’nın yazılı soru önermesine verdiği cevap, 06.05.2013. <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-22022sgc.pdf>. Son erişim tarihi, 26.10.2015.

İnsan Hakları Derneği (İHD) (2009). Ocak 1990-Mart 2009 Döneminde Köy Korucuları Tarafından gerçekleştirilen İnsan Hakları İhlallerine İlişkin Rapor, Raporlar/Özel Raporlar, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content%view=article&id=1359:ocak-1990-mart-2009-doneminde-koy-koruculari-tarafindan-gerceklestirilen-insan-haklari-ihlallerine-iliskin-ozel-rapor&catid=34:el-raporlar&Itemid=90. Son erişim tarihi, 15.07.2012.

Jann W ve Wegrich W (2007). Theories of the Policy Cycle. İçinde: *Handbook of Public Policy Analysis*, F Fischer vd. (ed) Boca Raton: CRC Prss, 43-62.

Jenkins W (1978). *Policy Analysis: A PoliticalandOrganisationalPerspective*. London: Martin Robertson.

- Jessop B (2008). *Devlet Teorisi*. Çev. A Özcan, Ankara: Epos Yayınları,
- John P (1998). *Analysing Public Policy*. London: Continuum.
- Kahraman A (2004). *Kürdistan İsyancıları (Tedip ve Tenkil)*. 2. Baskı, İstanbul: Evrensel Basım Yayım.
- Kaptı A (Ed.) (2013). *Kamu Politikası Süreci*. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karataşoğlu S ve Akpınar M (2011). Geçici Köy Koruculuğu Sistemi Üzerine Bir Saha Çalışması: Beytüşşebap Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (38), 367-396.
- Knoepfel P vd. (2007). *Public Policy Analysis*. Bodmin: MPG Books.
- Koç M (2011). Bir Güvenlik Organizasyonu Olarak Geçici Köy Koruculuğu Sisteminin Dünü, Bugünü ve Terörle Mücadeledeki Önemine Dair Tespitler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (3), 433-458.
- Korkmaz A (1984). Devlet Üç Beş Çapulcuya Papuç Bırakmaz. *Milliyet Gazetesi*. 03.10.1984. 6.
- Köseoğlu Ö (2013). Meslek, Sanat ve Disiplin Olarak Kamu Politikası: Türkiye'ye İzdüşümleri. *Bilgi Dergisi*, 15(1), 4-36.
- Kurban D (2009). Bir 'Güvenlik' Politikası Olarak Koruculuk Sistemi. İçinde: A Bayramoğlu ve A İnel (ed), *Almanak Türkiye 2006-2008: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, İstanbul: TESEV Yayınları, 253-259.
- Kurban D ve Yolaçan S (Haz.) (2008). *Kürt Sorununun Çözümüne Dair Bir Yol Haritası: Bölgeden Hükümete Öneriler*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Kurdish Human Rights Project (KHRP) (2003). *Turkey's Shame: Sexual Violence without Redress- the Plight of Kurdish People*. London: Trial Obseration Report
- Lasswell, H D (1971). *A Pre-View of Policy Sciences*. American Elsevier Publishing.
- MacRae D (2002). Guidelines for Policy Discourse: Consensual versus Adversarial. İçinde: F Fischerand J Forester, *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*, London: UCL Press, 291-318.
- Mann M (2013). *Devletler, Savaş ve Kapitalizm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (MAKR) (1996). <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf>. Son erişim tarihi: 07.10.2015.
- Meclis-i Ayan *Zabıt Ceridesi (ZC)* (1923). 3. Dönem, 001. Birleşim. Cilt 16.
- Migdal J S. (2004). *State in Society*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi (MGK TD) (1983). 155. Birleşim, Cilt 9.
- Milliyet Gazetesi (04/10/1984). Köylüye Silah. 7.
- Milliyet Gazetesi (07/10/1984). Saatler Kasım'da geri alınacak. 7.
- Milliyet Gazetesi, (03/09/1984). Haraç istediler ama vermedik. 11.
- Milliyet Gazetesi, (05/09/1984). Güneydoğu operasyonu sürüyor. 6.
- Milliyet Gazetesi, (08/10/1984). Partiler silah dağıtılması için ne dediler?. 6.
- Milliyet Gazetesi, (15/09/1984). Doğu'da 33 PKK militanı yakalandı.7.
- Milliyet Gazetesi, (25/08/1984). Ürüg: Devlete güvenin. 6.
- Milliyet Gazetesi, (26/05/1985). Doğuda organize çeteler var. 4.
- Milliyet Gazetesi, (26/08/1984). Ayrılıkçı saldırganlar Herakol ve Cilo Dağı'nda Çemberde. 6.
- Milliyet Gazetesi, (29/08/1984). Başbakan Cumhurbaşkanıyla görüştü. 6.
- Milliyet Gazetesi, (30/08/1984). Evren: Çapulcu ve eşkiyaya gerekli ders verilecek. 7.
- Nakamura R T (1987). The Textbook Policy Process and Implementation. *Research, Policy Studies Review*, 7(1), 142-154.
- Orhan G (2007). Kamu Politikalarıyla İlgili Sorunlar Nasıl Çözülür? Disiplinler Arası Bir Yaklaşım Olarak Kamu Politikası Analizi ve Getirdiği Açılımlar. İçinde: Ş Aksoy ve Y Üstüner (ed.), *Kamu Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayın, 287-304.
- Önder M S (2015). *Devlet ve PKK İkileminde Korucular*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özer E S ve Türközü E (2012). *Türkiye İnsan Hakları Raporu 2010*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları.
- Paker E B ve Akça İ (2013). Askerler, Köylüler ve Paramiliter Güçler: Türkiye'de Köy Koruculuğu Sistemi. *Toplum ve Bilim*, 126, 7- 34.
- Pamak M (1996). *Kürt Sorunu ve Müslümanlar*. İstanbul: Selam Yayınları.
- Parsons W (2001). *Public Policy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Peker E B vd. (2015). *Geçici Köy Koruculuğu Sistemi ve Çözüm Süreci*. İstanbul: SÜREÇ Araştırma Merkezi.
- Poggi G (2009). *Modern Devletin Gelişimi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Poulantzas N (2006). *Devlet, İktidar, Sosyalizm*. Ankara: Epos Yayınları.
- Arap İ ve Erat V (2015). Bir Kamu Politikasının Analizi: Türkiye'de Geçici Köy Koruculuğu. *Mülkiye Dergisi*, 39 (4), 73-108.

Radikal (2015). Köy Korucusu Olmak için 20 Bin Başvuru. (30.09.2015). http://www.radikal.com.tr/diyarbakir_haber/koy_korucusu_olmak_icin_20_bin_basvuru-1442354. Son erişim tarihi: 30.09.2015.

Sabatier P A (1986). Top Down and Bottom-Up Approaches to Implementation Research: A Critical Analysis and Suggested Synthesis. *Journal of Public Policy*, 6(1), 21-46.

Sabatier, P A (2007). *Theories of the Policy Process*. Colorado: Westview Press.

Sato H (1999). The Advocacy Coalition Framework and the Policy Process Analysis: The Case of Smoking Control in Japan. *Policy Studies Journal*, 27 (1), 28-44.

Saygılı A (2010). Modern Devlet'in Çıplak Sureti. *AÜHFD*, 59 (1), 61-97.

Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) (1990). Sosyaldemokrat Halkçı Parti'nin Doğu ve Güneydoğu Sorunlarına Bakışı ve Çözüm Önerileri. <https://serdargunes.files.wordpress.com/2015/08/shp-raporu-1991.pdf>. Son erişim tarihi: 06.10.2015.

Stewart J vd. (2008). *Public Policy*, Boston: Thomson.

Sutton R (1999). The Policy Process: An Overview. *Overseas Development Institute Portland House Stag Place, Working Paper*, 118.

Şimşek Ş (2012). Kamu Politikalarına Yön Vermesi Açısından PKK Şiddetinin Sosyo-Kültürel Kaynakları. *Polis Bilimleri Dergisi*, 14 (2), 119-150.

Tapan B (2007). *Terörün Bekçileri: Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk*. İstanbul: Güncel Yayıncılık.

Tilly C (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. Çev: K Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi,

Türk H B (2011). Türkiye'de Ulus-Devlet Formasyonunun Ortaya Çıkış Sürecini Habitus Kavramı Üzerinden Okumak. *Bilgi*, 57 (Bahar), 201- 225.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (2013). *Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu*. 23. Dönem, 3. Yasama Yılı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1985). 77. Birleşim, Dönem: 17, Cilt: 14, Yasama Yılı: 2, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1987). 75. Birleşim, Dönem: 17, Cilt: 37, Yasama Yılı: 4, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1988). 54. Birleşim, Dönem: 18, Cilt: 3, Yasama Yılı: 2, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1989a). 1. Birleşim, Dönem: 18, Cilt: 31, Yasama Yılı 3, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1989b). 39. Birleşim, Dönem: 18, Cilt: 34, Yasama Yılı: 3, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1990).73. Birleşim, Dönem: 18, Cilt: 40, Yasama Yılı: 3, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1993). 123. Birleşim, Dönem: 19, Cilt: 81, Yasama Yılı: 4, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1994). 88. Birleşim, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1995). 85. Birleşim, Dönem: 19, Cilt: 57, Yasama Yılı: 3, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1996). 24. Birleşim, Dönem: 20, Cilt: 2, Yasama Yılı: 1, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (1997). 42. Birleşim, Devre: 20, Cilt: 18, Toplantı: 1, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (2009). 28. Birleşim, Dönem: 23, Cilt: 54, Yasama Yılı: 4, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (2009). 87. Birleşim, Dönem: 23, Cilt: 44, Yasama Yılı: 3, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (2010). 11. Birleşim, Dönem: 23, Cilt: 80, Yasama Yılı: 5, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD) (2010). 65. Birleşim, Dönem: 23, Cilt: 62, Yasama Yılı: 4, Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) (2006). Güvensizlik Mirasının Aşılması: Devlet ve Yerinden Edilmiş Kişiler Arasında Toplumsal Mutabakata Doğru. İstanbul: TESEV Yayınları.

Uyuşmazlık Mahkemesi Kararları (1988), Esas No: 1988/25, Karar No: 1988/34, Karar Tarihi: 05.12.1988, Resmi Gazete, Sayı, 20122, (11.10.2012).

Weber M (2011). *Sosyoloji Yazıları*. Çev. Taha Parla, 13. Baskı, İstanbul: Deniz Yayınları.

Weber M (2012a). *Ekonomi ve Toplum*. Cilt: 1, Çev. Latif Boyacı, İstanbul: Yarın Yayınları.

Weber M (2012b). *Ekonomi ve Toplum*. Cilt: 2, Çev. Latif Boyacı, İstanbul: Yarın Yayınları.

Wildavsky A (1987). *Speaking Truth To Power: The Art and Craft of Policy Analysis*. New Jersey: Transaction Publishers.

Wilson R (1995). Sürekli Karşısaldırı: Guatemala'da Sivil Yönetim. İçinde: S Amin vd. *Düşük Yoğunluklu Demokrasi: Yeni Dünya Düzeni ve Yeni Politik Güçler*. Çev. Ahmet Fethi, 2. Baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Yüceşahin, M M ve Özgür E M (2006). Türkiye'nin Güneydoğu'sunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4 (2), 15-35.

Küba Ekonomisinin ve Kamu Maliyesinin Genel Görünümü¹

Zeynep Ağdemir, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,
e-posta: zeynepagdemr@gmail.com

Özet

Bu çalışmanın temel amacı devrimle beraber Küba kamu maliyesinde ve ekonomisinde yaşanan dönüşümü anlamaya çalışmaktır. Çalışma, Küba ekonomisini dönemlere ayırarak incelemekte, GSYH, dış ticaret ve işsizlik göstergelerini esas alarak değerlendirmeler yapmaktadır. Kamu maliyesi ise bütçe sistemleri, vergiler ve harcamaları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Küba, devrim ve sonrasında önemli iktisadi ve mali dönüşümler yaşamıştır. 1959-1963 ve 1963-1970 dönemleri kapitalist üretim biçiminden sosyalist üretime geçiş yılları olduğundan iktisadi ve mali tartışmalar açısından çok zengindir. Bütçenin nasıl örgütleneceği, kamu işletmelerinin hangi esaslarla çalışacağı bu tartışmaların en önemlilerinden olmuştur. 1959-1963 döneminde gelir ve servet vergileri yükseltilmiş, toprak reformu gerçekleştirilmiş, devlet mülkiyeti artırılmaya çalışılmıştır. Ekonomi merkezi planlama örgütüne devredilirken, bütçe de Finansman Bütçe Sistemi'yle merkezi olarak örgütlenmiştir. Ekonomide devlet denetimi sağlandıktan sonra vergi sistemi ilga edilmiş, bütçenin önemli kısmı sosyal harcamalara ayrılmıştır. Aynı zamanda eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında önemli başarılar kaydedilmiştir. 1964 sonrasında ise sanayileşme hedefi öncelikli olmuş, ancak istenen başarıya ulaşılamamıştır. 1970'lerde sanayileşme hedefinde yaşanan sorunlar özel çiftliklerin teşviki, sektörel planlama, serbest meslek izinleri gibi reformların gerçekleştirilmesine sebebiyet vermiştir. Özel sektöre verilen imtiyazlar vergilemeyi beraberinde getirmiştir. Ekonomide yaşanan sorunlarla birlikte, sıkı ekonomik bağların olduğu Sovyetler Birliği'nin 1989'da çöküşü büyük bir krize neden olmuş, özel sektöre verilen imtiyazlar genişletilmek zorunda kalmıştır. Yaşanan kriz ekonomide önemli değişimler yaratmış, GSYH içinde hizmet sektörünün payı artmış, özellikle sağlık ve turizm GSYH'nin önemli bileşenleri haline gelmiştir. Diğer yandan, devletin bazı alanları özel sektöre açması bu alanları kontrol etmek ve gelir elde etmek amacıyla vergi türlerinin ve vergilerin toplam gelir içindeki payının artmasına neden olmuştur. Ekonomide yaşanan krizlere rağmen hâkim üretim tarzında uygulananın tersine sosyal harcamaların bütçe içerisindeki payı yarıya yaklaşmıştır. 2008 krizi ve aynı yıl Küba'da yaşanan hortumun yarattığı ekonomik yıkım Küba'yı 1990'lı yıllarda alınan reform kararlarını daha da genişletmeye zorlamıştır. 2008 sonrasında serbest meslek ve küçük işletmecilik lisanslarının genişletilmesi, devlet işletmelerinde istihdamın azaltılması, devlet çiftliklerin kiraya verilmesi gibi önlemler alınmıştır. Vergi türleri ve vergilerin bütçe içinde payı artmış, 1990'lı yıllarda olduğu gibi sosyal harcamalar düşürülmediği gibi bütçe paylarında artışa gidilmiştir. Vergi sistemi şekillendirilirken ödeme gücü dikkate alınmış, dolaylı ve dolaysız vergiler arasında denge sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışma, son olarak sosyalist kamu maliyesinin toplumsal sonuçlarını İnsani Gelişmişlik İndeksine bakarak değerlendirmiştir. Küba yaşam beklenti oranı, sağlık harcamalarının

GSYH'ya oranı ve okullaşma oranı açısından dünya ülkeleri içinde yüksek değerlere sahiptir. Yazı, genel olarak değerlendirildiğinde hakim üretim biçimine alternatif olarak örgütlenen ekonomik yapı ve kamu maliyesine dair fikirler vermesi açısından özgünlükler taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Küba, kamu maliyesi, devlet katkısı, vergi, sosyal harcamalar.

Overview of the Cuban Economy and Public Finances

Abstract

This article aim is to understand the transformation which is experienced at Cuban public finance and economy together with Cuban revolution. The article analyses the Cuban economy with periodical separations and evaluates it in the contexts of GDP, unemployment and foreign trade indicators. Cuban public finance is assessed by considering budget system, tax and expenditure. Cuba has experienced important economic and financial transformations during and after the revolution. 1959-1963 and 1963-1970 periods are rich in terms of financial and economic discussions, as they are the periods of the transition from capitalism to socialism. The most important ones of these discussions were how to organize the budget and what to be the principles of public enterprise. Income and wealth taxes were increased, land reform was realized and state property was tried to expand through the 1959-1963 period. The control of the economy was transferred the central planning, the budget was centrally organized as Financial Budget System. After ensuring state control in the economy, the tax system was abolished, a substantial part of the budget was allocated to social expenditures. At the same time, it has achieved substantial success in the field of health, education and employment. After 1964, industrialization plan became a priority but it didn't achieve the desired success. The problems that were existed in industrialization target in 1970s gave rise to reforms like stimulating private farms, sectoral planning, and self-employment licenses. The private sector concessions brought about taxation. Together with the economic turmoil, the collapse of the Soviet Union at 1989 caused a great crisis and the privileges that were given to private sector expand had been extended. The economic crisis had revealed major changes in economic structure, share of service sector has expanded in GDP, and especially health and tourism had been the important parts of the GDP. On the other hand, opening some areas up to private sector have caused to increase the share of taxes and tax types in total revenues in order to control these areas and obtain income. In spite of the economic crisis, proportion of social expenditures in the budget reached in half in contrast to the dominant production system's application. 2008 crisis and the hurricane that created economic destruction forced Cuba to enlarge the reform decisions that were taken during 1990s. After 2008 crisis, measures such as expanding small business and self-employment licenses, decreasing employment at government enterprises and renting government farms have taken. Tax types and proportion of taxes in budget have raised and social expenditures were increased instead of decreasing as in the 1990s. While

the tax system was shaping, ability to pay has been taken into consideration and providing the balance between direct and indirect taxes have been endeavored. The paper assessed ultimately the consequences of the socialist public finance by looking at Human Development Index. Cuba has high rates in terms of life expectancy, health expenditure as a proportion of GDP, and enrollment rate. In general, this paper has originalities in the way of explaining public finance and economic systems that were organized alternatively to dominant production style.

Key words: Cuba, public finance, government contribution, tax, social expenditure.

Giriş

2007 yılı krizinden sonra sanki Yunan güneş Tanrısı Helios² Güneşi doğurma işini oğlu Phaeton'a vermiş gibi. Özellikle Avrupa'da bir türlü güneş doğmuyor. Kriz sonrası İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda gibi Avrupa'nın çevre ülkeleri sıkı maliye politikaları ile karşı karşıya. Bunun anlamı emekli maaşlarının düşürülmesi, sosyal harcamaların kısılması, kamu personel sayılarının azaltılması, yeni vergiler, ücretlerin dondurulması gibi önlemler. Dolayısıyla kriz kendini kamu maliyesine yansıtıyor. Kapitalist üretim tarzına sahip ülkelerde krize karşı kamu maliyesine ilişkin kemer sıkma politikaları uygulanırken acaba sosyalist üretim biçimine sahip bir kamu maliyesi krizlere nasıl cevap vermekte? Bundan daha da öte sosyalist üretim biçiminde kamu maliyesi nasıl yapılanmakta? Kapitalist üretim biçiminden sosyalist üretim biçimine geçerken kamu maliyesinde ne tür dönüşümler ve ne tür tartışmalar yapılmıştır? Bu sorunsallar bağlamında, Küba kamu maliyesi incelenmeye değer bir örnek olarak görünmekte. Dolayısıyla bu yazı bu sorunsallara cevap bulmaya çalışmakta. Kuşkusuz kamu maliyesi ülkenin iktisadi politikalarıyla bağlantılı olduğundan bu sorunsallar beraberinde Küba devrimi ve sonrasında ekonomide yaşanan dönüşümlerin de incelenmesini gerektirmekte. Bu yüzden çalışmanın yoğunlaştığı diğer bir alan Küba ekonomisi. Yazıda, Küba ekonomisi sadece kamu maliyesinin anlaşılması amacıyla değil genel olarak değerlendirilmekte. Çalışma, öncelikle Küba ekonomisini anlamaya çalışan dönemlendirmelerle başlamakta. Dönemlendirmeler yapılırken sanayileşme politikaları ve iktisadi krizler dikkate alınmakta. Yazı, bahsedilen dönemlendirmelere dair genel yorumların ardından GSYH, işsizlik, dış ticaret rakamlarını incelemekte ve kamu maliyesine dair değerlendirmelerle son bulmakta. Kuşkusuz kamu maliyesi geniş bir alan, ancak bu çalışmada sadeleştirmeler yapılarak devrim ve sonrasında vergi, harcama ve bütçe sisteminde ne tür teknik değişimler olduğu, bütçenin fonksiyonel bileşiminde ne tür farklılıklar yaşandığı incelenmiştir. Dış ticaret bu yazıda fazlaca yer tutmaktadır, bu durumun nedeni Küba'nın Sovyetler Birliği ile olan ticari ilişkilerinin çok sıkı olması dolayısıyla ekonomiye ve kamu maliyesine yansımalarının önemli oluşunda yatmaktadır. Kuşkusuz yazı

bazı eksiklere sahiptir, ancak Küba ekonomisine ve maliyesine dair genel bir çerçeve sunmaya çalışmaktadır.

Küba ekonomisinde ve kamu maliyesinde (a) devrim dönemi (b) 1990'lı yıllar SSCB'nin çöküşü (c) 2008 yılı krizi olmak üzere üç kırılım yaşandığını söylemek mümkündür. Devrim sonrası Küba ekonomisini ve maliyesini aşağıdaki gibi sınıflandırarak incelemeye başlamak faydalı görünmektedir.

1. 1959-1963 Planlamaya geçiş dönemi
2. 1963-1970 Plan tartışmaları dönemi
3. 1970-1990 Sanayileşme dönemi
4. 1990-1997 Barış koşullarında özel dönem
5. 1997-2007 Kriz sonrası iyileşme dönemi: Vamos Bien (İyi Gidiyoruz)
6. 2007-2014 Kriz ve reform dönemi: Büyük tartışma³

Yazının temel hatlarını verdikten sonra önemli bir ek yapmak faydalı görünmektedir. Küba'nın çeşitli yıllarda yaptığı reformlardan dolayı sosyalist üretim biçimini terk ettiğine dair yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu nedenle, sosyalizmden ne anlaşıldığına kısaca değinmek gerekmektedir. Sosyalizm, "işçi sınıfının siyasal bir devrim yoluyla iktidarı burjuvazinin elinden almasını ve böylece kapitalist üretim ilişkileri yerine toplumsal üretim ilişkilerini geçirerek sınıfsız bir toplum ve dünyayı yaratmayı amaçlayan i) bir öğreti, ii) bir siyasi hareket ve iii) devrimden sonra bu amacın gerçekleşmesi için kurulması planlanan veya kurulan toplumsal düzenin adıdır" (MLAM, 2015). Küba'da siyasi iktidar Küba Komünist Partisi'ndedir. Kapitalist üretim ilişkilerinin yerine toplumsal üretim ilişkilerine geçilmiştir. Kapitalist üretim ilişkilerinin yerine toplumsal üretim ilişkilerinin geçirilmesinden yani üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinden kasıt ise Mandel'in söylediği gibi (2008: 301) üretim araçlarına işneden ipliğe "bütünüyle sahip olma" değil, "kapitalizmin temel güçlerinin oyununu bozmaya ve toplumsallaşmış, planlı bir ekonominin yasalarıyla uyumlu bir ekonomik büyümeye yetecek kadar üretim aracına 'sahip olmak'tır⁴. Bu bağlamda, geçiş dönemi olarak adlandırılan 1959-1963 yıllı dışında, Küba'nın bu tanıma uyduğunu ifade ediyor, sosyalist olmayan kesimlerin ülke ekonomisindeki varlığını sosyalist üretim biçimini ortadan kaldıran bir etken olarak ele almıyoruz. Bu bağlamda, reform öncesi dönemde neredeyse tüm sektörlerde yapılan kamulaştırmalar, reform sonrası dönemde devlet istihdamının toplam istihdamın yüzde 70'inin altına inmemiş olması sosyalist üretim biçimi tanımlamamızı destekleyen örneklerdendir.

Küba Ekonomisi ve Kamu Maliyesi

1959-1963 Planlamaya Geçiş Dönemi

26 Temmuz 1953'te Moncada'da yapılan saldırı başarısız olunca Castro (2006b) *Tarih Beni Suçsuz Bulacaktır* konuşmasında Küba'nın derhal çözülmesi gereken sorunlarından bahsetmiştir: toprak, sanayileşme, barınma, işsizlik, eğitim ve sağlık sorunu. 1959'da iktidar ele geçirildiğinde Castro'nun bahsettiği sorunlar üzerinde yoğunlaşmış ancak sanayileşme ikinci basamak bir strateji olarak görülmüştür (Zimbalist, 1989: 76). 1959 yılında üretim kolektif hale getirilmeye çalışılmış, Birinci Tarım Reformu ile 1959 yılında *latifundialar* yani 400 hektarı geçen çiftlikler kamulaştırılıp topraksız çiftçilere dağıtılmıştır. Yabancı petrol rafinerileri, ABD'li şeker fabrikaları, bankalar, telefon ve ulaşım şebekeleri kamulaştırılmıştır. 1960'ların sonunda yurtiçi ve yurtdışı ticaret, ulaşım, telekomünikasyon, inşaat alanları ve tarımın üçte biri devlet mülkiyetine geçmiştir. Ürünlerin dağıtımı karne sistemiyle yapılmış, her ay bazı ürünler belli miktarlarda bedelsiz, bazı ürünler ise düşük fiyatlarla sunulmaya başlanmıştır. İktisadi yönetim, merkezi planlama örgütü olan *Junta Central de Planification'a* (JUCEPLAN) bırakılmıştır (Mesa-Lago, 2000: 176). Devlet tarafından yapılan kollektivizasyon süreci işsizliği de azaltmış, topraksız köylüler toprak sahibi olmuş, işsizler kamu sektöründe iş bulabilmiş, 1959-1960 yıllarında kamu sektörü istihdamı % 9 artmıştır. Bununla beraber elektrik fiyatları düşürülmüş, kira gelirleri % 50 azaltılmış, isteyenlere küçük bir miktar ödeyerek 5 veya 20 senede oturdukları evlere sahip olma şansı verilmiştir. Devlet yaptığı bu reformlarla kişilerin harcanabilir gelirlerini yükseltmiştir (Mesa-Lago, 2000: 178-179). 1963 yılında çıkarılan bir yasayla tüm ücretli emekçiler sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır (Perez, 1996: 521).

Devrimin üzerinde durduğu diğer önemli noktalardan biri eğitim olmuştur. Che, devrimin yeni bir toplum yeni bir insan yaratma anlamına geldiğini söylemiş ve eklemiştir: "Komünist ahlak anlayışını içermeyen ekonomik bir sosyalizm beni ilgilendirmiyor. Evet, yoksulluğa karşı savaşıyoruz ama aynı zamanda yabancılaşmaya karşı da savaşıyoruz"(aktrn. Perez, 1996: 28). Komünist ahlakın geliştirilmesinin ilk aşaması ise eğitim olmuştur. Castro 1 Ocak 1961'de yeni bir okuma yazma kampanyasının başladığını ilan etmiştir. Okuma-yazma kampanyası için kitaplar basılmış, askerler köylere gidip kurslar açmış, bu amaçla öğretmenler yetiştirilmiştir. Devrim öncesi okuma yazma bilmeyenler nüfusun % 25'i iken, bu oran 22 Aralık 1961'de kampanya sona erdiğinde %3.9'a düşmüştür. Eğitim alanında, dünyanın hiçbir yerinde böyle bir başarı elde edilmediği söylenmiştir (Sweezy ve Huberman, 1969: 25-31). Sağlık alanında da eğitime koşut başarılar elde edilmiştir. Küba, kapitalist tıbbın tedavi edici hizmetlere yönelmesini reddetmiş, sosyalist tıbbın başlıca maksadının

hastalıkları önleme olduğu ve nerede olursa olsun vatandaşlara koruyucu sağlık hizmetleri götürülmesi gerektiği söylenmiştir. Bu amaç çerçevesinde binlerce doktor yetiştirilmiş, hastane sayısı artırılmış, sağlık hizmeti ücretsiz hale getirilmiştir (Sweezy ve Huberman, 1969: 63-78).

Bu dönemde, ekonomi politikasının temel hedefi tarımda ürün çeşitliliğine gitme ve ithal ikameci sanayileşme olarak açıklanmıştır (Mesa- Lago, 2000: 177). Küba'nın bu hedefleri gerçekleştirmek için hangi kaynaklara dayanacağı kritiktir. Bu bağlamda, bütçede ve dış ticarete gerçekleşen değişimleri incelemek önemli görünmektedir. Vergiler geçiş sürecinde mülkiyet dönüşümünü sağlayacak ve kamu harcamalarını finanse edecek bir yapıda olmuştur. 1959 yılında devrimden sonra genel gelir vergisi uygulamasına gidilmiş, yabancı yatırımlardan daha fazla oranda olmak üzere kurum kazançları ve sermaye kazançları vergilendirilmiştir. 1962 yılında ise gelir vergisi hem yerli hem de yabancı sermayedarlara aynı oranda uygulanmış, 1967 yılında ise vergi sistemi kaldırılmıştır (Lucas-Mas, 2006: 525).

Devrim sonrasında şeker, hâlâ Küba dış ticareti için kritik konumda olmuştur. ABD Küba ile ticareti kesmiş, böylelikle Küba'nın tonlarca şekeri piyasasız kalmıştır. Küba kaybettiği ABD pazarının yerini SSCB pazarı ile doldurmuştur. SSCB Küba'dan belirli bir fiyattan şeker satın almayı kabul etmiş, böylece Küba hem fiyat dalgalanmalarından etkilenmemiş hem de üreteceği şeker için pazar bulmuştur. Küba ise SSCB'den petrol, makine-teçhizat gibi mallar almıştır. SSCB, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Polonya, D. Almanya ve Bulgaristan gibi ülkelerden sanayi ürünleri için düşük faizli ve uzun vadeli krediler alınmaya başlanmıştır. ABD ile biten ticaretin yerini Sosyalist ülkelerle yapılan ticaret almıştır (Sweezy ve Huberman, 1969: 83-84). Özetle, sanayileşme hedefinin kaynakları, geçiş sürecinde elde edilen vergiler, Sosyalist ülkelerle oluşturulan ticari bağ, bu ülkelerden temin edilen borç ve sanayi ekipmanları olmuştur.

Küba'da geçiş döneminde bütçeleme sistemindeki değişimler sanayileşme hedefiyle doğrudan ilintilidir. 1962'ye kadar varan süreç Küba için bir gözlem süreci olmuştur. 1960'lı yıllarda kamulaştırmalar artmaya başlayınca kamulaştırılan işletmelerin bütçeleri Merkezi Fon adı verilen ortak bir hesapta toplanmıştır. Bu fonun denetimi ve yönetimi Sanayileşme Departmanına gözetimi ise Tarımsal ve Sınai Kalkınma Bankasına aittir. Ancak, bütçenin uygulamasında pek çok sorunla karşılaşmıştır. Örneğin, kamulaştırılmış işletmelerin hepsini birden izleyebilecek bir muhasebe sisteminin yokluğu önemli bir eksiklik olarak hissedilmiştir. Yönetim ve muhasebe alanlarında çalışan nitelikli personellerin devrimden sonra görevlerinden ayrılmaları, fabrikaların yönetimlerinde önemli boşluklar yaratmıştır. Diğer yandan, 1961 yılında fabrikaların denetimi doğrudan

işletmelere bağlı olduğundan, vergi müfettişleri rüşvet karşılığında vergi tahsil etmemeyi tercih edebilmişlerdir (Codina, 2008: 315-321).

Tüm bu deneyimler sonucunda, Finansman Bütçe Sistemi 1963 yılında çıkarılan bir yasayla uygulamaya konmuştur. Bu sisteme göre, işletmelerin hepsinin bütçesi Ulusal Bütçe’de toplanmış ve bu işletmelerin tek kaynağı bu bütçe olmuştur. Planlara bağlı olarak işletmelere uygun görülen miktarlar Küba Ulusal Bankaları aracılığıyla işletmelere ulaştırılmıştır. Bu sistemde, işletmelerin kasalarında halkla veya sosyalist olmayan kesimlerle yapılan işlemlerden elde edilen bir para olduğunda, bunu doğrudan Ulusal Bütçe’ye aktarmaları gerekmiştir. Yani, işletmeler ellerinde para bulunduramamış, tümünü Ulusal Bütçe’ye aktarmış, dolayısıyla vergi ve borçlanma anlamsız hale gelmiştir. Bu işletmelerin Ulusal Bütçe’ye yaptıkları katkı, teslim edilmesi veya satılması gereken ürün için belirlenen fiyatla, işletmenin yaptığı masraflar (emek ücretleri vb.) arasında kalan farktı. Bu fark, doğrudan Ulusal Bütçe’ye gidiyordu. Bu sistem, yaratılan artığın elde edilmesi için gerekli olan bürokrasiden de kurtulma şansı sağlıyordu (Escalona, 2008: 278-281). Ulusal Bütçede toplanan hasıla, ilk olarak yıpranan üretim araçları, üretim, kazalar ve doğal afetler finansmanı için belirli miktarlarda ayrılmaktadır. Ardından idari, sosyal harcamalar ve iş göremez durumda olanlar için fonlara dağıtım yapılmakta ve geri kalan hasıla bireysel üreticiler arasında bölüşürülmekteydi (Che, 2008: 100).

Küba bu yıllarda sanayileşme hedefinde başarılı olmuş mudur sorusunun yanıtına bakacak olursak, Boorstein’a göre bu hedef, Küba’nın sanayi ürün talebinin ülkede çok çeşitli modern ve teknolojik etkinliği yüksek dallarının kurulmasını gerektirecek kadar büyük olmamasından dolayı başarısız olmuştur (akt. Sweezy ve Huberman, 1969: 86). Örneğin, 1964 yılında imalat sanayinde fabrikalar bin ile iki bin arasında işçi çalıştırmakta iken, Santa Clara’daki en büyük fabrika sadece 350 işçi çalıştırmaktadır. Diğer yandan, eldeki teknisyen sayısı ve donanım yetersizdir, bahsedildiği üzere fabrika sahipleri ve teknisyenler işlerini terk etmişlerdir. 1962 Ağustos’una kadar devrim ülkeye on fabrika kazandırmıştır. Bunlar birkaç dokuma fabrikası, birkaç domates konserve fabrikası ve bir kurşun kalem fabrikasıdır. Tüm bu göstergeler yeni bir kalkınma projesinin gerekliliğine işaret etmektedir (Zimbalist, 1989: 78).

1963-1970 Plan Tartışmaları Dönemi

Bu dönemde Küba yeni bir kalkınma planı izlemiştir. Bu plana göre şeker üretimi ve büyükbaş hayvancılığın önem verilecek, bu alanlarda makineleşme sağlanacak ve buradaki artık diğer alanlara aktarılacaktır. Bu çerçevede, 1964 yılında Sovyetler ile yapılan ticaret anlaşmalarıyla Küba’nın Sovyetlere 1970’e kadar hangi fiyattan ne miktarda şeker ihraç edeceği kararlaştırılmıştır. Anlaşma

kapsamında Küba uygun fiyatlarla Sovyetler'den petrol, traktör, makina, kamyon ithal edebilecektir. Bu plan sonrası Küba'da şeker üretimi artmış, yakıt sorunu Sovyetler sayesinde çözülmüş, nikel üretimi yine Çekoslovakya ve Sovyetlerin yardımıyla yükselmiştir. Tarımda traktör sayısı hepsi ithal olmak üzere 1960'da 9200 iken, 1967'de 35.000'e yükselmiştir. Hem büyükbaş hayvan sayısında hem de şeker dışı ürünlerde de artış olmuştur (Sweezy ve Huberman, 1969: 103-128).

Bu yıllarda, Küba'da işletmelerin yönetimine yönelik önemli tartışmalar da yürütülmüştür. 1963 yılında Finansman Esaslı Bütçe Sistemi uygulamaya geçilmiştir. Ancak, kamu mülkiyetine geçen işletmelerin nasıl işletileceği ve üretkenliği arttırmak için nasıl bir teşvik sistemi uygulanacağı tartışmalı olmuştur. Bu noktada birinci görüş Rafael Rodriges tarafından ortaya atılan işletmelerin mali özerkliklerinin olması ve maddi teşviklere göre yönetilmesi iken, Che buna karşı çıkmış maddi teşvik sisteminin işçiler arasındaki bağı koparacağını savunmuştur. Che, kolektif bilinci arttıracak kolektif bir prim sistemi önermiştir. Ayrıca, Che maddi ödüllendirmelerin aşırıya kaçanlarını eleştirmiş ve bunların işçi sınıfı bilinci üzerinde olumsuz etki yaratacağını söylemiştir (Mandel, 2008: 406-408). Maddi teşvik, Che için sadece geçiş dönemine ilişkin bir kusur olarak görülmüştür. Maddi teşvikin bilinç üzerinde olumsuz etkileri vardır, ancak üretim hedeflerinin gerçekleşmesi için başlangıç aşamasında gerekli bir kaldıraçtır. Maddi teşvik, yavaş yavaş halkın teşvike ihtiyacı olmayacağı tüketim mallarının bolluğunun yaşanacağı dönemde ortadan kalkmalıdır (Che, 2008: 94-95). Bu tartışmalar çerçevesinde bu dönemde Guevarist model uygulanmıştır.

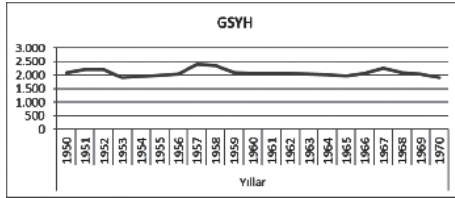
1959-1970 Küba Ekonomisinin ve Maliyesinin Genel Görünümü

Kişi başına GSYH'de Büyüme

Şekil 1'de görüldüğü üzere Küba'da kişi başına GSYH 1959'dan 1970'e 2.000 dolar ile 2.100 dolar arasında salınım göstermekte ve 1970'te 1.900 dolara düşmektedir. Devrim öncesi dönemde ise 2.000 dolarda sabit bir salınım göstermektedir. 1950-1958 döneminde ortalama kişi başı GSYH'da % 1.8'lik artış ve 1959-1970 döneminde ise %0.7'lik bir düşüş yaşanmıştır (Thompson, 2005: 314-315). Refah seviyesini ölçmek için kullandığımız GSYH'nın Küba'da görüldüğü üzere toplumsal refahı ölçmekten uzak olduğunu söylemek mümkündür. Eğitim, sağlık vb. alanındaki iyileştirmelere rağmen devrim öncesi kişi başına GSYH'da büyüme görülürken, devrim sonrası düşüş eğitim ve sağlığın yarattığı dışsallığın GSYH tarafından ölçülememesiyle ilgili olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte büyüme oranındaki düşüşün bir nedeninin kapitalist üretim biçiminden sosyalist üretim biçimine geçişte yaşanan sorunlarla da ilgili olması mümkündür. Diğer yandan, ekonomik büyüme olmadan istihdam, eğitim, sağlık

alanında elde edilen başarıların ekonomik kaynakların yeniden dağıtımı ile ilgili olduğu söylenebilir.

Şekil 1. Küba'da 1950-1970 Kişi Başına GSYH (dolar)

Kaynak: Thompson, 2005: 314-315'ten düzenlenmiştir.

Dış Ticaret

Küba ihracatının temelinde şeker vardır. 1964'den sonra şekerin ihraç oranındaki artışı, sanayileşme için şekerle yoğunluk verilmesi planı ile ilgili olarak yorumlanabilir. İhracat içerisinde maden payının artışı, 1967 yılındaki nikel üretimindeki artışla ilişkili olup, 1967 yılında gerçekleşen GSYH'daki büyüme artışının kaynaklarından Küba'nın en zengin nikel cevheri yataklarında iki adet nikel fabrikası bulunmaktadır, bu fabrikaların parçaları SSCB'den gelmekte, nikel genellikle SSCB, Çekoslovakya ve Çin tarafından satın alınmaktadır. İthalat bileşimine baktığımızda ise makine ithalatının arttığını söylemek mümkündür. İthalat bileşiminde, 1959-1970 döneminde en önemli değişim Küba'nın önceden önemli miktarda mamul mal ithal ederken, 1970'te artık mamul mal ithalatının azaltılmış olmasıdır. Bu artık Küba'nın ülke içinde mamul mal üretebildiği anlamına gelmektedir. Buna rağmen Tablo 1'de 1959-1970 döneminde Küba'nın dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. Fiyat sübvansiyonlarını çıkaracak olursak, Küba'nın ticaret açığı kadar SSCB'den yardım aldığını görürüz. Yani, Küba 1970'e kadar önemli başarılar elde etse de bu başarının önemli bir kısmının sosyalist ülkelerle kurduğu sıkı bağlantıyla ilişkili olduğu söylenebilir (Mesa-Lago, 2000).

Tablo 1. 1959-1970 Dönemi Ticaret Açığı ve Sovyet Yardımları (milyon dolar)

Yıl	Ticaret Açığı	Sovyet Yardımları	
		Fiyat sübvansiyonu olarak	Toplam
1959-1970	2.083	1.131	3.558

Kaynak: Mesa-Lago, 2000: 378.

İşsizlik

Küba devriminin en önemli başarılarından biri işsizlik konusunda olmuştur. Tablo 2'de görüldüğü gibi 1959'da açık işsizlik oranı % 13.6 iken, (bu oran

1956-57 yılında % 16.4'tür) 1970'de % 1.3'e düşmüştür. Ekonomik büyüme gerçekleşmeden işsizlik oranında yaşanan düşüş büyük ölçüde toprak dağıtımı ve devlet işletmelerinde istihdam olanaklarının artışı kaynaklıdır.

Tablo 2. 1959-1970 Küba'da Açık İşsizlik

Yıl	1959	1960	1963	1965	1970
Oran	13.6	11.8	8.1	6.5	1.3

Bütçe

Küba kamu gelirleri verilerine 1959-1970 yılları arasında ulaşmasak da, 1959 yılında çıkarılan ve daha sonra yaygınlaştırılan gelir ve servet vergilerini düşündüğümüzde dolaysız vergilerin ağırlığının gittikçe arttığını, 1967'de vergi sisteminin kaldırıldığını göz önünde tutarsak vergi gelirlerinin yerini kamulaştırmalarla beraber devlet işletmeleri gelirlerinin aldığını söylemek mümkün olabilir. Burada akla şu soru gelmektedir: Devlet işletmesi gelirlerini doğrudan bütçeye aktarmakla, vergilendirip bütçeye aktarmak arasında nasıl bir fark vardır?

Hâkim üretim biçimine sahip ülkelerde işletmelerinin vergilendirilmesi sadece gelir elde etmek için değil aynı zamanda vergi yükünün adil dağılımın, kaynakların etkin kullanımının ve ekonomik büyümenin sağlanması gibi pek çok amaca sahiptir. Özel işletmelerle kamu işletmelerin vergilendirilme amaçları aynı olsa da aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, kamu işletmelerinin vergilendirilmesinin bir nedeni özel işletmelerle kamu işletmelerin piyasa giriş şartlarını eşitlemeye çalışmak amaçlıdır (Reddy, 2005: 235-236). Özel işletmelerin kamulaştırıldığı, iktisadi politika araçlarının devletin elinde olduğu Küba'da kamu işletmelerin vergilendirilmesinin nedeni kalmamıştır ve vergi sistemi kaldırılmıştır.

Bütçe harcamalarının fonksiyonel dağılımına baktığımızda Tablo 3'te bütçenin üçte birinin sosyal hizmetlere, önemli bir kısmının ise devlet üretiminin finansmanına ayrıldığı görülmektedir. Kabaca söyleyecek olursak Küba'da devlet işletmelerinin üretimden elde ettiği katkının üçte biri gelecek yılın üretimi için kullanılmakta, geri kalan miktar ise eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlara harcanmaktadır. Böylelikle devrim sonrası ilk ve ikinci dönem eğitim, sağlık, üretim hedeflerinin bütçeye yansımış olduğu söylenebilir. Özellikle 1963 yılında bütçenin neredeyse yarısı üretim harcamaları için ayrılmıştır, bu durumun sebebi planlama dönemine geçiş olabilir. Bu oran 1964 ve 1965 yıllarında azalmış rezerv oranları artış göstermiştir. Sosyal hizmet harcamaları bütçenin üçte biri oranını kapsamış ve daha altına inmemiştir.

Tablo 3. 1962-1965 Dönemi Bütçe Harcamaları (Toplam bütçe içinde % olarak)

Harcama	1962	1963	1964	1965
Üretim finansmanı	32.9	41.6	29.8	34.5
Sosyal hizmetler	35.7	33.7	31.5	32.8
-Eğitim, sağlık	30.7	29.1	26.1	27.4
-Sosyal güvenlik	5.0	4.6	5.4	5.4
Kamu yönetimi	10.5	6.9	6.0	5.4
Güvenlik ve savunma	13.3	10.2	9.2	8.4
Diğer h.	6.3	6.1	6.2	7.2
Rezervler	1.3	1.4	17.2	12.4

Kaynak: Mesa-Lago, 2000: 352.

1970-1989 Sanayileşme Dönemi

Küba, 1970'lere kadar bazı başarılar elde etse de sanayileşme hedefinde geri kalmış ve sosyalist ülkelere bağımlı olan yapısı devam etmiştir. 1970'lerde Çin'in piyasa ekonomisine geçişiyle beraber ekonomik ortaklarından birini kaybeden Küba'da, bu dönemde planlamadan ekonomik hedeflere kadar pek çok değişim yaşanmıştır. Özel çiftlikler teşvik edilmiş, bazı serbest meslek dallarının icrası yasallaştırılmıştır. Merkezi planlamadan, sektörel ve işletme ölçeğinde planlamaya geçilmiş, 1960'lardaki merkezi bütçe sisteminden, işletmenin özerk finansmanı sistemine geçilmiştir. 1960 ile 1972 yılları arasında SSCB'den alınan tüm borçlar 1986 yılına kadar ertelenmiş ve 25 yıllık süre içinde ödenmesi kararlaştırılmıştır. SSCB ile ilişkiler daha genişletilmiş şeker, nikel ve petrol konusunda imtiyazlı fiyatlar içeren ticaret anlaşmaları yapılmıştır (Mesa-Lago, 2000).

Üretim alanında verilen imtiyazlar dolayısıyla 1981'de vergi sistemine geri dönülmüştür. 1982 yılında, izlenen yeni politika gereğince yabancı ortaklı işletmelere ilişkin vergi düzenlemesi yapılmış, 1983 yılında ise tarım alanında yıllık net gelir üzerinden alınan bir vergi uygulaması başlatılmıştır (Lucas-Mas, 2006: 525).

Küba 1972'de sosyalist ticaret bloğu olan Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ne (CMEA) katılmıştır. CMEA'ya girişi Küba'nın pazarını, borç olanaklarını genişletmiş ve fiyat sübvansiyonlarından yararlanma olanaklarını arttırmıştır.

Merkezi planlamada yapılan değişikliğe koşut 1976-1980 ve 1981-1985 dönemlerinde beş yıllık planlar hazırlanmıştır. 1976-1980 döneminde, imalat malı üretiminde ortalama % 10'luk büyüme sağlanmış, inşaat da ise büyüme oranı % 4.2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı başarıyı ikinci beş yıllık plan döneminde de görmek mümkündür. 1981-1985 yılları arasında inşaat, imalat malı ve sanayi üretiminde sırasıyla % 12.1, % 15.6, % 12.3'lük büyüme gerçekleşmiştir. Birinci plan boyunca iki tane çimento fabrikası, bir tane tekstil fabrikası, iki tane boru fabrikası, ağır sanayi malları için tekerlek fabrikası yapılmış, nikel ve petrol rafinelerinde modernizasyon çalışmalarına başlanmıştır. Şeker fabrikaları makinelerinin % 60'ı Küba'da üretilmiştir. (Zimbalist, 1989: 80-81). Küba bu dönemde sanayileşme konusunda başarılar elde etse de bu başarı geçmiş dönemlerden farklı olmayarak SSCB ile ilişkilerinin devamına bağlı gibi görünmektedir. Tablo 4'teki ticari veriler bu durumu doğrular niteliktedir. Küba ihracat ve ithalatının yaklaşık % 80-90'ını yani neredeyse tamamını Sovyetler Birliği ile yapmaktadır.

Tablo 4. Küba Ticaretinin Ülkelere Göre Dağılımı 1983-1989 (% olarak)

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
İhracat	100	100	100	100	100	100	100
Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa	81.6	85.4	86.0	86.9	83.4	81.8	75.3
Diğer Sosyalist Ülkeler	4.5	4.2	3.0	1.4	5.4	4.5	4.4
Kapitalist Ülkeler	8.8	6.9	8.2	8.7	8.4	10.5	13.5
Gelişmekte Olan Ülkeler	5.1	3.5	2.8	3.0	2.8	3.2	6.8
İthalat	100	100	100	100	100	100	100
Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa	83.9	79.9	80.5	82.5	86.8	84.6	80.9
Diğer Sosyalist Ülkeler	3.1	4.1	3.8	2.3	1.0	2.8	4.5
Kapitalist Ülkeler	10.1	12.1	11.3	11.7	8.3	7.9	6.5
Gelişmekte Olan Ülkeler	2.9	3.9	4.4	3.5	3.9	4.7	6.5

Kaynak: Perez-Lopez, 2000: 392.

1989-1997 Barış Koşullarında Özel Dönem

Castro, Sovyetler Birliği ile ABD arasında çıkacak savaş durumunda “savaş sırasında özel dönem” olarak adlandırdığı bir dönemin koşullarını düşünürken, Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle bu dönem “barış zamanında özel dönem” olarak adlandırılmıştır. Doğu Avrupa’da ve Sovyetler Birliği’nde sosyalizmin yıkılışı, birçok başka şeyin yanı sıra, Küba’nın geleneksel dış ticaret ortaklarını kaybetmesi anlamına gelmiştir. O tarihlere kadar daha önce de söylendiği üzere Küba’nın en önemli döviz kaynakları olan şeker ve nikel ihracatının, gıda, yakıt, ilaç ve makine ithalatının neredeyse tamamı bu ülkelerden yapıldığından 1988-1993 arasında Küba’nın dış ticareti büyük bir çöküş yaşamıştır (Poyraz, 2009).

1981 fiyatlarıyla 1993 yılında Küba GSYH'sının % 34.3'ünü kaybetmiştir. 1989-1993 yılları arasında inşaat sektöründe % 71, tarımda % 51.9, ulaşımda % 45.8, ticaretle % 43, imalatta % 36.5 düşüş yaşanmıştır. Şeker üretimi ise 1989'da 7.3 milyon tondan 1993'te 4.1 milyon tona düşmüştür. Bütçe finansmanında da ciddi bir yıkım söz konusudur. Tüketim malları yokluğu, düşük fiyatlarla birleşmiş, atıl çalışan işçilere ödeme yapma yükümlülüğüyle, vergi finansman zayıflığı buna eklenince finansal kriz kaçınılmaz olmuştur. 1989 yılında 1.4 milyar peso olan bütçe açığı 1993'te 5.1 milyar pesoya çıkmıştır (Perez-Lopez, 2000: 389).

Castro (2006a) ise bu dönemi şöyle özetler: “ ...yalnız kalmıştık, şekerimizi sattığımız tüm pazarımızı kaybetmiştik ve petrolün yanı sıra ölülerimizi Hristiyan geleneklerine uygun şekilde gömmek için gereken keresteyi bile ithal edemez duruma gelmiştik...” Bu dönemde, gübre, zirai ilaçlar, mazot ve makine yedek parçalarının yeterince ithal edilememesi sonucunda, tarımda makineleşme geriye gitmiştir. Traktörlere mazot, yedek parça bulamayan Küba, 1990'lı yıllarda makine parkını yenilemek ve traktörlü tarımdan öküzsaban ikilisine geri dönmek zorunda kalmıştır. Bunun maliyeti, 1994 yılında tarımsal üretimin 1990 yılı düzeyinin % 55'ine gerilemesi olmuştur. Tarımsal üretimdeki gerileme ve et, süt tozu, un ve diğer gıda ürünlerinin ithalatının sektöre uğratmış, ülkede gıda kıtlığı yaşanmıştır. 1990-1994 yılları arasında Küba halkının günlük kalori alımı önemli derecede düşmüştür. 1990 yılında günde yaklaşık 3000 kalorilik gıda tüketen Kübalılar 1993 yılında ancak 1836 kalori tüketebilmişlerdir. Bu miktar, aynı yıl Haitililerin tüketebildiği miktardan daha azına tekabül etmektedir. 1990'ların ilk yıllarında Kübalı yetişkinler gözle görülür bir kilo kaybına uğramıştır. Yetersiz beslenmenin sağlık alanına yansımalarından biri düşük yapma oranındaki artıştır. Bu oran 1989'da % 7.3 iken, 1993'te % 9'a yükselmiştir. Ayrıca 1991-1993 döneminde 50 bin Kübalıyı etkileyen bir nöropati salgını ortaya çıkmıştır (Poyraz, 2009). Tüm bu sorunlar, Küba'yı 1993 yılında aşağıda bahsedilen ekonomik reformları yapmak zorunda bırakmıştır:

- 1993 yılında 70.000 adet serbest meslek lisansı verilmiştir. Bu sayı 1995 yılında 208.000'e çıkmıştır. Bu lisanslar bazı sınırlarla verilmiştir, örneğin bir lokantada 20'den fazla sandalye olması istenmemekte, kredi verilmemekte, reklam yasağı ve fiyat sınırlamaları bulunmaktadır⁵ (Smith, 1999: 49-50). Yapılan düzenleme serbest meslek sahipleriyle devlet çalışanları arasındaki ücret farkını arttırmıştır. Serbest meslek sahibi, kamu çalışanından on dört kat daha fazla kazanmaya başlamıştır (Smith, 1999: 51).
- 1994 yılında vergi sistemi düzenlenmiş, gelir ve kurumlar vergisi, KDV,

ÖTV, dış ticaret vergisi, servet vergileri ve sosyal güvenlik kesintileri gündeme gelmiştir (Lucas-Mas, 2006).

- 1993'te yurtdışında aileleri olanlardan kaynak transferi sağlanması amacıyla dolar serbest bırakılmıştır. Turizm sektörü için peso dolarla değiştirilebilir hale getirilmiştir (Perez-Lopez ve Travieso Diaz, 1998).
- Doların serbest bırakılmasına koşut Küba'da ulusal peso (CUP) ve çevirebilir peso (CUC) olmak üzere ikili para sistemine geçilmiştir. Çevirebilir peso ABD dolarının bire bir dengi olarak ortaya çıkmış ve ulusal pesonun 25 katı olarak işlem görmeye başlamıştır (Günay, 2009a).
- Maden ve petrol işletilmesi ve çıkarılması konusunda yabancı sermayeyi teşvik eden yasalar yürürlüğe konulmuştur.
- Yabancı sermaye finansal desteğe ihtiyaç duyacağından 1994'te, 1960'dan beri ilk defa bir yabancı bankaya, Hollanda ING bankasına lisans verilmiştir.
- 1990'lar öncesi ticaret devlet tekelindeyken, bu dönem ticaretteki devlet tekeli kaldırılmıştır (Perez-Lopez ve Travieso Diaz, 1998).

Vergi sistemine⁶ daha yakından bakacak olursak 1994 yılı 73 sayılı Vergi Yasası ile daha önceden sadece yabancı ve yabancı ortaklı girişimler kurumlar vergisi öderken, bu yasayla tüm işletme kârları % 35 kurumlar vergisine tabi olmuştur. Devlet işletmelerine Kurumlar vergisi uygulaması 1996 yılında başlamıştır. 3.000-60.000 peso gelir dilimli, oranı %5-%50 arasında değişen yüksek artan oranlı gelir vergisi uygulamaya konulmuştur. İşverenlerin % 14 işçilerin % 5 katkıda bulunduğu sosyal güvenlik kesintileri gündeme gelmiş yabancı ve kârlı işletmeler için ek % 25 katkı uygulaması getirilmiştir. KDV ise Havana'da % 5, diğer büyük şehirlerde % 10, ülkenin diğer bölgelerinde ise % 15 olmak üzere farklı bölgelerde çeşitli oranlarda uygulanmaya başlanmıştır. İçki ve sigaraya ÖTV, devlet restoranları ve elektrik üretimi gibi alanlara ise % 5 hizmet vergisi uygulanmıştır (Perez, 2000: 224-226).

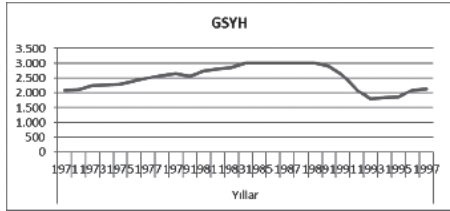
1970-1997 Küba Ekonomisinin ve Maliyesinin Genel Görünümü ⁷

1970-1994 Kişi başına GSYH

Küba'da Şekil 2'de görüldüğü gibi sanayileşme dönemi olan 1971'den 1989'a kadar ki süreçte kişi başına GSYH yıllık ortalama % 2.2 büyümüştür. 1971-1989 yıllarında uygulanan sanayileşme hamlesi başarılı olmuş ancak 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü hedefleri alt üst etmiştir. Özel dönemde 1993 yılında kişi başına GSYH üçte bir oranda düşmüştür (Thompson, 2005: 314-316). Bu dönemde vurgulanması gereken en önemli nokta 1970-1989 dönemi ile 1990 sonrası GSYH'nin yapısındaki değişimdir. Tablo 5'te görüldüğü

üzere krizle beraber Küba ekonomisinde önemli bir değişim olmuştur. 1989'da hizmetler sektörü GSYH'nın % 27.2'sini oluştururken bu oran 1994'te yaklaşık % 40'a çıkmıştır. Bu durum şeker pazarını kaybeden ülkenin sağlık ve turizm gibi sektörlerle yönelmesi zorunluluğundan kaynaklanmaktadır.

Şekil 2. Küba'da kişi başına GSYH 1971-1997 (dolar)

Kaynak: Thompson, 2005: 315-316'dan düzenlenmiştir.

Tablo 5. 1989-1994 Küba'da GSYH'nın bileşimi

Yıl	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Tarım	9.2	8.6	7.2	7.2	6.5	6.1
Sanayi	26.1	25.5	25.5	24	24.7	26.2
İnşaat	6.4	7.4	5.9	3.6	2.7	2.7
Ulaşım	6.5	5.9	5.8	5.5	5.1	4.9
Ticaret	24.6	24.3	23.9	24.4	20.5	20.4
Hizmet	27.2	28.3	28.3	35.2	40.5	39.7

Kaynak: Mesa-Lago, 2000: 360.

Dış Ticaret

Toplam ticaretinin neredeyse tamamını oluşturan Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Tablo 6'da görüldüğü gibi 1992'den 1994'e Küba'nın Sovyetler Birliği'yle olan ticareti yok olmuştur. 1991 yılında neredeyse hiç ticaret yapılamamıştır. 1994'e kadar Küba nikel ihracatının bir kısmını Kanada, Hollanda, İtalya, Çin ve Japonya ile; petrol ithalatını Venezüella, Meksika, Kolombiya, İspanya gibi ülkelerle, şeker ihracatını ise Çin, Kanada, Romanya, Japonya gibi ülkelerle yapmış, fakat ticaret hacmi oldukça düşük kalmıştır (Perez-Lopez, 1998: 404). İthalat bileşimine baktığımızda ise 1970'lerde başlatılan sanayileşme planı sayesinde kendi gıda maddesini üreten yani gıda maddesi ithalatı azalan ama makine ithal etmeye devam eden bir görünüm var iken, 1991'le beraber sanayileşme hamlesinin bağımlılığı ortaya çıkmakta, 1988'de ithalatın % 11'ini oluşturan gıda maddelerinin 1993'te % 26'ya ulaştığı görülmektedir. Diğer yandan, petrol çıkarma konusunda yaşanan sorunlar da petrol ve maden ithalatının % 40'lara

çıkmasına neden olmuştur. Fakat durum Tablo 6 ile beraber okunmalıdır, çünkü ithalat bileşimi artsa da toplam ithalat hacmi yok denecek kadar azdır (Mesa-Lago: 2000: 373, 369).

Tablo 6. 1990-1994 Sovyetler Birliği-Küba ithalat ihracat rakamları (milyon peso)

Yıl	İhracat	İthalat
1990	3.597.0	5.114.4
1991	1.794.7	2.633.6
1992	191	566
1993	311.5	399.1
1994	200	309

Kaynak: Mesa-Lago:2000: 369.

İşsizlik

1970'te %1.4 gibi düşük açık işsizlik oranına sahip olan Küba'da 1989'dan başlayarak kriz döneminde işsizlik artmıştır. Oranları Tablo 7'de görmek mümkündür. 1989-1994 yıllarında ortalama açık işsizlik oranı % 7'dir (Mesa-Lago: 2000). Kapitalist üretim biçimine sahip ülkelerle değerlendirecek olursak %7 işsizlik oranı kriz dönemlerinin haricinde bile düşük bir işsizlik oranıdır.

Küba'da işsizlik sigortasından da yararlanmak mümkündür. Sosyal güvenlik sisteminin finansmanı işverenlerin (devlet, devlet işletmesi, özel işletmeler) katılımıyla sağlanmakta, işçilere herhangi bir kesinti uygulanmamaktadır. Kendi hesabına çalışanların, sosyal güvenlik kesintileri kazançlarının % 10'u kadardır. Devlet, sosyal güvenlik açıklarını finanse etmektedir. Sosyal güvenlik sistemi ücretli herkesi kapsar, yaşlılık, sakatlık gibi durumları içerir. Ödemelerin % 90'ı emeklilik aylıklarından oluşmaktadır. 1989'dan 1997'ye kadar sosyal güvenlik harcamaları artmış, GSYH'nın %5.3'ü iken %6.7'ye çıkmış, buna koşut olarak açıklar da artmıştır. Bu artışın iki önemli sebebi Sovyet Yardımlarının kesilişi, ikincisi ise nüfusun yaşlanması aktif nüfusun aktif olmayan nüfusa oranının 4/1'den 3/1'e düşmesidir. Küba'da emeklilik yaşı kadınlar için 55 erkekler için 60'dır, bu durum işin tehlikeli olarak tanımlandığı hallerde 5 yıl daha inmektedir (Perez-Lopez ve Travieso-Diaz, 1998: 525-526).

Tablo 7. 1975-1995 Küba’da açık işsizlik oranları

Yıl	1975	1979	1981	1988	1990	1991	1994	1995
Oran (%)	4.5	5.4	5.5	6.0	7.9	7.3	6.7	7.9

Kaynak: Mesa-Lago, 2000: 385.

Bütçe

Bütçeye ilişkin ilk söylenecek husus, Tablo 8’de görüldüğü gibi 1978’den 1990’ların başına kadar devlet katkısı gelirlerin neredeyse tamamını oluştururken, 1990’lı yıllarda alınan önlemler dolayısıyla vergi sistemine geçiş ile birlikte bütçe gelirleri bileşiminde büyük değişimlerin yaşanmasıdır. Tablo 9’da görüldüğü gibi bütçe gelirlerinin önemli kısmını satış vergileri oluşturmaktadır. Satış vergilerinin ardından devlet işletmesi katkıları gelmektedir. Devlet işletmesi katkısının bütçe içindeki payı gittikçe düşmektedir, bu düşüş toplam gelir ve vergi gelirlerine baktığımızda diğer vergilerin artması kaynaklı değil doğrudan devlet katkılarının azalmasından kaynaklanan bir düşüştür. Kurumlar vergisinin ise 1998’de bütçe içindeki payının 1996’ya oranla iki kat arttığı görülmektedir. Bu durumun muhtemel nedeni Kurumlar vergisi mükellefi olan özel işletmelerin artışıdır. Bütçenin bahsedilenlerin dışında diğer önemli gelir kaynağı sosyal güvenlik kesintileri olarak görülmektedir.

Bütçe gelir bileşiminin değişimine koşut, ikinci önemli husus bütçe açıklarının artışı ve bütçe harcamalarının kompozisyonundaki değişimdir. Sosyalist Bloğun çözülmesiyle beraber devletin gerekli üretimi yapamaması buna rağmen işçi ücretleri gibi maliyetlere katlanması gibi nedenlerden dolayı bütçe açığı 1993 yılında rekor seviyeye çıkmış, 1995’te azalmaya başlamıştır. Diğer önemli husus, 1995’te bütçe giderlerinin yaklaşık yarısının sosyal hizmetlerden oluşmasıdır. Hatırlanacak olursa bu oran 1960-1965 yıllarında ortalama olarak % 32 civarındaydı. Bu artışın nedeni yaşanan kriz sonrası hastalıkların ve açlığın yarattığı yıkım olarak görülebilir. Keza bütçe içinde eğitim ve sağlık kaleminin payı 1980 yılına göre 1995 yılında yaklaşık on puan artmıştır. Diğer bir artış daha önce açıklandığı üzere sosyal güvenlik harcamalarında görülmektedir. Özetlenecek olursa kriz dönemi Küba bütçesi kapitalist krizlerin kamu maliyesi üzerindeki etkisinin tersine toplumu koruyan bir bütçe bileşimini arttırarak sürdürmüştür.

Tablo 8. 1978-1997 Dönemi Küba Bütçe Gelir ve Harcamaları

Yıl	1978	1980	1985	1988	1990	1991	1992	1995
Gelir (milyon peso)	9.169	9.141	11.311	11.385	13.524	10.949	10.179	9.156
Devlet Katkısı (%)		98.8	98.2	97.9	97.8			
Devlet dışı sektör (%)		0.2	0.2	0.5	0.6			
Diğer								
Harcamalar (milyon peso)	9.160	9.531	11.295	12.532	15.482	14.714	15.048	14.178
Üretim finansmanı (%)	44.0	41.7	39.5	37.6	37.7			35.7
Sosyal Harcamalar	32.9	36.5	41.8	45.5	43.7			44.9
-Eğitim, sağlık	16.7	18.9	20.3	22.8	20.4			20.0
-Sosyal Güvenlik	12.6	13.9	15.7	16.4	17.3			21.6

Bayındırlık	3.6	3.8	5.8	6.3	6.0			3.3
İdari	5.9	5.1	5.1	4.5	3.5			3.1
Güvenlik ve Savunma	8.6	5.4	10.6	10.2	9.6			6.3
Diğer Harcamalar	4.4	4.7	3.0	2.2	1.7			5.4
Rezervler	4.4	3.5	-	3.0	3.8			5.0
Açık (milyon peso)	9	3	16	-1.147	-1.958	-3.765	-4.869	-5.051

Kaynak: Mesa-Lago, 2000: 352-353.

Tablo 9. 1996-1998 Küba Bütçesi İçinde Vergi Gelirleri

	1996	1997	1998
Toplam Gelir (milyon peso)	12.243	12.204	12.502
Vergilendirilebilir Toplam	7.969	8.574	9.252
Vergi Dışı Gelir*	3.595	3	2.762
Satış Vergileri (%)	41.5	39.9	40.6
Kamu Hizmetleri Vergi	3.6	3.7	3.7
Kurumlar Vergisi	3.8	6.9	9.1
İstihdam Vergisi	1.8	2.2	2.2
Diğer Vergiler ve Ücretler	4.6	4.1	4.6
Sosyal Güvenlik Kesintileri	7.8	8.8	8.2
Devlet İşletmeleri	21.9	16.6	15.3
Diğer	13	13.2	10.4

*Vergi dışı gelir, devlet işletmelerinden elde edilen geliri kapsamaktadır.

Kaynak: ECLAC, 2001; Lucas- Mas, 2006.

1997-2007 Kriz Sonrası Düzeltme Dönemi: Vamos Bien - İyi Gidiyoruz

GSYH, Dış Ticaret, İşsizlik, Bütçe

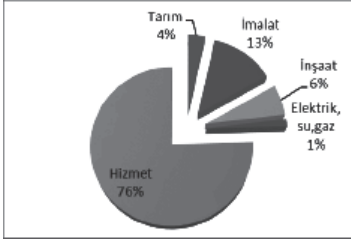
1997-2007 yılları, özel dönemde alınan önlemlerin etkilerini göstermeye başlamıştır. 1993-2000 yıllarında GSYH'da % 30 artış, kişi başına GSYH'da ise % 26 yükseliş olmuştur. Küba, Sosyalist Bloğun çözülmesiyle yeni ticari ilişkiler geliştirmiştir. Ticaret ve ekonomik ortaklarından en önemlisi Venezüella, Çin ve Kanada'lı Sheritt işletmesi olmuştur. Venezüella, Küba'ya uygun fiyatlarla petrol satmakta, sağlık hizmeti ithal etmekte, petrol için altyapı yatırımları yapmakta, atıl halde olan Cienfugos rafinerisinin işletilmesi için gerekli yatırımları sağlamaktadır. Çin'den ise 1990-1994 yılları arasında ulaşımı sağlamak için bisiklet ve sağlık malzemeleri ithal edilmiş, hastane ve sağlık malzemeleri için 10 yıllık borç anlaşmaları yapılmış, nikel üretimi için yatırım planları gerçekleştirilmiştir. Sheritt ise hem petrol hem de nikel konusunda Küba'yla anlaşmıştır (Perez-Lopez, 2006: 1-9). 2006 yılında Sheritt ile Cubaniquel işletmeleri arasında 15 yıllığına yıllık 49.000 ton nikel üreten bir fabrikanın işletimi için anlaşma yapılmıştır (Havanajournal.com, 2006). 2007 yılında ise Çin'den çok sayıda otobüs ithalatı yapılmış, Venezüella'yla yapılan anlaşmayla

ise pek çok sayıda konut inşa edilmiş, 1996'dan 2006'ya kadar 50.000 konutun yapımı tamamlanmıştır (Campbell, 2008a). Bu dönemin en önemli ticari oluşumlarından biri ALBA⁸ olmuştur (Latin Amerika için Bolivarcı Alternatif⁹). 2001'den beri ortaya atılan ve 2006 yılında resmi olarak kuruluşu tamamlanan ALBA, NAFTA'ya karşılık bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Venezüella ve Küba'nın önderliğinde ortaya çıkan bu yapılanmanın amacı Latin Amerika ülkeleri arasında karşılıklı ilişkileri arttırmak ve anti-empyalist bir ortaklık kurmaktır. IMF'ye alternatif olarak Del ALBA bankası Latin Amerika ülkelerine kalkınma amaçlı krediler sağlamaktadır ve ALBA ülkeleri için ortak bir para birimi oluşturulmuştur. 2011 yılında ALBA'ya paralel amaçlar doğrultusunda CELAC¹⁰ (Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri Topluluğu) kurulmuştur.

Bu yıllarda Küba'nın yaşadığı sorunlardan biri elektrik kesintileridir. Elektrik kesintilerine ilişkin elektrik reformu yapılmış, elektrik tüketimine ilişkin tasarruf önlemleri alınmaya başlanmıştır (Castro, 2006). 2004 yılında Küba'da ikili para sistemi¹¹ yasaklanmıştır (Günay, 2009a). 2005 yılında Küba sınırları içinde petrol yatağı bulunmuş; ABD'li Senatör 2007 yılında "Castro'ya petrol yardımı etmek ABD'ye zarar vermek ABD'nin güvenliğini tehlikeye atmaktır" diyerek petrolü çıkarmaya çalışan şirketlerin engellenmesine ilişkin yasa teklifi sunmuştur (Sandels, 2011). Bu noktada ABD'nin Küba üzerine koyduğu ambargodan bahsetmek önemlidir. Düşmanla Ticaret Yasası¹² (TWEA) gereği 1962'den beri ABD- Küba arasındaki her türlü ticari faaliyete ambargo konmuştur. ABD'den Küba'ya yapılacak herhangi bir yatırım Yabancı Varlıkları Kontrol Müdürlüğü'nden (OFAC) izin almak zorundadır.

Bu dönemde büyümenin kaynaklarından biri Campbell'e göre (2008b) 2001-2006 yılları arasında yüksek hammadde ve tarım ürünleri ihracat fiyatlarıyken, diğeri genetik ve biyoteknolojik ürünlerin nikelden sonra ihracatta ikinci sıraya oturmasıdır. Bu bağlamda, Campbell, Küba ekonomisinde bilgi temelli meta ve hizmetlerin ticaretinin önemli bir seviyeye yükseldiğini ve bunun 1959'dan beri devrimin eğitime verdiği önemden kaynakladığını dile getirmektedir (2008b: 278). Şekil 3'te görüldüğü gibi 2008 yılı GSYH'sının 3'te 2'si hizmetlerden oluşmakta, ikinci sırayı ise imalat sektörü almaktadır. Bu bağlamda, Küba ekonomisinin 1990'lı yıllarda yaşadığı krizle beraber şeker mono kültüründen kurtulup; hizmetler sektörüne (sağlık ve turizm) evrildiği veya evrilmek zorunda kaldığı söylenebilir.

Şekil 3. 2008 Yılı Küba'da GSYH Bileşimi

Kaynak: Villanueva, 2009: 4.

Tablo 10'da görüldüğü gibi bu dönemde Küba'da işsizlik oranları da düşmüştür. 2000 yılında % 5.4 olan işsizlik oranı 2004 yılında % 1.9'a inmiştir (Campbell, 2008b). İşsizlik rakamlarındaki düşüşün nedeninin, kriz sonrası hizmet ve turizm alanlarındaki canlanmadan kaynaklı olduğu söylenebilir.

Tablo 10. Küba'da 2000-2004 yılları işsizlik oranları

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004
Oran	5.4	4.1	3.3	2.3	1.9

Kaynak: Campbell, 2008b.

2008-2013 Kriz ve Reform Dönemi: Küba Nereye Gidiyor?

Dış Ticaret, GSYH, İşsizlik, Bütçe

Bu dönemde, Küba ekonomisi açısından iki önemli olay, 2008 yılında yaşanan dört hortumun Küba'ya önemli zararlar vermesi ve 2008 kapitalist krizinin geriletmediği ticari ilişkilerdir. 2008 yılında yaşanan dört hortum Küba'nın yaklaşık 53 bin ton ürününe zarar vermiş, şeker, muz, tütün, pirinç, yumurta, kahve gibi ürünlerinin yaklaşık % 85'lik kısmı yok olmuştur. Nikel fabrikaları hortumun ardından 6 hafta üretim yapamamış, 530.758 ev zarar görmüş veya yıkılmıştır. Küba yaşanan bu olayla GSYH'sinin yaklaşık % 20'lik kısmını kaybetmiştir (Mesa Lago, 2009: 7-8). 2009'un üçüncü çeyreğinin sonunda, dünyada yaşanan krize bağlı olarak Küba'nın ticaret hacmi geçen yıla oranla % 36 azalmıştır. Küba'nın % 27'lik oranla en önemli ticaret ortağı olan Venezüella'nın alım gücünün düşmesi Küba'ya olan ihrac talebini düşürmüştür, aynı etki ticaret hacmini % 25'lik kısmını oluşturan Kanada, Avrupa Birliği ve Rusya için de geçerli olmuştur. Kriz, turizm gelirlerini geçen yıla oranla % 11.1 azaltmıştır. 2008 krizini, 1990'lar kriziyle kıyaslayacak olursak, krizin görece daha az yıkıcı olduğu söylenebilir.

Bahsedilen etkenlere bağlı olarak, Küba planlanan yatırımlarda ve diğer alanlardaki öngörülerini değiştirmek zorunda kalmıştır. 2008 Aralık'ta yapılan

planda GSYH'da % 6'lık büyüme beklenirken, Nisan 2009'da yenilenen planda bu oran % 2.5'e düşürülmüştür. İhracatın % 13 artacağı düşünülürken, bu beklenti % 12.5 düşüş olarak, ithalatta ise % 6.2'lik artış beklenirken bu oranda % 22.2'lik düşüş olarak yenilenmiştir (Mesa-Lago, 2011: 24-25). Bu dönem, Küba'nın 1990'lı yıllarda yaşadığı krizin farklı bir tekrarı gibi görünmektedir.

Bahsedilen sorunlar, tüm ülke tarafından tartışılmış,¹³ Küba Komünist Partisi'nin 6. Kongresinde aldığı kararlar çerçevesinde bazı önlemler açıklamıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

2010-2011 yılı

- Bazı sınırlamalarla beraber (en fazla 20 kişi çalıştırmak kaydıyla) önceden belli alanlarda verilen serbest meslek ve küçük işletmecilik lisanslarının genişletilmesi (Ritter, 2011b).
- Belli sayıda kamu çalışanının farklı alanlarda istihdam edilmesinin sağlanması (Yeğın, 2010).
- Devlet çiftliklerinin çiftçilere 25 yıl için kiraya verilmesi (Reuters, 19.11.2011).
- Otomobil alım satımının serbest bırakılması (Reuters, 12.12.2011).
- Kamu taşımacılığının olmadığı yerlerde taksilere izin verilmesi ve taksilerden lisans ücretleri alınması.
- Emeklilik yaşının kadınlar için 60'a erkekler için ise 65'e yükseltilmesi, israfları önlemek için kamu çalışanları için bazı disiplin uygulamalarına gidilmesi (Mesa-Lago, 2011: 18-19).
- Ücretlerde üst sınırların kaldırılıp performans esaslı ücret sistemine geçilmesi, karne sisteminin kaldırılmasının gündeme getirilmesi¹⁴ (Günay, 2009b; 2009c).
- Daha önceden restoran, kafe, berber gibi işletmelerin reklam yapması yasakken reklam izni verilmesi (Reuters, 8.12.2011).
- Kübalıların % 80'inin kendi evine sahip olmalarına karşın yaklaşık 600.000 konut açığı olduğundan ev alım satımının serbest bırakılması¹⁵ (Reuters, 11.11.2011).
- Evini tamir etmek isteyenlere veya çiftçilere kredi olanaklarının sunulması (Reuters, 24.11.2011).

2012 yılı

- Brezilya'lı Şirket Odebrecht SA'nın iştiraki Compania de Obras en Infraestructura'ya (COI) devlet şeker üretim tekeli AZCUBA'nın 13 yıllık

işletme hakkının verilmesi (Reuters, 8. 11.2012).

- Tarım dışında diğer alanlarda özel kooperatif kurma hakkı verilmesi (Reuters, 11.12. 2012).

2013 yılı

- Devlet işletmelerinin özel işletmelerle ticari işlemlere girmesi yasallaşması (Reuters, 7.03.2013).
- Devlet işletmelerinin elde ettiği kârların yarısının işletmelerde kalması, ücret artışlarına işletmenin karar vermesi ve yöneticilere daha fazla yetki verilmesi (Reuters, 8.07.2013).
- Gıda ürünlerinin yaklaşık % 54'i üzerinde devletin üretim ve dağıtım kontrolünün devam etmesine rağmen diğer gıda ürünlerinde devlet kontrolünün azaltılması. Büyük tüketicilerin tarım ürünlerini devletin kontrolünde alma zorunluluğu yerine özel çiftlik veya kooperatiflerden istediği biçimde almasının yolunun açılması (Reuters, 8.11.2013).
- Devlet mülkiyetindeki turizm sektöründe yemek, bahçecilik gibi yan işlerin özel işletmelere açılması (Reuters, 9.10.2013).

2014 yılı

- 2009'dan 2014 yılına kadar % 10 oranında düşürülen devlet istihdam oranının 2016'ya kadar toplam % 10 oranında düşürülmesi (Reuters, 24.02.2014).
- Yabancı yatırımları 16 çekmek için yabancı yatırımların kârlarından alınan vergi oranının % 30'dan % 15 'e indirilmesi, sekiz yıllık vergi muafiyet sağlanması gibi unsurları içeren yasa çıkarılması (Reuters, 29.03.2014).

Temmuz 2013'de Ekonomik Politikalar Komisyonu Başkanı Marino Murillo'nun aktarımına göre, 2010'dan 2013 yılına kadar reformlar sonucu Küba'da 430 bin özel işletme bulunmaktadır ve 180 bin çiftçiye tarım arazileri kiraya verilmiştir (Reuters, 08.07.2013).

Görüldüğü gibi Küba özellikle 2012 ve 2013 yıllarında reformlara hız vermiş ve reformlar 2011 yılına göre radikalleşmiştir. Bu radikalleşmenin nedeni 2011 yılına kadar beklenen başarıların yakalanmaması olabilir. 2011 yılında Ekonomi ve Planlama Bakanı Rodriguez'in yaptığı açıklamalar beklentilere ulaşamadığını göstermektedir. 2011 yılı planı GSYH'da % 3'lük büyüme hedeflerken bu oran % 2.7 olmuştur. Hedefin düşmesindeki en önemli pay inşaat sektöründe gerekli ekipmanın sağlanamamasından kaynaklanan yatırımlardaki % 12'lik düşüş olmuştur. Planda yaşanan sorunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Yağ, süt, domuz eti, narenciye, mısır, kahve, fasulye gibi gıda maddelerinin yeterince üretilmemesi, bu ürünlerin ithalatının planda öngörülenden 48.9 milyon dolar ek maliyet getirmesi.
- Ulaşım araçlarının tamirinin yapılamamasından kaynaklanan kamu taşımacılığında % 3.5 düşüş.
- İnşaat sektöründe, çatı kiremiti, banyo donanımı gibi malzemeler ile çimentoyu karmaya ve kullanmaya ilişkin sorunlar.

2012'de ekonomide büyüme % 3. 1 olarak gerçekleşmiştir. Küçük de olsa bu sapmanın nedeni inşaat ve tarımda beklenen performansın altında gelişme göstermesidir. 2013 büyüme planı ise % 5 olarak belirlenmiş, (Reuters, 3.12.2012) ancak % 2.7 olarak gerçekleşmiştir, 2014 yılı ise büyüme % 2.2 olarak beklenmektedir (Reuters 29.03.2014) ancak % 1.3 olarak gerçekleşmesi mümkün görünmektedir (Granma, 2014).

Bu düzenlemeler sonucu Küba'da Tablo 11'de görüldüğü gibi 2008-2011 arası dönemde kendi başına çalışan sayısı artmıştır. Özel kesimde çalışanların neredeyse tamamı kendi başına çalışmaktadır. Önemli olan değişim ise devlet işletmelerinden kooperatiflere geçişin yaşanmasıdır. 2008'de toplam istihdamın % 82.5'ini devlet işletmeleri oluştururken bu oran 2011 yılında % 77'ye düşmüştür. Kooperatiflerdeki istihdam oranı 2004'te % 4'lerde iken, 2011'de % 13'e yükselmiştir. Resmi istatistikler 2011'de bitmektedir ancak açıklamalardan hareketle 2014 yılı itibarıyla devlet istihdamın yaklaşık % 70'lerde olduğunu düşündürmektedir (Reuters, 24.02.2014).

Bununla beraber, Tablo 12'de görüldüğü gibi özellikle reform döneminde (2010-2011 yıllarında) işsizlik rakamlarının görece arttığını söylemek mümkündür. Bu durum devlet işletmelerinden çıkarılan işçilerin diğer alanlara aktarılmasıyla ilgili sorunlar yaşandığı anlamına gelebilir. Yine Tablo 12'de görüldüğü gibi işgücüne katılım oranlarında da artış olmuştur, işsizliğin nedeni işgücüne yeni katılanlara iş yaratamamak kaynaklı da olabilir. Bu noktada diğer dikkat çeken unsur Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranları % 51-55 arasında iken, Küba'da bu oranın % 60'larda olmasıdır. Genel olarak baktığımızda, Küba'da son dönem yapılan reformları 1990'lı yıllardaki düzenlemelere benzetmek mümkündür. 2008 yılında yaşanan hortum ve krizle birlikte, gıda, sanayi ve ticaret alanlarına koşut olarak çıkan sorunlar, devlet üretimini zora sokmuştur. Toplumsal ihtiyaçların idamesinin devam etme zorunluluğu, üretim görevini belirli sınırlar altında özel kesime verilmesini elzem hale getirmiştir.

Tablo 11. Küba'da İstihdam Biçimleri (bin)

Yıl	2008	%	2009	%	2010	%	2011*	%
Toplam	4.982.2	100	5.072.4	100	4.984.5	100	5.010.2	100
Devlet	4.112.3	82.5	4.249.5	83	4.178.1	83	3.873.0	77
Kooperatif	233.8	4.6	231.6	4.6	217.0	4.5	652.1	13
Özel	602.1	12.8	591.3	11.8	589.4	11.8	485.1	9
-Kendi başına	141.6	2	143.8	2	147.4	2	391.5	7

*Küba resmi istatistik sitesi olan *Office Nacional de Estadísticas* 'da veriler 2014 yılı itibarıyla 2011 yılına kadar sürmektedir.

Kaynak: Office Nacional de Estadísticas, 2014.

Tablo 12. 2004-2011 Dönemi Küba'da İşgücüne Katılım ve İşsizlik (%)

Yıl	İşgücüne Katılım Oranı	Kadınlarda İşgücüne Katılım Oranı	Kadınlarda İşsizlik Oranı	İşsizlik Oranı
2004	71.0	54.3	2.2	1.9
2005	72.2	55.6	2.2	1.9
2006	72.2	56.7	2.2	1.9
2007	73.7	59.3	1.9	1.8
2008	74.7	60.2	2.0	1.6
2009	75.7	61.0	2.0	1.7
2010	74.1	60.5	2.7	2.5
2011	76.1	60.5	3.5	3.2

Kaynak: Office Nacional de Estadísticas, 2014 verilerinden derlenmiştir.

Diğer yandan, 1994'lü yıllardan başlayarak 2000'li yıllarda genişletilen kendi hesabına çalışanların artışı, özel kooperatif ve küçük işletmelerin varlığının kabulü gibi uygulamaların vergi sistemine yansması kaçınılmazdır.

Vergileri değerlendirecek olursak, Tablo 13'te görüldüğü üzere devlet işletmeleri katkıları azalmış onun yerine dolaylı, dolaysız ve diğer katkılar kalemi almıştır. Dolaylı ve dolaysız vergilerde krize bağlı olarak düşüş yaşanmış, ekonominin toparlanmasıyla dolaysız vergiler artmış, dolaylı vergiler kriz yıllarıyla aynı oranını korumuştur. 1990'lı yıllara oranla karşılaştırdığımızda devletin adaletsiz olarak adlandırdığımız dolaylı vergilere daha az ağırlık verdiğini söyleyebiliriz. Gelir vergisi oranları Tablo 14'te görüldüğü gibi % 0- % 50 arasındadır, gelir dilimleri dar gelir vergisi oranları yüksektir. Satış vergisi oranı %10 olup sadece tarım ürünleri için % 5'tir, devlet hizmetleri için de aynı oranda satış vergisi uygulanmaktadır. Minimum ücret miktarını muaf tutan, ücret üzerinden alınan % 15 oranında yeni bir vergi yürürlüğe girmiştir (Luis, 2011: 62-63). 1994 reformuyla karşılaştıracak gelir vergisinde, alt gelir dilimi yükseltilerek alt gelirler için vergi muafiyeti sağlanmıştır, üst gelir dilimi için de aynı muafiyet gerçekleştirilmiş ancak üst dilim vergi oranları yükseltilmiştir. Yani gelirin artışına hassas bir gelir vergisi sistemi kurgulanmış gözükmemektedir. Tarım ürünleri satış vergisi için % 5'lik bir indirim yapılmış, satış vergisi % 10 olarak sabitlenmiştir. Satış vergisi oranlarının farklılaştırılmaması vergilemede adalet açısından olumlu değildir.

Tablo 13. 2004-2011 Küba'da Bütçe Gelirleri (milyon peso ve % yaklaşık)

	2004	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Gelirler	18.822.0	25.211.4	38.095.0	43.293.0	43.597.9	42.722.9	44.860.9
Dolaylı Vergiler	43	38	41	32	32	28.7	31
Dolaysız Vergiler	31	31	26	25	25	27.8	28
Devlet Katkısı	10	10	6	7	7	6.7	10
Vergi Dışı Gelirler	15	17	22	31	32	34.3	28

Kaynak: Office Nacional de Estadísticas, Finanzas, Ejecucion del presupuesto Gobierno Central, 2014 verilerinden düzenlenmiştir.

Tablo 14. Küba'da Gelir Vergisi Tarifesi

0-5.000	%0
5.000 üzeri	%25
10.000 üzeri	% 30
20.000 üzeri	% 35
30.000 üzeri	%40
50.000 üzeri	%50

Kaynak: Luis (2011: 62).

Tablo 15'te görüldüğü üzere Küba bütçesinin yarısı sosyal harcamalara ayrılmıştır. Bu oranlar devrim tarihinin en yüksek oranlarından biridir. Küba'nın devrim tarihin hiçbir döneminde, kriz dönemi de dahil olmak üzere sosyal harcamalardan taviz verilmediği görülmektedir. Eğitim ve sağlık harcamaları 2006 yılında sırasıyla yüzde 16 ve 11'den 2011 yılında yüzde 19 ve 15 seviyesine çıkmıştır. Kooperatif, devlet işletmelerine ve halka yapılan transferlerin ise bütçe içindeki payı artmıştır.

Ancak, ülkede 1990'lı yıllarda alınan kararların, sınırlamalara rağmen belli kesimlerin elinde birikim yarattığını da vurgulamak gerekmektedir. Bu kesimlerin, 2008 krizi sonrası uygulanan reformlarla beraber güçlenebileceği (bazı önlemler alınmasına rağmen gelir vergisinde olduğu) olasılığını dikkate almak gerekmektedir. Bahsedilen kesimler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Turizm sektöründe çalışanlar,
- Karaborsada ürün satanlar. Örneğin, devletin kendine verdiği malı kullanmayıp satanlar, yurtdışından bazı mallar getirip satanlar,¹⁷
- Kendi hesabına çalışan kesimin bazı dalları,
- Yurtdışında ailesinden para yardımı alanlar (Günay, 2009c).

Bu kesimlerin ellerinde biriken artık devlet sektöründe çalışanlarla aralarındaki gelir farkını açmaktadır. Örneğin, 1990'larda devlet sektöründe çalışan bir işçi ile kendi hesabına çalışan birinin kazançları arasında fark 14 kata ulaşmaktadır (Smith, 1999: 51). Son dönem yapılan performans esaslı ücretlendirme sistemi ise bu farkı kapatmaya yönelik olmuştur (Günay, 2009c).

Tablo 15. 2006-2011 Dönemi Bütçe Harcamaları (%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Eğitim	16	17.7	18	17	18	19
Sağlık	11,2	14.4	13	14	13	15
Savunma	5.1	4	4	4	4	4
İdari	2.9	2	2	3	3	6
Refah	13	7	6	6	6	5
Sosyal Güvenlik	10	9	9	10	10	4
Konut	4	4	4	3	3	2
Transfer	15	15	19	16	17	21
Yatırım	14	12	10	10	8	8
Diğer	4	4	4	3	5	1
Bütçe Açığı	5	4	8	6	5	2

Kaynak: Office Nacional de Estadísticas, 2014 verilerinden düzenlenmiştir.

Sonuç

Çalışma Küba ekonomisinin ve maliyesinin dönemler üzerinden incelenmesine dayanmaktadır. Bu değerlendirmeler bize Küba ekonomisindeki ve maliyesindeki değişimleri serimlemiştir. Küba, sanayileşme hamlesinde hep bağımlılık ekseninde kalmış, sanayileşme için gerekli ölçüklerin sağlanamaması gibi sorunlar hedeflenen amaçların gerçekleşmemesine neden olmuştur. Yaşanan sorunlar kendini bütçe ve devlet işletmelerine dair tartışmalara da yansıtmıştır. Bu bağlamda, mali sistemde merkezileşmeden yerelleşmeye, kamu işletmeleri için kolektif prim sisteminden bireysel prim sistemine, devlet işletmeleri gelirene dayalı finansman sisteminden, vergileme sistemine geçişler yaşanmıştır. Tüm bu değerlendirmelere bir bütün olarak baktığımızda önemli başlıklar ortaya çıkmaktadır. Ancak ilk dikkati çeken başlık Avrupa ülkeleri kriz sonrası mali disiplinle çalkalanırken, Küba'nın yaşanan tüm derin krizlere rağmen sosyal harcamaları baskılamak yerine artırmış olmasıdır. Küba kamu maliyesinin ve ekonomisinin her koşulda üzerinde durduğu iki alan sağlık ve eğitim olmuştur. 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra sağlık sektörüne verilen ağırlık oldukça artmıştır. Bunların yanı sıra, yazı, kapitalist üretim biçiminden sosyalist üretim biçimine geçerken vergilerin rolünün, bütçe sistemlerinin

içeriklerinin, kamu işletmelerinin örgütlenme ve çalışma pratiklerinin dikkate değer çalışma başlıkları olduğunu ortaya koymaktadır. Vergileme, 1967 yılında ekonomideki kamu mülkiyeti egemenliği nedeniyle kaldırılırken, özel sektöre imtiyaz verilmesine koşut olarak çeşitlenmiş ve detaylandırılmıştır. Vergileme sistemi, dolaylı ve dolaysız vergileri dengelemeye ve ödeme gücünü dikkate almaya çalışmıştır. Örneğin, gelir vergisinde vergi dilimleri dar ve vergi oranları yüksek tutulmuştur. Peki sosyalist kamu maliyesinin ve ekonomisinin toplum üzerindeki etkisi ne olmuştur? Bu soruya İnsani Gelişme Endeksi¹⁸ (İGE) kısmen cevap verebilir. Küba'nın İGE değeri, hem dünya hem de Latin Amerika ortalamasının üstünde seyretmektedir¹⁹. Küba, 2012 yılı itibarıyla 187 ülke içinde insani gelişmişlik açısından 59. sırada olup, 0.780 insani gelişmişlik değeriyle “yüksek İGE değerine sahip ülke grubu” içerisinde yer almaktadır. 1980'den 2012'ye İGE değeri 0.626'dan 0.780'e yaklaşık % 25 artmıştır. 2013 yılında ise 44. sıraya yükselmiş, İGE değeri 0.815'e çıkmış, yani “yüksek İGE değerine sahip ülke grubu”ndan “çok yüksek İGE değerine sahip ülke” grubuna geçmiştir. Diğer yandan, Küba, dünya ülkeleri arasında yaşam beklenti oranı, kamu sağlık harcamalarının GSYH'ye oranı (bu dalda en yüksek) ve okullaşma oranı açısından yüksek değerlere sahip olan bir ülkedir (UNDP, 2014).

Sonnotlar

¹ Bu çalışma Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü Doktora dersi Karşılaştırmalı Kamu Maliyesi dersi esas alarak hazırlanmıştır, tüm eksikler ve hatalar yazara ait olmak üzere Yiğit Karahanoğulları'na, Serdal Bahçe'ye, Meltem Kayıran'a ve ayrıca Dilaver Ağdemir'e katkılarından ötürü teşekkür ederim.

² Yunan Güneş Tanrısı Helios Yunan mitolojisine göre güneşi doğurmakla yükümlüdür. Oğlu Phaeton bu görevi babasının yerine yapmaya çalışmış ancak güneşi taşıyan at arabasını yarı tanrı olduğu için kontrol edememiş ve güneşi doğuramamıştır.

³ Yazı 2015 yılı gelişmelerini kapsamamaktadır.

⁴ Sosyalist üretim tarzında üretim araçları mülkiyeti tartışması için Mandel (2008)'e bakılabilir.

⁵ Kendi hesabına çalışan bir Kübalı fiyat kısıtlamalarından şikayet ediyor, kâr elde etmek için daha düşük fiyattan mal satın alacağı bir yer olmadığından bahsediyor ve ekliyor “Bir teneke birayı bir dolardan fazlaya satamıyorum, çünkü herkes ödemeyi reddediyor” (Smith, 1999: 54-55).

⁶ Üretim araçlarının önemli bölümünün devlette olduğu ekonomide, dolaylı ve dolaysız vergileri adalet kriteri üzerinden değerlendirmek gelir dağılımında büyük uçurumlar olmadığı için pek doğru değildir. Ancak Küba'da yapılan reformlar, kendi

başına çalışan, yabancı işletme gibi unsurları barındırdığından dolayı ve dolaysız vergi adalet üzerinden değerlendirilebilir, ancak kapitalist üretim tarzına sahip bir ülkeyle karşılaştırıldığında çok farklı anlamlar içerir.

⁷ Bu döneme ait bazı yılların istatistiklerine ulaşılmadığı için kullanılan veriler 1994'le sınırlıdır. 1994 vergi reformunun sonuçlarının anlaşılma açısından 1998 yılı verilerine dönem dışı bir yıl olmasına rağmen yer verilmiştir.

⁸ ALBA üyeleri Küba, Venezüella, Bolivya, Nikaragua, Ekvador, Honduras'dır (2010'da darbe sonrası üyelikten çekilmiştir).

⁹ 2009 yılında "Alternatif " ismi "İttifak" olarak değiştirilmiştir.

¹⁰ CELAC, Amerika ve Kanada hariç 33 kıta ülkesinden oluşmaktadır.

¹¹ Halkın pesoyla maaş alırken, süpermarketten deterjanı CUC'la satın almak zorunda kalması, Küba'da en fazla sıkıntı yaratan konulardan birisi. Küba'nın kendi üretebildiği, dolayısıyla pesoyla alınıp satılan mallar genellikle gerçekten ucuz fiyatlara elde edilebilirken, ithal mallar maaşlarla dengesiz fiyatlara sahip olabiliyor. Örneğin sinema bileti Türk parasıyla 10 kuruş, muz 3 kuruş iken, sıvı bulaşık deterjanının yarım litresi 4-5 lira olabiliyor (Günay, 2009a).

¹² 2011 yılında, Küba Dışişleri Bakanı Bruno Rodriguez'in Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmaya göre :

18 yaşındaki Ivis Palaci Terry, 17 yaşındaki Randy Barroso Torres ,12 yaşındaki Adrián Izquierdo Cabrera, 16 yaşındaki Guillermo Domínguez Díaz ihtiyaç duydukları pediatrik protezler sadece ABD'de olduğu için ya da ABD patenti ile üretildiği için koruyucu ameliyat olmuş ve alçılar içinde yatakta aylar geçirmiş, merkezi sinir sistemi tümörleri ıstırabını çeken ve ABD patenti ile korunan Temodal ile tedavi edilmesi gereken 2 yaşındaki María Amelia Alonso Valdés, 4 yaşındaki Damián Hernández Valdés ve 12 yaşındaki Dayán Romayena Lorente aynı durumdadır (Sol Portal, 1/11/2011).

¹³ Esaslar metninin taslak hali geçen Kasım ayında yayınlanmış ve ülke çapında tartışmaya açılmıştır. Tartışma üç aşamada gerçekleşti. Aralık 2010'dan Şubat 2011'e kadar süren birinci aşamada, metni tartışmak amacıyla 163.079 adet toplantı yapıldı ve bu toplantılara 8.913.838 kişi katıldı. Kongrede açıklandığı üzere, bu toplantılarda 3.019.471 adet görüş belirtildi. Böylece tüm toplum, metni tartışmış oldu. Metin, ortaya konan görüşler üzerinden gözden geçirildi ve genişletildi. İlk taslakta 291 madde bulunuyorken, gözden geçirme sürecinin sonunda madde sayısı 311'e yükseldi. İkinci aşamada, bütün eyaletlerden toplam 978 kongre delegesi ve 216 davetli, oluşturulan beş komisyon aracılığıyla metni yeniden ele aldı. Bu tartışmanın sonucunda metne yeni şekli verildi. Üçüncü aşama ise kongre esnasında gerçekleşti. 986 delege ve 97 davetli, yine beş komisyon aracılığıyla metni son kez tartıştı. Toplumun ortaya koyduğu görüşlere paralel olarak nihai şekli verilen metin, iki yeni maddenin eklenmesiyle 313 maddeden oluşmuş oldu (Akad, 2011).

¹⁴ Uygulama, devlete ayda 948 milyon dolara mal oluyor. Bugün sorulması gereken temel soru, sunulan bu desteğin ne kadarının gerçekten bu desteğe ihtiyaç duyan insanlara gidiyor olduğu. Bugün Küba, 1962'deki gibi insanların ezici çoğunluğunun devlet yardımına muhtaç olacak kadar yoksul oldukları bir ülke değil. Kaldı ki, yeni zenginlerle halk arasında bir ekonomik eşitsizlik de söz konusu. Devletin de varlığını ve hacmini bildiği, ve gelişmesine karşı önlem aldığı bu yeni zenginlere de karne verip, halkın parasıyla yiyecek dağıtmak niye? Bunun yerine karneyi ihtiyacı olanlara vermek artık daha akıllıca görünüyor. Bir diğer sorun, karne uygulamasının insanları çalışmaya teşvik etmemesi. Karneden gelen besinlerin dışında, sağda solda birtakım ek işler, yani genelde karaborsa işler yaparak geçinen insanlar var. Bunun önüne geçmenin yollarından birisi, karne dağıtımını denetim altına almak olabilir. Sadece bu da değil. Karne gibi maddi destekler yerine maaşların artması da insanları çalışmaya daha fazla teşvik eder. Karne uygulamasının tüketiciye seçenek sunmaması da bir başka dezavantaj. Ancak karne uygulamasının kaldırılabilmesi de ekonomi ve üretimle doğrudan ilintili. Devlet ya maaşları yeterince yükseltmek, ya da karneyle sunduğu besinleri pazara aktardığında yine düşük fiyattan satmak zorunda. Bunlardan ilki, daha makul seçenek gibi görünüyor. Fakat bunu yapabilmek için devletin hem üretimi artırması, hem de nakit sıkıntısını aşması gerekiyor. İşler yine gelip ekonomik büyümeye dayanıyor (Günay, 2009b).

¹⁵ Konut dağıtım işlemleri bugüne kadar Ulusal Konut İdaresi'ne bağlıydı. Bu Kurumun ülkenin tüm belediyelerinde temsilcilikleri var. Oturdıkları evlerin sahibi olan Kübalılar bu evleri devlete satış ya da başka Kübalılarla takas yoluyla devretme hakkına sahipler. Evlerini takas etmek isteyen Kübalılar buldukları yerleşim yerinde Halk İktidarı birimindeki Konut İdaresi temsilcisine başvuruyorlardı. Değiştirilmek istenen konutlar temsilciliğin görevlendirdiği mimarlar tarafından inceleniyor, değerleri belirleniyor ve uygun görülürse takaslarına izin veriliyordu. Devlet üçüncü kişilere takas işlerinde yardım etme izni verse de, emlak üzerinden spekülasyon yasaklanmış durumdaydı. Öte yandan emlak alıcıları ile satıcılarını buluşturan gayri resmi bir emlak piyasasının bulunduğu biliniyor. Konutlar en fazla dört alıcı arasında el değiştirebiliyordu. Değerleri birbirinden farklı konutlar değiştirilirken değeri fazla olan konutun sahibine ödeme yapılması da hukuken yasak. Ancak yasağa rağmen bunun da yaygın bir uygulama olduğu biliniyor. Değişikliklerle resmileşecek olan alım-satım, takas ve hibe işlemleri boşanma ve temelli başka bir ülkeye taşınması durumunda bile mümkün olabilecek. Kübalılar birlikte yaşamadıkları akrabalarına da evlerini miras bırakabilecekler. Başka ülkeye taşınan kişiler de ailelerine evlerini bırakabilecek, devlet bu evlere el koymayacak. Öte yandan devlet herhangi bir kişiyi evsiz bırakan, konut sahibine bağlı yaşayan çocuk, yaşlı ve hamile kadınların koşullarını güçleştiren bir satışı durdurma ya da geri çevirme hakkını elinde tutuyor. Alım-satım işlemlerini Küba vatandaşları ile birlikte kalıcı oturma izni olan yabancılar da yapabilecek. Değişikliğe göre her ailenin yalnızca bir kalıcı konut ve bir yazlık sahibi olmasına izin veriliyor. Böylece toplum içinde emlak zengini bir kesimin ortaya çıkması engellenmek isteniyor (Kök, 2011).

¹⁶ Bu reformların ardından Küba'nın yabancı sermayeye ilişkin düzenlemelerini de

hatırlatmak gerekir. Yabancı sermayeye ilişkin düzenlemeler 1995 ve 2003 yıllarında çıkarılmış yasalarla düzenlenmiş olup hâlâ yürürlüktedir. Yabancı sermaye (1) ortaklık (joint venture) (2) ekonomik işbirliği anlaşmaları (3) bütünüyle yabancı mülkiyet biçiminde olmak üzere Küba’da yatırım yapılabilir, fakat Ulusal Meclis’ten izin alınmak zorundadır. Yabancı yatırımcıya özel vergi uygulaması söz konusudur, kurumlar vergisi % 30 olup Ulusal Meclis tarafından bazı durumlarda % 50’ye kadar çıkarılabilir veya düşürebilir (SwissCuban.org, 2012).

¹⁷ Karaborsa sorunu devrimin tüm dönemlerinde yaşanan bir sorun olmuştur. Smith’in çalışmasında Kübalı bir kadın 1990’ların sonları için şöyle yorumlar yapmaktadır, “30 yumurta ‘hayat kurtarıcıdır; çünkü hiçbir şey yoksa karaborsada yumurta bulabilirsiniz ve devlet mağazalarında 4 dolar ise orada 3 dolardır, bakkal alışverişimin % 80’ini karaborsadan alıyorum” (Smith, 1999: 55).

¹⁸ İnsani Gelişmişlik İndeksi, doğumda yaşam beklentisi, yetişkin nüfus arasında ortalama okula gitme süresi, okula başlama yaşındaki çocukların toplam öğrenim görme süresi ve kişi başına düşen ulusal gelirin bileşimden hesaplanmaktadır.

¹⁹ **İnsani Gelişme Endeksi 1985- 2013 Küba, Latin Amerika, Dünya**

Yıl	Ülke		
	Küba	Latin Amerika	Dünya
2013	0.815	0.740	0.702
2012	0.780	0.741	0.684
2011	0.776	0.731	0.682
2010	0.773	0.728	0.679
2009	0.770	0.722	0.676
2008	0.767	0.720	0.674
2007	0.759	0.715	0.670
2006	0.745	0.708	0.664
2005	0.725	0.703	0.660
2000	0.681	0.680	0.634
1995	0.646	0.650	0.613
1990	0.677	0.624	0.594
1985	0.665	0.604	0.576

Kaynak: UNDP, 2014.

Kaynakça

Akad M (2011). <http://haber.sol.org.tr/bizimamerika/kuba-komunist-partisi-kongresi-sona-erdi-41675>. Son erişim tarihi, 02.02.2012.

Campbell A (2008a). The Cuban Economy Where It Stands Today. *Review of Radical Political Economics*, 40 (3): 276-284.

Campbell A (2008b). The Cuban Economy: Data on Today Performance and Information on Tomorrow's Protected Changes. <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/64414/1/572637985.pdf>. Son erişim tarihi, 22.10.2012.

Castro F (2001). *History Will Absolve Me*. <https://www.marxists.org/history/cuba/archive/castro/1953/10/16.htm>. Son erişim tarihi, 22.10.2012.

Castro F (2006). *Vamos Bien: İyi Gidiyoruz*. İstanbul: Yazın Yayıncılık.

Che Guevara E (2008). Finans Bütçesi Sistemi Üzerine. İçinde: D Deutschmann ve J Salado (der), *Büyük Tartışma*, İstanbul: Everest Yayınları, 80-119.

Codina A (2008). Bütçe Sistemindeki Kontrol Üzerine Deneyimler. İçinde: D Deutschmann ve J Salado (der), *Büyük Tartışma*, İstanbul: Everest Yayınları, 315-328.

Escalona M R (2008). Tarihte Genel Olarak Finans Kavramı ve Geçiş Döneminde Finansman Bütçe Sistemi. İçinde: D Deutschmann ve J Salado (der), *Büyük Tartışma*, İstanbul: Everest Yayınları, 242-292.

ECLAC (Economic Commission for Latin America and the Caribbean) (2001). *The Cuban Economy Structural Reforms and Economic Performance in 1900s*. <http://eclac.org/publicaciones/xml/8/9458/R746-Rev1-Parte2.pdf>. Son erişim tarihi, 11.12.2012.

Günay Y (2009a). <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/yigit-gunay/kuba-da-turist-kazikiliyorlar-sacmaligi-son-bulsun-2245>. Son erişim tarihi, 02.10. 2012.

Günay Y (2009b). <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/yigit-gunay/kuba-da-ekmek-karneyle-aliniyor-meselesi-21980>. Son erişim tarihi, 05.10. 2012.

Günay Y (2009c). <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/yigit-gunay/kuba-da-esitsizlik-artiyor-mu-16577>. Son erişim tarihi, 10.10. 2012.

Kök G (2011). <http://haber.sol.org.tr/bizimamerika/kuba-konut-yasasini-degistiriyor-48098>. Son erişim tarihi, 10.10. 2012.

Lucas-Mas C O (2006). A Primer on Business Taxation in Cuba. *Tax Notes International*, 44 (7), 525-526.

Luis R L (2011). Economic Impact of New Employment, Tax and Financial Policies in Cuba. <http://www.ascecuba.org/publications/proceedings/volume21/pdfs/luis.pdf>. Son erişim tarihi, 05.11.2012.

Ağdemir Z (2015). Küba Ekonomisinin ve Kamu Maliyesinin Genel Görünümü. *Mülkiye Dergisi*, 39 (4), 109-146.

Mandel E (2008). 1963-1964 Yıllarında Küba'da Ekonomi Tartışması. İçinde: D Deutschmann ve J Salado (der), *Büyük Tartışma*, İstanbul: Everest Yayınları, 401-413.

Marksist Leninist Araştırmalar Merkezi (MLAM). Sosyalizm. <http://mlam.tkp.org.tr/kavramlar/sosyalizm-nedir>. Son erişim tarihi, 22.09.2015.

Mesa-Lago C (1971). *Revolutionary Change in Cuba*. y. y.: PittsburgPress.

Mesa-Lago C (2000). *Market, Socialist and Mixed Economies*. Londra: The John Hopkins University Press.

Mesa-Lago C (2009). The Cuban Economy in 2008-2009: International and External Challenges, State of the Reforms and Perspectives. <http://stonecenter.tulane.edu/uploads/Mesa-Lago-1305235386.pdf>. Son erişim tarihi, 20.10. 2012.

Mesa-Lago C (2011). The Impact of the Global Crisis on Cuba's Economy and Social Welfare. <http://thecubaneconomy.com/wp-content/uploads/2011/02/Vidal-andMesa-Lago-Cuba-economic-social-impact-crisis-JLAS-11-21.pdf>. Son erişim tarihi, 05.11. 2012.

Özkan N (2010). <http://haber.sol.org.tr/bizimamerika/ozel-donem-oncesi-kuba-ekonomisi-35035>. Son erişim tarihi, 10.10. 2012.

Perez C T (1996). *Che'nin Ekonomik Düşüncesi*. İstanbul: Akademi Yayınları.

Perez-Lopez J F (1998). The Cuban Economic Crisis of the 1990s and the External Sector. *Cuba in Transition*, 386-412.

Perez-Lopez J F ve MF Travieso-Diaz (1998). *Perspectives on Cuban Economic Reforms*. y.y.:Latin American Studies Press.

Perez-Lorenzo L (1998). The Pension System of Cuba: The Current Situation and Implication of International Pension Reform Experiences for Addressing Cuba's Problems.

<http://www.ascecuba.org/publications/proceedings/volume8/pdfs/53perez.pdf>. Son erişim tarihi, 12.10. 2012.

Poyraz E (2009). <http://haber.sol.org.tr/bizimamerika/kuba-da-ozel-donem-ayni-anda-tum-cephelerde-savasmak-35694>. Son erişim tarihi, 20.10. 2012.

Reddy G R (2005). *Government and Public Enterprise: Essays in Honour of Professor V.V. Ramanadham*. y.y: Routledge.

Reuters (13/12/2011). In Cuba, old clunkers and Soviet cars now for sale. <http://uk.reuters.com/article/2011/12/13/us-cuba-cars-idUKTRE7BC21820111213>. Son erişim tarihi, 01.11. 2012.

Reuters (19/12/2011). Exclusive: Cuba sweetens pot for new private farmers. <http://uk.reuters.com/article/2011/12/19/us-cuba-reform-agriculture-idUKTRE7BI1S920111219>. Son erişim tarihi, 01.11. 2012.

Reuters (8/12/2011). Cuba allows private ads in state-run phone book. <http://uk.reuters.com/article/2011/12/08/cuba-reforms-ads-idUKN1E7B70B820111208>. Son erişim tarihi, 05.11. 2012.

Reuters (24/11/2011). Cuba to offer loans to self-employed in latest reform. <http://uk.reuters.com/article/2011/11/24/uk-cuba-reform-loans-idUKTRE7AN1PE20111124>. Son erişim tarihi, 06.11. 2012.

Reuters (11/11/2011). Cubans line up to buy, sell home under new reform. <http://uk.reuters.com/article/2011/11/11/uk-cuba-housing-idUKLNE7AA01P20111111>. Son erişim tarihi, 01.11. 2012.

Reuters (11/12/2012). Cuban state grudgingly cedes ground to business cooperatives. <http://www.reuters.com/article/2012/12/11/cuba-economy-reform-idUSL1E8NB2RF20121211>. Son erişim tarihi, 01.11. 2012.

Reuters (08/11/2012). Exclusive: Cuba opens sugar sector to foreign management. <http://www.reuters.com/article/2012/11/08/us-cuba-sugar-brazil-idUSBRE8A71F420121108>. Son erişim tarihi, 01.11. 2012.

Reuters (03/03/2013). Cuba to open state-run wholesaler for private companies. <http://www.reuters.com/article/2013/03/07/cuba-reform-wholesale-idUSL1NOBZADV20130307>. Son erişim tarihi, 01.11. 2012.

Reuters (20/03/2013). Cubans on the move as new real estate market grows. <http://www.reuters.com/article/2013/03/20/us-cuba-housing-idUSBRE92J05820130320>. Son erişim tarihi, 01.11. 2012.

Reuters (08/07/2013). Cuba to embark on deregulation of state companies. <http://www.reuters.com/article/2013/07/08/cuba-reform-companies-idUSL1N0FE0LH20130708>. Son erişim tarihi, 01.11. 2012.

Ritter A (2011a). Can Cuba Recover From its de-industrialization? <http://thecubaneconomy.com/articles/tag/special-period/>. Son erişim tarihi, 05.10. 2012.

Ritter A (2011b). Liberating Cuba's Long-Suppressed Resource: Entrepreneurship. <http://thecubaneconomy.com/articles/tag/self-employment/>. Son erişim tarihi, 05.10. 2012.

Salders R (2011). An Oil Rich Cuba? <http://monthlyreview.org/2011/09/01/an-oil-rich-cuba>. Son erişim tarihi, 25.11. 2012.

Smith B (1998). The Self- Employed in Cuba: A Street Level View. <http://www.ascecuba.org/publications/proceedings/volume9/pdfs/smith.pdf>. Son erişim tarihi, 07.10. 2012.

Sol Portal (1/11/2011). İnsani Değerlere İnanmayı Sürdüreceğiz. <http://haber.sol.org.tr/biziamerika/insani-degerlere-inanmayi-surdurecegiz-48899>. Son erişim tarihi, 25.11.2012.

Sweezy P ve L Huberman (1969). *Sosyalist Küba*. Ankara: Ekim Yayınları.

SwissCuban.org (2012). Cuba Foreign Investment Legislation. [http://www.swisscuban.org/2Fload.php%3Fdownload%3DCubanForInvLeg060416_en\(2\).pdf&ei=Z_5DUpCxKorCswanz4CwBg&usg=AFQjCNGOERCFIvSWKraPIHOBRQHLCHcRZA](http://www.swisscuban.org/2Fload.php%3Fdownload%3DCubanForInvLeg060416_en(2).pdf&ei=Z_5DUpCxKorCswanz4CwBg&usg=AFQjCNGOERCFIvSWKraPIHOBRQHLCHcRZA). Son erişim tarihi, 01.11.2012.

Thompson F W (2005). Cuban Economic Performance in Retrospect. *Review of Radical Political Economics*, 37-(3), 11-319.

UNDP (United Nations Development Programme) (2013). Cuba HDI Values and Rank Changes in the 2013 Human Development Report. <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/CUB.html>, Son erişim tarihi, 10.03.2013.

UNDP (United Nations Development Programme). (2014). *2014 Human Development Report*. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>. Son erişim tarihi, 24.08.2014.

Villanueva O E P (2009). The Cuban Economy: A Current Evaluation and Proposals for Necessary Political Changes. <http://www.ide.go.jp/English/Publish/Download/Dp/pdf/217.pdf>. Son erişim tarihi, 05.10.2012.

Yeğın M (2010). Che Küba'yı Bir Daha Terk Ediyor. http://www.latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=3603. Son erişim tarihi, 02.10. 2012.

Zimbalist A (1989). *Cuban Economy: Measurement and Analysis of Social Performance*. y.y.:The John Hopkins Press.

İnternet Siteleri

<http://www.granma.cu/ingles/>, Granma International.

<http://www.one.cu/>, Oficina Nacional de Estadísticas.

Batı Kamuoyu, AKP-IŞİD İlişkileri ve Kürt Sorunu

Taner Timur, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi emekli öğretim üyesi, e-posta: taner.timur@superonline.com

Geçen yıl Ekim ayında Fransız Başbakanı Manuel Valls, ülkelerinin tarihte benzeri görülmemiş bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu söylüyor ve bu tehlikeyi de “bazı Fransızların, gerekirse kendi ülkelerini vurmak için terör eğitimi almak üzere dış ülkelere gitmeleri”nde görüyordu.¹ Çok geçmeden de bu kaygısında ne kadar haklı olduğu anlaşıldı: 7 Ocak 2015’te, iki İslamcı terörist Charlie Hebdo bürosunu basıyor ve Fransa’nın en popüler mizahçıları katlediyordu.

Bu iğrenç cinayet sadece Fransa’da değil, bütün dünyada büyük tepkiler yarattı ve gözler IŞİD adlı kanlı yapıya çevrildi. ABD’nin Irak’ı işgalinin yarattığı anarşi ortamı, sonunda bölgedeki tüm kin ve intikam duygularını cihat bayrağı altında toplamış ve dünyaya meydan okuyan bir “İslam Devleti” ortaya çıkmıştı. Öyle ki İran’ın mollaları dahi bu yeni cihatçılar karşısında çok “ılımlı” görünüyorlardı. Ve varılan noktada da, IŞİD radikalizmi, Obama ile Putin’i bile bu tehlikeye karşı nesnel müttelikler haline getirdi. Rus uçakları Suriye’de Cihatçı hedefleri bombalamaya başlayınca, ABD Dışişleri Bakanı John Kerry “Rusya’nın bu meseleye odaklanmayı seçmesinden memnunuz” diyordu.²

Binlerce kilometre uzaktaki ülkeleri bile bu kadar ürküten bu cinayet şebekesine karşı, onunla sınır komşusu Türkiye’nin izlediği politika ne oldu?

Bölgedeki gelişmeleri yakından izleyen hemen bütün gözlemciler IŞİD’in bu hale gelmesinde AKP iktidarının rol oynadığını, ya da en azından sınır kontrolünde çok gevşek davranarak bu gelişmeye zemin hazırladığını düşünüyorlar. Neden olarak da Erdoğan’ın Müslüman Kardeşler eksenli politikasının iflas etmesini ve bu iflasın katılaştırdığı Esad düşmanlığını ileri sürüyorlar. Gerçekten de “Arap Baharı”nın Suriye versiyonu, kısa sürede Esad’ın bütün düşmanlarını az çok Erdoğan’ın dostu haline getirmişti. Oysa Erdoğan ve AKP sözcüleri bu iddiaları şiddetle reddediyorlar ve IŞİD’i “gerçek İslam”la hiçbir ilgisi olmayan bir terör örgütü saydıklarını söylüyorlar. Yalnız bununla da kalmıyor, terörün IŞİD’in tekelinde olmadığını altını çizerek, AKP’nin ülke ve bölgedeki bütün terör örgütlerine karşı olduklarını ekliyorlar.

7 Haziran seçimlerinde uğradığı yenilgiden sonra Erdoğan’ın nasıl taktik değiştirdiğini ve “çözüm süreci”ni buzdolabına koyarak nasıl bütün oklarını PKK’ya (daha çok da seçim yenilgisinin nedeni saydığı HDP’ye) çevirdiğini biliyoruz. Ankara faciasını böyle bir ortamda yaşadık ve ortaya çıkan bütün somut

deliller IŞİD'i gösterdiği halde Erdoğan bu politikasında ısrarlı oldu. 22 Ekim'de Hak-İş Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada Ankara saldırısını hala ortak bir terör eylemi olarak görüyor, "burada DAESH de var, PKK da var, El-Muhaberat da var, PYD terör örgütü de var; ortak olarak bu eylemi planlamışlardır" diyordu.³

Seçmenlerin, korkutma yöntemlerinin baskısı altında, istikrar kaygısıyla, şimdiye kadar yüzlerce kişinin ölümüne neden olan bu devekuşu politikasında 1 Kasım'da nasıl bir yanıt verdiklerini gördük. Yine de ben daha ilerilere uzanarak, gelecekte tarihçilerin bugünlerde yaşananları nasıl yorumlayacaklarını sorgulamak istiyorum. Dayanağım da elbette bugünkü durumla ilgili somut veriler olacak. Çünkü gerçek tarihçiler aslında geçmişe değil, geleceğe bakan insanlardır ve bir ölçüde de "geleceğin mimarı" olurlar. Önce geçmişin birikimiyle içinde yaşadıkları toplumu ve konjonktürü yorumlar, sonra da bu yorumdan hareketle bir gelecek tablosu çizerler. Bu paradigma aynı zamanda kendilerinin de tarihin oluşmasına aktif olarak katılmasına kılavuzluk eder.

Bu ilkeler ışığında bugün yaşadığımız dramatik olaylar gelecek nesillere nasıl görünebilirler?

Önce şu noktayı tekrarlayalım: Son zamanlarda Erdoğan ve bakanları IŞİD'in "gerçek İslam" ile bir ilgisi olmadığını, bu "sözde Devlet" in kanlı eylemleriyle İslam'a da zarar verdiğini ileri sürüyorlar. Buna karşılık IŞİD ideologları ise bütün Müslümanları Hilafet bayrağı altında birleştirmek için savaştıklarını, Türkiye'yi yönetenlerin dinsiz olduğunu ("tağut" diyorlar) ve bu arada Konstantiniye'yi de alacaklarını iddia ediyorlar.

Bu karşılıklı suçlamalar gerçeği ne ölçüde yansıtıyor?

Aslında geleceğin tarihçileri kuşkusuz bu suçlamaları bir yana bırakacak ve hükümlerini "gerçek İslam" la ilgili skolastik tartışmalar ışığında değil, somut toplumsal gerçekler temelinde verecekler. Büyük bir olasılıkla da, 2010'larda, bu nevrallik bölgede "tarihi yapan" unsur olarak IŞİD'i işaret edecekler. Kuşkusuz, Marx'ın dediği gibi "kötü tarafından", savaşla ve kanla yapılmış tarih olarak.⁴ IŞİD'in, fanatik militanları ve intihar komandolarıyla, kaostan yararlanarak el koyduğu petrol kaynaklarıyla ve dünyanın her köşesinden kopup gelmiş acımasız müminlerden oluşan cihat ordusuyla yürüttüğü savaşla yazılan tarih olarak... Türkiye'nin bugünkü Suriye politikası da anlamını bu karanlık ortaçağ güçleriyle ilişkileri bağlamında kazanacak. Kısaca ileride IŞİD ve Türkiye ilişkileri hakkındaki hüküm, bugünün (zamanla çok daha artacak olan) belgeleri, analizleri ve edimleri bağlamında verilecek. Ve bunlar arasında da son bir yıl içinde IŞİD hakkında yazılmış olan kitaplar kuşkusuz önemli bir yer tutacak...

Gerçekten de son bir yıl içinde dünyada IŞİD ve Ortadoğu hakkında birçok kitap yayınlandı. Bunlardan altısını incelemek fırsatı buldum ve beni bu yazıyı yazmaya da bu kitaplar sevk etti. Aşağıdaki satırlarda bunlardan, yazarların sadece Türkiye-IŞİD ilişkileri hakkında yazdıklarını aktaracağım. Bölgeyi çok yakından izleyen bazı batılı araştırmacılar gözlemlerini yazmış, tarihe not düşmüşler. Elbette ki yazdıkları tartışmaya açık ve her söylediklerini de doğru kabul edemeyiz.. Ne var ki Türkiye konusunda birbirlerinden tamamen bağımsız olarak hepsinin birleştiği noktalar var. Eğer sabah akşam komplo teorileri üreten paranoyaklar değilsek kulak vermemiz gereken noktalar...

Başlayalım.

1. Samuel Laurent bölgeyi iyi bilen, İslamcılar arasında da çok sayıda “contact”ı olan bir Fransız araştırmacı. 2014Kasım’ında yayınlanan eserine “İslam Devleti” adını vermiş.⁵IŞİD’i bir devlet yapısı olarak ele alıyor ve ordusu, “adalet” mekanizması, mali yapısı ve finans kaynakları ile inceliyor. Eserde bizi ilgilendiren bilgileri IŞİD’in istihbarat örgütü (AMNİ) ile ilgili bölümde buluyoruz. Yazarın IŞİD’den el-Kaide’ye geçmiş bir cihadistten aldığı bilgilere göre IŞİD iç ve dış düşmanlarını tuzağa düşürmek için Gaziantep’i bir üs olarak kullanıyor, sahte “örgüt”ler kuruyor. Böylece, “Şam çocukları” adı altında kurduğu ve “Mayıs ayında (2014) yüzden fazla üyesi olan bu gizemli örgütün, Gaziantep’te büyük bir ev kiraladığı”nı öğreniyoruz.⁶ Bu meczup takım Esad’a karşı ortak cephe kurmaya gelmiş olan 20 kadar Suriyeli aileyi de sırf kendilerinden olmadığı için hunharca öldürüyor.

S. Laurent, AMNİ’nin intihar komandoları için ayrıca “Suikast Emiri” komutasında bir özel birlik oluşturduğunu yazıyor; tam bir yıl önce. Ve 2015 Ekim’inde de –burasını da biz ekleyelim- bu “birlik”ten askerler Ankara Garı’nı kana boyuyorlar. Bu trajedinin gerisini isterseniz bizim Sabah gazetesinden (23 Ekim 2015) okuyalım: “..henüz kimlik tespiti yapılamayan ve yabancı uyruklu olduğu belirtilen ikinci canlı bomba (...) 10 Ekim tarihinden bir gün önce, akşam saatlerinde Suriye sınırından Türkiye’ye girdi. Gaziantep’te DAESH tarafından hücre evi olarak kullanılan bir adrese gelen iki canlı bombaya, bir süre kaldıkları bu evde bomba yelekleri giydirildi ve iki araçla Ankara’ya doğru yola çıkmaları sağlandı”. Sanki S. Laurent’ı doğrulamak ister gibi yazılmış satırlar!..

2. Yıllarca AB kulislerinde Türkiye’yi savunmuş bir Rusya ve Ortadoğu uzmanı olan Alexandre Adler ise yine 2014 Kasım’nda yayınlanan eserine “Kanlı Hilafet” başlığını vermiş.⁷ Yazara göre Esad’a karşı savaşmak üzere kurulan ve Şam rejiminin de sivilleri katlederek radikalleştirdiği “Özgür Suriye Ordusu’na önce Türkiye’nin desteklediği Müslüman Kardeşler egemen oldu”, fakat daha sonra

güç Al Nusra'ya ve sonunda da IŞİD'e geçti (s. 92). Adler, IŞİD'in egemenliğini "Müslüman Kardeşler ve Türk Devleti ile kurduğu iyi ilişkiler" sayesinde sağladığını ve bunun için de Türk Devleti'ne "Kürtlerle savaşıcağını vaat ettiğini" yazıyor. Böylece "DAİŞ (IŞİD) Türkiye ve Suudi Arabistan'ın kendisine sağladığı silahların bir kısmını Esad'la savaşmak üzere Irak cephesine gönderdi ve böylece felaket de başlamış oldu" (s. 105).

Yaklaşık bir yıl sonra, Ankara katliamını izleyen günlerde, Fransız *Le Monde* gazetesi bu felaketi, manşetten, "Türkiye uçurumun kenarında" başlığıyla veriyordu.⁸

3. Londra'da yayınlanan *Independent* gazetesinin ünlü Ortadoğu muhabiri Patrick Cockburn'ün eseri ise "İslam Devletinin Yükselişi" başlığını taşıyor ve o da 2014'te yayınlandı.⁹ Bu eser de "Irak ve Suriye'de IŞİD'i ve diğer Sünni cihad hareketlerini besleyen güçler Suudi Arabistan, Körfez monarşileri ve Türkiye'yi" diyor, (s. 35). Yazar, bunlardan Suudi Arabistan ve Katar'ın para yardımlarına işaret ettikten sonra, "Türkiye'nin rolü farklıdır, diyor, fakat en az Suudi Arabistan'ın IŞİD'e ve diğer cihatçı guruplara yardım etmesi kadar önemlidir". Türkiye "Suriye ile 560 mil uzunluğundaki sınırlarını açık tutarak.. IŞİD, El Nusra ve diğer muhalif grupların silah ve adam getirebilecekleri güvenli bir geri üsse sahip olmalarını" sağlamıştı (s. 37). Bu anlaşma bir ölçüde de Kürtlere karşıydı. Nitekim IŞİD cihatçıları 6 Ekim'de Kobani'yi kuşattıkları zaman "Erdoğan, şehrin yakında düşeceğini" ileri sürüyordu. (s. 152). Bu beyanatın Türkiyeli Kürtleri nasıl çıldırttığını ve Diyarbakır'da nelere yol açtığını hepimiz biliyoruz.

4. İkisi de tarihçi olan Olivier Hanne ve T. F. de la Neuville tarafından yazılan "İslam Devleti" de benzer iddiaları tekrarlıyor, özellikle de Kürtlere karşı anlaşmaya işaret ederek "Ankara, kendisi için en büyük tehlike olan Kürt özerklik stratejisine karşı Suriye'de selefi kartını oynuyor" diyor.¹⁰ En önemli delil olarak da "ABD ve NATO'nun bütün baskılarına" rağmen, Türk Dışişleri Bakanı'nın 11 Eylül 2014'te IŞİD'e karşı ortak hareket bildirisini imzalamadığını gösteriyor (s. 130). Daha da vahimi, yazarlar, Rus ve İran kaynaklarına dayanarak, IŞİD'in Musul'da rehin aldığı Türkleri kurtarmak için Ankara'nın El Bağdadi ile görüşmeler yaptığını ve böylece Türkiye'nin "dünyada IŞİD ile gizli diplomatik ilişkiler içinde olan tek devlet" haline geldiğini ileri sürüyorlar (s. 131).

5. Fransa'nın ünlü araştırma merkezi CNRS'te Ortadoğu çalışmalarını yürüten Pierre Jean Luizard ise bu yıl Ocak ayında yayınlanan kitabına "DAEŞ Tuzağı" adını vermiş ve Türkiye'ye ayırdığı sayfalar "Kendi tuzağına düşen Erdoğan" başlığını taşıyor.¹¹ Yazara göre "Sorunun temeli şurada: AKP, Suriye çatışmasının cemaatleşme ve mezhepleşme sürecine hâkim olabileceğini sandı; oysa bu

çatışma bugün sınırlarında büyük sorunlar yaratmakla kalmıyor, Türk politikasını da zehirliyor” (s. 141). IŞİD’i Kürt tehlikesine karşı kullanan bu politika ile Ankara, sonunda ne İsa’ya ne de Musa’ya yaranabildi ve “bu pokerde bütün bahislerini kaybetti”. Ve böylece, “zaten kendini beğenmişliği ve Neo-Osmanlı küçümsemesiyle kuşkular doğurmuş olan Türkiye, Arap sivil toplumlarına hitap etme olanağını da geniş ölçüde kaybetmiş bulunuyor” (s. 144-145). Gerçekten de son yıllarda “Arap Sokağı”nda alkışların yerini homurtular aldı.

6. Viyana Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan Thomas Schmidinger ise “Suriye Kürdistanı’nda Savaş ve Devrim” başlıklı eserinde¹² daha özel bir konuya, Suriye Kürtlerine eğilmiş ve Kobani’ye saldırının Musul Başkonsolosluğu’nda alınan rehinelere serbest bırakılmalarını hemen izlediğine dikkat çekerek şu vahim soruyu soruyor: “(Yoksa) Türkiye IŞİD’e, YPG’nin (Suriyeli Kürt savaşçıların) Kobani’deki mevzilerine dair önemli istihbaratlar mı verdi?” (s. 131). Yazar Türkiye’nin, sonunda Kobani halkına Iraklı peşmergelere kapıları açmasının da bu kuşkuyla beslenen “yoğun uluslararası baskılar” sonucu gerçekleştiğini yorumlarına ekliyor.

Görüldüğü gibi Batı kamuoyunu aydınlatan bu eserler laik Türkiye Cumhuriyeti için bir “ihanet tablosu” oluşturuyorlar. Bunlara Columbia Üniversitesi İnsan Hakları Enstitüsü’nün Türkiye-IŞİD işbirliğini 9 maddede özetleyen iç karartıcı raporunu da ekleyebiliriz.

Aslına bakılırsa bütün bu araştırmacıların söyledikleri şeylerin, büyük kısımları itibariyle, Türkiye’de bilinmeyen şeyler olduğunu söyleyemeyiz. Bununla beraber konuya her yönüyle eğilmeleri ve bir bütünlük içinde bakmaları, kuşkusuz bunların geleceğin tarihçileri için önemli kaynaklar olmasına yol açacaktır. Buna karşılık bugünlerde bizdeki AKP sözcülerinin attıkları “komplo” çılgınlıkları da tarihin aynasında herhalde daha çok sağlıksız bir zihniyetin tezahürleri olarak yankı uyandıracaktır. Yine de burada -geleceği gelecek nesillere bırakarak- sözlerimi bugünle ilgili bazı gözlemlerle bitirmek istiyorum.

Bugün laik Türkiye Cumhuriyeti’nin en önemli iki sorununu şeriatçı akımlar ile Kürt sorunu teşkil ediyor. Bunlardan birincisi sınırlarımızı aşıyor ve laik cumhuriyete karşı en büyük tehlike Ortadoğu’yu kana bulayan IŞİD ve benzeri örgütlerden geliyor. Kürt sorunu ise, bölgesel boyutlar taşımakla beraber, Türkiye’de, Kürtlerin TBMM’de yer alan vekilleri sayesinde, Türkiye içinde bir çözüm potansiyeli taşıyor.

Oysa bu günlerde ne görüyoruz?

Bu günlerde, seçimlerden daha da “güçlenerek” çıktığı zannıyla, AKP, bunlardan

birincisini ikinciye karşı kullanarak yangına körükle koşuyor ve ülkenin geleceğini ipotek altına alıyor. Unutmayalım ki Güneydoğu Anadolu bölgesi Türkiye'nin en muhafazakâr bölgesidir ve yakın tarihte bütün gerici-şeriatçı akımlar buradan kaynaklandılar. Oysa Kürtlerin en laik kesimi düşman sayılır ve yok edilmeye çalışılırsa, bu politikanın sonunda AKP'li Kürtleri IŞİD'e yaklaştırmaktan başka bir sonuç vermeyeceği açıktır. Yine unutmayalım ki bu ülkede günü gelmiş, bir OHAL valisi bile, "dağdakileri ovaya indirmekten ve siyasete sokmaktan" söz edebilmiştir. Bugün ise barut fıçısına dönmüş bir coğrafyada, AKP ve nesnel ortakları, ovadaki siyasetçileri düşman ilan ediyor ve adeta dağa çıkmaya tahrik ediyorlar.

Türk, Kürt ve yabancı bir sürü gözlemcinin çoktandır iflasını ilan ettikleri bu poker politikası bu ülkeyi nereye götürebilir?

Öyle görünüyor ki nereye götüreceğini sonunda yandaş medya da anladı ve "Başka Türkiye yok!" sloganıyla bir kampanya başlattı. Aynı bağlamda, daha iki üç yıl öncesine kadar "Büyük Türkiye-Büyük Başkan" çılgınlıkları atan bir gazetede de, "100 yıl sonra yeni bir Sykes-Picot mu?" başlığı altında bir AKP Başkan Yardımcısının yazısını okuyoruz.¹³ Adeta 100 yıl önce Ortadoğu'nun haritasını çizen paylaşım anlaşmasını yeniden gündeme taşır gibi! O tarihte cahil, muhteris ve çıkarıcı Osmanlı siyasetçileri, sonunda Mekke Şerifi'ni bile karşılarına almışlardı. Bugün, izledikleri politikanın sonuçlarını daha çok "matem günleri" olarak anıyoruz. Ve günümüzde onlara benzer bir profil sergileyen "Yeni-Osmanlı" hayalcilerinin de, aynı acz içinde, dış güçlerin Ortadoğu'nun geleceğini nasıl çizeceklerini keşfetmeye çalıştıklarına tanık oluyoruz.

Sonnotlar

¹ *Le Figaro*; 3 Ekim 2014.

² Nakleden Verda Özer; *Hürriyet*, 24 Ekim 2015.

³ *Milliyet*, 23 Ekim 2015.

⁴ Karl Marx; *Misère de la Philosophie*; Paris, Ed. Sociales, 1972, s. 130.

⁵ Samuel Larent; *L'Etat Islamique*; Paris, Seuil, 2014.

⁶ Aynı eser, s. 85.

⁷ Alexandre Adler; *Le Califat du Sang*; Paris, Grasset, 2014.

⁸ *Le Monde*, 12 Ekim 2015.

⁹ Patrick Cockburn; *The Rise of Islamic State*, OR Books; Eserin Türkçesi Agora Yayınları arasında "İslam Devleti'nin Yükselişi" başlığı altında çıkmıştır. Alıntılar Türkçe çeviriden yapılmıştır.

¹⁰ Olivier Hanne ve T. F. de la Neuville *L'Etat Islamique; Anatomie du Nouveau Califat*; Paris, BG ed. 2014.

¹¹ " Pierre Jean Luizard; *Le Piège Daech*; Paris, La Découverte, 2014, s. 136.

¹² Thomas Schimidinger; "Suriye Kürdistanı'nda Savaş ve Devrim", İstanbul, Yordam, 2015. (*Krieg und Revolution in Syrisch-Kurdistan*, Wien, 2014)

¹³ Yasin Aktay; Yeni Şafak, 24 Ekim 2015.

Kaynakça

Marx K (1972). *Misère de la Philosophie*. Paris: Ed. Sociales.

Larent S (2014). *L'Etat Islamique*. Paris:Seuil.

Adler A (2014). *Le Califat du Sang*. Paris: Grasset.

Cockburn P (2014). İslam Devleti'nin Yükselişi: IŞİD ve Yeni Sünni Ayaklanması. Çev. O Akınhay. İstanbul: Agora

Hanne O ve de la Neuville T F (2014). *L'Etat Islamique; Anatomie du Nouveau Califat*. Paris: BG Ed.

Luizard P J (2014). *Le Piège Daech*. Paris: La Découverte.

Schimidinger T (2015). *Suriye Kürdistanı'nda Savaş ve Devrim: Rojava'da Sesler, Analizler*. Çev. S Altınçekiç. İstanbul: Yordam.

İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet Konusunda Seslerin Değerlendirmesi

Gökçe Zorba, Ankara Üniversitesi DTCF,
e-posta: gokcezorba@hotmail.com

'Gazâ' olgusunun, Osmanlı Devleti'nin büyük bir hızla sınırlarının genişlediği erken dönemlerde bir itici güç mü; yoksa ilerleyen dönemlerde Osmanlı 'vakanüvislerinin''meşruiyet' arayışı sonucu ortaya çıkardıkları bir söylem mi olduğu uzun zamandır tartışma konusudur. Bu çalışmada, R. P. Lindner (2005:407-427), Ronald C. Jennings (2005:429-441) ve Gyula Káldy-Nagy'ye (2005:397-406) ait, konu üzerine yapılmış üç çalışma ele alınacak, yazarların inceledikleri tarihsel olaylar ve yorumlamaları irdelenecektir.

Çalışmalara konu olan sorunsal, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında padişahların güçlü İslamî duygularla ve cihat anlayışıyla hareket ettikleri, büyük başarıların da bu hareket tarzının bir sonucu olduğu iddiasıdır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti üzerine yaptığı çalışmalarla ünlenen Avusturyalı tarihçi Paul Wittek'in (1938) ortaya attığı 'gazi tezi', Türkiye'de modern tarihçiliğin kurucusu olarak bilinen Fuat Köprülü'nün (1927a: 202-203;1927b:222) de yaptığı katkılarla son dönemlere dek yaygın bir şekilde kabul görmüştür. Fakat farklı bakış açıları, erken dönem Osmanlı tarihine dair tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Bahsedilen çalışmalarda Lindner, Jennings ve Káldy-Nagy Osmanlı'nın hızlı genişleyişini, çöküş yıllarında Bizans'a¹ karşı yapılan gazâ yani Kutsal Savaş (holy war) heyecanıyla açıklayan Wittek'in görüşlerini tekrar masaya yatırmışlardır. İncelemelerinin sonunda ise yazarlar, Kutsal Savaş heyecanının Osmanlı'nın kuruluşu ile ilişkisi olmadığı kanaatine varmışlardır.

P. Wittek, gazi tezini iki temel noktaya dayandırmıştır. Bu noktalardan ilki Orhan Bey'e ait 1337 tarihli Bursa Şehadet Camii kitabesidir. Lindner, kitabedeki metnin bir kısmına² çalışmasında yer verdikten hemen sonra, nasıl bu sonuca vardığını açıklamaksızın, Osmanlı'nın ilk dönemlerinde Kutsal Savaş literatürünün, "şüpheye yer bırakmadan" "yeni" olduğuna ve "dini yapıların yüzeylerini süsleyerek propaganda hazırlayan âlimler" in "efendilerini" gazi olarak gördüklerine kanaat getirir. Bu denli kesin ve net olan sonuca ulaşırken takip ettiği metodolojiyi okuyucusuyla paylaşmayan yazar, sanıyoruz ki ilerleyen dönemlerde, 'sultânü'l-a'zâm, nâsirü'l-guzât ve'l-mücahidîn' gibi Arapça tamlamalarla ifade edilen 'gazi elkâb'larının, bahsi geçen kitabede günümüz Türkçesiyle ifade edilmesinden dolayı literatürün yeni olduğuna hükmetmiştir. Fakat dönem itibarıyla Osmanlı Devleti'nin Arap kültürü ile Anadolu'nun doğusunda bulunan beyliklere nazaran daha az etkileşimde bulunduğunu ve

diller arasında kurulan köprünün yoğun etkileşimler sonucu gerçekleştiğini, Arapça sözcüklerin ve tamlamaların daha geç dönemlerde Osmanlı diline yerleşmeye başladığını dikkate almamıştır. Jennings ise günümüze ulaşan kitabenin “asıl kitabe olmasının imkânsız olma”dığını dile getirir, ancak kendisiyle çelişkiye düşerek bu ihtimali tamamen görmezden gelir. 1413 ve 1892 yıllarında kitabenin başından geçen felaketlere ve restore edilmesine dikkat çeken yazar, “kasıtlı veya kasıtsız aslının değiştirilmesi için her fırsatın” doğmuş olduğunu ileri sürerek kitabeyi, net bir şekilde “imaj yükseltme çabalarının kanıtlarından sadece biri” olarak görür. Diğer yandan Jennings, 1337 yılının, Osmanlı hükümdarının ‘sultan’ olarak kendini tanımlaması için erken bir dönem olduğu görüşündedir. Jennings’in bakış açısından yola çıkarak dönem hükümdarlarının sultanlık mertebesi olarak kabul ettikleri alametlerin neler olduğu araştırılmaya ve üzerinde düşünmeye değerdir.

P. Wittek’in tezini öne sürerken kullandığı ikinci kanıt ise 1405 yılına tarihlenen, Germiyan (Kütahya) sahasından Ahmedî isimli bir şairin eseridir (1949). Lindner, Káldy-Nagy ve George G. Arnakis ile aynı görüşü paylaşır. Onlara göre, erken dönem Osmanlı kaynaklarının yazarları, kendilerinden önceki dönemleri, yaşadıkları dönemin İslamî üslubuyla yazmışlardır. Bu görüşün doğru olma ihtimali tarafımızca da yüksek bulunmaktadır. Ancak bu durum, eserlerde verilen bilgilerin tamamının reddi sonucunu doğurmamalıdır. Lindner ve Nagy ile aynı görüşü paylaşan Jennings ise, çok kesin bir dille II. Bayezid’in “tarihçilerden, kendisi ve soyu için gerçekte olduğundan daha yüksek ve ulu bir köken yaratmalarını istedi”ğini iddia eder. Fakat Jennings, Bayezid tarafından yapılan bu isteği bu kadar net bir şekilde nasıl bildiğini açıklamaz. Bu görüşlere ek olarak Lindner, Moğol otoritesinin azalmaya başladığı yıllarda, güvenli bir sığınak bulmak adına Osmanlı topraklarına yerleşen âlimlerin, “efendilerine olan borçlarını”, Osmanlı tarihini Ortodoks Müslüman bir çerçevede “yeniden şekillendirerek” ödediklerini öne sürer. Ayrıca yazara göre Ahmedî’nin tarihi yeniden şekillendirme sebebi, uzunca bir süre Osmanlı’nın rakibi konumunda olan Germiyanlara “hizmet verdikten sonra Osmanlı hizmetine girmesi” ve “yeni efendilerine iltifat etme gereği” duymasıdır.³Açıkça görülmektedir ki bu iddia, oryantalist bir yaklaşımın ürünüdür.

Bu noktada Lindner, toplumların -Ahmedî’nin yaptığı gibi- bilinçli ya da bilinçsiz olarak tarihin ilerleyen safhalarında eserlere, inşa edildiklerinde ya da yazıldıklarında taşıdıklarından farklı anlamlar yüklediğini ifade etmek adına 1207-08 yılında inşa edilmiş olan bir külliyein hikâyesini örnek verir. Elbette ki yüzyıllar içinde eserlerin ifade ettiği manalar gelecek nesiller tarafından farklı yorumlanabilir ya da eserlere yeni anlamlar yüklenebilir. Fakat bahsi geçen durumu ifade edebilmek için Lindner’in verdiği örnek kusurlarla doludur.

Lindner, 740 yılında Bizans ile yapılan savaşta ölen ve bugün ‘Seyit Gazi’ adıyla bilinen “Arap Savaşçı” ‘Seyyid Battal’ın adına Eskişehir yakınlarına inşa edilen külliyyeden bahseder. 16. Yüzyıl sonlarında yaşamış olan gezgin El-Haravî’nin metninin Kutsal Savaş heyecanının varlığı olarak yorumlandığını ifade eder. El-Haravî’yi “dar görüşlü” olarak tasvir eden yazar, bahsi geçen külliyyeyi I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in yaptırdığını, fakat kendisinin “karmaşık geçmişi”ne göz atılırsa Sultanın dahi bir gazi olmadığını ortaya çıkacağını iddia eder.⁵Sultanın ticari çıkarlar yolunda yaptırdığı külliyyenin, Türklerin bölgeye gelmesiyle bir efsane ile ilişkilendirildiğini ve böylece külliyyenin bir gazi ziyaretgâhına dönüşverdiğini öne sürer. Fakat I. Keyhüsrev’in Bizans ve Haçlılar ile yaptığı uzun soluklu savaşlarını incelemek ve hatta kendisinin 1211 yılında Bizans’la savaşırken, muharebe alanında öldüğünü söylemek bile Lindner’in Sultan’ın biyografisi hakkında hayli yanıldığını göstermeye yeter. Kısaca söylemek gerekirse, Lindner’in ifade etmeye çalıştığı durum her ne kadar doğru olsa da, bu amaç doğrultusunda I. Keyhüsrev ile ilgili verdiği bilgiler ve gazi olmadığı yolunda yaptığı çıkarım doğru görünmemektedir (Sevim ve Merçil, 1995: 452-454).

Jennings ise Ahmedî’nin eserini edebî bir ürün olarak değerlendirirken tarafsızlığını sorgular. I. Bayezid’in oğlu Süleyman Çelebi’nin, Ahmedî’ye hamilik etmesi sebebiyle yazarın tarafsız biçimde eser veremeyeceğini iddia eder. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur; bugün Osmanlı tarihinin yazıldığı Türkçe kaynakların hemen hemen hepsi vakanüvisler tarafından kaleme alınmış eserlerdir ki bunlar Osmanlı sarayının resmî tarihçileridir. Elde olan tüm eser ve belgelere şüpheyle yaklaşılması olumlu sonuçlar doğuracaktır, fakat eğer sadece sultanın oğlu tarafından hamiyet gösterildiği için bir eseri tamamen yok sayacak olursa tarihçiler, her vakanüvisin eserine aynı muamele yapılması gerekir ki bu durumda elde tarih kalmayacaktır.

Lindner ve Nagy, İbn Batuta’nın eserini de gazi tezinin karşısına destekleyici bir kanıt olarak kullanmışlardır.Lindner, 1331 yılında Osmanlı topraklarından geçen ve kırk gün süreyle İznik’te bulunan İbn Batuta’nın, ziyaret ettiği tüm topraklarda “genellikle” İslam’a dair her olgudan bahsederken, medreselerden bahsetmeyişine vurgu yapan Káldy-Nagy’nin yorumuna katılır. Fakat bu noktada Káldy-Nagy’de, Lindner gibi hataya düşer. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti’nde ilk medrese Orhan Bey döneminde 1331 yılında İznik’te açılmıştır (İnalçık, 2007: 383).Medresenin açılışının İbn Batuta’nın ziyaretinden sonra aynı yıl içinde gerçekleşmesi veya Káldy-Nagy’nin de belirttiği gibi İbn Batuta’nın geçişi sırasında da medreselerin varlığı mümkündür. Fakat Nagy’ye göre, İbn Batuta Osmanlı medreselerini –varsa bile- bahsetmeye değer görmemiştir. Medresenin olmaması veya İbn Batuta isimli bir seyyahın Osmanlı medreselerini

eserinde bahsetmeye değer bulmaması bir devleti gazâ uğruna savaşacak kadar inanmayan bir teşekkül olarak düşünmemiz için yeterli bir delil değildir. Yaygın olarak bilinenin aksine medrese, salt dini ilimlerin okutulduğu bir merkez değildir. Dinî ilimlerin yanında hesap (matematik), hendese (geometri), Arap dili ve edebiyatı, belagat (güzel konuşma sanatı), mantık ve hikmet (felsefe) gibi birçok farklı dersin okutulduğu bir eğitim merkezidir. Bugünün eğitim derecelendirmesinde ilkokul denilebilecek olan sıbyan mektebinden sonra medrese; ortaokul, lise ve üniversite eğitimine tekabül eder (İpşirli, 2003: 327-333). Dolayısıyla üniversite benzeri bir eğitim kurumunun yokluğunu ya da bahse değer görülmeşi, devlet gibi bir siyasî teşekkülün askerî harekâtlarının manasını açıklamak için kullanmak mantıklı görünmemektedir.

Lindner'a ait, erken dönem Osmanlı kaynaklarının eksikliği sebebiyle ve geç dönemde yazılan eserlerin meşruiyet arayışı olduğu düşüncesiyle ilk Osmanlı idarecilerinin gazi olmadığı ve gazânın yaygın bir kavram olmadığı yönündeki iddialar da, çağdaş Türkmen Beyliklerinden bahseden kaynaklar göz önüne alınarak yeniden düşünülmelidir. Ahmed Eflakî'nin 1318'de yazmaya başladığı eserinde Aydınolu Mehmed Bey'in 'sultanü'l-guzât' olarak anılması kastımıza önemli bir örnektir. Selçukluların son dönemlerinde Balkanlarda faaliyet gösteren Alp-erenlerin en meşhurlarından Sarı Saltık hakkında 13. ve 14. yüzyıllarda yazılmış olan muhtelif Saltık-nâmelerde dahi "gazâ" ve "cihat" adına savaşıldığı kaydedilmiştir (Ocak, 2011). Benzer şekilde Ömerî, Hoyî, Aksayî, Nideli Kadı Ahmed gibi birçok dönem yazarının 13. yüzyıl sonları ve 14. yüzyıl başlarında kaleme aldıkları eserlerde görülür ki Türkmen beylerini tasvir için sıklıkla "gazi, gazâ, guzât, gazve, gazâvat, nusretü'l-guzât" vb. unvanlar kullanılmıştır (Emecen, 2012a:121-124). Bu noktada Jennings, Türk-Müslüman kaynaklarından çok Bizans kaynaklarına odaklanır ve özellikle çağdaş Bizans kaynaklarında gazâ terimine rastlanmadığını yahut dârülahd ve dârülsulh⁶ uygulamalarından bahsedilmediğini dile getirir. Yazara göre, eğer Osmanlı sistematik bir gazâ anlayışı çerçevesinde Bizans'a karşı askerî harekât düzenleseydi kaynaklardan birinde bu terimlere rastlanması gerekirdi. Bu noktada yazarın bakış açısı dikkate değer olmakla birlikte, Bizans tarihçilerinin birebir bahsi geçen terimleri kullanmasalar dahi, bu terimleri ifade etmek adına kendi dil ve kültürlerine uygun farklı terimler veya söylemler kullanıp kullanmadıkları araştırılması gereken bir alandır.

Lindner, Jennings ve Nagy, yukarıda bahsettiğimiz iddialardan başka tezlerini savunmak için gazâ olgusunun manasına dair tespitlerde bulunmuştur. Yazarlara göre, "ilk Osmanlıların tarihsel faaliyetleri Kutsal Savaş'ın bilinen kalıplarına uymayan sahneler ortaya koymaktadır." Lindner'ın verdiği örnekler, devlet yönetiminde yer alan Hristiyanların dinlerini değiştirmeleri yönünde

herhangi bir baskı görmemiş olmaları, Osman'ın Bitinya bölgesinde (İzmit ve çevresi) yerleşik bulunan Hristiyanlara karşı saldırgan davranışlar gösteren Müslümanları tasvip etmemesi minvalindedir. Buna ek olarak yazar, Arnakis'in ilk dönem Osmanlıların "İslam'ı zorla kabul ettirmek ya da Hristiyanlığı yok etmek arzusuna dair" ve Káldy-Nagy'nin Osmanlı'nın "Hristiyanlara körü körüne düşmanlık götüğüne dair" kanıt olmadığı ifadesini destekler. Kendisi de "dini heyecan kavramı"nın "ılımlılık ya da yumuşaklık ile uygun düşmediğini" net bir şekilde belirtir. Nagy ise, cihat ve gazâyı "Gayrimüslimlere karşı yapılan gazâlarda ordu safalarını dolduracak yeterli sayıda inançlı gönüllüler sağlamak ve Müslüman topraklara saldıran Gayrimüslimlere karşı inananlar olarak silah tutmak" şeklinde iki temel görev altında kategorize eder. Ancak Türklerin "İslamiyet'in ruhundan kaynaklanan Hristiyanlık nefreti" götüüklerini söylemenin mümkün olmadığını dile getirir. Jennings cihadın tanımı olarak, "Hak dini saldırganlardan korumak ve bazı kurallar çerçevesinde kalarak İslam'ın sınırlarını genişletme çabası" yaklaşımını benimserken, Osmanlı Devleti'nin bahsedilen kuralların dışında hareket ettiğini dile getirir.

Gazâ hakkında hatalı ve/veya eksik fikirlere sahip oldukları anlaşılan tarihçilerimizin, bu yanlış fikirleri temelde Ahmedî'nin eserinden edindiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Ahmedî'nin "Dünyayı çok tanrılıktan temizlemek, inançsızları öldürmek, bütün kiliselerini yıkmak, davet üzerine İslamiyet'i kabul etmeyen herkesi öldürmek şeklinde, aslında tamamen metnin retorikliğinin yansımasından ibaret" (Emecen, 2012b: 135) olan cümleleri, tarihçilerimizin gazâ hakkında yanlış bir izlenime kapılmalarına sebep olmuş gibi görünmektedir. Gazâ, en basit tanımıyla "İslamiyet'i yaymak, Müslümanların yönetimindeki toprakları yahut nüfuz alanını genişletmek gibi gayretler uğrunda akınlara katılmak ve cengetmek" anlamına gelir (Kafadar, 1996: 427).

Esasen, İslam tarihinde Gazânın ihtiva ettiği anlam kesin ve net kurullarla belirlenmiş değildir. Bu sebeptendir ki kimi uygulamalar araştırmacılara 'kalıp dışı' gibi görünmektedir. Osmanlı yönetici kesimin ve halkın, Hristiyanlarla "iyi ekonomik ve sosyal ilişkiler" kurması gibi durumlar araştırmacılarımızın gözünde 'kalıp dışı' uygulamalara örnektir. Fakat Osmanlı Devleti'nin, hoşgörü kavramını siyasi bir politika olarak erken dönemlerden geç dönemlere kadar yönetici ve yönetilen grupların içinde canlı tuttuğu bilinen bir gerçektir.⁷ Araştırmacılarımız aynı zamanda, kimi durumlarda Hristiyan devletlerle askerî ve siyasi ittifak yapılmasını, siyasi bir teşekkül olan devletin kendi çıkarlarını korumak adına verdiği stratejik kararlar olarak değil; İslamiyet'in devletin nüvelerine ve yöneticilerine nüfuz etmeyişi olarak görürler. Ancak yapılan bu ittifaklar görünenin aksine devletin bekası için alınan stratejik siyasî ve askerî kararlardır. Buna ek olarak yazarlarımız, cihat eden bir orduda Gayrimüslim

askerin bulunamayacağı tezinden hareketle, Osmanlı vassal devletlerinin⁸, savaş halinde asker göndermelerini ve bu orduların Gayrimüslimlerle savaşmasının cihat olmayacağını dile getirirler. Aynı zamanda, kendi sınırlarına dâhil etmek yerine Osmanlı Devleti'nin vassal statüsüyle bir devleti nüfuzu altına almasını da cihat kavramının dışında bulurlar. Bu ve benzeri uygulamalar sınırları çok net çizilmemiş olan cihat kavramıyla uyumsuz değildir. Hz. Muhammed'in Medine'ye geldiği sıralarda "Göçmen, Yardımcı ve Yahudi toplumları(nın), birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen bildiri" ilan ettiği bilinir. Bu noktada Gayrimüslimlerinde içinde olduğu toplumlarla anlaşılması, ortak hareket edilmesi yahut siyasal veya askerî ittifak yapılmasını gazâ dışı bulan yazarlarımız, Peygamberin bahsi geçen uygulamasını göz ardı etmiştir. Anlaşmanın 7 adet maddesinde Yahudilerle askerî ve siyasal işbirliği yapıldığı açıkça görülmektedir (Çağatay, 1993: 195-200).

Çalışmalarını incelemekte olduğumuz üç yazar da, Osmanlı'nın erken dönemlerde Anadolu'da bulunan diğer Türk-Müslüman beyliklerle savaştığını ve bu durumun da cihat mantığıyla hareket eden bir Müslüman devlette ortaya çıkmayacağını ileri sürer. Fakat unutulmamalıdır ki, Anadolu Beyliklerinin 14. yüzyılda birbirleriyle mücadele halinde olmaları her bir Türkmen beyinin kendi liderliğinde Anadolu Türk siyasi birliğini kurmak istemesindedir. Bahsi geçen mücadeleler cihat uğruna değil, siyasal amaçlar uğruna yapılmıştır. 16. yüzyıl Osmanlı-Safevi ve Osmanlı-Memluk savaşlarına baktığımız zaman, Nagy'nin de bahsettiği üzere sultanlar sefere çıkabilmek için fetva almak durumunda kalırlarken, Gayrimüslim topraklara harb edileceği vakit böyle bir uygulama görülmemiştir. Bu durum açıkça göstermektedir ki, Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim topraklarına seferin, Müslüman topraklarına sefer yapmaktan ayrı tutulduğunu ve hali hazırda meşru olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Buna ek olarak Müslüman bir devletin, Müslüman bir başka devletle asla savaşmaması, eğer savaşırsa gazâ yapacak kadar inanmayan bir devlet olarak görülmesi fazlasıyla idealize edilmiş, hatta mümkün olmayan bir kalıplaşma biçimidir.

Nagy, savaş çağrısı yapıldığında çağrıya iştirak etmeyen tımarlı sipahi ve yeniçeri taifesinin gerekçelerini "savaş için gerekli olan dinsel bağlılıktan ve görev duygusundan yoksun olma"larına bağlayarak açıklar. Yukarıda bahsedildiği gibi idealize etme ve kalıplara sığdırma yaklaşımını benimseyen yazar burada da, bahsi geçen askerlerin insanî yönlerini ve bu yönleri dayalı gerekçeleri olabileceği gerçeğini tamamen göz ardı ederek, sebebi inanç eksikliğine bağlamıştır.

Bu noktada Nagy çalışmasında gazi tezini Ertuğrul Bey'in Söğüt'te yaptırdığı

iddia edilen cami ile eleştirmeye devam eder. Yazar, bahsi geçen caminin 36 metre kare bir zemine oturtulmuş olmasını, “cihat idealini çok sayıda inanan arasında yaymak için hiç de uygun” bulmaz. Ancak caminin küçüklüğüne atf yapılrken, dönemin olası nüfus yoğunluğunun dikkate alınmadığı açıktır.⁹

Nagy çalışmasında doğruluğu kuvvetle muhtemel bir görüş de ileri sürer. Bu görüş ilk dönem Osmanlı beylerinin ve silah arkadaşlarının isimlerine dairdir. Yazarın, Ertuğrul’un ve iki kardeşi; Sungur ve Gündoğdu’nun İslamî isimlere sahip olmadıkları, hatta Osman’ın gerçek adının da “Ataman” olduğu ve onun dahi İslamî bir isme sahip olmadığı yönündeki tespiti ve iddiası dikkat çekicidir. Yazara göre Osman Bey’in, “oğullarından çoğuna”, yani beş oğlundan üçüne Türkçe kökenli isim vermesi onun “ne dereceye kadar İslam ruhuyla dolu” olduğu sorusunu doğurmaktadır¹⁰. Kanaatimizce de kişilerin isimleri genellikle döneme hâkim olan anlayışı gözler önüne sergilemektedir. Fakat sadece beş isme bakarak ve sadece yakın silah arkadaşlarından bazılarına değinerek genellemeye gitmek pek doğru bir yöntem olmayacaktır. Bu sebeple çağdaş diğer beyliklerin kayıtlarından faydalanarak onomastik çalışmalar yapılması ve daha çok isme erişildikten sonra genelleme yoluna gidilmesi, metodolojik olarak daha doğru gözükmektedir.

Lindner’in çalışmasında üzerinde durulmayı gerektiren ifadelerinden biri de, Speros Vryonis’in “bazı gazilerin ritüel olarak insan kurban”ettikleri iddiasını destekleyişidir (1971). Vryonis’in bu iddiasının temelini ne olduğu ise tamamen belirsizdir.

Peki, yazarlarımız ileri sürdükleri argümanlarla ve değerlendirmeleriyle çalışmalarının sonunda ne gibi bir sonuca varmışlardır? Onlara göre Osmanlı Devleti’nin hızlı yükselişinin sebebi olarak gösterilecek unsur tam olarak nedir ve neden böyle düşünmektedirler?

Lindner çalışmasının sonunda Osmanlı yükselişini açıklamanın en uygun yolunun aşiret örgütlenmesi olduğunu söyler. Değişik dil ve din gruplarının bir araya gelmesini engellemeyen aşiret organizasyonunun, göçebe kültürler için “benimsenebilecek en doğal yapı” olduğunu dile getirir. Bu yapı içinde Osmanlı’nın nüfus ve sınır olarak hızla genişlemesini “Osman’ın bir bey olarak (...) aşiret üyelerinin genel menfaatlerini korumadaki yeteneği”ne bağlar. Son olarak yazar, Danişmentlerin de Osmanlı gibi gazi ruhuna sahip bir beylik olduğunu dile getirir. Yazarın sorusu şudur: neden “Kutsal savaş arzusu ve heyecanı Osmanlılarda başarıya yol açarken Danişment”lerde aynı sonucu doğurmamıştır? Osmanlı’nın büyüme ve imparatorluk haline gelme süreci, birçok farklı unsurun iç içe girdiği kompleks bir durumdur. Tarihsel incelemeler

dışında sosyolojik araştırmalar yapılması da bir gerekliliktir (Emecen, 2012b: 139).Yazarın İslamiyet'e, gazâ ve cihat olgularına oryantalist bakış açısı, çoğu noktalarda gerçeklikten uzaklaşmasına sebep olmuştur. Fakat yazarın Aşiret örgütlenmesinin, Osman Bey'e büyük oranda avantaj sağladığı yönündeki iddiası, üzerinde çalışılmaya ve sosyolojik incelemeler yapmaya değer görünmektedir. Nagy verdiği örneklerle ve yaptığı çıkarımlarla Osmanlı Devleti'nin yükseliş sebebinin gazâ olmadığını dile getirmiş, fakat açılan boşluğu doldurmak üzere alternatif bir fikre araştırmasında yer vermemiştir. Jennings ise, Osmanlıların izlediği politikaların "gazâdan ziyade, siyasî ve askerî büyümenin pragmatik yöntemlerini" yansıttığına karar vermiştir. Yazarın, pragmatik yöntemlerin Osmanlı siyasetinde etkin olduğu noktasındaki tespiti dikkate ve derinlemesine araştırılmaya değerdir.

Sonuç olarak, yukarıda ayrıntıları ile incelediğimiz Lindner, Nagy ve Jennings'e ait çalışmalar, ele alınan örneklere yazarların yaptığı yorumlar sebebiyle tartışmaya nokta koymaktan uzak ve eleştirilere hayli açıktır. Fakat bu çalışmalar yeni araştırmaların ve yeni bakış açılarının önünü açacak mahiyettedir.

Sonnotlar

¹ Bizantinistler, Bulgar Kasabı II. Basileios'un 15 Aralık 1025'te gerçekleşen ölümünün ardından "zayıf halefler" in Doğu Roma İmparatorluğu'nda çözölmeyi başlatmaktadır (Ostrogorsky, 2006: 296). Ve Doğu Roma'nın son Komnenos hükümdarı Andronikos'un, Norman ordusunun Selanik'i işgali ve Konstantinopolis'e yürüyüşe geçmesi üzerine "İstanbul'da tahrik edilen kitle tarafından" 12 Eylül 1185'te öldürölmesinden sonra çöküşe geçtiğini ifade eder (Ostrogorsky, 2006: 370-371).

² Lindner'in, çalışmasında kitabeye dair verdiği örnek: "...büyük ve muhteşem emir, din mücahidi, gazilerin Sultanı, gazi oğlu gazi, dünyanın ve dinin kahramanı... Osman'ın oğlu Orhan"

³ "Bu kitaba edelüm anı hitâm / Kim anınla ola bu nâme tamam / Bir gazâvat-nâme düzeyim sana / İşit illâ itirâz etme bana" Ahmedî eserini başlattığı bu dörtlükle -ironik bir şekilde- eserini yüzyıllar sonra tarihi "yeniden şekillendirmek" ifadesiyle yorumlayacak tarihçilere hitap eder gibidir (Ahmedî 1949:1).

⁴ Seyyid ve Şerif, Peygamber ailesinden gelenler için kullanılan isim takılarıdır. İsimden anlaşıldığı üzere bahsedilen külliye sadece "Arap bir savaşı" için değil aynı zamanda Peygamber ailesinden bir birey için inşa edilmiştir.

⁵ I. Keyhüsrev'in, Doğu Roma tarafından rehin alınması, Hristiyan bir kadınla evlenmiş olması, Konstantinopolis ile Konya arasında ticaret yolu bağlaması ve bu yolun güvenliğini için mücadele etmiş olması Lindner'in gözünde I. Keyhüsrev'i gazi olmaktan

men etmiştir. Ayrıca Lindner'a göre I. Keyhüsrev'in anne ve babası Müslüman değil Hristiyan'dır. Fakat işin aslı Sultan Gıyaseddin'in babası II. Kılıçarslan Müslüman'dır ve kendisi henüz babasının sağlığında "melik olarak... gerek Bizans gerekse Haçlılara karşı" mücadelelerde bulunmuş ve "Bizans imparatoru III. Aleksios'un Konya-İstanbul arasında ticaret kervanı işleten Selçuklu tacirlerini hapsedip, mallarına el koyması" üzerine askerî harekât düzenleyerek fethe girişmiştir (Sevim ve Erdoğan 1995:448). I. Gıyasettin kardeşleriyle giriştiği taht kavgasından ötürü Selçuklu sınırlarını terk etmek zorunda kalmış birçok Türk beyliğine sığınmasına rağmen yardım alamamış son kertede Bizans'a sığınmak zorunda kalmıştır. Dokuz yıllık sürgün sürecinin ortalama bir yılını Bizans topraklarında geçirmiş, 1205 yılında Sultan olarak Konya'ya geri dönmüştür. İktidarda olduğu süre içinde, önce Samsun'da Pontus Rumlularıyla savaşmış ve Samsun topraklarını geri kazanmış, ardından 1207 yılında, bir İtalyan'ın elinde bulunan Antalya'da fetih hareketi gerçekleştirmiştir. 1211'de ise Bizans'la savaşırken savaşa alanında ölmüştür (Sevim ve Erdoğan, 1995: 452-454).

⁶ Dârülahden basit manasıyla, cizye ödemek ve harp zamanı asker göndermek gibi zorunluluklar altında varlığını sürdürmesine izin verilen, İslam toprakları ile gazâyâ açık harp toprakları arasında bulunan tampon bölgedir. Dârülsulhise, haraç ödemek kaydıyla savaşın sona erdirilerek barışın sağlandığı topraklardır.

⁷ Osmanlı Devleti'nin dini hoşgörüsü anlayışı hakkında ayrıntılı bilgi için (Karpat ve Yetkin 2012).

⁸ Vassal devletler, Osmanlı Devletine siyasî yönden tabiiyetini bildirmiş, haraç ve vergi ödeyen, belli zorunluluklar çerçevesinde varlığını sürdürmesine izin verilen, fakat Osmanlı Devleti'nin nüfuzu altına girmiş devletlerdir.

⁹ 1830 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımında, Anadolu'nun en büyük ikinci yerleşim bölgesi sayılan Bursa'nın toplam nüfusunun 32.236 olduğu; bunun 21.532'sinin Müslüman ve 10.532'sinin erkek olduğu düşünülürse, 1200'lü yılların ortalarında bahsi geçen bölgenin nüfusunun ne olacağı hakkında tahmin yürütülebilir (Demirel 2014: 1, 20-27).

¹⁰ Osman Bey'in oğulları: Orhan, Alâeddin Ali, Pazarlı, Çoban ve Hamid; kızının adı ise Fatma Melek'tir.

Kaynakça

Ahmedî (1949). *Daastan ve Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osman*. Çev. N Atsız, İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Çağatay N (1993). *İslam Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Demirel M (2014). *1830 Bursa Nüfus Kütüğü*. Cilt I, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

- Emecen F M (2012a). Gazaya Dair XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti. İçinde:İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul: Timaş Yayınları, 115-126.
- Emecen F M (2012b). Osmanlılarda Gazâ Anlayışı Yeniden Düşünmek. İçinde:İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul: Timaş Yayınları, 127-139.
- İnalçık H (2007). Orhan. İçinde: *Diyanet İşleri Ansiklopedisi*, Cilt 33, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 375-386.
- İpşirliM (2003). Medrese. İçinde: *Diyanet İşleri Ansiklopedisi*, Cilt 28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 327-333.
- Jennings R C (2005). Gazi Tezi Üzerine Bazı Düşünceler. İçinde: M Öz ve O Özel (der), *Söğüt'ten İstanbul'a*, Ankara: İmge Kitabevi, 429-441.
- Kafadar C (1996).Gaza. İçinde: *Diyanet İşleri Ansiklopedisi*, Cilt 13, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 427-429.
- Káldy-Nagy G (2005). Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Yüzyıllarında Kutsal Savaş (Cihat). İçinde: M Öz ve O Özel (der), *Söğüt'ten İstanbul'a*, Ankara: İmge Kitabevi, 397-406.
- Karpat K H ve Yıldırım Y (2012). *Osmanlı Hoşgörüsü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köprülü F (1927a).Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Meselesi –Gibbons ve Giese'in Eserleri Münasebetiyle-1. *Hayat Mecmuası*, 11, 202-203.
- Köprülü F (1927b). Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Meselesi –Gibbons ve Giese'in Eserleri Münasebetiyle-2. *Hayat Mecmuası*, 12, 222.
- Lindner R P (2005). İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet.İçinde:M Öz ve O Özel (der), *Söğüt'ten İstanbul'a*, Ankara: İmge Kitabevi, 407-427.
- Ocak A Y (2011).*Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanı Öncüsü (13.yy)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ostrogorsky G (2006). *Bizans Devleti Tarihi*. Çev. F Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sevim A ve Merçil E (1995).*Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*.Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Witteck P (1938).*The Rise of the Ottoman Empire*.London: Royal Asiatic Society.

Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihâd ve Teâvün Cemiyeti Nizâmnâmesi

Murat Baskıcı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,
e-posta: baskici@politics.ankara.edu.tr

Giriş

1859'da kurulan Mekteb-i Mülkiye, kuruluşundan itibaren sınav ile ve sınırlı sayıda öğrenci kabul etmiş, 1877'de bir "âli mektep" (yüksek okul) olarak ihya edilmişti. Bu tarihte Sultan II. Abdülhamit'in okulu "himayesine" alması ile devlet öğrencilerin eğitimine ve denetimine daha yakın ilgi göstermeye başlamıştı. Mektep bünyesinde daima devrin en ehliyetli öğretim kadrolarına yer vermeye gayret edilmiş, az sayıdaki "seçilmiş" öğrenciye, devletin ihtiyaç duyduğu/duyacağı müstakbel bürokratik görevleri için ihtimamla ve ciddiyetle hazırlanmakta oldukları hissettirilmeye çalışılmıştı. 1879'dan itibaren düzenlenmeye başlanan diploma törenleri, 1877-1900 arasında mektebin bir idadi [lise] kısmının da bulunması, 1883-1902 arasında okulun yatılı kısmının faaliyette olması, üniforma mecburiyeti, belirli bürokratik görevlere önce Mülkiye mezunları arasından atama yapılacağına kararlaştırılması gibi hususlar bu az sayıdaki "seçilmiş" öğrencinin ve mezunların kısa bir süre zarfında bir kurumsal bilinç ve aidiyet duygusu geliştirmelerinde etkisi olduğu düşünülebilecek unsurlardandır. Ancak II. Abdülhamit döneminin yönetim anlayışı Mülkiye Mektebi mezunlarının bir cemiyet/dernek etrafında bir araya gelmelerine izin veren yapıda olmadığından bu konudaki ilk girişim ancak II. Meşrutiyet Dönemi'nin özgürlükçü ortamında yapılabilmıştır.

24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından dernek kurma hürriyetinden yararlanan İstanbul'daki Mülkiye Mezunları'nın (Me'zunîn-i Mülkiyye) girişimiyle Ağustos 1908'de "Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad [Birlik] ve Teâvün [Yardımlaşma] Cem'iyeti" kuruldu. *Mülkiye mezunlarının kurduğu bu ilk cemiyete* mektebin bütün mezunları doğal üye sayılıyordu. Cemiyet kısa ömürlü olsa da Mülkiye mezunlarının bir "Birliği" olması gerektiği fikrinin ve mezunlar arasındaki "Mülkiyelilik" bilincinin güçlenmesine önemli katkı sağlamıştır. Cemiyetin faaliyeti sırasında İstanbul'daki mezunların ve şehir dışından gelenlerin toplanıp görüşebilecekleri bir sosyal mekân (dernekevi/lokal) tesisi sağlanmış, bir süreli yayın çıkarılmış, mezunlar için ilk defa bir rozet yaptırılmış ve mektebin kuruluş yıldönümlerini mezunların mektep binasında bir araya gelerek kutlamaları fikri ortaya çıkmıştır. Eldeki bilgilere göre 1912 ya da 1913 gibi Mezunîn-i Mülkiye İttihad ve Teavün Cemiyeti adını alan dernek 1915'te ya da 1916'da kendini feshetmiştir.¹ Bugüne kadar bir inceleme

konusu olmamış olan Mülkiye'nin bu ilk mezunlar derneğinin "yenilenmiş" nizamnamesi [tüzüğü] ve dahili talimatnamesi [yönetmeliği] elinizdeki yazının konusunu oluşturmaktadır.² 54 maddeden oluşan nizamname ve 36 maddeden oluşan talimatname vasıtasıyla Cemiyet'in amacı, idaresi, gelir kaynakları, gerçekleştirmek istediği hedefler gibi hususlar hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.³

Nizâmnâme'den Bazı Maddeler

Madde 1: Merkezi Dersâdet olmak ve Mekteb-i Mülkiye mezunlarından mürekkeb bulunmak üzere üçyüzyirmidört senesi temmuzunda [Temmuz/Ağustos 1908] "Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihâd ve Teâvün Cemiyeti" namı tahtında bir cemiyet tesis edilmiştir.

Madde 2: Cemiyetin teşkilindeki maksat evvela: mezunîni yekdiğerine tanıtmak ve aralarında bir rabita-i ittihâd ve muvalat [dostluk, karşılıklı yardım] temin eylemek; saniyen: müdâvele-i efkâra⁴ ve menâfi-i vatana hıdmet edecek bir mecmua-i mevkute [sürelî yayın] neşr etmek; salisen: mezunînden muhtac-ı muavenet olanlara maddî ve manevî muavenetde bulunmak; rabian: Mekteb-i Mülkiye mezunlarının hukuk-u meşruâlarının muhafazası ve Mekteb-i Mülkiyenin temin-i terakkiyatı için icabı halinde temenniyyât ve müracaatda bulunmak.

Madde 3: Cemiyete aza olabilmek için evvela: Mekteb-i Mülkiye mezunu bulunmak; saniyen: cemiyet veznesine hisse-i nakdiye namıyla şehir bir meblağ-ı muayyen tesviye eylemek; salisen: cemiyetin talimatına tamamen riayet eylemek şarttır.

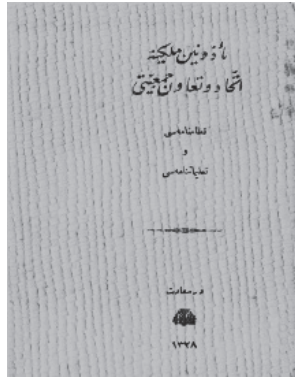
Madde 4: Cemiyet azalığı sıfatı evvela: istifa ile; saniyen: cemiyet veznesine itası meşrut olan hisse-i nakdiyenin bir seneliğinin verilmemesiyle; salisen: meclis-i idarenin üç rubu ekseriyet ârasiyla zayi edilir.

Madde 5: Her azaya künyesini nâtlık [gösteren, beyan eden] ve meclis-i idareden musaddak [tasdik olunmuş] bir hüviyet varakası verilecektir.

Buna göre Cemiyet'in kuruluşu ile amaçlananlar: i) mezunları birbirlerine tanıtmak ve aralarında bir birlik dostluk sağlamak; ii) fikir alışverişine ve vatan yararına hizmet edecek bir sürelî yayın çıkarmak; iii) mezunlardan yardıma muhtaç olanlara maddî ve manevî yardımda bulunmak ve iv) mezunların meşru haklarının korunması ve mektebin ilerleyebilmesi için gerektiği takdirde temennilerde ve müracaatlarda bulunmak idi. Cemiyete üye olabilmek için Mekteb-i Mülkiye mezunu olmak, aylık belirli bir ücret (aidat) ödemek ve cemiyetin kurallarına uymak gerekliydi. Cemiyet üyeliğinin yitirilmesi ise i) istifa yoluyla; ii) bir yıllık aidatın ödenmemesi nedeniyle ve iii) yönetim kurulunun

dörtte üç çoğunluk oyu ile karar alınması durumunda mümkündü. Ayrıca her üyeye yönetim kurulunca tasdik edilmiş bir kimlik belgesi verilecekti.

Nizamname’de yukarıda anılan genel hükümlerden sonra, Cemiyet’in Genel Kurul’u, Yönetim Kurulu, geliri, muhasebesi ve görevlileri hakkındaki maddeler gelmektedir. Özetle aktarılacak olursa, Cemiyet’in Genel Kurul’u [Heyet-i Umumiye] senede en az bir defa toplanacak ve yönetim kurulu tarafından görüşülmesi teklif edilen maddeleri oylayacaktı. Ayrıca faaliyet raporunu, mali konuları, bir sonraki dönemin bütçesini, yönetim kurulunun yenilenecek üyelerini ve genel kurula sunulacak hesapları inceleyecek, toplantı sonucunu içeren tutanağın bir nüshası İçişleri Bakanlığı’na sunulacaktı (Madde 7). Oniki kişiden oluşan Yönetim Kurulu’nun [Meclis-i İdare] Cemiyet üyeleri arasından iki sene için seçilmesi ve Yönetim Kurulu’nun da bir başkan, bir başkan yardımcısı, bir muhasebeci ve bir genel katipten oluşan kendi yönetimini üyeleri arasından kendisinin oluşturması öngörülmüştü (Madde 10). Mekteb-i Mülkiye müdürü Yönetim Kurulu’nun doğal üyesi idi (Madde 11). Yönetim Kurulu üyelerinin yarısı her sene yenilenecek (Madde 13), Kurul onbeş günde bir toplanacak (Madde 15) ve üyelerinin yarısı hazır bulunmadıkça hiç bir karar alamayacaktı (Madde 19). Cemiyet’in gelir kaynakları i) üyelerin vereceği aidatlar, ii) Cemiyet’e yapılacak bağışlar, iii) nakdî yardımlar ve iv) bunların sağlayabileceği gelirlerden oluşmaktaydı (Madde 32). Bağışlar ve nakdî yardımlar Yönetim Kurulu kararı ile kabul edilebilirdi (Madde 33). Herhangi bir ücret almadan görev yapacak olan Yönetim Kurulu üyelerine yardımcı olmak üzere bir katip yardımcısı, bir muhasebeci yardımcısı, bir tahsildar, bir kapıcı ve gerektiği kadar hademe görevlendirilebilecekti (Madde 42).

Mezunîn-i Mülkiye İttihad ve Teâvün Cem’iyeti Talimatnamesi ve Nizamnamesi, Dersaadet 1328

Mülkiye mecmuasının 1 Mart 1327 / 14 Mart 1911 tarihli 26. sayısının kapağı.

Yönetim işlerinin sürdürülmesi ve cemiyet üyelerinin toplanıp buluşabilmesi için İstanbul'un uygun bir yerinde, içinde bir kütüphane, bir okuma salonu ve gereği kadar oda bulunan bir mekân kiralanacak (Madde 47), okuma salonu için abone olunacak yerli ve yabancı gazeteler ve dergiler ile kütüphane için satın alınacak kitaplar Yönetim Kurulu'nun çoğunluk oyu ile belirlenecek, kütüphanedeki eserler dışarıya ödünç verilmeyecekti (Madde 48 ve 49). Sözkonusu mekân oluşturulmuş, hatta Ocak 1911 ile Nisan 1911 arasında bir tarihte mezunların daha kolay ulaşım buluşabilecekleri bir muhit olan Beyoğlu'na taşınmıştır.⁸

Mekteb-i Mülkiye'de 1878'den itibaren sınıflarını başarı ile geçen öğrenciler için ödül dağıtım (tevzi-i mükafat) töreni ve 1879'dan itibaren diploma (şahâdetnâme) töreni düzenlenmeye başlanmıştır. Tanzimat dönemi eğitim sistemindeki ödüllendirme usulünün bir parçası olan bu uygulamada her sınıfın en başarılı öğrencileri ile her sınıfın her bir dersindeki en başarılı öğrencilere ve mektebi derece ile bitirenlere çeşitli ödüller veriliyor, mektebi bilhassa "taht-ı himayesine" almış olan Sultan II. Abdülhamid de öğrencilere çeşitli armağanlar gönderiyordu.⁹ 13 Kasım 1908'de Mekteb-i Mülkiye talebelerinden sadece diploma alacaklara ve her sınıfın birincilerine hediye verilmesi kararlaştırıldı. Mezunîn-i Mülkiye İttihâd ve Teâvün Cemiyeti mektepte tesis edilmiş bu ananeye katkıda bulunmak üzere talimatnamesinin 49. maddesinde cemiyetin mali gücü uygun olduğu takdirde Mektepten birincilikle mezun olacaklara uygun ödüller vermeyi öngörmüştü. Benzeri bir ödül "en güzel" ilmî bir eser yazanlara da verilebilecekti. Öğrencileri teşvik edecek bir diğer uygulama ise, yine cemiyetin geliri uygun olduğu takdirde, Mekteb-i Mülkiye'den pekiyi derece ile diploma almış ve eğitim masraflarını karşılayamamış olan bir öğrenciyi, sağlıklı ve iyi ahlaklı olmak koşulu ile seçerek Avrupa'ya gönderme düşüncesi idi (Madde 50). Bu hususta bir faaliyet 18 Ağustos 1911'de gerçekleştirilmiş, mektepten yeni mezun olan 180 Mülkiyeliye hem Cemiyet'e üyeliklerinin kabulü hem de mektep birincisine ödül verilmesi amacıyla kabul töreni düzenlenmiştir.¹⁰

Cemiyet nizamnamesi üyeler arasında bir dayanışmayı sağlamayı da öngörmekteydi. Bu maksatla, üyelerinden yani Mekteb-i Mülkiye mezunlarından yardıma ihtiyacı olanlara yapılacak yardım miktarı gereken inceleme yapıldıktan sonra Yönetim Kurulu tarafından belirlenecek (Madde 51), vefat eden üyelerin yetimlerine ve dullarına da yardım yapılabilecekti (Madde 52).

Talimatname'den Bazı Maddeler

Mekteb-i Mülkiye İttihad ve Teavün Cemiyetinin Talimatnamesi ya da Talimat-ı Dahilisi ise Cemiyetin üyeleri, yönetimi, görevlileri hakkında daha ayrıntılı maddeler içermekte ve esasen bir sosyal mekan (kulüp) olarak cemiyetin günlük işleyişine dair bilgiler sunmaktadır.

Yönetim Kurulu'nun üçte iki çoğunluk oyu ile değiştirilebileceği öngörölmüş olan (Madde 36) talimatnameye göre memuriyet derecesi ne olursa olsun kulüpte buldukları süre esnasında bütün üyeler eşit statüdedir (Madde 1); üyelere kulübün içinde ve dışında takabilmeleri için birer rozet verilecektir (Madde 2); üyeler birbirlerine karşı dostane ve kulüp nizamnamesine uygun davranmaya mecburdur (Madde 3); üyeler görev ünvanları ve işleri değıştikçe yeni adreslerini kulübe bildirmelidir (Madde 4); üyelere biri şahsi çıkarı için kulübü maddi manevi zarara uğratabilecek davranışta bulunursa üyelikten çıkarılabilir (Madde 5); üyeler görevlilerden dolayı olan şikayetlerini şifahi ya da kulüp dahilindeki kutuya yazılı olarak atmak suretiyle bildirebilirler (Madde 7). Aidatını üç ay süre ile ödemeyen üyeye önce durum tebliğ edilecek, bunu izleyen üç ay içinde de borcunu ödemez ise ismi kulüp salonunda ilan edilecek, izleyen üç ay içinde de ödemezse cemiyetin süreli yayınında ismi yayınlanacak ve yine ödemezse nizamnamenin ilgili maddeleri uygulanacaktı (Madde 8). Nizamnamenin dördüncü maddesine göre (yani istifa etmek suretiyle, bir yıllık aidatın ödenmemesi nedeniyle ya da yönetim kurulunun dörtte üç çoğunluk oyu ile karar alınması durumunda) üyelik sıfatını yitirenler cemiyetçe kendilerine verilen kimlik belgesi ve rozeti iade etmek zorunda idi (Madde 9).

Cemiyet, mezunların birbirlerini tanıyabilmeleri için beyaz hilal üzerine kırmızı yıldız motifli ve üzerinde "Mezunîn-i Mülkiye 1324 [1908]" ibaresi bulunan bir rozet'i Londra'da yaptırtmıştı.¹¹ Aidatlar ise Cemiyet'in en önemli gelir kalemi olmasına karşın daha başlangıçtan itibaren yeterli miktarda toplanamaması ve bu durumun bir türlü düzeltilmemesi nedeniyle çok önemli bir sorun haline gelmişti. Örneğin 1908'de 828 üyeden 528'i düzenli olarak aidat öderken 1909'da 838 üyeden 300'ü ve 1910'da 840 üyeden sadece 150'si düzenli olarak aidat ödüyordu. Hiç aidat ödemeyenlerin sayısı sırasıyla 270, 387 ve 505 kişi olmuştu.¹²

Cemiyet tarafından yaptırılan Mezunîn-i Mülkiye Rozeti

Cemiyet başkanı, engel bir durumu olmadıkça en az bir saat kalmak şartıyla haftada üç gün kulüpte bulunmak zorunda idi (Madde 10). İkinci başkan ise başkan olmadığı zamanlarda başkanlık görevini yürütecekti ve haftada en az iki defa kulüpte bulunup en az birer saat kalmakla yükümlü idi (Madde 11). Muhasebecinin görevi defterlerin ve tahsilatın düzgün ve nizamname maddelerine uygun bir şekilde tutulması ve ne kadar küçük olursa olsun her bir harcamanın belgesini isteyip saklamak idi (Madde 12); zorunlu bir durum söz konusu olmadıkça haftada en az iki saat kulüpte bulunup en az bir saat hesap işleriyle ilgilenmek zorundaydı (Madde 15). Genel katip ise mecmuanın ve yıllığın zamanında çıkarılmasına ve bu konu ile ilgili her türlü yazışmalara nezaret edecek, geçerli bir mazereti olmadıkça her seferinde bir saat kalmak üzere haftada üç gün kulübe gelecekti. (Madde 16).

Mezunlar derneğindeki işlerin yürütülmesinden sorumlu görevlilerin (me'murîn-i muvazzafa ve müstahdemîn) bir idare memuru, bir muhasebeci yardımcısı, bir tahsildar, bir kapıcı ve yeteri kadar müstahdemden oluşması öngörülmüştü. Başkanın vereceği talimat üzerine görev yapacak olan idare memuru üyelere karşı nazik davranmak, müstahdemlerin görevlerini iyi şekilde yerine getirmelerini sağlamak ve üyelerin istirahatlerinin sağlanmasına dikkat ve özen göstermekle yükümlü idi (Madde 17). Üyelerden biri cemiyetin nizamnamesi ve talimatına aykırı bir davranışta bulunduğu idare memuru ilgili maddeleri ve uyulmadığı zaman doğabilecek sonuçları hatırlatacağı (Madde 18). Muhasebeci yardımcısı muhasebeciden aldığı talimata göre hesap işlerine yardımcı olacak ve Cuma günü dışında her gün kulüpte bulunup en az iki saat çalışacaktı (Madde 20). Tahsildar ise muhasebecinin emrinde olup muteber bir şahsi kefaletle yani iyi bir referans ile işe alınacak ve okur yazar olacaktı (Madde 21). Hademe sabah kulübün derli toplu şekilde bulunmasını

sağlamak üzere görev başında olacak, kulüpte üye bulunduğu sürece kapıcıdan başka en az bir hademe bulunacak, kulübün korunması ise kapıcı tarafından sağlanacaktı (Madde 22).

Cemiyet üyeleri, kulüpte buldukları süre içinde uygun davranış sergileyebileceklerine kefil oldukları bir ya da en fazla iki kişiyi misafir olarak kulübe getirebilecekti (Madde 23). Yanlarında cemiyete üye birisi olmaksızın hariçten hiç kimse kulübe giremeyecek, başkan açıklamada bulunmaksızın bir misafirin kulübe girişini engelleyebilecek, misafir kulübe girerken adını, memuriyetini ve adresini kulübün özel defterine kaydettirecek ve kendisini getiren üye de bu kaydın hizasını imzalayacaktı (Madde 24 ve 25). Mekteb-i mülkiye me'zunlarına mahsus olmayan gayr-i resmi toplantı ve müsamerelerde üyeler ailelerini ve dostlarını kulübe getirebilecekler, sıradan günlerde ise kadınlar kulübe giremeyeceklerdi (Madde 26). Kulüp dahilinde, fiyatları listelerinde yazılı olan yiyecekler ve içecekler tüketilebilirdi ancak yemek salonu dışında yemek yenmesi ve okuma salonu ile kütüphanede alkollü içecek tüketilmesi yasaktı (Madde 32, 33, 35).

Sonuç Yerine

Mekteb-i Mülkiye'nin ilk mezun derneği olan Mezunîn-i Mülkiye İttihâd ve Teâvün Cemiyeti oldukça kısa ömürlü olmasına rağmen mezunlar arasındaki Mülkiyelilik bilincinin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Cemiyet kurulduğunda kırkdokuz yaşında olan Mülkiye'nin mezunları arasındaki aidiyet duygusu özellikle 1877 sonrasında mektebe ilişkin gelişmeler ve mezun sayısının çoğalmasına paralel olarak artmıştı. Bu aidiyet ve Mülkiyelilik bilinci 1908'de mezunların bir dernek etrafında örgütlenmelerini getirmiş ve dernek vasıtasıyla daha da gelişmiş görünmektedir.¹³ İstanbul'daki ve İstanbul dışından gelen Mülkiyelilere bir buluşma mekânı sağlayan cemiyet, mezunların tanışmasını ve aralarında bir bağ kurulmasını sağlamak, ülke yararına hizmet edecek bir süreli yayın çıkarmak, yardıma muhtaç durumdaki mezunlara destek olmak ve mezunların meşru haklarının korunması ve mektebin ilerleyebilmesi için gerektiğinde girişimde bulunmak olarak sıralanan dört temel amacı hedefliyordu. Mülkiyenin bu ilk mezun derneği sadece mezunların yazılarından oluşan Mülkiye'nin ilk süreli yayını 1908-1911 arasında çıkarmış ve mezunlar için ilk defa bir rozet yaptırmıştır.¹⁴ Ancak üye aidatlarının zamanında toplanamaması dolayısıyla yaşanan maddi güçlükler daha başlangıcından itibaren cemiyetin kendini sürdürmesini ve hedeflerini gerçekleştirmesini zorlaştırmıştır.¹⁵ Cemiyetin çıkardığı Mülkiye dergisinde yansımaları bulan maddi güçlükler meselesi, kendini feshede giden süreçte çok önemli bir etken olmuş görünmektedir.

Sonnotlar

¹ *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 1969, Sayı 17, s.11. Çankaya, Ali, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)-II. Cilt*, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969 [bundan sonra YMTM2], s.1329, 1332. Cemiyet Nizamnamesi'nin birinci maddesine göre derneğin adı *Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihâd ve Teâvün Cemiyeti*'dir. Nizamname'nin ayrı basımının kapağında ise derneğin adı Mezunîn-i Mülkiye İttihad ve Teâvün Cem'iyeti şeklinde geçmektedir. Cemiyet'in kendini feshetmesinde, üyelerden aidat toplanması konusunda baştan beri yaşanan güçlükler ve bunun yol açtığı maddi sıkıntılar en önemli etken gibi görünmektedir. Maddi güçlüklerin yanına 6 Eylül 1915'te bir Kanun-u Muvakkat (geçici kanun) ile Mekteb-i Mülkiye'nin ilgasının da eklenmesi, bu koşullarda Cemiyet'e kendini feshetmeyi çıkar yol göstermiş olmalıdır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Mülkiye öğrencileri de (15 Kasım 1908) Müdâvimîn-i Mülkiye [Mülkiye'ye Devam Edenler] Cem'iyeti'ni kurmuştu. Çankaya, Ali, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler-I. Cilt Tarihçe*, Örnek Matbaası, Ankara, 1954 [bundan sonra MTM1], s.90.

² *Muaddel* yani *eski hali değiştirilmiş* ifadesi nizamname ve talimatnamenin matbu nüshasında yer almaktadır ve sadece nizamnameye ait görünmektedir. Cemiyetin, muhtemelen Ağustos 1908'de gerçekleşen, kuruluş toplantısında oluşturulan yönetime cemiyet nizamnamesini hazırlamak görevi verilmişti. Nizamname altı ay sonra toplanacak Genel Kurul'a kadar uygulanacak ve kurulun onayına sunulacaktı. İlk halinde 45 maddeden oluşan Nizamname *Mülkiye* dergisinin 1 Şubat 1324 [14 Şubat 1909] tarihli birinci sayısında 69-76. sayfalar arasında yayınlanmıştır. Zamanla görülen lüzum üzerine bu ilk nizamnamede değişiklikler/ilaveler yapılmış ve böylece *muaddel* nizamname Cemiyetin 13 Mayıs 1910 tarihli ikinci genel kurul toplantısında kabul edilmiştir. *Mülkiye*, Sayı 24, 1 Kânunisani 1326 [14 Ocak 1911], dergiye ekli cemiyete ilişkin haberlerin bulunduğu 4. formanın 20-27. sayfaları.

³ Sözkonusu (muaddel) Nizamname ve Talimatname Ali Çankaya'nın *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* adlı eserinin 1968-1969 tarihli baskısının ikinci cildinin 1323-1332'nci sayfaları arasında kısmen sadeleştirilerek ve Talimatname'nin bazı maddeleri atlanarak yayımlanmış ancak içeriğe dair ya da metinden çıkarılabilecek bilgilere göre herhangi bir değerlendirmede bulunulmamıştır. Nizamname, *Mülkiye* dergisinin 1 Kânunisani 1326 [14 Ocak 1911] tarihli 24. sayısında dergiye ekli cemiyete ilişkin haberlerin bulunduğu üçüncü formanın 20-27. sayfaları arasında yayımlanmıştır. Talimatname ise *Mülkiye* dergisinin 1 Ağustos 1327 [14 Ağustos 1911] tarihli 30. sayısında dergi ekinde cemiyete ilişkin haberlerin bulunduğu formanın 12-16. sayfaları arasında yayımlanmıştır. Bizim yararlandığımız kaynak ise Nizamname ve Talimatname'nin 1328 [1912/1913] tarihli dergiden ayrı bir basımıdır.

⁴ müdâvele-i efkâr: düşüncelerini birbirine söyleme, bir mesele üzerinde konuşma; fikir alışverişi.

⁵ Rumi takvime göre 11 Temmuz (1324), II. Meşrutiyet'in ilan edildiği miladi tarih olan 24 Temmuz'a (1908) karşılık gelmektedir. Mülkiye mezunlarının hürriyet ortamına

verdikleri önemin bir göstergesi olarak düşünülebilir.

⁶ Derginin kapak sayfalarında “Hey’et-i tahririye [yazı heyeti]: Umum Mezunîn-i Mülkiye [bütün Mülkiye mezunları] ibaresi okunmaktadır.

⁷ www.sgungor.com/bilimsel/mulkiye.htm

⁸ “Cemiyetimiz Beyoğlu’nda doğru yolda Ağa Cami-i şerifi civarında 77 numarolu binaya nakl edilmiş olduğundan aza-yı cemiyetin bade bu adrese müracaat etmeleri ilen olunur”. *Mülkiye*, Sayı 28, 1 Haziran 1327 [14 Haziran 1911], dergiye ekli cemiyete ilişkin haberlerin bulunduğu kitapçığın 3. sayfası.

⁹ Bu konu için bkz. Baskıcı, M.Murat, “Mekteb-i Mülkiye’de Mükâfât ve Mücâzât Sistemi”, *Mülkiye*, Cilt XXXV, Kış 2011, Sayı 273, s.9-23.

¹⁰ *Mülkiye*, Sayı 30, 1 Ağustos 1327 [14 Ağustos 1911], dergiye ekli cemiyete ilişkin haberlerin bulunduğu formanın 1. sayfası. II. Meşrutiyet döneminde devlet, yüksek tahsil maksadı ile yurtdışına öğrenciler göndermeye başlamıştı. 1910 yılında Avrupa’ya öğrenci göndermek için yapılan sınavlarda başarılı olan 1909 ve 1910 Mülkiye mezunları arasında Şükrü [Saracoğlu], Şefik [Başman], İbrahim Fazıl [Pelin], Hasan [Saka], Şekip [Tunç], Zeki Mes’ud [Alsan] gibi sonraki dönemlerin tanınmış akademisyen ve bürokratları olacak olan isimler de bulunmaktaydı. Çankaya, Ali, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)-I. Cilt*, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969, [bundan sonra YMTM1], s.345.

¹¹ YMTM2, s.1328; YMTM1, s.474.

¹² www.sgungor.com/bilimsel/mulkiye.htm

¹³ Öyle ki, cemiyetin 6 Mart 1909 tarihli İlk Genel Kurul toplantısında Mülkiye mezunlarının bir ‘siyasi parti’ oluşturmaları fikri dahi gündeme gelmişti. Üyelere mektupla önceden bildirilmiş olan konuda yine mektup ile çoğu üye olumsuz görüş bildirmiş olduğundan bu konu bir daha tartışılmamak üzere kapanmıştır. www.sgungor.com/bilimsel/mulkiye.htm. Ayrıca bkz. Tunaya, Tarık Z., “Mülkiyeliler Partisi Teşebbüsü”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Cilt XXII, Sayı 261 Aralık 1952, s.355-359.

¹⁴ Mülkiye’de mezunların ve öğrencilerin telif ve tercüme yazılarının yayımlandığı süreli yayın geleneği daha sonra 1931’de Mülkiye Mektebi Mecmuası ile devam etmiştir. 1943’te ise Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi ile birlikte Mülkiyenin akademik süreli yayın geleneği başlamıştır.

¹⁵ Örneğin 14 Kasım 1910’da kulübün “idame-i mevcudiyetine medar olacak hasılatın temini” maksadıyla Beyoğlu Varyete Tiyatrosu’nda bir müsamere düzenlenmişti. *Mülkiye*, Sayı 24, 1 Kânunisanı 1326 [14 Ocak 1911], dergiye ekli cemiyete ilişkin haberlerin bulunduğu beşinci formanın 2. sayfası.

Kaynakça

Baskıcı M (2009). Mekteb-i Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne 150 Yılın Kronolojisi. *Mülkiye*, 33 (265), 249-292.

Çankaya A (1954). *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler-I. Cilt Tarihçe*, Ankara: Örnek Matbaası.

Çankaya Ali (1968-1969). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)-I. Cilt*, Ankara: Mars Matbaası.

Çankaya Ali (1968-1969). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)-II. Cilt*, Ankara: Mars Matbaası.

Güngör S (1328). *1908 Devrimi ve Mekteb-i Mülkiye*, www.sgungor.com/bilimsel/mulkiye.htm

Mezunîn-i Mülkiye İttihâd ve Teâvün Cemiyeti Nizâm-nâmesi ve Ta'limât-nâmesi, Dersââdet 1328.

Mülkiye (Mezunîn-i Mülkiye İttihâd ve Teâvün Cemiyeti tarafından çıkarılan aylık mecmuanın muhtelif sayıları)

Tunaya T Z (1965). Mülkiyeliler Partisi Teşebbüsü. *Siyasi İlimler Mecmuası*, 22 (261), 355-359.

EK: Mezunîn-i Mülkiye İttihâd ve Teâvün Cemiyeti Nizâm-nâmesi [tüzüğü] ve Ta'limât-nâmesi [yönetmeliği]

Dersââdet 1328 [1912/1913]

Mezunîn-i Mülkiye Cemiyetinin Muaddel Nizâm-nâmesidir

Mevâdd-ı Umumîye

Madde 1: Merkezi Dersââdet olmak ve Mekteb-i Mülkiye mezunlarından mürekkebe bulunmak üzere üçyüzyirmidört senesi temmuzunda [Temmuz/Ağustos 1908] "Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihâd ve Teâvün Cemiyeti" namı tahtında bir cemiyet tesis edilmiştir.

Madde 2: Cemiyetin teşkilindeki maksat evvela: mezunîni yekdiğerine tanıtmak ve aralarında bir rabita-i ittihâd ve muvalat [dostluk, karşılıklı yardım] temin eylemek; saniyen: müdâvele-i efkâra ve menâfi-i vatana hıdmet edecek bir mecmua-i mevkute [sürelî yayın] neşr etmek; salisen: mezunînden muhtac-ı muavenet olanlara maddî ve manevî muavenetde bulunmak; rabian: Mekteb-i Mülkiye mezunlarının hukuk-u meşruâlarının muhafazası ve Mekteb-i Mülkiyenin temin-i terakkiyatı için icabı halinde temenniyyât ve müracaatda bulunmak.

Madde 3: Cemiyete aza olabilmek için evvela: Mekteb-i Mülkiye mezunu bulunmak; saniyen: cemiyet veznesine hisse-i nakdiye namıyla şehrfî bir meblağ-ı muayyen tesviye eylemek; salisen: cemiyetin talimatına tamamen riayet eylemek şarttır.

Madde 4: Cemiyet azalığı sıfatı evvela: istifa ile; saniyen: cemiyet veznesine itası meşrut olan hisse-i nakdiyenin bir seneliğinin verilmemesiyle; salisen: meclis-i idarenin üç rubu ekseriyet ârasiyla zayi edilir.

Hisse-i nakdiyeyi vermemesinden dolayı azalık sıfatını zayii edenlerin tekrar cemiyete kabulü, taahhüdün adem-i ifası mazeret-i meşruuya müstenid bulunduğu meclis-i idare nezdinde isbat ile mümkün olur.

Meclis-i idarenin ber vech-i bâlâ üç rubu ekseriyet arasıyla azalık sıfatını zayi edenler müracaatlarında üç rubudan laakall bir fazla rey ile tekrar kabul edilebilirler.

Madde 5: Her azaya künyesini nâtk [gösteren, beyan eden] ve meclis-i idareden musaddak [tasdik olunmuş] bir hüviyet varakası verilecektir.

Madde 6: Cemiyete verilecek hisse-i nakdiye üç derecedir. Birincisi şehri on ve ikincisi yirmi ve üçüncüsü kırk guruşdur. Birkaç aylığı ve hatta bir seneliği peşinen ita edilebilir.

Hey'et-i Umumiye

Madde 7: Cemiyetin hey'et-i umumiyesi lakall senede bir kere ictima eder. Ve hey'et-i umumiyede müzakere edilmek üzere meclis-i idare tarafından teklif edilen mevadd hakkında rey verir. Cemiyetin idare-i umumiye ve maliyesiyle icraatı hakkında yapılacak raporları istimâ' [dinleyip kabul etme] ve hesabâtı tasvib ve kabul ve sene-i atiyeye bütçesini tedkik ve tezekkür [konuşma] ve meclis-i idarenin tecdid olunacak azasını ve sene-i atiyede ictima-i umumînin tasdikine arz edilecek sâl [yıl] muhasebesini tedkik vazifesiyle mükellef dört mümeyyiz intihab eyler. İşbu müzakerât netayicini havi mazbatanın bir nüshası dahiliye nezaretine takdim olunur.

Madde 8: İctima-i umumilerde aza-yı cemiyet taleb-i kelim eyledikleri halde reis tarafından tayin olunacak tertibe göre müsaade olunacaktır.

Madde 9: İctima-i umumilerde cemiyetin musaddak tesisine muhalif nutuklar iradi memnu' olduğu gibi aza-yı cemiyet münferiden veya müctemian [toplu halde] cemiyet namına olarak cemiyetin takib ettiği maksada menafi neşriyatta da bulunamaz.

Meclis-i İdare

Madde 10: Cemiyetin temşiyet-i umûru [işlerin yürütülmesi] azası meyanından iki sene için müntehib ve on iki azadan mürekkeb bir meclis-i idareye mevduzur [emanet edilmiştir]. Meclis-i idare dahi bir reis, bir reis-i sani, bir muhasebeci ve bir katib-i umumiden mürekkeb olan hey'et idaresini kendi azası meyanından intihab eyler.

Madde 11: Mekteb-i Mülkiye müdürü meclis-i idarenin aza-yı tabîyyesindedir.

Madde 12: Meclis-i idare azası için intihabat rey-i hafi [gizli oy] ile ve ekseriyet-i ârâ' [oy çokluğu] ile icra edilir. İntihabâtın sahih olması için azanın ekalli bir sülûsi [en az üçte biri] intihabata iştirak etmelidir. İstanbul'da hazır bulunan aza doğrudan doğruya ve vilâyâtda bulunan aza dahi bilmuhabere ita-yı rey ederler.

Madde 13: Meclis-i idare azası iki sene için intihab olunursa da muamelatın hüsn-ü cereyanını temin maksadıyla her sene yalnız nisfı yeniden intihab ve tecdid olunur. Ve ilk senesi için tecdid edilecek aza bâ-kıraa [okunarak] tefrik edilir.

Madde 14: Meclis azalığı fahrîdir.

Madde 15: Meclis-i idare on beş günde bir kere inakad eder. Meclis reisi veya reis-i sanisi veyahud azasından üç zat tarafından bir madde-i mühimmenin tezkiri için talep vaki olduğu takdirde eyyam-ı muayyene haricinde dahi ictimaa davet edilebilir.

Madde 16: Cemiyetin umur-ı idare-i dahiliyesinin rü'yeti ve bu hususda meclis-i idarece itihaz edilecek mukarrerâtın [kararların] tatbik ve icrası hey'et-i idareye muhavveldir [bırakılmıştır].

Madde 17: Hey'et-i idare içlerinden birini "hey'et-i idare vekili" namıyla idare-i umur için tevkil [vekil tayin] edebilir.

Madde 18: İttihaz edilmiş bir kararın taalluk ettiği [ait olduğu] madde yeniden mevki-i müzakereye konabilmek için ekalli üç aza tarafından talep vaki olmak lazımdır.

Madde 19: Meclis-i idare, azasının nisfı hazır bulunmadıkça hiçbir karar ittihaz edemez.

Madde 20: Meclis-i idarede müzakere olunacak mevadd reis tarafından tertib edilecek sıra üzerine cereyan eder. Bir celsede verilen kararlar diğer celsede fesh veya tadil edilebilmek için birinci celsedeki ekseriyet reyleri mecmuundan iki rey fazlaya lüzum vardır.

Madde 21: Meclis-i idare azası tekrar kabil-i intihabdır.

Madde 22: Herhangi bir sebepten dolayı boş kalan azalıklara son içtima-i umumî intihabatında en çok rey kazanmış olanlar sırasıyla meclis-i idareye devama davet olunurlar.

Madde 23: Bila mazeret bir ay veya mazeret-i meşrua ile üç ay içtimalarda mütevâliyen [üstüste] isbat-ı vücud etmeyen azaya müsta'fî [çekilmiş] nazarıyla bakılır.

Madde 24: Cemiyet için lazım olan emlâkın tedarik ve inşaası ve uzun bir zaman için yapılacak konturato ve istikrâz ve rehin ve istiglâl [ipotek] muamelâtı hakkında meclis-i idarece verilecek karar ictima-i umumîde hazır bulunacak azanın ekseriyet-i arasıyla tasdik olunmadıkça sahih ve makbul olamaz.

Madde 25: Cemiyet için bir mahall-i isticar ve tefrişi ve kütüb ü resail iştirası [kitaplar ve mecmualar satın alınması] gibi mesarif meclis-i idarenin ekseriyet-i arasıyla icra olunur.

Madde 26: Meclis-i idare ictimalarına reis-i evvel bulunmadığı zaman reis-i sâni ve her ikisinin de gaybubeti takdirinde o celse için intihab edilecek bir zat riyaset eyler.

Madde 27: Meclis-i idare mukarrarâtı aza-yı mevcudenin ekseriyet-i arasıyla ittihaz

olunur. Tesâvi-i ârâ vukuunda [oyların eşitliği durumunda] meclise riyaset eden zatın bulunduğu tarafın rey-i tercih olunur.

Madde 28: Azadan yalnız birinin talebi rey-i hafî [gizli oy] usulüne müracaat için kafidir.

Madde 29: İctimai umumilerde dahi riyaset ve müzakerât mevâdd-ı ânifen [yukarıdaki maddeler] ahkamı dairesinde cereyan eder.

Madde 30: Reyler şahsî olub vekaleten ita-yı rey caiz değildir.

Madde 31: Meclis-i idarenin müzakerât ve mukarrarâtı meclis katibi tarafından zabt edilip müsveddesi meclisde hazır azaya imza ettirildikten sonra mukarrerât defterine tebyîzen [beyaza çekilerek] ve hakk [kazıma] ve silintiden ari olarak nakl olunub ictima-i atide tahtim veya imza etirilir ve müsveddeler numerolandıktan sonra dosya defterinde hıfz edilir.

Varidât

Madde 32: Cemiyetin varidâtı evvela azanın verecekleri hisse-i nakdiye, saniyen cemiyete vaki olacak teberruât [bağışlar] ile muavenât-ı nakdiye [nakdî yardımlar] ve bunların nema ve icârâtından [gelirlerinden] ibarettir.

Madde 33: Cemiyete vuku bulacak teberruât ve nakdî muavenât meclis-i idare kararı ile kabul edilir.

Muhasebe

Madde 34: Muhasebeci cemiyetin umur-ı maliye ve hesabiyesini meclis-i idarece müttehiz [kabul eden] karar dairesinde ifa ve her türlü mukavelâtı reis ile birlikte imza eder.

Madde 35: Muhasebeci maiyetindeki refiki ve tahsildarla birlikte muhasebeye müteallik bilcümle umuru rüy'et ve kuyudu icra eyler.

Madde 36: Muhasebece defatir-i esasiye usul-i muzâafaya tevfiik olunacak ve makbuzât ve medfuât-ı umumiyeyi [genel harcamaları] gösterecek bir kasa defteri ve bir yevmiye ve bir defter-i kebir ile azadan her birinin hisse-i nakdiye hesabını ayrı ayrı irae edecek müfredât defteri ve sair icab eden defatir-i muavene dahi tutulacaktır.

İşbu kasa defterinin her sahifesi hey'et-i idare tarafından meclis mührüyle mühürlenecek ve son sahifesi kaç sahifeden ibaret olduğuna dair şerh verilip kezalik tahtim olunacaktır.

Madde 37: Memurîn ve müstahdemîn maaşâtından maada sarfiyatın senedâtı meclis-i idareden musaddak [tasdik edilmiş] olacaktır.

Madde 38: Vezne muamelâtı ayda bir defa muhasebeci ve meclis-i idareden müntehib bir aza marifetiyle tetkik ve evrâk-ı müsbita [isbat edici kağıtlar] kayd ile tatbik ve vezne mevcudunu ta'dâd [sayma] ile muvafık görüldüğü halde vezne defteri tasdik olunacaktır.

Madde 39: Muhasebeciyle veznedar tarafından mahtum [mühürlenmiş], matbu' makbuz senedi verilmeksizin hiçbir para kabz olunamayacaktır.

Madde 40: Cereyan eden muamelât-ı hesabiyeyi mübeyyin her ay tertib edilecek defter-i kebir mizanları bir ay malumât-ı meclis-i idareye tevdi' edilecektir. Senelik hesab-ı kat'i evvela meclisce ve bade mümeyyizler tarafından tetkik ve tasdik olunacaktır. Ve işbu cetvel ve mümeyyizler tarafından tanzim edilecek rapor ve sene-i atıye için meclis-i idarece tanzim olunan bütçe ictima-i umumî hey'etine arz olunacaktır.

Madde 41: Cemiyetin fazla-i nukudu meclis-i idarenin münasib göreceği surette hıfz ve tenmiye edilir [nemalandırılır].

Memurîn-i Muvazzafa

Madde 42: Bila ücret ve suret-i fahriyede ifa-yı vazife eden meclis-i idare azasına muavenet etmek ve muvazzaf olmak üzere bir katib refiki ve bir muhasebeci refiki ve bir tahsildar ve bir kapu çukadarı ve daire-i cemiyet için lüzumu kadar hademe meclis-i idare kararıyla tayin olunacaktır.

Risale ve Salnâme

Madde 43: Cemiyetin vasıta-i neşri efkarî olmak ve Mekteb-i Mülkiye mezunlarının muhafaza-i hukukuna hıdmet etmek üzere şehri bir risâle-i mevkuta [sürelî yayın] neşr olunacaktır.

Bu mecmuada meclis-i idare zabıt-nâmeleri ile muhasebe mizan-ı şehri'leri ve sâl muhasebesi hakkında meclis-i idarenin takrir ve hey'et-i mümeyyizlerin raporları velhasıl cemiyete müteallik kaffe-i hususât ile içtima-i umumîlerin müzakerât ve mukarreratı ve Mekteb-i Mülkiye ile mezunlarına müteallik havadis-i muhtelif neşr olunacağı gibi azayı cemiyet tarafından kaleme alınarak mecmua komisyonunca muvafık görülecek olan makalât-ı fenniye ve siyasiye dahi derc edilecektir.

Madde 44: Bu mecmuanın umur-ı tahririye ve neşriyesi meclis-i idarenin taht-ı nezaretinde olmak üzere cemiyet azası meyanından müntehib iki zat ile katib-i umumîden mürekkeb bir komisyon tarafından idare ve rü'yet edilecektir.

Madde 45: Bu risaleden maada her sene temmuzun onbirinde bir salnâme neşr olunacaktır. Salnâme mündericatı o cemiyetin talimatını, saniyen cemiyet azasının mekteb-i mülkiyeden neş'et eyledikleri seneler itibarıyla esami ve adres cedvelini, salisen bütün Mekteb-i Mülkiye mezunlarının alfabe tertibiyle isimlerini ve adres cedvelini ve tarih-i neş'etlerini havi cedveli, rabian hey'et-i mümeyyiz tarafından sene-i sabıka muamelât-ı hesabiyesi hakkında ictima-i umumîye ita edilen raporu, hamisen ictima-i umumîlerin zabıt-nâmelerini; sâdisen Cemiyet azası tarafından kaleme alınıp komisyon-u mahsusunca tensib edilmiş muhtelif makalâtı, sâbian bir sene zarfında ulum-u siyasiye ve edebiyeye dair Türkçe asar hakkında fikir icmalı verecek malumât mahsusayı ihtiva edecektir.

Madde 46: Risale-i mevkute ve salnâme cemiyet azasına bila bedel mahsus-u irsal edilir. Haricden isteyeceklere münasib bir bedel-i muayyen mukabilinde satılıb esmân-ı hasıla [elde edilen bedeller] derc edilecek ilan ücretleriyle beraber cemiyet sandığına irad kayd edilir.

Kütübhane ve Mütalaa Salonu

Madde 47: Meclis-i idarenin inakadına ve hey'et-i idarenin ifa-yı vazife etmesine mahsus bulunmak ve cemiyet azasına mahall-i mülakât olmak üzere İstanbul'un münasib mahallinde bir daire isticar edilecektir. Bu daire aza-yı cemiyetin tevsî-i malumât ve tetebbuâtına hadim [bilgilerini genişletecek ve bilgi edinmelerine hizmet edecek] bir kütübhane ile bir mütalaa ve bir muhavere salonunu ve ihtiyacı kadar oda ve müştemelâtı havi olacaktır.

Madde 48: Mütalaa salonu için abone olunacak yerli ve ecnebi gazete ve mecmualar ile kütübhane için mübayaa edilecek kitaplar meclis-i idarenin ekseriyet-i arasıyla tayin edilir.

Kütüphanede mevcut kitap ve asar-ı saireden hiç biri hiçbir sebep ve vesile ile daire haricine çıkarılamaz.

Teşvikât ve Mükâfât

Madde 49: Bir ilim veya fen üzerine en güzel eser yazanlara ve Mekteb-i Mülkiyeden birinci çıkacak olanlara mahsus olmak üzere cemiyetin istitâat-ı maliyesi [mali gücü] müsait olduğu halde münasib mükafâtlar ihdas ve ita edilir.

Madde 50: Cemiyet, varidâtı müsait olduğu takdirde Mekteb-i Mülkiyeden aliyülâla derecede diploma almış ve masârîf-i tahsiliyesini tedarikten aciz bulunmuş bir efendiye tâmm-ül-sıhha ve hüsn-ü ahlak sahibi olmak şartıyla intihab ve ikmal-i tahsil zamanında Avrupaya i'zâm edecektir.

İânât

Madde 51: Cemiyet azasından muhtaç-ı muavenet olanlar için gerek bilvasıta ve gerek doğrudan doğruya taleb edilecek muavenât-ı nakdiyenin lüzum ve mikdarı tahkikat-ı lazıma icrasından sonra meclis-i idare tarafından kararlaştırılır.

Madde 52: Vefat eden azanın muhtaç oldukları tahakkuk eden eytâm ve erâmiline [yetimlerine ve dullarına] dahi iane ita olunabilir.

Cemiyetin Feshi

Madde 53: Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teavün Cemiyetinin feshi aza-yı cemiyetin nısfından fazla mevcut ile ictima edecek hey'et-i umumiyesinin sülûsân [üçte iki] ekseriyetle vereceği karar üzerine vaki olabilir ve o halde tasarrufunda bulunan emval-i gayrimenkule ve menkule işbu ictima-i umumîyenin tensib edeceği bir müessese-i hayriyeye terk edilir.

Nizamnâmenin Tadili

Madde 54: İşbu nizamnâme bir maddesi bile meclis-i idarenin sülûsân ekseriyet-i ârâsı olmadıkça tadil olunamaz.

Mekteb-i Mülkiye İttihad ve Teavün Cemiyetinin Talimat-ı Dahilisi

1

Aza-yı Cemiyete Dair

1 – Makam-ı memuriyeti ne olursa olsun azanın kaffesi klübe bulunduğu müddetçe müsavi add olunur.

2 – Azaya klübün dahil ve haricinde takabilmek üzere birer (rozet) verilir.

3 – Klüb azası bilhassa klübe buldukları müddetçe yekdiğerine karşı biraderane ve samimane muamele ve klüb nizamnâmesine tevfiik hareket etmeğe mecburdur.

Saiki ne kadar mühim olursa olsun azadan klüb muhitinde bir hareket veya kelime-i tahkireye sudûru memnudur. İşbu memnuiyet hilafında bulunan mütecaviz fail veya kavlinin derece-i ehemmiyetine göre meclis-i idare kararıyla muâheze ve icabına göre tarziye itasına icbar olunur ve hatta nizamnâmenin dördüncü maddesi vechile azalık sıfatını da zayı edebilir.

4 – Azanın sıfat-ı memuriyet ve meşguliyeti tebeddül ettikçe [değiştikçe] yeni adresini derhal klübe ihbar etmesi lazımdır. Adresini ihbar etmeyen aza muhaberât ve muamelâtta vaki olacak teehhürün netayicinden dolayı klüb idaresine tahmil-i mes’uliyet edemez.

5 – Azadan birinin menfaat-i şahsiyesini temin maksadıyla klübü manen ve maddeten ızzar ve haysiyetini ihlal edecek muamelede bulunduğu sabit olursa nizamnâmenin dördüncü maddesi mucibince azalık sıfatı nez’ olunur [kaldırılır].

6 – Aza klübü terk etmezden evvel klübe almış olduğu me’kûlât ve meşrubatın [yiyecekler ve içeceklerin] hesaplarını günü gününe tesviyeye mecburdur.

7 – Azanın müstahdemine karşı şikayetleri ya şifahen yahud klübe bulundurulacak kutuya atılmak üzere tahriren vaki olur.

8 – Üç ay müddetle hisse-i nakdiyesini tesviye etmeyen azaya ihbarnâme tebliğ olunur. Onu takip eden üç ay zarfında da tesviye-i deyn edilmez ise kendisine ihbarnâme yazmakla beraber ismi klüb salonuna talik ve ondan sonraki üç ay zarfında da tesviye-i deyn etmezse keyfiyet cemiyetin risalesiyle neşr ve yine tediye-i deyn etmediği halde hakkında nizamnâmenin ahkâmı tatbik olunur.

9 – Nizamnâmenin dördüncü maddesinde muharrer esbâbdan dolayı azalık sıfatını zayı eden zat hüviyet varakasıyla rozetini iadeye mecburdur. Rozet kabil-i istimal bir halde olarak iade edilmiş ise bedeli sahibine iade olunur.

2

Hey'et-i İdareye Dair

10 – Meclis-i idare reisi umur-ı cemiyeti bizzat murakabeye me'mur ve nizamnâme ve talimat ahkâmı dairesinde klübün menfaatine en muvafık add ettiği hareketi takibe mecburdur. Fakat bütçede muayyen veya meclis-i idarenin tasdikine mukterin olmayan ve doğrudan doğruya veya dolayısıyla cemiyetin menafi-i maliyesine taalluk edecek mevadda kablelteşebbüs meclisin kararını istihsal eylemesi şarttır. Mevadd-ı müstacelede bade meclise tasdik ettirilmek üzere nihayet beş yüz guruşa kadar sarfa me'zundur. Sarf olunacak beş yüz guruşun meclisce muamele-i tasdikiyesi icra edilmedikçe ikinci bir beş yüz guruş sarf edemez. Reis muamelat –ı cemiyete ait bir ilk icraatı ve cemiyetin vaziyet-i umumiyesi hakkında her ay meclis-i idareye malumât ita eder. Mani-i kuvvesi [engel bir durumu/keyfiyeti] olmadıkça lakall bir saat kalmak şartıyla haftada üç gün klübde bulunmağa mecburdur.

11 – Reis-i sani, reise muavenet ve reisin gaybubetinde riyaset vezaifini tamamen ifa eder. Esbab-ı mücbire olmadıkça haftada lakall iki defa klübde bulunmağa ve en az bir saat kalmağa mecburdur.

12 – Muhasebeci defterlerin ve tahsilatın muntazam bir halde ve nizamnâme ahkâmına muvafık surette cereyan etmesine nezaret eder. Bütçe haricinde meclis-i idarenin tasdikine iktirân etmedikçe hiç bir akçenin sarf olunmamasına ve ne kadar az olursa olsun her masrafın evrak-ı müsbitisini [delil, isbat edici evrak] talep ve hıfz ettirmeğe me'murdur.

13 – Muhasebeci meclis-i idareye cemiyetin ahval-i maliyesini müş'ir her ay bir hülasa-i hesabiye ita eder.

14 – Klübdeki kasada iki bin guruşdan fazla akçe bulundurulmayıp fazlası münasip bir bankaya verilecektir. Tediye-i mesarif için bankadan akçe alınmak lazım geldikde çekini reis veya reis-i sani ve muhasebeci imza edecektir.

15 – Muhasebeci bir mani-i zaruri olmadıkça haftada lakall iki defa klübde bulunmağa ve en az bir saat umur-ı hesabiye ile iştigale mecburdur.

16 – Katib-i umumî mecmua ve salnâmenin vakt-i zamanıyla ve her ay mecmuanın vaziyet-i hazırasına dair meclis-i idareye tafsilat-ı lazıma itasına ve muamelât-ı tahririyenin suret-i muntazamada cereyanına ve muhaberatın vakt-i zamanıyla icrasına itina ve risalelerin ashabına muntazaman gönderilmesine nezaret edecektir.

Katib-i umumî mazeret-i meşru-i kat'iyesi olmadıkça her defasında bir saat kalmak üzere haftada üç gün klübe gelmeğe mecburdur.

3

Me'murîn-i Muvazzafa ve Müstahdemîne Dair

17 – Klübün muvazzaf bir idare me'muru vardır. İdare me'muru reisin vereceği talimatı ifaya me'mur ve müstahdeminin ahvaline ve klübün emr-ü idaresinin intizam üzerine cereyanına ve mevcut talimat-ı dahiliyenin harfiyen tatbikine nezaret ile mükelleftir. İdare me'muru azaya karşı nazikâne muameleye ve müstahdemînin vazifelerini hüsn-ü ifa etmelerine ve aza-yı cemiyetin temin-i istirahatlerine dikkat ve itinaya mecburdur.

18 – Azadan biri cemiyetin nizamnâmesi ve talimatı hilafında bir harekette bulunduğu takdirde idare me'muru nizamnâme ahkâmını ihtar eder ve ihtarını asga etmeyen aza hakkında meclis-i idarece verilecek karara göre muamele edilmek üzere ba-müzakere [müzakere ile] ita-yı malumât eyler.

19 – İdare memuru reisin müsaadesiyle haftada bir gün istirahat etmek üzere her gün klübe devam etmeğe ve sabahleyin zevalî saat on ikiden nisf-ı leyle kadar klübde bulunmağa mecburdur.

20- Nizamnamenin kırk ikinci maddesinde istihdamı gösterilen muhasebeci refiki muhasebecinin emrine inakad ve muhasebeciden alacağı talimat ve tenbihat dairesinde günü gününe hesabâtını muntazam surette tutmağa ve cumadan maada her gün klübde isbat-ı vücuda ve lakall iki saat çalışmağa mecburdur.

21- Tahsildar muhasebecinin emrini icraya me'murdur. Ve kefalet-i mutebere-i şahsiye ile alınmak ve okuyub yazmak şarttır. Vezaif-i mevdu'asını layıkıyla ifa eylemediği takdirde muhasebeci tarafından verilecek taksir üzerine derhal tebdil olunur.

22- Hademe sabahleyin zevalî saat dokuzda klübün hal-i intizamda bulunmasına ita edecek ve her halde bu saatden evvel iş başında bulunmağa mecbur olacaktır. Klübde aza bulundukça kapucudan maada hiç olmazsa hademenin biri beklemeğe mecburdur. Kapucu klübün muhafazasına me'mur ve bununla mükelleftir.

4

Misafirîn

23- Her aza klübde buldukları müddetçe hüsn-ü harekette bulunacaklarına tekeffül ettiği [kefil olduğu] bir veya nihayet iki zatı kendisiyle birlikte klübe getirebilir. Mamafih klüb azasından herhangi biri misafirin men'-i duhulü hakkında reise beyan-ı hal edebilir.

24- Refakatinde cemiyete mensub bir aza olmadıkça hiç kimse klübe giremez. Misafirîn klübe dahil olduğu zaman ismini, memuriyetini ve adresini klübdeki defter-i mahsusuna kayd ettirmeğe mecburdur. Mümaileyhin klübe duhulüne delâlet eden aza dahi işbu kaydın hizasına imza edecektir.

25- Reis izahat vermeğe lüzum görmeksizin herhangi bir misafirin klübe duhulünü men' edebilir. Ve bu muameleye azalar esbabını sormaksızın inkıyâda [boyun eğmeye] mecburdurlar. Mamafih eğer haksız bir muamele olmuş ise azalar meclis-i idareye

şikayet edebilirler.

26- Yalnız mekteb-i mülkiye me'zunlarına mahsus olmayan gayr-i resmi ictima ve müsamere günlerinde aza-yı cemiyet ailelerini veya dostlarının ailelerini klübe getirebilirler. Lakin adi günlerde kadınların klübe duhulü memnudur.

5

Mevadd-ı Müteferrika

27- Klübün kütübhanesine eser veya nakid itasıyla ibraz-ı muavenet eden hamiyetmendanın [hamiyetli kişilerin] ismi ve teberruatı defter-i mahsusuna kayd olunacaktır.

28- Klüb sabahleyin zevali saat dokuzda açılarak nısf-ı leylide kapanır.

29- Müstahdemîn azadan bahşış alamaz. Bahşış taleb eden veya müteahhidlerden akçe alan olursa derhal hizmetlerine nihayet verilir.

30- Meclis-i idarenin müsaade-i mahsusası olmadıkça klübe aid eşya mahall-i ahire götürülemez.

31- Azaların paket ve sair eşya-yı zatiyelerini kapucu muhafaza eder. İşbu eşya yirmi dört saat zarfında aldırılmak lazımdır. Eşya kapucuya bir numero mukabilinde tevdi' olunur.

32- Mütalaa salonuyla kütübhanede meşrubat-i küliyye [alkollü içkiler] istimali memnudur.

33- Yemek salonundan başka yerde taam edilmez.

34- Meclis-i idarenin kararı ve hiç olmazsa reisin müsaadesi olmadıkça hiçbir ilannâme klübde neşr edilemez.

35- Me'külât ve Meşrubât fiyatı listesinde muharrerdir.

36- İşbu talimat meclis-i idarenin sülûsan-ı ekseriyet [üçte iki çoğunluk] ârasiyla [oylarıyla] tadil olunabilir.

In Memoriam

10 Ekim 2015 10.04

In Memoriam

Kankardeşlerimize...

O gün yine binlerce insanla kankardeşi olduk. Oysa kızkardeş olalım, yoldaş olalım istiyorum ben.

Bizi sadece yok etmek için öldürmediklerini biliyorum. Biz hep kankardeş kalalım: Bitmeyen yaşlarla, ucu kendimize değilse de kendimiz gibi birilerine değen katliamlarla birbirimize bağlanalım, coşkunun değil matemini topluluğu olalım, o kadar çok ölelim ki yaşamı çoğaltamayalım diye ölelim istiyorlar. O kadar çok ölelim ki sadece hayatta kalmak bize yetsin istiyorlar. Her kankardeş olduğumuzda bir yerimiz Bahçelievler Katliamı'na uzanıp kanamaya başlıyor, bir yanımız Maraş'a, diğer yanımız 1915'e, Roboski'ye, Suruç'a...Ucu bucağı yok kanayan yerlerimiz.

Bence bu karanlık tam 100 önce başladı. Öncesi de vardır elbette, insanlık kadar eski olmalı karanlığın tarihi. Fakat 100 yıl önce, yani devletin bir çete gibi çalışmayı öğrendiği zamanlar, etnisite ve din üzerinden gerçekleşen o talan ve kırım üzerinde yükseldi en çok.... O gün bugündür, devlet o çoğunluğun gücünü arkasına alarak 'düşmanlarını' yaktı, bombaladı, kaybetti. Çoğunluk bir çokluğa dönüşme iradesi gösterdiğinde ise tanklarıyla tepesine çöktü, işkence etti, astı. Ernst Bloch Umut İlkesi'nde demiş ki 'tarihte tümüyle alışlagelmedik ve ender olan, çoğunluğun uyanışıdır'. Çünkü bu tarihin olağan akışını değiştirmek, suyun yönünü çevirmek, kışı bahar eylemektir. Zordur.

Zulümde devamlılık esas olduğundan, bu karanlığı 100 yıldır bir Kibritçi Kız kararlılığıyla dağıtmaya çalışıyoruz, masamız mutlu sonla bitsin diye umut ederek. Bu yüzden Serdar Ben'imizin dedesi Ermeni soykırımından sağ kurtulmuş biridir ya da bu yüzden Cihan'ımızın babası yıllarını mahpus damında geçirmiştir. Kuşaklar boyu süren bir varoluş mücadelesi... Çünkü zulmedenler bize bir ömrü, bir tarihi süreğen bir yas hali olarak yaşatmak istiyorlar. Bu yüzden Madımak'ı müze yapmıyor, Aziz Güler'in cenazesini vermiyor, faille ilanı aşk edip 'jötlem' diyerek bağırklarına basıyorlar. Öyle ki yasını tutup dualarla, şarkılarla andığımız ölülerimizin bile mezarlarını bombalıyorlar. İlyas'ımız gözlerini açıp kapatmaya başlamış diye sevinecekken Dilek Doğan'ın ölüm haberiyle yeniden yasa batalım istiyorlar.

Adalet yerini bulmadığında yas bitmez. Yasımız hiç bitmesin diye adalet yerini

bulmuyor. Cezasızlık bütün bir toplumu suça ortak ediyor. Böylelikle katliamlar, linçler, faili meçhuller öznesizleşiyor. Bir hayalete dönüşüp toplumun bütünü ediyor. Biz o hayaleti görüyoruz baktığımız her yerde, sanki o da bizi takip ediyor. Biliyorum ki Gökhan'ımız Gezi'de başka bir Metin Göktepe olmanın eşiğinden dönmüş, Hasan Baykara'mızın oğlu Kürtleri linç etmek isteyen eli sopalılar tarafından çalıştığı dükkan yakıldığı için eyleme gelememiş, Cihan'ımız Diyarbakır bombasından şans eseri kurtulmuştur. Öyleyse bu şiddet biz sokakta yürürken, işe giderken, gece uyurken, evde otururken görünmeyen bir şerit gibi arkamızda uzanıyor. O görünmez şerit 10 Ekim sabahı bir bomba oldu ve hayatımızın orta yerinde patladı, 102 canımızı bizden ve hayattan çaldı.

Şehadetin anlı şanlı söylevlerine sığındık, şehit ilan ettik gidenleri. Ali Kitapçı'mızın, Korkmaz Tedik'imizin cenazelerinde intikam yeminleri edenlerimiz, Güneşi Zaptedenlerin Türksü'nü bağırانlarımız oldu yüksek davudi sesleriyle. Onlar döğüşerek ölmüş, güneşe gömülmüşlerdi, vaktimiz yoktu onların matemini tutmaya. Bunları duydukça kankardeşlerime öfkelenim. Çünkü bizler kahraman oldukça değil, insan kaldıkça çoğalacak bu mücadele bana göre. Kahramanlar bir avuçtur, oysa insanlar çoktur, çokluktur. Devrim kahramanlarımızın değil, hepimizindir. Şimdi düşününce anlıyorum, belki de hapsedildiğimiz süreğen yas durumundan kaçınmanın bir yolu yası tamamen reddetmek. Yas tutmaya vaktimiz yok, çünkü çok işimiz var bizim. Çünkü çok ölüyoruz ve ölmeden yapmamız gerekenler çok. Bu duygu da süreğen yas hali kadar kuşatıcı, kaçınması çok güç. O yüzden ya hep yastayız, ya hep isyanda. Kimilerimiz hep yasta, kimilerimiz hep isyanda. Fakat yakından bakınca biri ötekinin eşi değil mi? Yasımızı öfkeye dönüştürmeye ihtiyacımız yok bizim, öfkeli olmak için yeterince nedenimiz, yaşadıklarımız var. İsyanımızı da bitmeyen bir yasin içinde umutsuzluğa boğmaya hakkımız yok. Bir gidip bin geldiğimiz doğrudur, yoksa bunca yıkım ve saldırı karşısında hala nasıl varolabilirdik? Ama bir gitmezsek belki yüz binlerce geleceğimiz de doğrudur. Çünkü biz bu yas ve isyan döngüsünden çıkabilirsek eğer birgün, hayatı nasıl varedeceğimizi görenler bizimle yürümek isteyecekler. Bu yüzden 'barış' iktidardakiler için en korkunç kelimedir. Hem biz uğruna öleceğimiz değil, yaşayacağımız ve yaşatacağımız bir yol istemiyor muyuz?

Bunları yazmak kolay, eylemek zor. Ne ki bizim için kolay diye bir şey yok. Çoğalmak için başka çaremiz de yok bana göre. Şimdi söylemek acı gelse de, yas şimdi, bugün, reddetmeden yaşamak zorunda olduğumuz, zamanı geldiğinde arkamızda bırakacağımız bir duygu. Yasin sona ermesinin unutmak anlamına gelmediğini bilerek... Yoksa biz hep o zulmün kurbanları olarak, hep kankardeş olarak kalacağız. Oysa biz yoldaş olmak ve hayatı değiştirmek istiyoruz, gidenler de bunu istiyorlardı.

Adli Tıp'ın önünde Hasan Baykara'mızın cenazesini beklerken kankardeş olduk Bedia, Dilek ve Gülistan'la. Gün gelecek kızkardeş olacağız, yoldaş olacağız, o günlerin umuduyla gidenlerimize selam olsun...

Berfin Emre

In Memoriam

Tahir Elçi'nin Ardından (1966-2015)

Batı'da 12 Eylül görmüş ebeveynlerin çocuklarına nasihatleri vardır: "Söz ver çocuğum, başını derde sokacak işlere bulaşma, uzak dur". Tahir Elçi'ye de seslenilebilirdi bu şekilde. Öyle ya Dört Ayaklı Minare'nin önündeki açıklamayı dinleyen metropoldeki bir avukat "Sen mi Kurtaracaksın Ülkeyi?" diye düşünebilir. Gerçekten de Baro adına Tahir Elçi, Dört Ayaklı Minare'nin önünde çatışma olmasın dedi diye kimsenin çatışmayı durduracağı falan yoktu. AİHM tarihinin en önemli davalarının bazılarında imza atmış yetenekteki bir kişi bunu öngöremeyecek durumda değildi tabii. Muhtemeldir ki bu ortamda oraya gitmenin riskini de görmüştür. Daha önce nicelerini görmemiş miydi zaten? Kendi gördüğü işkenceler kadar hatta belki daha ağırını kayıp, faili meçhul yakınlarının hikayelerinden biliyordu. Yine de neden gitti? Neden tüm söylenenlere tüm tehditlere rağmen "sizden korkan sizin gibi alçak olsun" diye meydan okudu? Cesaret midir bunu söyleten? Cesaretle çok kötü şeyler de yapılabilir. Tahir Elçi için çok şey söylendi. O önce bir Kürttü denildi, büyük bir insan hakları hukukçusu denildi, barış elçisiydi denildi. Tamamı doğru. Ama

hepsinden önemlisi Tahir Elçi iyi, çok iyi bir insandı. Onun için doğru davranmak önemliydi, sonucun ne olacağı değil. Onun için işkence görse de kayıpların ailelerini temsil etti, karşısındakiler “sen önce terör örgütü” de diye ona tepeden parmak sallarken sükunetini korudu doğru bildiğini söyledi, Cizre’ye ilişkin Baro raporunu açıkladı. İster kör kurşun, ister suikast olsun Dört Ayaklı Minare’nin önüne gitmese bela başka yerde de Elçi’yi takip edecekti. Ama Tahir Elçi’nin gitmekten başka çaresi yoktu ki.

Yukarıdaki resme dikkatli bakanlar ne demek istediğimizi anlayacaklar. Hoşçakal iyi ve güzel insan. Mirasın bizim için büyüktür!!

Kerem Altıparmak

Polisi Kim Soruşturusun?¹

Tahir Elçi, Diyarbakır Barosu Başkanı.

Susurluk kazasıyla gün yüzüne çıkan “polis-mafya-siyaset” ilişkisi üzerine yapılan tartışmalarda sık sık bir özdeyiş tekrarlanır dururdu: “Et kokarsa tuzlarız, ya tuz kokarsa neyleriz?” Öyle ya bir hukuk düzeninde, suç oluşturan bazı davranışlarla bozulan kamu düzenini yeniden tesis etmek, diğer bir deyişle suçun zanlılarını delilleriyle birlikte adalete teslim etmek, polis ve jandarmanın (kolluk) temel görevlerindedir. Bu açıdan kolluk güçleri, yurttaşların hak ve özgürlüklerinin ve hukuk devletinin korunmasında yaşamsal bir işleve sahiptirler. Peki ama, bizzat yurttaşların güvenliğinden sorumlu olan kamu görevlileri, suç işleyip toplum yaşamını tehdit ettiklerinde ne yapacağız? Onları kim soruşturup, adalet önüne çıkaracak? Şüphesiz halihazırdaki mevcut adli mekanizmamız çerçevesinde bu sorunun cevabı bellidir ve polisi yine polis “soruşturuyor”. Veya bazı ülkelerde “askeri polis” olarak tabir edilen jandarmayı yine jandarma soruşturuyor. Öteden beri, ulusal ve uluslararası insan hakları örgütleri, Türkiye’de polis ve jandarmanın soruşturulamadığından şikayet ediyor. Son birkaç yıldır insan haklarının bazı alanlarında dikkate değer iyileştirmeler görülüyorsa da, “cezasızlık” olarak tabir edilen, insan hakları ihlallerinden sorumlu kamu görevlilerinin fiilen soruşturulmaktan ve cezadan bağışık kaldıkları yadsınamaz bir gerçek olarak önümüzde duruyor. AB Komisyonu ilerleme raporlarında da, insan hakları ihlallerinde soruşturuların eksik ve yetersiz yapıldığı vurgulanıyor.

Öneri Şemdinli’de jandarma istihbarat görevlilerinin karıştığı bombalama ve öldürme olayı üzerine, bir kez daha bu olayın da yeterince soruşturulamayacağı, failerin cezasız kalarak adaletin gerçekleşmeyebileceği kaygıları ortaya çıktı. TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonu’nun Şemdinli olayları üzerine hazırladığı ve kamuoyuna da yansıyan taslak raporunda, bu konuda dikkate değer bir öneri yer alıyor. Komisyon bir dizi önerinin yanı sıra, bu nitelikteki suçların soruşturularak aydınlatılması için, adli mekanizmada bulunmayan yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyulduğunu, mevcut savcılık sisteminden farklı, geniş yetkilerle donatılmış ayrı bir savcılığın bu tür olayları soruşturması gerektiğini öneriyor. Komisyonun, kural olarak isabetli bu önerisinin etraflıca tartışılıp olgunlaştırılmasına ihtiyaç var. Peki ama bu arada benzer sorunları yaşamış/yaşamakta olan ülkeler, polisin /jandarmanın karıştığı insan hakları ihlallerine ne tür çözümler bulmaya çalışmışlar? Britanya, özellikle IRA eylemlerinin yoğun yaşandığı yıllarda, Türkiye kadar olmasa da, insan hakları ihlallerinde hayli sorunlu bir ülkeydi. İngiliz polisinin başta işkence ve yaşam hakkıyla ilgili uygulamaları sık sık Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) önünde de şikayet konusu olmuş ve Strasbourg’tan

Britanya aleyhine birçok karar çıkmıştı. Bu yıl İngiliz polisinin yaptığı bir hukuk dışı infaz üzerine yaşananlar, İngilizlerin geçmiş uygulamalardan önemli dersler çıkardığını gösterdi. Olaydan sonra başlatılan soruşturma ise Türkiye’de bu konuda yaşanan tartışmalar açısından çarpıcı bir örnek teşkil ediyor. Bu yılın Temmuz ayında Londra’nın can damarı olan yeraltındaki metrolara ve otobüslere yönelik, 52 kişinin ölümü ve 700 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bombalama eylemlerinden sonra, İngiliz polisi eylemcilerden biri olabileceğinden şüphelendikleri Brezilya kökenli Jean Charles de Menezes adlı bir genci uzun namlulu silahlarla vurarak öldürdü. Polis başta Brezilyalı gencin, bombalama eylemlerinin sorumlularından biri olduğunu, dur ihtarına uymadığını, hatta olay sırasında saldırıya yeltendiğini ileri sürdüyse de, kısa sürede tümüyle masum bir insanı hukuka aykırı şekilde infaz ettiği anlaşıldı ve olay İngiliz kamuoyunda geniş bir yer edindi. Başta, Britanya Başbakanı Tony Blair polisi haklı gösteren açıklamalar yaptıysa da, gerçekler ortaya çıkınca kamuoyundan özür dilemek zorunda kaldı. Bu arada soruşturmanın nasıl ve kimler tarafından yapılacağı da tartışmaların başında yer aldı. Metropolitan Polis Örgütü (bizdeki polis teşkilatı) şefi Ian Blair’in, İçişleri Bakanı Charles Clark’tan Menezes’in öldürülmesiyle ilgili soruşturma yetkisinin kendilerine verilmesi yönündeki isteği, Britanya’da büyük bir tepkiyle karşılandı. İçişleri Bakanı soruşturma yetkisinin IPCC’ye (*Independent Police Complaints Commission*/Bağımsız Polis Şikayetleri Komisyonu) ait olduğunu açıklayarak, kamuoyunun tepkisini yumuşattı. IPCC, 2002 yılındaki Polis Reform Yasası çerçevesinde oluşturuldu ve Nisan 2004 tarihinde faaliyetlerine başladı. IPCC, üyeleri arasında polis veya güvenlik görevlileri bulunmayan, polis görevlilerince (bizde buna jandarmayı da ekleyin) işlenen ağır suçları soruşturan sivil bir yapıdır. Geniş yetkilerle donatılmış, aralarında tecrübeli hukukçuların, sağlık ve eğitimi kurumlarından gelen ve soruşturmada uzman kişilerin bulunduğu, resmi kurumlardan tümüyle ayrı ve bağımsız bir örgüttür. Basit suçlarda polisin yürüttüğü soruşturmaları denetleme yetkisinin yanı sıra, işkence, gözaltında ölüm ve hukuk dışı infazlar gibi ağır suçları bizzat kendisi doğrudan soruşturuyor. Polisin işlediği ağır suçların soruşturulmasında tek başına yetkili olan IPCC, kendi memurları aracılığıyla soruşturmayı yürüttüğü gibi, gerek gördüğünde dışarıdan uzmanlardan da yararlanarak ve sivil toplum örgütlerinin yardımını da alarak görevini yapıyor, delilleri bizzat kendisi topluyor. Soruşturmayı tamamladıktan sonra, iddianame yerine de geçen raporunu dava açmaya yetkili başsavcılığa sunarak görevini tamamlıyor. (daha fazla ayrıntı için: www.ipcc.gov.uk) Son 20 yıldır yaşanan ağır insan hakları ihlalleri ortamında ve Susurluk’tan Şemdinli’ye uzanan olaylarda, polisin polisi, jandarmanın jandarmayı soruşturamayacağı anlaşıldı. Mevcut ceza soruşturma usulü ve adli mekanizmanın da, güvenlik güçlerinin karıştığı ciddi olayları çözme

kapasitesinden uzak olması karşısında, TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nun, bu tür suçları soruşturmak için yeni bir yapılanma önerisi isabetli oldu. Şimdi, kamu görevlilerinin karıştığı ciddi insan hakları ihlali oluşturan suçları soruşturacak, "bağımsız bir kurumu" tartışmanın tam zamanı.

Sonnot

¹ Tahir Elçi'nin 25/12/2005 tarihinde Radikal 2'de yayınlanan yazısıdır. <http://www.radikal.com.tr/radikal2/polisi-kim-sorustursun-873318/>. Son Erişim Tarihi: 3/12/2015.

Toplumcu Belediye: Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi¹

Ali Somel, Ondokuzmayıs Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü,
e-posta: asomel@gmail.com

Neoliberalizm bitti mi? Neoliberalizmin bittiği yer toplumcu belediyeciliğin başlangıç noktası olabilir mi?

Yönetişim Zihniyeti (İletişim, 2005) kitabının yazarı Sonay Bayramoğlu'nun toplumcu belediyecilik çalışması bize bu soruları sorduruyor. Bayramoğlu'nun ikinci kitabının ilk kitabıyla arasında bir rabıta kurulabilir. 2001 krizinden sonra neoliberal politikaların krize soktuğu az gelişmiş ülkelerde düzenleyici devlet ve yönetim usulü, sermayenin krizlere karşı çözüm reçetesiydi. 2008 yılında gelişmiş kapitalist ülkelerde patlak veren sistemsel krizle birlikte bu usulün krize çare olmadığı ortaya çıktı. Peki bu neoliberalizmin öldüğü anlamına geliyor mu? Ya da 'başka bir kapitalizm mümkün' mü?

Sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasını hızlandıran neoliberalizm, demokratik usullerden geri dönüşü gündeme getiriyor. Ortodoks neoliberal politikaların, somut olarak özelleştirme ve piyasalaştırmanın nasıl otoriterleşmeyle el ele yürüdüğünü 1980'lerden itibaren gördük, 2010'larda hâlâ görüyoruz. Bununla birlikte son on yılda, daha önceki yıllarda özelleştirilmiş hizmetlerin beledileştirilmelere tabi tutulduğu bir yönelim var. Bayramoğlu bu yönelimin toplumcu belediyecilikle birlikte demokratikleşmenin önünü açabileceğine işaret ediyor. Toplumcu belediye konusu düşünsel alanda bir '*terra nullius*', sahipsiz alan olarak incelenmeyi hak etmektedir.

Belediye Sosyalizminin Doğuşu

Belediye sosyalizminin kökleri 19. yüzyıla dayanıyor. Liberalizmin sermayeye sağladığı özgürlüğün emekçi sınıflara ağır bir sefalet dayattığı koşullarda İngiltere'nin önemli işçi kentlerinde beledileştirmeler gündeme geliyor. Kendiliğinden mi? Glasgow'da doktorların 1840'larda kolera salgını ile su kirliliği arasındaki ilişkiyi kuran çalışmalarının 1855'te dikkate alınarak su hizmetlerinin beledileştirildiğini öğreniyoruz. Okurlar olarak, bu aralıkta 1848 devrimleri olduğunu hatırlıyoruz. Glasgow'dan sonra Birmingham'da 1873-76 arasında 'zenginliğin amentüsü' yerine 'yurttaşlığın amentüsünü' ilan eden belediye sosyalizmi deneyimi yaşanıyor. Hemen arifesinde bu defa 1871 Paris Komünü var. Bayramoğlu, 19. yüzyılda belediye sosyalizminin önünü açan beledileştirmelerin işçi örgütlerinin verdiği mücadelenin etkisiyle gerçekleştiğinin altını çiziyor.

Glasgow'da 'su-gaz sosyalizmine' karşılık Birmingham bir sınaî girişimci kenti olarak daha gelişkin bir belediye deneyimi vaat ediyor. Ortak nokta, özel mülkiyete konu olamayacak alanların belirlenmesidir. Bu evrede belediyelerin bizim mahalli olarak nitelendirdiğimiz müşterek hizmetlerin çok ötesinde bir ilgi yelpazesi olduğunu söyleyebiliriz: Annelere süt yardımından kömür madenlerine kadar. Bugün merkezi idare eliyle örgütlenmesine alışık olduğumuz sağlık hizmetleri, eczacılık, enerji gibi alanlara belediyeler hükmedebiliyor.

Kitapta üstü örtülü kalmış bir tartışma, hizmetlerin örgütlenmesinde kooperatifler ve belediyeler arasındaki çelişki. Örneğin fırınların belediye ve emanetçileri eliyle işletilmesi fırıncılar kooperatifleri açısından sıkıntı doğurmuş (s. 37). Öte yandan 'kooperatifçilik düşüncesi belediye bünyesinde mal ve hizmet üretimine ciddi bir eleştiri getirmemiştir' deniliyor (s. 56). Küçük esnaf ile onların sahasında yaşanan beledileştirmelerin doğurduğu çelişkinin sadece düşünsel olarak mı aşıldığı, pratikte nasıl çözümler üretildiğini merak ediyoruz. Bu aynı zamanda toplumcu belediyeciliğin küçük mülk sahipliğine ne kadar serbestlik tanıyacağı, ne kadar sınır koyacağına ilişkin de bir tartışma.

Belediye sosyalizminin kurucularından Birmingham belediye başkanı Chamberlain, muhafazakârların patronaj ilkesine karşı liberal bir ilke olarak halkın sözleşmeci özyönetimini ve kamu mülkiyetini savunuyor. Liberalizmin radikal reformcu kanadından Chamberlain'in 'sosyalizm'i kamu hizmetlerine dayalı kendine yeterlilikle özdeşleştirdiğini görüyoruz (s. 39). Benzer bir sosyalizm tarifini Fabiancı Sidney Webb şöyle yapıyor: 'Sosyalizm, kendi kendine yetmendir, bayım. Bireysel olarak kendine yetmendir, bizim şehrimize yaptığımız işte budur' (s. 49).

Fabiancıların sosyalizme dönük bu birey merkezli tarifi, 19. yüzyıl ütöpik sosyalizmini çağırıştırıyor. 'Herkes kendi evinin önünü temizlese' klişesinin örgütlü ve hiyerarşik kapitalizme naif bir meydan okumasına şahit oluyoruz. Feodalizmin bağlarından kurtulan fakat piyasanın tahakkümüne girmek istemeyen, arafta kalmakta direnen bir sosyalizm hayali var Fabiancılarının.

Teorik Tartışma

19. yüzyılda Marksizm'in saptadığı sınıfsal antagonizma, yoksulluğa karşı mücadele veren çeşitli kaynaklardan sosyalistler içerisinde bir ayrışma yaratmıştı. Burjuva devrimciliğinin 1848'de barutunu tüketmesi üzerine işçi sınıfı devrimciliğini ikame eden küçük burjuva arayışlar mahkûm ediliyordu. Bu bağlamda Engels, Fabiancılar üzerinden belediye sosyalizmini üretim araçlarına ulusal değil belediye düzeyinde el koymayı hedeflediği için eleştiriyor. Fabiancılarını devrimden korkan burjuva liberalleri olmakla itham ediyor. Engels'e

göre Fabiancılarının gerekçeleri belediyeleri 'olgunlaşmamış proleterya' emanet etmek istememeleri.

19. yüzyılın hemen sonunda Engels'in yaptığı bu değerlendirmeyi Lenin biraz daha rafine ediyor. 'Lenin'e göre belediye sosyalizmi sınıf mücadelesini genişletip şiddetlendirmeyecek, aksine köreltecektir. Zira belediye sosyalizmi yoluyla merkezi iktidarda tam demokrasi olmadan yerel demokrasiye izin verilerek iktidar sorunu görmezden gelinecektir.' (s. 58). Lenin, merkezi sosyalist iktidar yerine yerelde sosyalizmi kurma perspektifinin devrimciliği reformculukla ikame edeceğini, yani sınıf uzlaşmacılığına yol açacağını düşünüyor.

Bayramoğlu'na göre Engels'in eleştirisi, belediyelerin mahalli seçimlerle belirlenmesi yeni başladığı bir dönemde kaleme alınmış olduğu için belediye sosyalizmine değil Fabiancılara dönüktür. Bayramoğlu, Lenin'in de belediye sosyalizmini somut olarak eleştirmekten ziyade sınırlarına işaret ettiğini, örneğin merkezden veto edilme ihtimaline dikkat çektiğini, oysaki bunun tersi örneklerinin görüldüğünü söylüyor (s. 58, 59).

Ne var ki Engels'in ve Lenin'in ortak eleştiri noktası, sınıf mücadelesine bağlı sosyalizm hedefi ile belediye sosyalizmi arasında bir doğrultu farklılığına işaret etmektedir. Sadece Fabiancılarının parlamenter reformizmi değil tam da yerelden gelen bir reformizm, sosyalizm açısından çıkmazlara sahiptir. Ulusal ölçekte sermayenin mülksüzleştirilmesi ve işçi sınıfının örgütlü gücünün burjuva devlet aygıtının yerini alması sosyalizmin kurulmasının önkoşuludur. Lenin buna ek olarak yerelde reform hedefli mücadelenin sınıf mücadelesini köreltme tehlikesini vurguluyor.

Kitapta öne çıkan, toplumcu belediyenin (aşağıda değineceğimiz) neoliberal belediyecilik karşısında ortaya çıkarttığı ve çıkartabileceği olanaklar. Yukarıdaki tartışmaya toplumcu belediyeciliğin yeniden yükselişi bahsinde dönülmese de Bayramoğlu'nun bu riski tümüyle görmezden geldiği söylenemez. Ancak sistemin merkezîyetçi yapısına (veto gibi yönetsel araçlar bakımından değil iktisadi ilişkilerin konsolide olma niteliği bakımından) kitabın yalnızca sonunda, kapitalizmin tekelci niteliğini okurlara hatırlatan bir yerde değişiyor: Devlet açısından maliyet olan, özel sektör açısından oligopol ve monopol piyasası karı demektir. Ne gelişmiş ne de gelişmekte olan ülkelerde şirketlerin bu kârdan feragat etmeleri o kadar kolay değil (s. 170).

Tekelci Kapitalizme Geçişte Belediye Sosyalizmi

19. yüzyılda işçi sınıfı mücadelesinin koşulları 20. yüzyılda değişti. Kapitalizmin tekelci karakteri, rekabetçi koşullardan farklı olarak yatay değil dikey örgütlenmeler ile kapitalizmin siyasi ve ekonomik örgütlenmesine alternatifler

üretmesini gerektirdi. Bu noktada 19. yüzyıl kaynaklı 'belediye sosyalizmi' ile çağdaş 'sosyalizm'in ayrıştığını görüyoruz. Yüzyıl başında sosyalizmin sosyal demokrasiden yaşadığı kopuş, sınıfsal olarak burjuva liberalizmi ile işçi sınıfı devrimciliğinin geri dönüşsüz olarak yollarını ayırmasıydı. Bayramoğlu bunu şöyle ifade ediyor: '19. yüzyılda sosyalizme yönelmiş bir toplumun belediyelerdeki pratiği olarak görülebilecek belediye sosyalizmi, 20. yüzyılda adeta sosyalizme alternatif bir pozisyon haline geldi' (s. 47).

20. yüzyılda belediye sosyalizminin iki önemli uğrağı var. İlki, iki savaş arası dönem, ikincisi ise 1945 ertesi dönem. 1920'lerde Fransa'da belediye sosyalizmi, 2. Enternasyonal çizgisini sürdüren SFIO² (İşçi Enternasyonal Fransız Şubesi) tarafından yaygınlaşıyor. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra belediye sosyalizmi deneyimi merkezi hükümet programlarına taşınıyor. Bayramoğlu'na göre, 'toplumcu belediye anlayışı, büyük ölçüde, millileştirme ve kamulaştırma dalgası kapsamında hükümet politikaları içerisinde erimeye başladı' (s. 51, 52). 19. yüzyıl belediye sosyalizminin beşiği olan İngiltere'de Beveridge planının bu deneyimlere yaslandığı, Fransa'da 1920'lerde toplumcu belediye deneyimlerinin 1936'da Halk Cephesi hükümetine örnek oluşturduğu anlatılıyor.

Sosyalist belediyelerin yaygınlaşmasının bir bedeli de var. Savaştan önce Fransa'da devrimci sendikacıların seçim perspektifli hareket etmekte eleştirdiği SFIO, komünistlerin 2. Dünya Savaşı sonrası hükümetlerden ihraç edilmesiyle merkez sol ve merkez sağla 'Üçüncü Güç' ittifakı kuruyor. Bayramoğlu, 'Belediye sosyalizmine yol açan bu ittifak aynı zamanda görece bir depolitizasyonun hazırlayıcısı olmuştu' diyor. 'Üstelik bu durum, sosyalist belediyelerin mevcudiyetinin partiler için giderek daha önemli olduğu bir dönemde yaşanmıştı.' Depolitizasyon, toplumcu belediyenin sınıflar mücadelesini siyasallaştıran ve sosyalizmin önünü açan bir olanağa dönüşmemesi olarak okunabilir. Bu durumda Engels ve Lenin'in eleştirilerinde haksız olmadıklarını söylemeliyiz.

Kitapta belediye sosyalizminin kaynakları arasında Sovyetler Birliği başta olmak üzere sosyalist ülkelerdeki belediyeciliğin kapitalist refah devletleri üzerindeki etkisinin eksikliğini hissediyoruz. Buna bir yerde 'Glasgow ve Birmingham'daki sosyal konutların gelmiş olduğu seviyeye ancak doğu Avrupa'daki sosyalist devletler meydan okuyabilirdi' şeklinde değiniliyor (s. 52). Fakat bu karşılaştırmanın ötesinde kamucu bir siyasal araç olarak kamulaştırma ve planlamanın Sovyet deneyimiyle birlikte kapitalist dünyanın gündemine girdiğini hatırlamamız gerekiyor. Belediye sosyalizminin hükümet programlarına esas olarak 1929 krizi sonrasında değil 1945'ten sonra dünyada sosyalist sistemin galibiyetiyle girmesi bunun önemli bir göstergesidir.

Neoliberal Belediyeciliğin Yükselişi ve Karşı Refleksler

1980'lerden itibaren iktidara gelen hükümetler refah devleti programının tasfiyesini gündemlerine alıyorlar. Merkezi düzeyde neoliberalizmin başlangıç noktası bu. Bu başlangıç noktasında refah programını yerel düzeyde korumaya çalışan geçici direnç odaklarına rastlıyoruz. İngiltere'de Londra belediyesi deneyimi bunun örneği. Kamucu planlama ve sanayileşme stratejileri belediye düzeyinde gündeme geliyor. Gündemin kapsamı, belediye sosyalizminin 2. Dünya Savaşı ertesinde merkezi programı tamamlayıcı yerel kamu hizmetlerine dönüştüğü konumun ötesine geçen bir genişleme refleksi olarak da okunabilir. 1980'lerdeki bu ilk refleksin 2000'lerde neoliberal politikaların krizler doğurduğu çeper ülkelerde canlandığına şahit oluyoruz. Brezilya'da İşçi Partisi'nin Porto Alegre'de katılımcı bütçe modeli, Hindistan'da Hindistan Komünist Partisi'nin Kerala bölgesindeki belediye planlaması, merkezi gücü olan siyasi hareketlerin yerelde elde ettikleri kazanımlarla toplumcu belediyeciliği yeniden politize ettiklerini bize gösteriyor.

Kitapta, kalitesiz ve pahalı hizmet sunumu nedeniyle sözleşmelerin yenilenmemesi veya feshi yoluyla beledileştirilen hizmetlerin uzun ve geniş bir listesi yer alıyor. Gerçekten, hem gelişmiş kapitalist ülkeleri hem azgelişmiş ülkelerde bu dalganın yaygınlığı dikkat çekici. Ayrıca neoliberal belediyeciliğin iflasi ve karşısında gelişen yeniden beledileştirme ('remunicipalisation') üzerine David Hall, Emanuele Lobina ve David Macdonald'ın kapsamlı çalışmalarına atıfta bulunuyor. Yararlanılan bir diğer önemli kaynak Ellen Dannin'in *The Long History of Privatization Failures* (Employment Policy Research Network 2013) incelemesi.

Beledileştirmelerin yeniden toplumcu belediyeleri ortaya çıkaran bir yönelim olup olmadığı tartışmalı bir konu. Bazı beledileştirmelerin müflis özel şirketleri kurtarma amaçlı yapıldığını görüyoruz. 2008 krizi sonrası devletleştirmelere yeni bir kamucu yönelim gözüyle bakmaktaki yanılığını not etmek gerekiyor. İngiltere'de Islington Meclisi'nin NGO'lar ve işadamlarının katılımıyla kurduğu adalet komisyonu bize 'yönetişim zihniyeti'ni hatırlatıyor. Komisyonda tartışılan asgari ücretin üzerinde bir ücret verilmesi konusu, evrensel haklar çerçevesinde değil, etkin bir tasarruf ve yoksulluk riskini azaltma çerçevesinde ele alınıyor (s. 127). Neoliberal ilkelerin kamu üzerindeki nüfuzu, beledileştirmelere sendikaların da şüphleyle yaklaşmasına sebep oluyor. Buradan kamu idaresinin refah programıyla olan özdeşliğinin bozulduğunu anlıyoruz.

Kavramsal Tartışma

Kitapta neoliberal belediyecilik-toplumcu belediyecilik ikiliği açılırken kullanılan çeşitli kavramlar ve bu kullanımlara dayalı teorik varsayımlar var.

Belediye hizmeti ile kamu hizmeti ilişkisi, kamusal hizmetlerin niteliği, kamu yararının tanımı, ekonomik mantık ile siyasal mantık ayrımı, kapsayıcılık ve dışlayıcılık, kapitalizm ile demokrasinin uyuşturulabilirliği. Bunlara ilişkin aklımıza takılan soruları ve tartışmalı yanlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Belediyenin kamu yararına ücret vereceği hizmetler ile gelir sağlayıcı hizmetleri nasıl tasnif edilmelidir? Örneğin 19. yüzyılda İngiltere’de beledileştirilen gaz, tramvay gibi hizmetler Almanya’daki belediye sosyalizmi örneğinde ‘sadece kamu refahı için sunulmayan hizmetler’ olarak gelir sağlayıcı kalemler arasında sayılıyor (s. 46). Keza bu dönemde belediye sosyalizmi kapsamında kamusallaştırılan kreş gibi hizmetler Türkiye’de toplumcu belediye deneyimlerinde gelir getirici faaliyet kapsamında değerlendiriliyor.
- Kamu yararı sınıfsal olarak nasıl tanımlanabilir? Toplumun çoğunluğunun çıkarlarına göre mi yoksa iktidarı elinde tutanlara göre mi? Bireyci ve rekabetçi Anglo-Sakson öğretileri belediye işletmeleri kar elde ettiğinde gelir vergisine ihtiyaç azalacağı için bunun kamu yararına olduğunu savunuyorlar (s. 46). Öte yandan beledileştirmelerin temel dayanağı olarak kamu yararı gerekçe gösteriliyor.
- Belediye düzeyindeki kamu hizmeti ile merkezi kamu hizmeti ayrımı nasıl yapılmalıdır? Hizmetin hitap ölçeği ile kaynak ölçeği arasında mutlaka bir fark vardır. Mahalli ihtiyaçlar mahalli olanaklarla karşılanсын denilmesi halinde ortaya çıkabilecek eşitsizlik, ancak merkezi finansmanla karşılanabilecek yatırımlar için yerele mali yük bindirilmesine sebep olabilir.
- Neoliberalizmin ekonomik mantığa, toplumcu belediyeciliğin siyasal mantığa dayandığı ayrımı yapılabilir mi (s. 82)? Klasik liberalizmin devletin sınıfsal karakterinin üzerini örtmek üzere suni bir ekonomi-siyaset ayrımına gittiğini biliyoruz. Sermaye tahakkümünü sonlandırmak üzere üretim araçlarına el konulması, üretimin planlamayla örgütlenmesi, kaynakların rekabetçi bir sisteme göre çok daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla neoliberalizm işçi sınıfına siyasal bir mantıkla saldırdığı gibi işçi sınıfının siyasal yanıtı da bir ekonomik mantık taşıır.
- Siyasal aklın kapsayıcı, ekonomik aklın dışlayıcı olduğu söylenebilir mi (s. 83)? Evrensel yurttaşlık haklarının 1789’daki iktisadi dayanağı küçük mülkiyete dayalı eşitlikçi toplum idi. Bunun 20. yüzyılda, tekelci

kapitalizm çağında yeniden yorumlanması sosyalizmin basıncı karşısında tekellerin çıkarlarını sınırlandırılmasına dayandı. Bu durumda sınıfsal çıkar karşıtlığı, karşılıklı olarak hem siyasal hem ekonomik dışlayıcılık gerektirir. Böyle olmazsa, kapitalizm demokratik bir esneklik gösterdiği sürece ekonomik olarak kapsayıcı olduğu yanılması doğacaktır.

- Kapitalizmin bekasına göre kamu hizmeti örgütlenmesi demokrasiyi yaklaştırır mı uzaklaştırır mı (s. 82)? Kapitalizmin bekası, yani sürdürülebilirliği, sömürü ilişkilerinin korunmasına odaklanır. Bu alandaki esneklik kapitalizmin bekasını korur. Örneğin krizleri doğuran ortodoks neoliberal reçetelerin sürdürülemezliği, kapitalizmin sürdürülebilirliği bakımından üretim ilişkilerinden taviz vermeden siyasal alanda esneklik sağlanmasına bağlıdır.

Mücadele Stratejisi Açısından Sorular

Bayramoğlu kitabının başında ‘Gündelik yaşama dönük kentte belediye hizmetleri neler olmalıdır?’ sorusunu yöneltiyor ve ‘hangi koşullarda demokratik bir belediyenin varlığını sürdürüp sürmeyeceği tartışmasını’ bir kenara bıraktığını beyan ediyor (s. 20). Fakat demokratik bir belediyenin hangi koşullarda varlığını sürdürebileceği, bir başka deyişle toplumcu, sosyalist bir siyasetin yönetsel tutamak noktalarının neler olabileceği tartışmasına ister istemez giriyoruz. Bu akıl açıcı tartışma, kitapta neoliberal belediyelerin iflası karşısında toplumcu belediyelerin nasıl bir rol oynayabileceğine ilişkin ipuçları sunuyor ve kışkırtıcı sorular akla getiriyor.

Bayramoğlu’na göre toplumcu belediyenin canlandırılabilir olması bakımından demokrasi ve kapitalist sistemin sınırları sabit değildir. Kapitalist sistem mecbur kalınca pekâlâ ‘barikatı çekmek’ zorunda kalmaktadır (s. 51). Akla gelen soru, sabit olmadığı aşikâr olan bu sınırın tersinden ne kadar geçişkenleşebileceğidir. Sonsuz bir geçişkenliği olabileceğini varsaymak, demokrasi ile kapitalizmin örtüşebileceğini de düşünmemizi gerektirir.

Buradan hareketle mücadelenin nesnel-bilimsel hareket alanı ile öznel-stratejik hareket alanı arasındaki ilişkiye dair temel soruları bir silsile halinde şöyle sıralayabiliriz: Kapitalizmin yapısal koşulları hangi noktaya kadar burjuvaziye taviz verdirebilir ve bunun karşılığında burjuvazi ne ister, bedelini nasıl ödetir? Sınıflar mücadelesinin kırmızı çizgileri ile bu geçişkenlik arasında bir uyumsuzluk yok mudur? Sosyalist iktidar mücadelesi ile yerel sosyal demokrasi arasında nasıl bir etkileşim olabilir?

Yapısal tartışmaya, komünizm yolunda sosyalizmin bir geçiş süreci olması boyutunu ekleyelim. Fabiancılar, kendi aralarında belediye sosyalizminin

sosyalizme geçiş sürecinde siyasal bir aşama mı yoksa yönetsel bir uygulama mı olduğunu tartışıyorlar. Belediye leğini bir uğrak olarak görenler ile bu tür bir sosyal demokrat yönelimin merkez tarafından desteklenmesi gerektiğini düşünenler ayırıyor. Bu durumda sosyalizme geçiş tartışması açısından mahalli düzeyde gündeme gelenler şu sorgulamayı doğuruyor: Kamu hizmetine (emeğin yeniden üretim araçlarına) el koymak ile üretim araçlarına el koymak bir midir? Hangisi ötekisini koşullar? Emeğin yeniden üretim araçlarına mahalli düzeyde el koymak bu süreçte bir aşama olabilir mi?

Nihai Tartışma

Toplumcu belediyecilik belli ilkelere sadeleştirilebilir. Kitapta İlhan Tekeli'nin tanımlamasıyla bunlar, (1) demokratik vesayetin sıkı denetiminde olmayan, (2) retici, (3) tüketimi düzenleyici, (4) birlikçi-bütünlükçü, (5) kaynak yaratıcı özellikler olarak sıralanıyor. Bayramoğlu bunlara 'sosyal demokrasinin toplumcu belediye ilkeleri' diyor (s. 158).

Demokratik vesayetin denetiminde olmamak ve birlikçi-bütünlükçü ilkeleri, yönetimin katılımcılığıyla ilgili. Bu hem özerklik tartışmasını açıyor hem de katılımcılık-dışlayıcılık bütünlüğünü yeniden bize hatırlatıyor. Merkezi ya da mahalli olarak, nasıl ki mülk sahibi sınıfları kapsamanın yolu emekçi sınıfları dışlamaktan geçiyorsa mülk sahibi sınıfları dışlamadan emekçi sınıfları kapsamak da mümkün görünmüyor. Merkez ile yerel arasındaki ve yerellerin kendi aralarında ilişkinin karakteri buna göre belirlenecektir.

Üretim, tüketim ve kaynak yaratımı ise birbiriyle bağlantılı bir tartışma başlığı. Bazı kamu hizmetleri ilkesel olarak ücretsiz kılındığında başka kamusal alanlardan bunu finanse etme zorunluluğu var. Tüketim ve kaynak yaratma sorunu, belediyenin üretici niteliğine bağlı. En ileri sayılabilecek üretici model, büyük işletmeler kurup merkezi ihalelere girilmesidir. Bayramoğlu rnek olarak Türkiye'de bir belediyenin asfalt fabrikası kurarak karayolları ihalesine girebilmesini gösteriyor (s. 162). Fakat bu mahalli idarelerin 'KİT'ler kurarak merkezi düzeyde hükmünü sürdüren özel tekellerle rekabet edebilmeleri oldukça zor görünüyor.

Kapitalizmin temel çelişkisini üretim ilişkileri yerine bölüşüm ilişkileri olarak ele alan hatalı yaklaşıma burada değinmekte fayda var. Kapitalizmin aşılmasını var olan kaynakların her ölçekte yeniden blşmnden ibaret gören siyasal arayışlar, üretici güçleri gelişimi için gereken bütünleşmeyi (entegrasyonu) kavramaktan uzak kalıyorlar. Sosyal adaletilik ile sosyalizm birbirine karışıyor. Toplumcu belediyecilik de bu bakımdan sosyalizmden farklı olarak sosyal adaleti bir yönelim olarak değerlendirilmeyi hak ediyor.

Baştaki sorumuza dönelim ve soruyu şöyle formüle edelim: Neoliberalizm iflas etti mi? Ya da acaba iflas eden neoliberalizm midir yoksa kapitalist rejimin bizzat kendisi midir? Bayramoğlu, neoliberal belediyeçiliğin iflas ettiğini söylüyor ve bunun yeniden toplumcu belediyeçiliğin önünü açabileceğine işaret ediyor. Eğer iflas eden kapitalizm değil de neoliberal program ise toplumcu belediyeçilik kapitalizme bir alternatif midir yoksa kapitalizm içi bir alternatif midir?

Latin Amerika'daki deneyimlerden hareketle ortaya çıkan post-neoliberalizm literatürüne bakmak gerektiğini düşünüyoruz³. Neoliberalizmi aşmaya dönük çeşitli pratikler, tekelci kapitalizm korunurken 'dönüştürülmüş', heterodoks bir neoliberalizmle kapitalizmin yoluna devam ettiğine dair kuvvetli işaretler veriyor. 1990'larda Post-Washington Oydaşmasıyla Stiglitz, Soros gibi ana akım iktisat ve siyaset gurularının gündeme getirdikleri yeniden devletin sahneye daveti benzer bir yönelime denk geliyor.⁴ Tamamlanmış olmasa da ortaya çıkardığı kısıtlarla olgunlaşmakta olan bir süreç yaşadığımızı söyleyebiliriz.

Toplumcu Belediye nam-ı diğer Belediye Sosyalizmi kitabı, sadece tarihsel bir deneyimin nasıl bugüne taşındığını aydınlatmasıyla değil, hep akılda olan teorik sorunları yeniden düşünmemize vesile olmasıyla zihin açıcı, değerli bir çalışma. Yazarın kitabın çeşitli bölümlerine serpiştirdiği üstü kapalı ve açık soruları yanıtlamak üzere hem kitabı okumak hem de bazı güncel varsayımlarımızı teorik birikimimizin süzgecinden geçirmek gerektiğini söyleyebiliriz.

Sonnotlar

¹ Sonay Bayramoğlu (2015), *Toplumcu Belediye: Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi*. Ankara: Notabene Yayınları.

² SFIO, 2. Enternasyonal'in Komünist Enternasyonal'e katılmayan bileşenlerinden. 1969'dan sonra Sosyalist Parti adını alıyor.

³ Temel bir kaynak olarak bkz. Macdonald Laura, Ruckert Arne (der.) (2009). *Post-neoliberalism in the Americas* Palgrave.

⁴ Çeşitli sermaye sınıfı temsilcilerinin neoliberal politikaların yarattığı eşitsizlikler karşısındaki çıkışları da bu bağlamda değerlendirilebilir. Ali Koç'un kapitalizmi eleştirmesi, Bill Gates'in sosyalizmi övmesi bir tesadüf değil. Anti-kapitalizmi ve sosyalizmi iğdiş etmenin yolu konuyu bir ekonomik bölüşüm çerçevesine sıkıştırmak, üretim araçları üzerindeki sınıfsal egemenlik sorunu yani siyasi iktidar sorununun üstünü örtmektir.

Mülkiye Dergisi Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları

Mülkiye Dergisine gönderilecek yazıların daha önce yayımlanmış ya da başka bir dergide yayımlanmak üzere değerlendirme aşamasına girmiş olmaması gerekmektedir. Yazıların dergiye www.mulkiyedergi.org adresi üzerinden gönderilmesi gerekmektedir.

Mülkiye Dergisinde yayımlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Gönderilen yazıların yayımlanması yayın kurulunun kararına bağlıdır. Dergide yayımlanan yazılara telif ücreti ödenmez. Yazılar yayımlanmasa da yazar(lar)ına iade edilmez. Dergide yayımlanan yazıların telif hakkı Mülkiye Dergisine aittir. Yayımlanmış yazının tamamının tekrar yayımlanması Mülkiye Dergisinin iznine bağlıdır. Mülkiye Dergisinde yayımlanan yazılardan kaynak belirtme koşuluyla alıntı yapmak serbesttir.

Mülkiye Dergisi, yılda dört kez yayımlanan ve çift kör hakemlik sistemine göre çalışan eleştirel bir sosyal bilimler dergisidir. Dergi, 2012 yılından itibaren COPE (*Committee on Publishing Ethics*) üyesidir. Bu nedenle, yazarlar ve dergide görev yapanlar COPE'un belirlemiş olduğu etik standartlarla bağlıdır. Söz konusu standartlara ilişkin detaylı bilgiye dergimizin internet sitesinden ulaşılabilir.

Genel Kurallar

i. Tüm yazılar (makale, kitap eleştirisi, vb.), MS Word programında, Calibri karakterinde, 11 punto ve 1,5 aralıkla yazılmalıdır. Yazının kapak sayfasında sadece yazının başlığı, yazar(lar)ın ad(lar)ı ve kurum bilgileri yer almalıdır. Yazışmaların yapılacağı adres belirtilmeli ve yazar(lar)ın açık posta adres(ler) i yanında, varsa faks numarası ve elektronik posta adres(ler) i de verilmelidir. İkinci sayfada özet ve anahtar sözcükler bulunmalıdır.

ii. Genel yazım kuralları için Türk Dil Kurumu'nun internet sitesinde (www.tdk.org.tr) yayımlanmakta olan esaslar benimsenmelidir.

iii. Makaleler, özet, anahtar kelimeler, sonnotlar ve referanslar da dâhil olmak üzere 7000-12000 kelime; kitap eleştirileri 1000-3000 kelime; diğer yazılar (vaka incelemesi, etkinlik değerlendirmesi, yorum vb.) 3000-6000 kelime arasında olmalıdır.

iv. Makaleler için 300-400 kelimelik Türkçe ve 300-400 kelimelik İngilizce özet ile her iki dilde beşer anahtar sözcük hazırlanmalı, 10 punto ve tek aralıkla yazılmalıdır.

v. Yazılarda en fazla dört düzeyde başlık kullanılmalıdır. Bu başlıklar hiyerarşik olarak şu biçimde yazılmalıdır:

Birinci Düzey Altbaşlık : **XXXXXXXXXXXX** (İlk harfi büyük ve koyu)

İkinci Düzey Altbaşlık : *XXXXXXXXXXXX* (İlk harfi büyük ve italik)

Üçüncü Düzey Altbaşlık : i) XXXXXXXXXXXX (i, ii, iii, vb. ile başlar)

Dördüncü Düzey Altbaşlık : - XXXXXXXXXXXX (Tire işaretiyle başlar)

vi. Yazılarda, paragraf başı içeriden olmamalı, iki paragraf arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır.

vii. Yazılarda, açıklama notu dipnot olarak değil sonnot biçiminde verilmelidir. Yazarların açıklama notu sayısını asgari düzeyde tutmaya özen göstermeleri beklenmektedir. Makalenin sonuna eklenecek sonnotlar, 10 punto ve tek aralık yazılmalı, iki sonnot arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır.

viii. Yazılarda kullanılan grafik, fotoğraf, tablo vb. görseller, metin içerisinde uygun yerlere yerleştirilmelidir. Bu tür görseller Tablo1, Tablo2, Şekil1, Şekil2, Ek1, Ek2 biçiminde sıralanmalıdır.

ix. Kapak sayfası dışında, metin içerisinde yazar(lar)ın adı yer almamalıdır. Kaynakçada yazar(ar)ın kendi çalışmalarına referans verilmişse, yazar(lar)ın adı yerine yalnızca "Yazar" ifadesi yazılmalı ve yıl belirtilmeli, yazar(lar)ın çalışmalarına dair başka hiçbir bilgi (makale başlığı, kitap adı, vb.) yer almamalıdır. Yazar(lar)ın adı ayrıca Word formatındaki metnin 'Özellikler' seçeneğinden de silinmelidir (Bu seçeneğe Microsoft Word programının 'Dosya' bölümünden ulaşılabilir).

x. Alıntılar çift tırnak (" "), vurgulama için ise tek tırnak (') kullanılmalıdır.

Referans Kuralları

Makalelerdeki referanslar Harvard sistemine göre yazılmalıdır. Buna göre;

i) Bir kaynağa genel olarak referans verilecekse ve yazarının adı metinde geçiyorsa, parantez içinde sadece eserin yayın yılı yer almalıdır.

Örnek: Özbek (1999) bu konuda daha eleştirel bir tutum sergilemektedir.

ii) Bir kaynağın belli bir sayfasına (veya sayfa aralığına) referans verilecekse ve yazarının soyadı metinde geçiyorsa, parantez içinde yayın yılı ve sayfa numarası/ sayfa aralığı yer almalıdır.

Örnek: Sömürgecilikle emperyalizmi karşılaştıran Ferro (2002: 48) ...

iii) Bir kaynağın belli bir sayfasına (veya sayfa aralığına) referans verilecekse ve yazarın adı metinde geçmiyorsa, parantez içinde yazarın soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası yer almalıdır.

Örnek: Savaşın örgütlenmesi, devletlerin karakterinde belli bir farklılaşma yaratmıştır (Tilly, 2005: 40-44).

iv) Birden çok yazarlı bir kaynağa atıf yapılırken yazarların soyadları arasına “ve” konmalıdır. Şayet yazar sayısı üçten fazlaysa ilk yazarın soyadından sonra “vd.” yazılmalıdır.

Örnek: Komünist Manifesto’da da belirtildiği gibi (Marx ve Engels, 1998: 55), ...

Örnek: 20. yüzyıla ilişkin bir diğer önemli çalışmada (Best vd., 2006), ...

v) Bir konuda birden çok kaynağa aynı anda referans verilecekse, bu kaynakları ayırmak için “;” işareti kullanılmalıdır.

Örnek: Bismarck’ın kurduğu ittifaklar sistemi (Armaoğlu, 1975: 184-212; Ülman, 2002: 144-157) ...

vi) Bir yazarın aynı tarihli birden çok kaynağı kullanılmışsa, bu kaynakların yayın yıllarına bitişik olarak a, b, c ... harfleri konulmalıdır.

Örnek: Çetin Altan, son altı ay içinde bu konuyu üç kez ele almıştır (2012a; 2012b; 2012c).

vii) Bir yazarın farklı tarihli kaynaklarına aynı anda referans verilecekse bu kaynakların yayın yılları arasına virgül konulmalıdır.

Örnek: Osmanlı tarihiyle ilgili çalışmalarında Timur (1994, 1996, 1998), ...

viii) İkincil kaynağa referans verilecekse önce ikincil kaynağa ait bilgiler verilecek, bunun ardından “aktaran” ifadesi yazılarak ve aktaran kaynağa ait bilgiler belirtilecektir.

Örnek: 1983-1986 döneminde Fransa’nın Bask bölgesinde GAL tarafından

yapılan eylemlerde, 10'u ETA'yla hiçbir bağı bulunmayan Fransız olmak üzere 27 kişi hayatını kaybetmiştir (Roller, 2002: 116 aktaran Aktoprak, 2010: 382)

ix) Bir kurumun yayınına referans verilecekse kurum adı, yayın yılı ve varsa sayfa numarası sırasıyla yazılmalıdır.

Örnek: Konuyla ilgili veriler (TÜİK, 2011: 7) ...

x) Süreli yayınlara referans,

- Köşe yazısı/makale: Yazarın soyadı, yılı ve sayfa numarası.

Örnek: Balyoz davasıyla ilgili eleştirilerin dile getirildiği bir yazıda (Çetinkaya, 2012: 5) ...

- Yazarı belli olmayan haber: Yayının adı (*İtalik*), tarihi ve varsa sayfa numarası.

Örnek: Düşürülen uçakla ilgili olarak ortaya atılan bazı iddialar (*The Economist*, 2012: 16) ...

xi) Elektronik kaynaklar:

- Bir internet sitesinde yazarı belli olmayan bir kaynağa verilecek referanslar sonnotlarda, Belgenin başlığı, (belge tarihi). İnternet adresi. Son erişim tarihi, GG/AA/YYYY biçiminde yazılmalıdır.

Örnek: The Monnet Plan. <http://www.cvce.eu/recherche/unit-content/-/unit/5cc6b004-33b7-4e44-b6db-f5f9e6c01023/4802c240-1497-4127-9b14-f7b6896d6fd9>. Son erişim tarihi, 15/10/2012.

- Süreli yayınlarda yazarı belli olan kaynağa referans: Yazarın soyadı ve yayın yılı.

Örnek: Balyoz davasıyla ilgili eleştirilerin dile getirildiği bir yazıda (Çetinkaya, 2012) ...

xii) Metin içerisinde yer alan alıntılarını kısaltmak için üç nokta şu şekilde kullanılmalıdır:

Örnek: Günümüzde devletin içine düştüğü zor duruma ilişkin şu saptama yerindedir:

Devlet şimdi çok daha sorunlu bir konumdadır. Bir yandan ulusal çıkar adına büyük sermayenin faaliyetlerini düzenlemesi talep edilmekte, öte yandan ise, yine ulusal çıkar adına, ulusötesi ve küresel finans kapitali cezbetmek ve daha

çekici ve kârlı iklimlere doğru sermaye kaçışını... engellemek için “iş hayatı açısından çekici bir ortam” yaratmaya zorlanmaktadır. (Harvey, 1999: 195)

Örnek: Bu açıdan bakıldığında “paradoksal biçimde, köylü devriminin nihai zaferi... köylülüğün sonunu getirir” (Hardt ve Negri, 2004: 140).

xiii) Dört satırı geçecek alıntılar için bir satır atlanarak içeriden paragraf başı yapılmalı ve alıntı, tırnak içinde olmaksızın, 1 satır aralığında ve 10 punto büyüklüğünde yazılmalıdır.

Örnek: Günümüzde devletin içine düştüğü zor duruma ilişkin şu saptama yerindedir:

Devlet şimdi çok daha sorunlu bir konumdadır. Bir yandan ulusal çıkar adına büyük sermayenin faaliyetlerini düzenlemesi talep edilmekte, öte yandan ise, yine ulusal çıkar adına, ulusötesi ve küresel finans kapitali cezbetmek ve daha çekici ve kârlı iklimlere doğru sermaye kaçışını... engellemek için “iş hayatı açısından çekici bir ortam” yaratmaya zorlanmaktadır. (Harvey, 1999: 195)

Örnek: Günümüzde devletin içine düştüğü zor duruma ilişkin Harvey (1999: 195) şu saptamayı yapmaktadır:

Devlet şimdi çok daha sorunlu bir konumdadır. Bir yandan ulusal çıkar adına büyük sermayenin faaliyetlerini düzenlemesi talep edilmekte, öte yandan ise, yine ulusal çıkar adına, ulusötesi ve küresel finans kapitali cezbetmek ve daha çekici ve kârlı iklimlere doğru sermaye kaçışını... engellemek için “iş hayatı açısından çekici bir ortam” yaratmaya zorlanmaktadır.

xiv) Kişisel görüşmelere verilecek referanslar şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Bu konuya kuşkuyla yaklaştığını belirten Çelenk (Kişisel görüşme, 10.12.2012)...

Kaynakça Yazımı

Makalenin sonuna eklenecek Kaynakça, 10 punto, tek aralık ve Harvard sistemine göre yazılmalıdır. Buna göre;

i) Tüm kaynaklar, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır.

ii) Yazarların soyadları, sadece baş harfleri büyük olacak şekilde yazılmalıdır.

iii) Bir yazarın birden çok eserinden yararlanılmışsa, yazarın adı her eser için yeniden yazılmalı ve sıralama eserlerin tarihlerine göre eskiden yeniye doğru

yapılmalıdır.

iv) Kaynakça yazımı için gerekli olan bilgilerin eksik olması halinde aşağıdaki işaretler kullanılacaktır:

tarih yok	t.y.
basım yeri yok	y.y.
yayıncı yok	yay.y.

v) Kitap şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Kurlansky M (2005). *1968: The Year That Rocked The World*. London: Vintage.

Örnek: Marx K ve Engels F (1998). *Komünist Manifesto*. Çev. M Erdost, Ankara: Sol Yayınları.

Örnek: Oran B (der) (2001). *Türk Dış Politikası*. Cilt I, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Örnek: Best A vd. (2008). *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*. Çev. T U Bilge ve E Kurt, İstanbul: Yayın Odası.

vi) Derleme kitapta bölüm şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Ferrarotti F (1997). Bir Karşı Kültürün Doğuşu: Kropotkin'den Sakharov'a. İçinde: F Mayor ve A Forti (der), *Bilim ve İktidar*, Çev. M Küçük, Ankara: TÜBİTAK, 107-123.

Örnek: Akdevelioğlu A ve Kürkçüoğlu Ö (2001). Orta Doğu'yla İlişkiler. İçinde: B Oran (der), *Türk Dış Politikası*, Cilt I, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 357-369.

vii) Dergiden makale (söz konusu dergide aksi belirtilmedikçe) şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Okay M O (2003). Modernleşme ve Türk Modernleşmesinin İlk Dönemlerinden İnanç Krizlerinin Edebiyata Yansıması. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 3, 53-64.

Örnek: Cooke P (1988). Modernity, Postmodernity and the City. *Theory, Culture and Society*, 5(2-3), 475-492.

Örnek: Türel O (2011). 2011 Yazında Orta Doğu'yu Düşünürken. *Mülkiye Dergisi*, 35(3), 9-60.

viii) Tez şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Albayrak Ö (2003). Refah İktisadının Teorik Temelleri: Piyasa Refah İlişkisi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

ix) Süreli yayınlar şu şekilde yazılmalıdır:

- Yazarı belli olan haber/köşe yazısının yazımı

Örnek: Zeyrek D (2012). Savaş Değil Barış. *Radikal*, 19 Ekim, 7.

- Yazarı belli olmayan haber şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: *Radikal* (19/10/2012). Yüksekova'da bir okul kundaklandı. 12.

x) İnternet kaynakları şu şekilde yazılmalıdır:

- Süreli yayında yazarı belli olan haber/köşe yazısının yazımı

Örnek: Zeyrek D (2012). Savaş Değil Barış. *Radikal*, 19 Ekim. Son erişim tarihi, 21/10/2012.

- Süreli yayında yazarı belli olmayan haber şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: *Radikal* (19/10/2012). Yüksekova'da bir okul kundaklandı. Son erişim tarihi, 21/10/2012.

- Yazarı belli olmayan kaynakların yazımı

Belgenin başlığı. internet adresi. Son erişim tarihi, GG/AA/YYYY.

Örnek: The Monnet Plan. <http://www.cvce.eu/recherche/unit-content/-/unit/5cc6b004-33b7-4e44-b6db-f5f9e6c01023/4802c240-1497-4127-9b14-f7b6896d6fd9>. Son erişim tarihi, 15.10.2012.

- Yazarı belli olan kaynakların yazımı

Yazarın soyadından sonra adının baş harfi (varsa tarih). Belgenin başlığı. internet adresi. Son erişim tarihi, GG/AA/YYYY.

Örnek: Chomsky N (06.10.2012), Issues That Obama and Romney Avoid. <http://>

www.zcommunications.org/issues-that-obama-and-romney-avoid-by-noam-chomsky. Son erişim tarihi, 19.10.2012.

x) Kurum raporu şu şekilde yazılmalıdır:

Kurum adının kısaltması (Kurumun tam adı) (belge tarihi). Belgenin başlığı.
Yayın yeri: Kurum adı/yayıncı.

Örnek: TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2011). İstatistiklerle Türkiye 2011.
Ankara: TÜİK.

xi) Kişisel görüşme şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Taner Timur'la kişisel görüşme, 27.09.2012.

xii) Yazı içinde referans verilen ikincil kaynaklar Kaynakça içinde gösterilmemelidir.